T. LIVII PATAVINI

HISTORIARVM

LIBRI QVI SVPERSVNT
CVM DEPERDITORVM FRAGMENTIS
ET EPITOMIS OMNIVM

AD OPTIMORVM EXEMPLARIVM FIDEM
RECOGNITI
ATQVE
PROOEMIO BREVIARIIS LIBRORVM
INDICE RERVM LOCVPLETISSIMO
TABVLIS CHRONOLOGICIS HISTORICISQVE
ET COMMENTARIO PERPETVO SEORSVM EDITO
INSTRVCTI

A

GE. ALEX. RVPERTI.

VOLVMEN IV.

GOTTINGAE MDCCCVIII.
SVMTIBVS CAR. FRID. RVPRECHT.

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARVM
AB VRBE CONDITA
LIBER XLI.

BREVIARIVM.

Cap. I. A. Manlius Vulſo conſul, qui Galliam provinciam ſortitus erat. Iſtris bellum inferendi conſilium capit, et ab Aquileja ad lacum Timavi movet caſtra: quo et C. Furius ac L. Cornelius duumviri navales cum XX navibus multisque onerariis veniunt. 2. Romanorum vero praeſidia, ab Iſtris obpreſſa ante lucem, confugiunt in caſtra, ibique tantum terroris faciunt, ut omnes fere trepidi ad mare decurrant, et pauci, qui remanent, ab hoſtibus interficiantur. 3. Plerique adeo in naves territi ruunt, oriturque certamen et caedes militum atque nautarum. Tandem juſſu conſulis tertia arceſſitur legio, et undique omnes ad caſtra recipienda redeunt. 4. Quo facto inferunt ſigna, et longe maximam barbarorum partem, vino ſomnoque merſam, obtruncant. 5. Interea Romam adfertur, perditas res eſſe, et delectus in Gallia totaque Italia indicuntur; alter quoque

 conſul,

conſul, M. Junius, ex Liguribus in Galliam transire jubetur. Cujus adventu perterriti hoſtes paſſim in civitates dilabuntur, et conſules Aquilejam in hiberna legiones reducunt.

6. SCtum fit, ut conſules inter ſe comparent, uter eorum ad comitia habenda Romam redeat; et abſentem Manlium duo tribuni plebis in concionibus lacerant. Legati Sardorum Lyciorumque Romam veniunt; et illi de Ilienſium Balarorumque populationibus, hi de Rhodiorum crudelitate queruntur. 7. Ti. Sempronius Gracchus de Celtiberis, et L. Poſtumius Albinus de Luſitanis triumphat. M. Junius conſul comitiorum cauſa Romam revertitur, et Papirius Liciniusque tribuni plebis indignantur, quod non potius A. Manlius venerit, ut ſimul rationem reddat rerum in Iſtria et ſponte et male geſtarum. 8. Novi conſules (C. Claudius Pulcer et Ti Sempronius Gracchus) praetoresque creantur, et ſortiuntur provincias. Legati Latinorum in ſenatu Rom. queruntur, cives ſuos Romae cenſos pleroſque eo commigraſſe, et genera fraudis duo mutandae viritim civitatis induxiſſe. 9. Hinc lege Claudia et SCto cavetur, ut ſocii in ſuam quisque civitatem redeant, nec quisquam civitatis mutandae cauſa manu mittatur. Prodigia nuntiantur et procurantur. Conſules provincias ſortiuntur, et Claudio Iſtria, Sempronio Sardinia obvenit. 10. Ille certior factus, Iſtros devictos pacem petiiſſe, ne provinciam forte exercitumque amittat, non votis nuncupatis, non paludatus, ſine lictoribus, noctu praeceps in Iſtriam abit, atque A. Manlium et M. Junium proconſules et probris laceſſit, et provincia decedere jubet. Sed fatigatus ludibriis militum, imperium conſulis ſpernentium, Romam revertit, et more majorum ab Vrbe proficiſcitur. 11. Tum novo exercitu adducto veterem cum

ſuis

ſuis ducibus dimittit, et tribus oppidis deletis Iſtriam totam in ditionem Romanorum redigit. 12. Inde legiones ex Iſtria transducit in Ligures, et hac quoque provincia pacata, duarum gentium uno anno victor Romam redit. Ab altero etiam conſule Ti. Sempronio proſpere res geruntur in Sardinia, et exercitus in hiberna ſociarum urbium reducitur. 13. Prodigia expiantur; et Lucam colonia deducitur. C. Claudius conſul de Iſtris Liguribusque triumphat. 14. Conſules praetoresque creantur, et C. Claudio prorogatur imperium et Gallia provincia, in qua Ligures rebellaverant. 15. Novi conſules, Cn. Cornelius Scipio Hiſpallus et Q. Petillius Spurinus, majoribus hoſtiis usque ad litationem ſacrificare jubentur: quo facto ipſi praetoresque ſortiuntur provincias. Tres vero praetores deprecantur, ne in provincias eant. 16. Latinae feriae, quia non recte erant factae, inſtaurantur; et Cn. Cornelio coſ. mortuo, Q. Petillius conlegae ſubrogando comitia edicit. Prodigia procurantur: et in Liguria C. Claudius iterum res proſpere gerit. 17. Eodem tempore Ti. Sempronius multis ſecundis proeliis Sardos perdomat, eoque anno in provincia manere jubetur. C. Valerius Laevinus conſul creatur; et, audita rebellione Ligurum, ambo conſules in Galliam proficiſcuntur. 18 Inde, exercitu C. Claudii adcepto copiisque diviſis, diverſas Liguriae regiones petunt: et Q. Petillius ad Baliſtae et Leti radices miſſili trajectus cadit.

19. Romanos belli Macedonici ſubit cura, miſcente Perſeo inter Dardanos Baſtarnasque certamina. 20 Antiochi Epiphanis ingenium male ſanum, ſed vere regius animus in urbium donis et deorum cultu: ejusdem magnifica ſpectacula et prima gladiatorum munera. 21. Sortitio provinciarum; delectus; gravis peſtilentia; ſub-

ſubplicatio et votum a populo in foro conceptum; prodigia. 22. Legati a Perſeo Carthaginem, et a Romanis in Macedoniam mittuntur. Per idem tempus Perſeus Dolopiam ſubigit armis, utque Graecorum ſibi conciliet animos, tum ipſe per Phthiotidem, Achaiam Theſſaliamque iter facit, tum ad alias civitates legatos et literas mittit. 23. Alieniſſimi ab eo ſunt Athenienſes et Achaei. In horum concilio Callicrates regem criminatur; 24. quem Arco, frater Xenarchi praetoris defendit. 25. Aetolorum Cretenſiumque in ſemet ipſos verſus furor auctoritate legatorum Romanorum non ſedatur: et Lycii ab Rhodiis bello vexantur. 26. Celtiberi ab Ap. Claudio debellantur. 27. Memorabilis cenſura Q. Fulvii Flacci et A. Poſtumii Albini. Inteſtina bella Patavinorum Aetolorumque. 28. Subplicatio ob res ab Ap. Claudio Centhone in Hiſpania proſpere geſtas, et ovatio ejus. Comitia conſularia et praetoria. Tabula in aede Matris Matutae poſita cum indice et ſimulacris rerum, a Ti. Sempronio Graccho in Sardinia geſtarum. Inſigne munus gladiatorium, a T. Flaminino in honorem patris mortui editum cum viſceratione epuloque et ludis ſcenicis.

---

* * *

a patre in pace habitam armaſſe, eoque juventuti praedandi cupidae pergratus eſſe dicebatur.

Conſilium de Iſtrico bello quum haberet conſul, alii gerendum extemplo, ante quam contrahere copias hoſtes poſſent, alii conſulendum prius ſenatum cenſebant. Vicit ſententia, quae diem non proferebat. Profectus ab

ab Aquileja consul castra ad lacum Timavi posuit; (inminet mari is lacus) eodem decem navibus C. Furius duumvir navalis venit. Adversus Illyriorum classem creati duumviri navales erant, qui tuendae viginti navibus maris superi orae Anconam, velut cardinem haberent. inde L. Cornelius dextra litora usque ad Tarentum, C. Furius laeva usque ad Aquilejam tueretur. Eae naves ad proximum portum in Istriae fines cum onerariis et magno commeatu missae; sequutusque cum legionibus consul quinque ferme millia a mari posuit castra. In portu emporium brevi perfrequens factum, omniaque hinc in castra subportabantur. Et, quo id tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumdatae sunt: in Istriamque suum praesidium stativum, repentina cohors Placentina obposita inter mare et castra: et, ut idem aquatoribus ad fluvium esset praesidium, M. Aebutius tribunus militum secundae legionis duos manipulos militum adjicere jussus est. T. et C. Aelii tribuni militum legionem tertiam, quae pabulatores et lignatores tueretur, via, quae Aquilejam fert, duxerant. Ab eadem regione mille ferme passuum castra erant Gallorum: Catmelus pro regulo erat tribus haud amplius millibus armatorum.

II. Istri, ut primum ad lacum Timavi castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco consederunt, et inde obliquis itineribus agmen sequebantur, in omnem occasionem intenti; nec quidquam eos, quae terra marique agerentur, fallebat. Postquam stationes invalidas esse pro castris, forum turba inermi frequens inter castra et mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento, viderunt; duo simul praesidia, Placen-

tinae cohortis et manipulorum fecundae legionis, adgrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: qua dilabente ad primum teporem folis, perlucens jam aliquid, incerta tamen, ut folet, lux, fpeciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque fruftrata Romanos, multo majorem iis, quam erat, hoftium aciem oftendit. Qua territi utriusque ftationis milites ingenti tumultu quum in caftra confugiffent, haud paullo ibi plus, quam quod fecum ipfi adtulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere, quid fugiffent, nec percunctantibus reddere refponfum poterant; et clamor in portis (ut ubi nulla effet ftatio, quae sustineret inpetum) audiebatur; et concurfatio in obfcuro incidentium aliorum in alios incertum fecerat, an hoftis intra vallum effet. Vna vox audiebatur ad mare vocantium. Id forte temere ab uno exclamatum totis paffim perfonabat caftris. Itaque primo, velut juffi id facere, pauci armati, major pars inermes, ad mare decurrunt; dein plures, poftremo prope omnes, et ipfe conful; quum, fruftra revocare fugientes conatus, nec imperio, nec auctoritate, nec precibus ad extremum, valuiffet. Vnus remanfit M. Licinius Strabo, tribunus militum tertiae legionis, cum tribus fignis ab legione fua relictus. Hunc, in vacua caftra inpetu facto, Iftri, quum alius armatus iis nemo obviam iffet, in praetorio inftruentem atque adhortantem fuos obprefferunt. Proelium atrocius, quam pro paucitate refiftentium, fuit; nec ante finitum eft, quam tribunus militum, quique circa eum conftiterant, interfecti funt. Praetorio dejecto, direptis, quae ibi fuerunt, ad quaeftorium forum quintanamque hoftes pervenerunt. Ibi quum omnium rerum paratam expofitamque copiam et

et ſtratos lectos in quaeſtorio inveniſſent, regulus adcubans epulari coepit. Mox idem ceteri omnes, armorum hoſtiumque obliti, faciunt; et, ut quibus inſuetus liberalior victus eſſet, avidius vino ciboque corpora onerant.

III. Nequaquam eadem eſt tum rei forma apud Romanos: terra, mari trepidatur: nautici tabernacula detendunt, commeatumque in litore expoſitum in naves rapiunt: milites in ſcaphas et mare territi ruunt: nautae, metu ne compleantur navigia, alii turbae obſiſtunt, alii ab litore naves in altum expellunt. Inde certamen, mox etiam pugna cum vulneribus et caede in vicem militum nautarumque oritur, donec juſſu conſulis procul a terra claſſis ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis coepit. Vix mille ducenti ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos ſecum eduxiſſent, inventi ſunt. Cetera deformis turba, velut lixarum calonumque, praeda vere futura, ſi belli hoſtes meminiſſent. Tunc demum nuntius ad tertiam legionem revocandam et Gallorum praeſidium; et ſimul ex omnibus locis ad caſtra recipienda demendamque ignominiam rediri coeptum eſt. Tribuni militum tertiae legionis pabulum lignaque projicere jubent: centurionibus imperant, ut graviores aetate milites binos in ea jumenta, ex quibus onera dejecta erant, inponant: equites ut ſingulos e juvenibus pedites ſecum in equos tollant. *Egregiam gloriam legionis fore, ſi caſtra, metu ſecundanorum amiſſa, ſua virtute recipiant; et recipi facile eſſe, ſi in praeda occupati barbari ſubito obprimantur: ſicut ceperint, poſſe capi.* Summa militum alacritate adhortatio audita eſt. Ferunt citati ſigna, nec ſigniferos armati morantur: priores tamen conſul copiaeque,

 quae

quae a mari reducebantur, ad vallum adcesserunt. L. Atius, tribunus primus secundae legionis, non hortabatur modo milites, sed docebat etiam, *Si victores Istri, quibus armis cepissent castra, iisdem capta retinere in animo haberent, primum exutum castris hostem ad mare persequuturos fuisse, deinde stationes certe pro vallo habituros. Vino somnoque verisimile esse mersos jacere.*

IV. Sub haec A. Baeculoniam signiferum suum, notae fortitudinis virum, inferre signum jussit. Ille, si unum se sequerentur, quo celerius fieret, jacturum dixit; connisusque, quum trans vallum signum trajecisset, primus omnium portam intravit. Et parte alia T. et C. Aelii, tribuni militum tertiae legionis, cum equitatu adveniunt. Confestim et, quos binos oneraria in jumenta inposuerant, sequuti, et consul cum toto agmine. At Istrorum pauci, qui modice vinosi erant, memores fuerunt fugae; aliis somno mors continuata est: integraque sua omnia Romani, praeterquam quod vini cibique absumtum erat, receperunt. Aegri quoque milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra vallum suos senserunt, armis adreptis, caedem ingentem fecerunt. Ante omnes insignis opera fuit C. Popillii equitis. Sabello cognomen erat. Is, pede saucio relictus, longe plurimos hostium occidit. Ad octo millia Istrorum sunt caesa, captus nemo, quia ira et indignatio inmemores praedae fecit. Rex tamen Istrorum temulentus ex convivio, raptim a suis in equum inpositus, fugit. Ex victoribus ducenti triginta septem milites perierunt, plures in matutina fuga, quam in recipiendis castris.

V. Forte ita evenit, ut Cn. et L. Gavillii, novelli Aquilejenses, cum commeatu venientes,

tes, ignari prope in capta castra ab Istris inciderent. Ii, quum Aquilejam, relictis inpedimentis, refugissent, omnia terrore ac tumultu. non Aquilejae modo, sed Romae quoque post paucos dies, inpleverunt; quo, non capta tantum castra ab hostibus, neo fuga, quae vera erant, sed perditas res deletumque exercitum omnem, adlatum est. Itaque, quod in tumultu fieri solet, delectus extra ordinem, non in Vrbe tantum, sed tota Italia, indicti. Duae legiones civium Romanorum conscriptae, et decem millia peditum cum equitibus quingentis sociis nominis Latini imperata. M. Junius consul transire in Galliam, et ab civitatibus provinciae ejus, quantum quaeque posset, militum exigere jussus. Simul decretum, ut Ti. Claudius praetor militibus legionis quartae et socium Latini nominis quinque millibus, equitibus ducentis quinquaginta, Pisas ut convenirent, ediceret, eamque provinciam, dum consul inde abesset, tutaretur; M. Titinius praetor legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumque, Ariminum convenire juberet. Nero paludatus Pisas in provinciam est profectus. Titinius, C. Cassio tribuno militum Ariminum, qui praeesset legioni, misso, delectum Romae habuit. M. Junius consul. ex Liguribus in provinciam Galliam transgressus, auxiliis protenus per civitates Galliae militibusque colonis imperatis, Aquilejam pervenit. Ibi certior factus, exercitum incolumem esse, scriptis literis Romam, ne tumultuarentur, ipse, remissis auxiliis, quae Gallis imperaverat, ad conlegam est profectus. Romae magna ex necopinato laetitia fuit: delectus omissus est: exauctorati, qui sacramento dixerant; et exercitus, qui Arimini pestilentia adfectus erat, domum dimissus.

Istri,

Iſtri, magnis copiis quum caſtra haud procul conſulis caſtris haberent, poſtquam alterum conſulem cum exercitu novo adveniſſe audierunt, paſſim in civitates dilapſi ſunt: conſules Aquilejam in hiberna legiones reduxerunt.

VI. Sedato tandem Iſtrico tumultu, ſenatus conſultum factum eſt, ut conſules inter ſe compararent, uter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Quum abſentem Manlium tribuni plebis, A. Licinius Nerva et C. Papirius Turdus, in concionibus lacerarent, rogationemque promulgarent, ne Manlius poſt Idus Martias (prorogatae namque conſulibus jam in annum provinciae erant) imperium retineret, uti cauſam extemplo dicere, quum abiſſet magiſtratu, poſſet; huic rogationi Q. Aelius conlega interceſſit, magnisque contentionibus obtinuit, ne perferretur. Per eos dies Ti. Sempronius Gracchus et L. Poſtumius Albinus ex Hiſpania Romam quum revertiſſent, ſenatus iis a M. Titinio praetore datus in aede Bellonae ad diſſerendas res, quas geſſiſſent, poſtulandosque honores meritos, ut Diis inmortalibus haberetur honos. Eodem tempore et in Sardinia magnum tumultum eſſe, literis T. Aebutii praetoris cognitum eſt, quas filius ejus ad ſenatum adtulerat Ilienſes, adjunctis Balarorum auxiliis, pacatam provinciam invaſerant; nec eis invalido exercitu et magna parte peſtilentia abſumto reſiſti poterat. Eadem et Sardorum legati nuntiabant orantes, ut urbibus ſaltem (jam enim agros deploratos eſſe) opem ſenatus ferret. Haec legatio, totumque quod ad Sardiniam pertinebat, ad novos magiſtratus rejectum eſt. Aeque miſerabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione adtributi erant, querebantur: *Fuiſſe ſub ditione*

tione Antiochi: eam regiam servitutem, conlatam cum praesenti statu, praeclaram libertatem visam. Non publico tantum se premi imperio, sed singulos justum pati servitium. Juxta se conjuges liberosque vexari: in corpus, in tergum saeviri: famam, quod indignum sit, maculari dehonestarique; et palam res odiosas fieri, juris etiam usurpandi causa; ne pro dubio habeant, nihil inter se et argento parata mancipia interesse. Motus his senatus literas Lyciis ad Rhodios dedit: *nec Lycios Rhodiis, nec ullos alicuiquam, qui nati liberi sint, in servitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio et tutela esse, ut in ditione populi Romani civitates sociae sint.*

VII. Triumphi deinde ex Hispania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis sociisque eorum; postero die L. Postumius de Lusitanis aliisque ejusdem regionis Hispanis triumphavit. Quadraginta millia pondo argenti Ti. Gracchus transtulit, viginti millia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex equiti ambo diviserunt; sociis tantumdem, quantum Romanis. Per eosdem forte dies M. Junius consul ex Istria comitiorum causa Romam venit. Eum quum in senatu fatigassent interrogationibus tribuni plebis Papirius et Licinius de his, quae in Istria essent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quae quum consul, *se dies non plus undecim in ea provincia fuisse*, responderet; *quae se absente acta essent, se quoque, ut illos, fama comperta habere:* exsequebantur deinde quaerentes. *Quid ita non potius A. Manlius Romam venisset, ut rationem redderet populo Romano, cur ex Gallia provincia, quam sortitus esset, in Istriam transisset? Quando id bellum senatus decre-*

visset,

vissent, quando id bellum populus Romanus jussisset? At, Hercule, privato quidem consilio bellum susceptum esse, sed gestum prudenter fortiterque. Immo, utrum susceptum sit nequius, an inconsultius gestum, dici non posse. Stationes duas necopinantes ab Istris oppressas, castra Romana capta, quod peditum, quod equitum in castris fuerit. Ceteros inermes fusosque, ante omnes consulem ipsum, ad mare ac naves fugisse. Privatum rationem redditurum earum rerum esse, quoniam consul noluisset.

VIII. Comitia deinde habita. Consules creati, C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus: et postero die praetores facti, P. Aelius Tubero iterum, C. Quinctius Flamininus, C. Numisius, L. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Laevinus. Tuberoni urbana juris dictio, Quinctio peregrina evenit, Numisio Sicilia, Mummio Sardinia; sed ea propter belli magnitudinem provincia consularis facta: Gracchus eam sortitur, Istriam Claudius: Scipio et Laevinus Galliam, in duas divisam provincias, sortiti sunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusque consulatum inierunt, mentio tantum de provinciis Sardinia Istriaque et utrinsque hostibus fuit, qui in his provinciis bellum concivissent. Postero die legati Sardorum, qui ad novos magistratus dilati erant, et L. Minucius Thermus, qui legatus Manlii consulis in Istria fuerat, in senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eae provinciae haberent. Moverunt senatum et legationes socium nominis Latini, quae et censores et priores consules fatigaverant, tandem in senatum introductae. Summa querelarum erat, *Cives suos Romae censos plerosque Romam commigrasse. Quod si permittatur, perpaucis lustris futu-*

futurum, ut deserta oppida, deserti agri, nullum militem dare possent. Fregellas quoque millia quatuor familiarum transisse ab se, Samnites Pelignique querebantur: neque eo minus aut hos aut illos in delectum militum dare. Genera autem fraudis duo mutandae viritim civitatis inducta erant. Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent. Ea lege male utendo, alii sociis, alii populo Romano injuriam faciebant. Nam et, ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem, ut manu mitterentur, mancipio dabant, libertinique cives essent; et quibus stirpes deesset, quam relinquerent, ut cives Romani fiebant. Postea, his quoque imaginibus juris spretis, promiscue sine lege, sine stirpe, in civitatem Romanam per migrationem et censum transibant. *Haec ne postea fierent,* petebant legati, *et ut redire in civitates juberent socios; deinde ut lege caverent, ne quis quem civitatis mutandae causa suum faceret, neve alienaret; et, si quis ita civis Romanus factus esset* **. Haec impetrata ab senatu.

IX. Provinciae deinde, quae in bello erant, Sardinia atque Istria decretae. In Sardiniam duae legiones scribi jussae; quina millia in singulas et duceni pedites, treceni equites; et duodecim millia peditum sociorum ac Latini nominis, et sexcenti equites, et decem quinqueremes naves, si deducere ex navalibus vellet. Tantumdem peditum equitumque in Istriam, quantum in Sardiniam, decretum. Et legionem unam cum equitibus trecentis, et quinque millia peditum sociorum, et ducentos quinquaginta mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titinium jussi. Prius quam con-

consules provincias sortirentur, prodigia nuntiata sunt. Lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de coelo cecidisse. Puerum trunci corporis in agro Romano natum, et quadrupedem anguem visum: et Capuae multa in foro aedificia de coelo tacta: et Puteolis duas naves fulminis ictu concrematas esse. Inter haec, quae nuntiabantur, lupus etiam Romae interdiu agitatus, quum Collina porta intrasset, per Esquilinam magno consectantium tumultu evasit. Eorum prodigiorum causa consules majores hostias immolarunt, et diem unum circa omnia pulvinaria supplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, provincias sortiti sunt: Claudio Istria, Sempronio Sardinia obvenit. Legem dein de sociis C. Claudius tulit senatus consulto, et edixit: *qui socii ac nominis Latini, ipsi majoresve eorum, M. Claudio, T. Quinctio censoribus, postque ea, apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisque civitatem ante Calendas Novembres redirent.* Quaestio, qui ita non redissent, L. Mummio praetori decreta est. Ad legem et edictum consulis senatus consultum adjectum est: *ut, dictator, consul, interrex, censor, praetor qui nunc esset, apud eorum quem manu mitteretur, in libertatem vindicaretur, ut jus jurandum daret, qui eum manu mitteret, civitatis mutandae causa manu non mittere:* qui id non juraret, eum manu mittendum non censuerunt. Haec in posterum causa jurisque dictio C. Claudio consuli decreta est.

X. Dum haec Romae geruntur, M. Junius et A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, quum Aquilejae hibernassent, principio veris in fines Istrorum exercitum introduxerunt. Ubi quum effuse popularentur, dolor magis et indignatio diripi res suas cernentes

Istros,

Iſtros, quam certa ſpes, ſatis ſibi virium adverſus duos exercitus, excivit. Concurſu ex omnibus populis juventutis facto, repentinus et tumultuarius exercitus acrius primo inpetu, quam perſeverantius, pugnavit. Ad quatuor millia eorum in acie caeſa: ceteri, omiſſo bello, in civitates paſſim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam in caſtra Romana, deinde obſides imperatos, miſerunt. Haec quum Romae cognita literis proconſulum eſſent, C. Claudius conſul, veritus, ne forte ea res provinciam exercitumque ſibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatus, ſine lictoribus, uno omnium certiore facto conlega, nocte profectus, praeceps in provinciam abiit: ubi inconſultius, quam venerat, ſe geſſit. Nam quum concione advocata fugam e caſtris A. Manlii adverſis auribus militum (quippe qui primi ipſi fugiſſent) jactaſſet, ingeſſiſſetque probra M. Junio, quod ſe dedecoris ſocium conlegae feciſſet, ad extremum utrumque decedere provincia juſſit. Quod quum milites conſulis imperio dicto audientes futuros eſſe dicerent, quum is more majorum, ſecundum vota in Capitolio nuncupata, cum lictoribus, paludatus profectus ab Vrbe eſſet; furens ira, vocatum, qui pro quaeſtore Manlii erat, catenas popoſcit, vinctos ſe Junium Manliumque minitans Romam miſſurum. Ab eo quoque ſpretum conſulis imperium eſt; et circumfuſus exercitus, favens imperatorum cauſae et conſuli infeſtus, animos ad non parendum addebat. Poſtremo fatigatus conſul et contumeliis ſingulorum, et multitudinis (nam inſuper inridebant) ludibriis, nave eadem, qua venerat, Aquilejam rediit. Inde conlegae ſcripſit, ut militum novorum ei parti, quae ſcripta in Iſtriam

provinciam esset, ediceret, Aquilejam ut conveniret; ne quid se Romae teneret, quo minus, votis nuncupatis, paludatus ab Vrbe exiret. Haec conlegae obsequenter facta, brevisque dies ad conveniendum edicta est. Claudius prope consequutus est literas suas. Concione adveniens de Manlio et Junio habita, non ultra triduum moratus Romae, paludatus, cum lictoribus, votisque in Capitolio nuncupatis, in provinciam, aeque ac prius, praecipiti celeritate abit.

XI. Paucis ante diebus Junius Manliusque oppidum Nesattium, quo se principes Istrorum et regulus ipse Aepulo receperat, summa vi obpugnarunt. Eo Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit, et vineis obpugnare intendit; amnemque praeterfluentem moenia, qui et inpedimento obpugnantibus erat, et aquationem Istris praebebat, multorum dierum opere exceptum novo alveo avertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscissae aquae: et ne tum quidem memores pacis, in caedem conjugum ac liberorum versi; etiam, ut spectaculo hostibus tam foedum facinus esset, palam in muris trucidatos praecipitabant. Inter simul complorationem feminarum puerorumque, simul nefandam caedem, milites, transgressi murum, oppidum intrarunt. Cujus capti tumultum ut ex pavido clamore fugientium adcepit rex, trajecit ferro pectus, ne vivus caperetur: ceteri capti, aut occisi. Duo deinde oppida, Mutila et Faveria, vi capta et deleta. Praeda, ut in gente inopi, spe major fuit, et omnis militibus concessa est. Quinque millia capitum sexcenta triginta duo sub corona venierunt. Auctores belli virgis caesi, et securi per-

percuffi. Iftria tota trium oppidorum excidio et morte regis pacata eft: omnesque undique populi, obfidibus datis, in ditionem venerunt. Sub Iftrici finem belli apud Ligures concilia de bello haberi coepta.

XII. Ti. Claudius proconful, qui praetor priore anno fuerat, cum praefidio legionis unius Pifis praeerat. Cujus literis fenatus certior factus, eas ipfas literas ad C. Claudium (nam alter conful jam in Sardiniam trajecerat) deferendas cenfet, et adjicit decretum: *quoniam Iftria provincia confecta effet, fi ei videretur, exercitum traduceret in Ligures.* Simul ex literis confulis, quas de rebus in Iftria geftis fcripferat, in biduum fupplicatio decreta. Et ab altero confule Ti. Sempronio in Sardinia profpere res geftae. Exercitum in agrum Sardorum Ilienfium induxit. Balarorum magna auxilia Ilienfibus venerant. Cum utraque gente fignis conlatis conflixit. Fufi fugatique hoftes, caftrisque exfuti: duodecim millia armatorum caefa. Poftero die arma lecta conjici in acervum juffit conful, facrumque id Vulcano cremavit. Victorem exercitum in hiberna fociarum urbium reduxit. Et C. Claudius, literis Ti. Claudii et fenatus confulto adcepto, ex Iftria legiones in Ligures transduxit. Ad Scultennam flumen in campos progreffi caftra habebant hoftes. Ibi cum his acie dimicatum. Quindecim millia caefa; plus feptingenti aut in proelio, aut in caftris (nam ea quoque expugnata funt) capti; et figna militaria unum et quinquaginta capta. Ligures, reliquiae caedis, in montes refugerunt paffim; populantique campeftres agros confuli nulla usquam adparuerunt arma. Claudius, duarum gentium uno anno victor, dua-

bus, quod raro alius, in conſulatu pacatis provinciis Romam revertit.

XIII. Prodigia eo anno nuntiata. In Cruſtumino avem ſangualem, quam vocant, ſacrum lapidem roſtro cecidiſſe. Bovem in Campania loquutum. Vaccam aeneam Syracuſis ab agreſtri tauro, qui pecore aberraſſet, initam, ac ſemine adſperſam. In Cruſtumino diem unum in ipſo loco ſubplicatio fuit; et in Campania bos alenda publice data; Syracuſanumque prodigium expiatum, editis ab haruſpicibus Diis, quibus ſubplicaretur. Pontifex eo anno mortuus eſt M. Claudius Marcellus, qui conſul cenſorque fuerat. In ejus locum ſubfectus eſt pontifex filius ejus M. Marcellus. Et Lucam colonia eodem anno duo millia civium Romanorum ſunt deducta. Triumviri deduxerunt, P. Aelius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena et ſingula jugera et ſemiſſes agri in ſingulos dati ſunt. De Ligure captus is ager erat. Etruſcorum ante, quam Ligurum, fuerat. C. Claudius conſul ad Vrbem venit: cui, quum in ſenatu de rebus in Iſtria Liguribusque proſpere geſtis diſſeruiſſet, poſtulanti triumphus eſt decretus. Triumphavit in magiſtratu de duabus ſimul gentibus. Tulit in eo triumpho denarium trecenta ſeptem millia, et victoriatum octoginta quinque millia ſeptingentos duos. Militibus in ſingulos quini deni denarii dati, duplex centurioni, triplex equiti. Sociis dimidio minus, quam civibus, datum. Itaque taciti, ut iratos eſſe ſentires, ſequuti ſunt currum.

XIV. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures, poſtquam ſenſerunt, non conſularem tantum exercitum Romam abductum, ſed legionem ab Ti. Claudio Piſis dimiſ-

dimiſſam, ſoluti metu, clam exercitu indicto, per transverſos limites ſuperatis montibus, in campos degreſſi, agrum Mutinenſem populati, repentino inpetu coloniam ipſam ceperunt. Id ubi Romam adlatum eſt, ſenatus C. Claudium conſulem comitia primo quoque tempore habere juſſit, creatisque in annum magiſtratibus in provinciam redire, et coloniam ex hoſtibus eripere. Ita, uti cenſuit ſenatus, comitia habita. Conſules creati, Cn. Cornelius Scipio Hiſpallus, Q. Petillius Spurinus. Praetores inde facti, M. Popillius Laenas, P. Licinius Craſſus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maſo, M. Aburius, L. Aquillius Gallus. C. Claudio conſuli prorogatum in annum imperium et Gallia provincia; et, ne Iſtri quoque idem, quod et Ligures, facerent, ſocios nominis Latini in Iſtriam mitteret, quos triumphi cauſa de provincia deduxiſſet. Cn. Cornelio et Q. Petillio conſulibus, quo die magiſtratum inierunt, inmolantibus Jovi ſingulis bubus, uti ſolet, in ea hoſtia, qua Q. Petillius ſacrificavit, in jocinore caput non inventum. Id quum ad ſenatum retuliſſet, bove perlitare juſſus. De provinciis deinde conſultus ſenatus Piſas et Ligures provincias conſulibus decrevit. Cui Piſae provincia obveniſſet, quum magiſtratuum creandorum tempus eſſet, ad comitia reverti juſſit. Additum decreto, ut binas legiones novas ſcriberent et trecenos equites, et dena millia peditum ſociis nominique Latino et ſexcenos imperarent equites. Ti. Claudio prorogatum eſt imperium in id tempus, quo in provinciam conſul veniſſet.

XV. Dum de his rebus in ſenatu agitur, Cn. Cornelius, evocatus a viatore, quum templo egreſſus eſſet, paullo poſt rediit confuſo

vultu, et expoſuit Patribus conſcriptis, bovis ſeſcenaris, quem inmolaviſſet, jecur defluxiſſe. Id ſe victimario nuntianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla, ubi exta coquerentur, juſſiſſe: et vidiſſe ceteram integram partem extorum, jecur omne inenarrabiliter abſumtum. Territis eo prodigio Patribus, et alter conſul curam adjecit, qui ſe, quod caput jocinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe negavit. Senatus majoribus hoſtiis usque ad litationem ſacrificari juſſit. Ceteris Diis perlitatum ferunt: Saluti Petillium perlitaſſe negant. Inde conſules praetoresque provincias ſortiti. Piſae Cn. Cornelio, Ligures Petillio obvenerunt. Praetores, L. Papirius Maſo urbanam, M. Aburius inter peregrinos, ſortiti ſunt. M. Cornelius Scipio Maluginenſis Hiſpaniam ulteriorem, L. Aquillius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati ſunt, ne in provincias irent: M. Popillius in Sardiniam: *Gracchum eam provinciam pacare; et T. Aebutium praetorem adjutorem ab ſenatu datum eſſe. Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipſa efficaciſſima eſſet, minime convenire. Inter traditionem imperii novitatemque ſucceſſoris, quae noſcendis prius, quam agendis, rebus inbuenda ſit, ſaepe bene gerendae rei occaſiones intercidere.* Probata Popillii excuſatio eſt. P. Licinius Craſſus ſacrificiis ſe inpediri ſollemnibus excuſabat, ne in provinciam iret. Citerior Hiſpania obvenerat. Ceterum aut ire juſſus, aut jurare pro concione, ſollemni ſacrificio ſe prohiberi. Id ubi in P. Licinio ita ſtatutum eſt, et ab ſe uti jus jurandum adciperent, M. Cornelius poſtulavit, ne in Hiſpaniam ulteriorem iret. Praetores ambo in eadem verba jurejurarunt. M. Titinius et T. Fontejus proconſules manere cum eodem impe-

imperii jure in Hispania jussi; et ut in supplementum his tria millia civium Romanorum cum equitibus ducentis, quinque millia socium Latini nominis et trecenti equites mitterentur.

XVI. Latinae feriae fuere ante diem tertium Nonas Maji, in quibus, quia in una hostia magistratus Lanuvinus precatus non erat, *populo Romano Quiritium*, religioni fuit. Id quum ad senatum relatum esset, senatusque ad pontificum collegium rejecisset; pontificibus, quia non recte factae Latinae essent, instauratis Latinis, placuit Lanuvinos, quorum opera instauratae essent, hostias praebere. Accesserat ad religionem, quod Cn. Cornelius consul, ex monte Albano rediens, concidit, et, parte membrorum captus, ad Aquas Cumanas profectus ingravescente morbo, Cumis decessit. Sed inde mortuus Romam adlatus, et funere magnifico elatus sepultusque est. Pontifex idem fuerat. Consul Q. Petillius, quum primum per auspicia posset, conlegae subrogando comitia habere jussus, et Latinas edicere. Comitia in ante diem tertium Nonas Sextiles, Latinas in ante diem tertium Idus Sextiles edixit. Plenis religionum animis, prodigia insuper nuntiata: Tusculi facem in coelo visam; Gabiis aedem Apollinis et privata aedificia complura, Graviscis murum portamque de coelo tacta. Ea Patres procurari, uti pontifices censuissent, jusserunt. Dum consules primum religiones, deinde alterum alterius mors et comitia et Latinarum instaurationes inpediunt, interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admovit. Ante triduum, quam obpugnare coeperat, receptam ex hostibus colonis restituit. Octo millia ibi Ligurum intra muros caesa; literaeque Romam extemplo

 scriptae,

ſcriptae, quibus non modo rem exponeret, ſed etiam gloriaretur, ſua virtute ac felicitate neminem jam cis Alpes hoſtem populi Romani, agrique aliquantum captum, qui multis millibus hominum dividi viritim poſſet.

XVII. Et Ti. Sempronius eodem tempore in Sardinia multis ſecundis proeliis Sardos perdomuit. Quindecim millia hoſtium ſunt caeſa. Omnes Sardorum populi, qui defecerant, in ditionem redacti. Stipendiariis veteribus duplex vectigal imperatum exactumque; ceteri frumentum contulerunt. Pacata provincia obſidibusque ex tota inſula ducentis triginta adceptis, legati Romam, qui ea nuntiarent, miſſi, quique ab ſenatu peterent, ut ob eas res, ductu auſpicioque Ti. Sempronii proſpere geſtas, Diis inmortalibus honos haberetur, ipſique decedenti de provincia exercitum ſecum deportare liceret. Senatus, in aede Apollinis legatorum verbis auditis, ſupplicationem in biduum decrevit, et quadraginta majoribus hoſtiis conſules ſacrificare juſſit: Ti. Sempronium proconſulem exercitumque eo anno in provincia manere. Comitia deinde conſulis unius ſubrogandi, quae in ante diem tertium Nonas Sextiles edicta erant, eo ipſo die ſunt confecta. Q. Petillius conſul conlegam, qui extemplo magiſtratum occiperet, creavit C. Valerium Laevinum. Is, jam diu cupidus provinciae, quum obportunae cupiditati ejus literae adlatae eſſent, Ligures rebellaſſe, Nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus ejus cauſa legionem tertiam ad C. Claudium proconſulem in Galliam proficiſci juſſit; et duumviros navales cum claſſe Piſas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoque terrorem admoventes, circumvectarentur. Eodem et Q. Petillius conſul ad convenien-

veniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius proconſul, audita rebellione Ligurum, praeter eas copias, quas ſecum Parmae habebat, ſubitariis conlectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admovit.

XVIII. Hoſtes ſub adventum C. Claudii, a quo duce ſe meminerant nuper ad Scultennam flumen victos fugatosque, locorum magis praeſidio adverſus infeliciter expertam vim, quam armis, ſe defenſuri, duos montes Letum et Baliſtam ceperunt, muroque inſuper amplexi. Tardius ex agris demigrantes obpreſſi ad mille et quingenti perierunt. Ceteri montibus ſe tenebant, et, ne in metu quidem feritatis ingenitae obliti, ſaeviunt in praedam, quae Mutinae parta erat. Captivos cum foeda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant verius paſſim, quam rite ſacrificant. Satiati caede animantium, quae inanima erant, parietibus adfligunt, vaſa omnis generis uſui magis, quam ornamento in ſpeciem, facta. Q. Petillius conſul, ne abſente ſe debellaretur, literas ad C. Claudium miſit, ut cum exercitu ad ſe in Galliam veniret: Campis Macris ſe eum exſpectaturum. Literis adceptis, Claudius ex Liguribus caſtra movit, exercitumque ad Campos Macros conſuli tradidit. Eodem paucis poſt diebus C. Valerius conſul alter venit. Ibi, diviſis copiis, prius quam digrederentur, communiter ambo exercitus luſtraverunt. Tum ſortiti, quia non ab eadem utrumque parte adgredi hoſtem placebat, regiones quas peterent. Valerium auſpicato ſortitum conſtat, quod in templo fuiſſet: in Petillio id vitio factum, poſtea augures reſponderunt, quod extra templum ſortem in ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diverſas regiones. Petillius ad-

adverfus Baliftae et Leti jugum, quod eos montes perpetuo dorfo inter fe jungit, caftra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, inmemorem ambiguitatis verbi, ominatum ferunt, *fe eo die Letum capturum effe.* Duabus fimul partibus fubire in adverfos montes coepit. Ea pars, in qua ipfe erat, inpigre fubcedebat. Alteram hoftes quum propuliffent, ut reftitueret rem inclinatam, conful equo advectus, fuos quidem a fuga revocavit: ipfe, dum incautius ante figna obverfatur, miffili trajectus cecidit. Nec hoftes ducem occifum fenferunt; et fuorum pauci, qui viderant, haud neglegenter, ut qui in eo victoriam verti fcirent, corpus occultavere. Alia multitudo peditum equitumque, deturbatis hoftibus, montes fine duce cepere. Ad quinque millia Ligurum occifa: ex Romano exercitu duo et quinquaginta ceciderunt. Super tam evidentem triftis ominis eventum, etiam ex pullario auditum eft, vitium in aufpicio fuiffe, nec id confulem ignoraffe. C. Valerius, audita

* * *

Periti religionum jurisque publici, quando duo ordinarii confules ejus anni, alter morbo, alter ferro periiffet, fubfectum confulem negabant recte comitia habere poffe.

* * *

deduxit.

XIX. Cis Apenninum Garuli et Lapicini et Hercates; trans Apenninum Briniates fuerant. Inter Audenam amnem P. Mucius cum iis, qui Lunam Pifasque depopulati erant, bellum geffit, omnibusque in ditionem redactis arma ademit. Ob eas res, in Gallia Liguribusque geftas duorum confulum ductu aufpicioque,

cioque, fenatūs in triduum fubplicationes decrevit, et quadraginta hoftiis facrificari juffit. Et tumultus quidem Gallicus et Liguftinus, qui principio ejus anni exortus fuerat, haud magno conatu brevi obpreffus erat. Belli Macedonici fubibat jam cura, mifcente Perfeo inter Dardanos Baftarnasque certamina; et legati, qui miffi ad res vifendas in Macedoniam erant, jam reverterant Romam, renuntiaverantque, bellum in Dardania effe. Simul venerant et ab rege Perfeo oratores, qui purgarent, nec adcitos ab eo Baftarnas, nec auctore eo quidquam facere. Senatus nec liberavit ejus culpae regem, neque arguit: moneri eum tantummodo juffit, ut etiam atque etiam curaret, ut fanctum haberet foedus, quod ei cum Romanis effe videri poffet. Dardani, quum Baftarnas non modo non excedere finibus fuis, quod fuperaverant, fed graviores fieri in dies cernerent, fubnifos Thracum adcolarum et Scordifcorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati, omnes undique armati ad oppidum, quod proximum caftris Baftarnarum erat, conveniunt. Hyems erat, et id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordifcique in fines fuos abirent. Quod ubi ita factum, et folos jam effe Baftarnas audierunt, bifariam dividunt copias: pars, ut recto itinere ad laceffendum ex aperto iret; pars, devio faltu circumducta, ab tergo adgrederetur. Ceterum, prius quam circumire caftra hoftium poffent, pugnatum eft; victique Dardani compelluntur in urbem, quae fere duodecim millia ab caftris Baftarnarum aberat. Victores confeftim circumfidunt urbem, haud dubie poftero die aut metu dedituris fe hoftibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera manus, quae circumducta erat, ignara

ignara cladis suorum, castra Bastarnarum sine praesidio relicta

* * *

XX. *** more, sella eburnea posita, jus dicebat, disceptabatque controversias minimarum rerum: adeoque nulli fortunae adhaerebat animus, per omnia genera vitae errans, uti nec sibi, nec aliis, quinam homo esset, satis constaret. Non adloqui amicos, vix notis familiariter adridere; munificentia inaequali sese aliosque ludificari: quibusdam honoratis magnoque aestimantibus se puerilia, ut escae aut lusus, munera dare; alios nihil exspectantes ditare. Itaque nescire, quid sibi vellet, quibusdam videri. Quidam ludere eum simpliciter, quidam haud dubie insanire ajebant. In duabus tamen magnis honestisque rebus vere regius erat animus, in urbium donis et Deorum cultu. Megapolitanis in Arcadia murum se circumdaturum urbi est pollicitus, majoremque partem pecuniae dedit. Tegeae theatrum magnificum e marmore facere instituit. Cyzici in Prytaneum (id est penetrale urbis, ubi publice, quibus is honos datus est, vescuntur) vasa aurea mensae unius posuit. Rhodiis, ut nihil unum insigne, ita omnis generis, ut quaeque usus eorum postulaverunt, dona dedit. Magnificentiae vero in Deos vel Jovis Olympii templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine Dei, potest testis esse. Sed et Delon aris insignibus statuarumque copia exornavit: et Antiochiae Jovis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratum, et alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreve tempus regni ejus fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentia superiores reges vicit,

vicit, reliquorum fui moris et copia Graecorum artificum. Gladiatorum munus Romanae confuetudinis primo majore cum terrore hominum, infuetorum ad tale fpectaculum, quam voluptate, dedit: deinde faepius dando, et modo vulneribus tenus, modo fine miffione etiam, et familiare oculis gratumque id fpectaculum fecit, et armorum ftudium plerisque juvenum adcendit. Itaque, qui primo ab Roma magnis praemiis paratos gladiatores arceffere folitus erat, jam fuo

* * *

XXI. *** pio inter peregrinos. M. Atilio praetori provincia Sardinia obvenerat; fed cum legione nova, quam confules confcripferant, quinque millibus peditum, trecentis equitibus, in Corficam juffus eft transire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, uti obtineret Sardiniam. Cn. Servilio Caepioni in Hifpaniam ulteriorem, et P. Furio Philo in citeriorem tria millia peditum Romanorum, equites centum quinquaginta, et focium Latini nominis quinque millia peditum, trecenti equites; Sicilia L. Claudio fine fubplemento decreta. Duas praeterea legiones confules fcribere juffi cum jufto numero peditum equitumque, et decem millia peditum fociis imperare et fexcentos equites. Delectus confulibus eo difficilior erat, quod peftilentia, quae priore anno in boves ingruerat, eo verteret in hominum morbos. Qui inciderant, haud facile feptimum diem fuperabant: qui fuperaverant, longinquo, maxime quartanae, implicabantur morbo. Servitia maxime moriebantur. Eorum ftrages per omnes vias infepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus Libitina fubficiebat. Cadavera, intacta a canibus ac vulturibus, tabes ab-

absumebat; satisque constabat, nec illo, nec priore anno, in tanta strage boum hominumque vulturium usquam visum. Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Servilius Caepio pontifex, pater praetoris, et Ti. Sempronius Ti. F. Longus decemvir sacrorum, et P. Aelius Paetus augur, et Ti. Sempronius Gracchus, et C. Mamilius Vitulus curio maximus, et M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pontifices subfecti sunt, C. Sulpicius Galba in locum Tuditani. Augures subfecti sunt, in Gracchi locum T. Veturius Gracchus Sempronianus, in P. Aelii Q. Aelius Paetus. Decemvir sacrorum C. Sempronius Longus, curio maximus C. Scribonius Curio subficitur. Quum pestilentiae finis non fieret, senatus decrevit, uti decemviri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem unum subplicatio fuit; et, Q. Marcio Philippo verba praeeunte, populus in foro votum concepit: *Si morbus pestilentiaque ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac subplicationem se habiturum.* In Vejenti agro biceps natus puer, et Sinuessae unimanus, et Auximi puella cum dentibus; et arcus interdiu sereno coelo super aedem Saturni in foro Romano intentus, et tres simul soles effulserunt; et faces eadem nocte plures per coelum lapsae sunt in Lanuvino, Caeritesque anguem in oppido suo jubatum, aureis maculis sparsum, adparuisse adfirmabant; et, in agro Campano bovem loquutum esse, satis constabat.

XXIII. Legati Nonis Juniis ex Africa redierunt, qui, convento prius Masinissa rege, Carthaginem ierant: ceterum certius aliquanto, quae Carthagine acta essent, ab rege resciverant, quam ab ipsis Carthaginiensibus. Compertum tamen adfirmaverunt, legatos ab

rege

rege Perfeo veniffe, iisque noctu fenatum in aede Aefculapii datum effe. Ab Carthagine legatos in Macedoniam miffos, et rex adfirmaverat, et ipfi parum conftanter negaverant. In Macedoniam quoque mittendos legatos fenatus cenfuit. Tres miffi funt, C. Laelius, M. Valerius Meffalla, Sex. Digitius. Perfeus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant et, de quibus ambigebatur rebus, disceptationem ab rege ad Romanos revocabant, cum exercitu profectus, fub jus judiciumque fuum totam coegit gentem. Inde, per Oetaeos montes transgreffus, religionibus quibusdam animo objectis, oraculum aditurus Delphos adfcendit. Quum in media repente Graecia adparuiffet, magnum non finitimis modo urbibus terrorem praebuit, fed in Afiam quoque ad regem Eumenem nuntius tumultus ejus venit. Triduum, non plus, Delphis moratus, per Phthiotidem, Achajam Theffaliamque, fine damno injuriaque agrorum, per quos iter fecit, in regnum rediit. Nec earum tantum civitatium, per quas iturus erat, fatis habuit animos fibi conciliare: aut legatos, aut literas dimifit, petens, *ne diutius fimultatum, quae cum patre fuo fuiffent, meminiffent: nec enim tam atroces fuiffe eas, ut non cum ipfo potuerint ac debuerint finiri. Secum quidem omnia illis integra effe ad inftituendam fideliter amicitiam.* Cum Achaeorum maxime gente reconciliandae gratiae viam quaerebat.

XXIII. Haec una ex omni Graecia gens et Athenienfium civitas eo proceflerat irarum, ut finibus interdiceret Macedonibus. Itaque fervitiis ex Achaja fugientibus receptaculum Macedonia erat; quia, quum finibus fuis interdixiffent, intrare regni terminos ipfi non audebant. Id quum Perfeus animadvertiffet,

com-

comprehenſis omnibus, literas ***. ceterum, ne ſimilis fuga ſervorum poſtea fieret, cogitandum et illis eſſe. Recitatis his literis per Xenarchum praetorem, qui privatae gratiae aditum apud regem quaerebat, et plerisque moderate et benigne ſcriptas eſſe cenſentibus literas, atque his maxime, qui praeter ſpem recepturi eſſent amiſſa mancipia; Callicrates ex iis, qui in eo verti ſalutem gentis crederent, ſi cum Romanis inviolatum foedus ſervaretur, *Parva*, inquit, *aut mediocris res, Achaei, quibusdam videtur agi; ego maxime graviſſimam omnium non agique tantum arbitror, ſed quodam modo actam eſſe. Nam qui regibus Macedonum, Macedonibusque ipſis, finibus interdixiſſemus, manereque id decretum, ſcilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi ſollicitarentur; ii concionantem quodam modo abſentem audimus regem, et, ſi Diis placet, orationem ejus probamus. Et, quum ferae beſtiae cibum ad fraudem ſuam poſitum plerumque adſpernentur et refugiant, nos caeci, ſpecie parvi beneficii, ineſcamur, et, ſervulorum minimi pretii recipiendorum ſpe, noſtram ipſorum libertatem ſubrui et tentari patimur. Quis enim non videt, viam regiae ſocietatis quaeri, qua Romanum foedus, quo noſtra omnia continentur, violetur? Niſi hoc dubium alicui eſt, bellandum Romanis cum Perſeo eſſe, et, quod vivo Philippo exſpectatum, morte ejus interpellatum eſt, id poſt mortem Philippi futurum. Duos, ut ſcitis, habuit filios Philippus, Demetrium et Perſea. Genere materno, virtute, ingenio, favore Macedonum, longe praeſtitit Demetrius. Sed quia in Romanos odii regnum poſuerat praemium, Demetrium nullo alio crimine, quam Romanae amicitiae initae, occidit; Perſea, quem populus Ro-*

Romanus prius poenae, quam regni, heredem futurum sciebat, regem fecit. Itaque quid hic post mortem patris egit aliud, quam bellum paravit? Basiarnas primum ad terrorem omnium in Dardaniam inmisit; qui si sedem eam tenuissent, graviores eos adcolas Graecia habuisset, quam Asia Gallos habeat. Ea spe depulsus, non tamen belli consilia omisit; immo, si vera volumus dicere, jam inchoavit bellum. Dolopiam armis subegit. nec provinciis de controversis ad disceptationem populum Romanum adivit. Inde, transgressus Oetam, ut repente in medio umbilico Graeciae conspiceretur, Delphos adscendit. Haec usurpatio itineris insoliti quo vobis spectare videtur? Thessaliam deinde peragravit. Quod sine ullius eorum, quos oderat, noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris specie misit, et cogitare jubet, quo modo in reliquum hoc munere non egeamus, hoc est, ut decretum, quo arcentur Peloponneso Macedones, tollamus; rursus legatos regios et hospitia cum principibus et mox Macedonum exercitus, ipsum quoque a Delphis (quantum enim interluit fretum?) trajicientem in Peloponnesum videamus, inmisceamur Macedonibus armantibus se adversus Romanos. Ego nihil novi censeo decernendum, servandaque omnia integra, donec ad certum dirigatur, vanusne hic timor noster, an verus fuerit. Si pax inviolata inter Macedonas Romanosque manebit, nobis quoque amicitia et commercium sit: nunc de eo cogitare periculosum et inmaturum videtur.

XXIV. Post hunc Arco, frater Xenarchi praetoris, ita disseruit: *Difficilem orationem Callicrates et mihi, et omnibus, qui ab eo dissentimus, fecit: agendo enim Romanae societatis caussam ipse, tentarique et obpugnari dicendo, quam nemo neque tentat, neque obpugnat, effecit,*

cit, ut, qui ab ſe disſentiret, adverſus Romanos dicere videretur. Ac primum omnium, tamquam non hic nobiscum fuiſſet, ſed aut ex curia populi Romani veniret, aut regum arcanis intereſſet, omnia ſcit et nuntiat, quae occulte facta ſunt. Divinat etiam, quae futura fuerant, ſi Philippus vixiſſet; quid ita Perſeus regni heres ſit, quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui, nec ob quam cauſam, nec quemadmodum perierit Demetrius, ſcimus, nec quid Philippus, ſi vixiſſet, facturus fuerat, ad haec, quae palam geruntur, conſilia noſtra adcommodare oportet. Ac ſcimus, Perſea, regno adcepto, ad legatos Romanos veniſſe, ac regem Perſea a populo Romano adpellatum: audimus, legatos Romanos veniſſe ad regem, et eos benigne exceptos. Haec omnia pacis equidem ſigna eſſe judico, non belli; nec Romanos offendi poſſe, ſi, ut bellum gerentes eos ſequuti ſumus, nunc quoque pacis auctores ſequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium ſoli bellum adverſus regnum Macedonum geramus, non video. Obportuni propinquitate ipſa Macedoniae ſumus; an infirmiſſimi omnium, tamquam, quos nuper ſubjecit, Dolopes? Immo contra ea, vel viribus noſtris, Deum benignitate, vel regionis intervallo tuti. Sed ſumus aeque ſubjecti ac Theſſali Aetolique; nihilo plus fidei auctoritatisque habemus adverſus Romanos, qui ſemper ſocii atque amici fuimus, quam Aetoli, qui paullo ante hoſtes fuerunt. Quod Aetolis, quod Theſſalis, quod Epirotis, omni denique Graeciae cum Macedonibus juris eſt, idem et nobis ſit. et cur exſecrabilis iſta nobis ſolis velut deſertio juris humani eſt? Fecerit aliquid Philippus, cur adverſus eum armatum et bellum gerentem hoc decerneremus: quid Perſeus, novus rex, omnis injuriae inſons, ſuo beneficio paternas ſimultates ob-

*obliterans, meruit? cur ſoli omnium hoſtes ei ſumus? Quamquam et illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniae regum merita erga nos fuiſſe, ut Philippi unius injurias, ſi quae forte fuerunt, * utique poſt mortem. Quum claſſis Romana Cenchreis ſtaret, conſul cum exercitu Elatiae eſſet, triduum in concilio fuimus, conſultantes, utrum Romanos, an Philippum, ſequeremur. Nonnihil metus praeſens ab Romanis ſententias noſtras inclinarit: fuit certe tamen aliquid, quod tam longam deliberationem fecerat: id quod erat vetuſta conjunctio cum Macedonibus, vetera et magna in nos regum merita. Valeant et nunc eadem illa, non ut praecipue amici, ſed ne praecipue inimici ſimus. Ne id, quod non agitur, Callicrates, ſimilaverimus. Nemo novae ſocietatis aut novi foederis, quo nos temere inligemus, conſcribendi eſt auctor: ſed commercium tantum juris praebendi repetendique ſit, ne interdictione finium noſtrorum et nos quoque regno arceamus, ne ſervis noſtris aliquo fugere liceat. Quid hoc adverſus Romana foedera eſt? Quid rem parvam et apertam magnam et ſuſpectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid, ut ipſi locum adſentandi Romanis habeamus, ſuſpectos alios ac inviſos efficimus? Si bellum erit, ne Perſeus quidem dubitat, quin Romanos ſequuturi ſimus. In pace etiamſi non odia finiuntur, intermittantur.* Quum iidem huic orationi, qui literis regis adſentierant, adſentirentur, indignatione principum, quod, quam rem ne legatione quidem dignam judicaſſet Perſeus, literis paucorum verſuum impetraret, decretum differtur. Legati deinde poſtea miſſi ab rege, quum Megalopoli concilium eſſet; dataque opera eſt ab iis, qui obſenſionem apud Romanos timebant, ne admitterentur.

XXV. Per haec tempora Aetolorum in semet ipsos versus furor mutuis caedibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Fessi deinde et Romam utraque pars miserunt legatos, et inter se ipsi de reconcilianda concordia agebant: quae novo facinore discussa res veteres etiam i as excitavit. Exsulibus Hypataeis, qui factionis Proxeni erant, quum reditus in patriam promissus esset fidesque data per principem civitatis Eupolemum, octoginta inlustres homines, quibus redeuntibus inter ceteram multitudinem Eupolemus etiam obvius exierat, quum salutatione benigne excepti essent dextraeque datae, ingredientes portam, fidem datam Deosque testes nequidquam invocantes, interfecti sunt. Inde gravius de integro bellum exarsit. C. Valerius Laevinus et Ap. Claudius Pulcher et C. Memmius et M. Popillius et L. Canulejus missi ab senatu venerant. Apud eos quum Delphis utriusque partis legati magno certamine agerent, Proxenus maxime, quum causa, tum eloquentia, praestare visus est; qui paucos post dies ab Orthobula uxore veneno est sublatus: damnataque eo crimine in exsilium abiit. Idem furor et Cretenses lacerabat. Adventu deinde Q. Minucii legati, qui cum decem navibus missus ad sedanda eorum certamina erat, in spem pacis venerant. Ceterum induciae et antea sex mensium fuerunt: inde multo gravius bellum exarsit. Lycii quoque per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externorum inter se bella, quo quaeque modo gesta sunt, persequi non operae est satis superque oneris sustinenti, res a populo Romano gestas scribere.

XXVI. Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se Ti. Graccho dediderant, pacati mansserant

ferant M. Titinio praetore obtinente provinciam. Rebellarant sub adventum Ap. Claudii, orsique bellum sunt ab repentina obpugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, quum vigiles in vallo, quique in portarum stationibus erant, quum vidissent procul venientem hostem, ad arma conclamaverunt. Ap. Claudius, signo proposito pugnae, ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obsistentibus ad exitum Celtiberis, primo par utrumque proelium fuit, quia propter angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: urguentes deinde alii alios sequuti evaserunt extra vallum, ut pandere aciem et exaequari cornibus hostibus, quibus circumibantur, possent. Ita repente eruperunt, ut sustinere inpetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt: ad quindecim millia caesa aut capta; signa ademta duo et triginta. Castra etiam eo die expugnata, debellatumque. Nam, qui superfuere proelio, in oppida sua dilabsi sunt. Quieti deinde paruerunt imperio.

XXVII. Censores eo anno creati Q. Fulvius Flaccus et A. Postumius Albinus legerunt senatum: princeps lectus M. Aemilius Lepidus pontifex maximus. De senatu novem ejecerunt. Insignes notae fuerunt M. Cornelii Maluginensis, qui biennio ante praetor in Hispania fuerat; et L. Cornelii Scipionis praetoris, cujus tum inter cives et peregrinos juris dictio erat; et M. Fulvii, qui frater germanus et, ut Valerius Antias tradit, consors etiam censoris erat. Consules, votis etiam in Capitolio nuncupatis, in provincias profecti sunt. Ex iis M. Aemilio senatus negotium dedit, ut Patavinorum in Venetia seditionem comprimeret, quos certamine factionum ad in-

inteſtinum bellum exarſiſſe et ipſorum legati adtulerant. Legati, qui in Aetoliam ad ſimiles motus comprimendos ierant, renuntiarunt, coerceri rabiem gentis non poſſe. Patavinis ſaluti fuit adventus conſulis; neque aliud, quod ageret in provincia, quum habuiſſet, Romam rediit. Cenſores vias ſternendas ſilice in urbe, glarea extra urbem ſubſtruendas marginandasque primi omnium locaverunt, pontesque multis locis faciendos; et ſcenam aedilibus praetoribusque praebendam; et carceres in circo, et ova ad notas curriculis numerandis, et * dam, et metas trans * et caveas ferreas pe * intromitterentur * ferreis in monte Albano conſulibus, et clivum Capitolinum ſilice ſternendum curaverunt, et porticum ab aede Saturni in Capitolium ad ſenaculum ac ſuper id curiam. Et extra portam Trigeminam emporium lapide ſtraverunt ſtipitibusque ſepſerunt; et porticum Aemiliam reficiendam curarunt; gradibusque adſcenſum ab Tiberi in emporium fecerunt. Et extra eamdem portam in Aventinum porticum ſilice ſtraverunt, et eo publico ab aede Veneris fecerunt. Iidem Calatiae et Auximi muros faciendos locaverunt; venditisque ibi publicis locis, pecuniam, quae redacta erat, tabernis utrique foro circumdandis conſumſerunt. Et alter ex iis Fulvius Flaccus (nam Poſtumius nihil, niſi ſenatus Romani populive juſſu, ſe locaturum ipſorum pecunia *) Jovis aedem Piſauri, et Fundis, et Pollentiae etiam aquam adducendam, et Piſauri viam ſilice ſternendam, et Sinueſſam a ga * aviariae. In his et clo * um circumducend * et forum porticibus tabernisque claudendum, et Janos tres faciendos. Haec ab uno cenſore opera locata, cum magna gratia colonorum. Moribus quoque regen-

regendis diligens et ſevera cenſura fuit. Multis equi ademti.

XXVIII. Exitu prope anni diem unum ſubplicatio fuit ob res proſpere geſtas in Hiſpania ductu auſpicioque Ap. Claudii proconſulis, et majoribus hoſtiis viginti ſacrificatum; et alterum diem ſubplicatio ad Cereris, Liberi Liberaeque fuit, quod ex Sabinis terrae motus ingens cum multis aedificiorum ruinis nuntiatus erat. Quum Ap. Claudius ex Hiſpania Romam rediſſet, decrevit ſenatus, ut ovans Vrbem iniret. Jam conſularia comitia adpetebant, quibus, magna contentione habitis propter multitudinem petentium, creati L. Poſtumius Albinus et M. Popillius Laenas. Praetores inde facti N. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicerejus, M. Furius Craſſipes iterum, A. Atilius Serranus iterum, C. Cluvius Saxula iterum. Comitiis perfectis, Ap. Claudius Centho, ex Celtiberis ovans quum in Vrbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque millia auri in aerarium tulit. Flamen Dialis inauguratus eſt Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in aedem Matris Matutae cum indice hoc poſita eſt: *Ti. Sempronii Gracchi conſulis imperio auſpicioque legio exercitusque populi Romani Sardiniam ſubegit. In ea provincia hoſtium caeſa aut capta ſupra octoginta millia. Re publica feliciſſime geſta, atque liberatis vectigalibus * reſtitutis, exercitum ſalvum atque incolumen pleniſſimum praeda domum reportavit. Iterum triumphans in urbem Romam rediit. Cujus rei ergo hanc tabulam donum Jovi dedit.* Sardiniae inſulae forma erat, atque in ea ſimulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parva alia data; unum ante cetera inſigne fuit T. Flaminini, quod mortis cauſa patris ſui, cum viſceratione

epuloque et ludis fcenicis, quatriduum dedit. Magni tamen muneris ea fumma fuit, ut per triduum quatuor et feptuaginta homines pugnarint.

* * *

T. LIVII PATAVINI
LIBER XLII.

BREVIARIVM.

Cap. 1. L. Poftumio Albino et M. Popillio Laenati coff. Liguria decernitur, et praetores fortiuntur ceteras provincias. Prius vero quam magiftratus proficifcantur, fenatui placet, L. Poftumium cof. ad agrum publicum a privato terminandum in Campaniam ire; isque, iratus Praeneftinis, literas iis praemittit, ut fibi magiftratus obviam exeant, et deverforium jumentaque publice parent. 2. Legati, in Aetoliam et Macedoniam miffi, redeunt: et prodigia expiantur facrificiis ac fupplicatione. 3. Tegulae marmoreae, quibus Q. Fulvius Flaccus cenfor aedem Junonis Laciniae in Bruttiis fpoliaverat, ut iis ornaret aedem Fortunae Equeftris, a fe olim votam, ex SCto reportantur, piaculariaque Junoni fiunt. 4. P. Furio ob mortem fucceforis prorogatur imperium in citeriore Hifpania: et ager Liguftinus Gallicusque, bello captus, a decemviris, in eam rem creatis, viritim dividitur.

5.

5. Graecorum animi magis in favorem Persei, quam Eumenis, inclinant: et intestinae Thessalorum Aetolorumque discordiae per Ap. Claudium et Marcellum componuntur. 6. Legati Romani ad Persea et Ptolemaeum mittuntur; et per idem tempus Eumenes legatique Antiochi Romam veniunt. 7. C. Cicerejus praetor Corsicam subigit; et M. Popillius consul Statiellatibus bellum infert, qui uni ex Ligurum gente non tulerant arma adversus Romanos. 8. Eosdem devictos deditosque in fidem populi Rom. sub corona vendit: sed in libertatem eos restituere et decedere de provincia jubetur. 9. Hinc iratus Patribus Romam, et inde in provinciam redit. Consules praetoresque creantur. 10. Concors censura Q. Fulvii Flacci et A. Postumii Albini. Dedicatio aedis Fortunae Equestris, a Q. Fulvio votae. Locustarum nubes in Apulia. Contentiones Patrum consulumque de libertate Ligurum. Provinciae consulibus praetoribusque decretae.

11-13. Eumenes Romam venit, et defert de Perseo crimina. 14. Invisa senatui est ferocia et Harpali, a Perseo missi, et Satyri, Rhodiorum legati, intemperantius in Eumenem invehentis. 15. Perseus, bellum et optans et ab Eumenis sanguine ordiens, ad caedem ejus subornat Evandrum Cretensem et tres Macedones, qui regem, Delphos adscendentem, lapidibus obruunt. 16. Eumenes vulnere sopitus a Pantaleonte aliisque amicis navi Corinthum et inde in Aeginam defertur; et falsae de morte ejus famae, in Asiam perlatae, Attalus celerius, quam dignum concordia fraterna est, fidem habet. 17. Indices sceleris, Praxo mulier, cujus domus Delphis receptaculum latronum fuerat, et L. Rammius Brundisinus, qui ab ipso Perseo venenum adceperat, quo duces legatosque Romanos,

hoſpitio ipſius uti adſuetos, necaret, a C. Valerio legato, ex Graecia redeunte, Romam adducuntur. 18. Itaque et Romani et Eumenes ſumma vi parant bellum. Simul ſubplementum ſcribitur legionibus in Hiſpaniis, eoque cum praetoribus novis portatur. 19. Magna pars agri Campani, a privatis poſſeſſa et in publicum recuperata, a cenſoribus fruenda locatur. Ariarathes educandum filium Romam mittit: quo et Thracum legati veniunt, ſocietatem petentes. Contra Romani legatos mittunt in Aſiam et inſulas. 20. Columna roſtrata, in Capitolio olim a M. Aemilio coſ. poſita, fulmine discutitur, idque prodigium una cum aliis procuratur. 21. C. Cicerejus de Corſis in monte Albano triumphat. Rogatio de Statiellatibus deditis, quibus M. Popillius iterum contra jus ac fas bellum intulerat, in libertatem reſtituendis a M. et Q. Marciis tribunis pl. promulgatur et perfertur. 22. Tum demum conſules, C. Popillius Laenas et P. Aelius Ligur, in Liguriam provinciam proficiſcuntur, et M. Popillius cauſam dicit apud C. Licinium praetorem, qui tamen damnationem ejus arte fallaci eludit. 23. 24 Magnae contentiones inter legatos Carthaginienſes et Guluſſam, filium Maſiniſſae, a ſenatu Rom. dirimuntur. 25. Legati, ad res repetendas in Macedoniam miſſi, referunt, quae viderint quaeque audierint. 26. Legationes Gentii, Illyriorum regis, et Iſſenſium, qui eum ſenatui ſuſpectum fecerant, et Romanorum, tum ad Gentium proficiſcentium, tum circa ſocios reges in Aſiam miſſorum, et Rhodiorum.

27. Ingens belli Macedonici adparatus, 28. Serus C. Popillii coſ. reditus. Comitia conſularia et praetoria. Vota populi Romani ſolennia. Mors L. Aemilii Papi decemviri ſacrorum, et Q. Fulvii Flacci pont., qui ſuspendio vitam finie-

fuierat. 29. Sententiae regum de inminente bello, Eumenis, Prusiae, Ariarathis, Antiochi, Ptolemaei, Masinissae, Gentii, Cotyis 30. In liberis gentibus populisque plebs omnis ferme in Persen inclinata; at diversa principum studia. Litatio consulum. Rogatio de bello Macedonibus inferendo a Patribus ad populum lata. 31. Provinciae Macedoniae illud praecipuum datur, ut augeatur militum numerus in legionibus, ut et centuriones milites que veteres scribantur, utque tribuni militum eo anno non subfragiis populi creentur, sed consulum praetorumque arbitrio fiant. Imperia inter praetores partita et sortitio provinciarum. 32. Consulibus sortientibus P. Licinio Crasso Macedonia, C. Cassio Longino Italia obvenit. Ille veteres quoque scribit et milites et centuriones: horum vero tres et viginti, qui primos duxerant pilos, a tribunis militum citati tribunos plebis adpellant. 33. Ea res in concione agitur, et M. Popillius verba facit pro centurionibus. 34. At Sp. Ligustinus ex eorum numero profitetur, se ad delectum obedienter responsurum. 35. Ejus exemplum sequuntur ceteri centuriones. Tum quatuor legiones scribuntur urbanae; et Licinio cos. petenti adduntur auxilia, a Masinissa, Poenis et Cretensibus petenda. 36. Legati a Perseo missi jubentur Italia excedere; et pars exercitus Rom. trajicitur in Epirum. 37. 38. Romanorum legati Illyricum Graecorumque civitates adeunt. 39-42. Iidem conloquium dant Perseo petenti; 43. et, ne bellum jam incipiat, ad quod omnia habet praeparata, auctores ei sunt legationis antea Romam mittendae. Tum in Boeotiam, ubi varii sunt motus, 44. et in Peloponnesum proficiscuntur. 45. Alia Romanorum legatio circumit insulas et civitates Asiae. 46. Rhodiorum Boeotorumque animos frustra solicitat Perseus. 47.

Q.

Q. Marcius et A. Atilius, Romam reverſi, nulla re magis gloriantur, quam decepto per inducias et ſpem pacis rege. Quae nova ſapientia etſi displicet ſenioribus Patrum, a majore tamen ſenatus parte comprobatur, et Marcius iterum in Graeciam mittitur, ſimulque A. Atilius ad occupandam Lariſſam, caput Theſſaliae. 48. *Legati Perſei Romae non iis audiuntur animis, qui aut doceri aut flecti poſſint. C. Lucretius praetor cum claſſe,* 49 *et P. Licinius conſul paludatus ab Vrbe proficiſcitur, proſequentibus omnium ordinum hominibus.* 50. *Perſeus Pellae conſilium habet;* 51. *et Citium copias omnes contrahit, XLIII millia hominum.* 52. *Ad bellum cohortatur milites, per omnem orationem ſatis frequenti adſenſu ſucclamantes.* 53. *Civitatibus Macedoniae, pecunias et frumentum pollicentibus, vehicula tantum imperat; et, in Theſſaliam profectus,* 54. *multa capit oppida.* 55. *Per eosdem dies conſul Romanus, ex Epiro in Athamaniam transgreſſus, Gomphos et inde Lariſſam pervenit, nec longe a Tripoli Theſſaliae ſuper Peneum amnem ponit caſtra; quo mox Eumenis et Graecorum auxilia conveniunt.* 56. *C. Lucretius et Q. Marcius cum claſſibus Chalcidem petunt, et M. Lucretius, frater praetoris, Haliartum Boeotiae opp. obſidet. Interea Perſeus, qui ad Sycurium ſub radicibus Oſſae montis ſtativa habet, agros Pheraeorum vaſtat,* 57. *et inde ad caſtra conſulis Rom. admovet copias. Equeſtre proelium incerta finitur victoria, et per aliquot dies rex fruſtra Romanos ad certamen elicere conatur.* 58. *Tandem acies utrimque inſtruitur;* 59. *et victor equeſtri pugna Perſeus, auctore Evandro, receptui cani jubet, victoria uti neſciens.* 60. *Conſul trans Peneum transfert caſtra, ut perculſi milites animos conligant.* 61. *Rex ſuos, laetitia exſultantes, pro*

con-

concione laudat donatque virtutis caufa. 62. Suadentibus deinde amicis, ut fecunda fortuna in conditione honeftae pacis utatur, bis legatos ad confulem mittit, fed fuperbum ab eo fert refponfum. 63. Fama rei bene a Perfeo geftae nudat voluntates Graecorum. Lucretius autem praetor in Boeotia Haliartum vi captam diruit, et Thebas, fine certamine receptas, exfulibus hominibusque Romanae factionis tradit. 64. Perfeus nequidquam conatur caftra incendere Romanorum, et hi ea, demeffis circa fegetibus, ex aliis agris in alios movent. 65. In Phalannaeo agro DC frumentatores capiuntur, et proximum circumfidetur praefidium. Multis jam, ceftrofphendones maxime ictu, vulneratis conful auxilio venit. 66. Extemplo conferitur proelium, et Macedones fugantur. 67. Inde Perfeus, praefidio fatis valido ad Gonnum et Timotheo cum modica manu ad Philam relicto, in Macedoniam, et Cotys ad fua tuenda in Thraciam redit. Conful, auxiliis fere omnibus dimiffis, partem exercitus in hiberna per Theffaliam diftribuit, cum parte Pteleum, Antrona et Lariffam expugnat, et, a Thebanis arceffitus, in Boeotiam proficifcitur.

I. L. Poftumius Albinus, M. Popillius Laenas quum omnium primum de provinciis exercitibusque ad fenatum retuliffent, Ligures utrique decreti funt; ut novas ambo, quibus eam provinciam obtinerent, legiones, (binae fingulis decretae) et focium Latini nominis dena millia peditum et fexcenos equites, et fubplementum Hifpaniae tria millia peditum Romanorum fcriberent et ducentos equites. Ad hoc mille

mille et quingenti pedites Romani cum centum equitibus ſcribi juſſi; cum quibus praetor, cui Sardinia obtigiſſet, in Corſicam transgreſſus bellum gereret; interim M. Atilius, vetus praetor, provinciam obtineret Sardiniam. Praetores deinde provincias ſortiti ſunt, A. Atilius Serranus urbanam, C. Cluvius Saxula inter cives et peregrinos, N. Fabius Buteo Hiſpaniam citeriorem, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Craſſipes Siciliam, C. Cicerejus Sardiniam. Prius quam magiſtratus proficiſcerentur, ſenatui placuit, L. Poſtumium conſulem ad agrum publicum a privato terminandum in Campaniam ire; cujus ingentem modum poſſidere privatos, paullatim proferendo fines, conſtabat. Hic, iratus Praeneſtinis, quod, quum eo privatus ſacrificii in templo Fortunae faciundi cauſa profectus eſſet, nihil in ſe honorifice, neque publice, neque privatim, factum a Praeneſtinis eſſet, prius quam ab Roma proficiſceretur, literas Praeneſte miſit, ut ſibi magiſtratus obviam exiret, locum publice pararet, ubi deverteretur, jumentaque, quum exiret inde, praeſto eſſent. Ante hunc conſulem nemo umquam ſociis in ulla re oneri aut ſumtui fuit. Ideo magiſtratus mulis tabernaculisque et omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis. Privata hoſpitia habebant; ea benigne comiterque colebant: domusque eorum Romae hoſpitibus patebant, apud quos ipſis deverti mos eſſet. Legati, qui repente aliquo mitterentur, ſingula jumenta per oppida, iter qua faciundum erat, imperabant: aliam inpenſam ſocii in magiſtratus Romanos non faciebant. Injuria conſulis, etiamſi juſta, non tamen in magiſtratu exercenda, et ſilentium, nimis aut modeſtum, aut timidum, Praeneſti-

nestinorum jus, velut probato exemplo, magistratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.

II. Principio hujus anni legati, qui in Aetoliam et Macedoniam missi erant, renuntiarunt, *sibi conveniendi regis Persei, quum alii abesse eum, alii aegrum esse, falso utrumque, fingerent, potestatem non factam. Facile tamen adparuisse sibi, bellum parari, nec ultra ad arma ire dilaturum. Item in Aetolia seditionem gliscere in dies, neque discordiarum principes auctoritate sua coerceri potuisse.* Quum bellum Macedonicum in exspectatione esset, prius quam id susciperetur, prodigia expiari pacemque Deum peti precationibus, quae editae ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuvii classis magnae species in coelo visae dicebantur; et Priverni lana pulla terra enata; et in Vejenti apud Rementem lapidatum; Pomptinum omne velut nubibus locustarum coopertum esse; in Gallico agro, qua induceretur aratrum, sub exsistentibus glebis pisces emersisse. Ob haec prodigia libri fatales inspecti, editumque ab decemviris est, et quibus Diis quibusque hostiis sacrificaretur, et ut subplicatio prodigiis expiandis fieret; altera, quae priore anno valetudinis populi causa vota esset, ea uti feriaeque essent. Itaque sacrificatum est, ut decemviri scriptum ediderunt.

III. Eodem anno aedis Junonis Laciniae detecta. Q. Fulvius Flaccus censor aedem Fortunae Equestris, quam in Hispania praetor bello Celtiberico voverat, faciebat eniso studio, ne ullum Romae amplius aut magnificentius templum esset. Magnum ornamentum se templo ratus adjecturum, si tegulae marmoreae essent, profectus in Bruttios, aedem Junonis Laciniae ad partem dimidiam detegit; id satis fore

fore ratus ad tegendum, quod aedificaretur. Naves paratae fuerunt, quae tollerent atque absportarent, auctoritate cenforia fociis deterritis id facrilegium prohibere. Poftquam cenfor rediit, tegulae, expofitae de navibus, ad templum portabantur. Quamquam, unde effent, filebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus eft: ex omnibus partibus poftulabatur, ut confules eam rem ad fenatum referrent. Vt vero arceffitus in curiam cenfor venit, multo infeftius finguli univerfique praefentem lacerare: *Templum augustiffimum regionis ejus, quod non Pyrrhus, non Hannibal violaffent, violare parum habuiffe, nifi detexiffet foede, ac prope diruiffet. Detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. Cenforem, moribus regendis creatum, cui farta tecta exigere facris publicis et loca tuenda more majorum traditum effet, eum per fociorum urbes, diruentem templa nudantemque tecta aedium facrarum, vagari, et, quod, fi in privatis fociorum aedificiis faceret, indignum videri poffet, id Deum inmortalium templa demolientem facere; et obftringere religione populum Romanum, ruinis templorum templa aedificantem; tamquam non iidem ubique Dii inmortales fint, fed fpoliis aliorum alii colendi exornandique.* Quum, prius quam referretur, adpareret, quid fentirent Patres, relatione facta, in unam omnes fententiam ierunt, ut hae tegulae reportandae in templum locarentur, piaculariaque Junoni fierent. Quae ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemtores nuntiarunt.

IV. Ex praetoribus, qui in provincias ierant, N. Fabius Maffiliae moritur, quum in cite-

citeriorem Hiſpaniam iret. Itaque, quum id nuntiatum a Maſſilienſibus legatis eſſet, ſenatus decrevit, ut P. Furius et Cn. Servilius, quibus ſuccedebatur, inter ſe ſortirentur, uter citeriorem Hiſpaniam prorogato imperio obtineret. Sors obportuna fuit; P. Furius idem, cujus ea provincia fuerat, remaneret. Eodem anno, quum agri Liguſtini et Gallici, quod bello captum erat, aliquantum vacaret, ſenatus conſultum factum, ut is ager viritim divideretur. Decemviros in eam rem ex ſenatus conſulto creavit A. Atilius praetor urbanus, M. Aemilium Lepidum, C. Caſſium, T. Aebutium Carum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. et L. Appulejos, M. Caecilium, C. Salonium, C. Munatium. Diviſerunt dena jugera in ſingulos, ſociis nominis Latini terna. Per idem tempus, quo haec agebantur, legati ex Aetolia Romam venerunt de diſcordiis ſeditionibusque ſuis, et Theſſali legati, nuntiantes, quae in Macedonia gererentur.

V. Perſeus, jam bellum vivo patre cogitatum in animo volvens, omnes, non gentes modo Graeciae, ſed civitates etiam, legationibus mittendis, pollicendo plura, quam praeſtando, ſibi conciliabat. Erant tamen magna ex parte hominum ad favorem ejus inclinati animi, et aliquanto quam in Eumenem propenſiores; quum Eumenis beneficiis muneribusque omnes Graeciae civitates et plerique principum obligati eſſent; et ita ſe in regno ſuo gereret, ut, quae ſub ditione ejus, urbes nullius liberae civitatis fortunam ſecum mutatam vellent. Contra Perſea fama erat poſt patris mortem uxorem manu ſua occidiſſe; Apellem, miniſtrum quondam fraudis in fratre tollendo atque ob id requiſitum a Philippo ad ſub-

fubplicium, exfulantem, arceffitum poft patris mortem ingentibus promiffis ad praemia tantae perpetratae rei clam interfeciffe. Inteftinis externisque praeterea multis caedibus infamem, nec ullo commendabilem merito, praeferebant vulgo civitates tam pio erga propinquos, tam jufto in cives, tam munifico erga omnes homines regi, feu fama et majeftate Macedonum regum praeoccupati ad fpernendam originem novi regni; feu mutationis rerum cupidi; feu quia eum objectum effe Romanis volebant. Erant autem non Aetoli modo in feditionibus, propter ingentem vim aeris alieni, fed Theffali etiam: ea contagione, velut tabes, in Perrhaebiam quoque id pervaferat malum. Quum Theffalos in armis effe nuntiatum eft, Ap. Claudium legatum ad eas res adfpicientlas componendasque fenatus mifit. Qui, utriusque partis principibus caftigatis, quum injufto fenere gravatum aes alienum, ipfis magna ex parte concedentibus, qui oneraraut, levaffet, jufti crediti folutionem in * annorum penfiones distribuit. Per eumdem Appium eodemque modo compofitae in Perrhaebia res. Aetolorum caufas Marcellus Delphis per idem tempus hoftilibus actas animis, quas inteftino gefferant bello, cognovit. Quum certatum utrimque temeritate atque audacia cerneret, decreto quidem fuo neutram partem aut levare, aut onerare voluit: communiter ab utrisque petiit, abstinerent bello, et oblivione praeteritorum discordias finirent. Hujus reconciliationis inter ipfos fides obfidibus ultro citroque datis firmata eft. Corinthum, ut ibi deponerentur obfides, conveniret.

VI. A Delphis et Aetolico concilio Marcellus in Peloponnefum trajecit, quo Achaeis edixe-

edixerat conventum. Vbi, conlaudata gente, quod conftanter vetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuiffent, infigne adverfus Perfea odium Romanorum fecit: quod ut maturius erumperet, Eumenes rex, commentarium ferens fecum, quod de adparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tempus quinque legati ad regem miffi, qui res in Macedonia adfpicerent. Alexandriam iidem ad Ptolemaeum renovandae amicitiae caufa proficifci juffi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Baebius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Caecilius Denter. Et ab Antiocho rege fub idem tempus legati venerunt; quorum princeps Apollonius, in fenatum introductus, multis juftisque caufis regem excufavit, *quod ftipendium ferius quoad diem praeftaret. Id fe omne advexiffe, ne cujus, nifi temporis, gratia regi fieret. Donum praeterea adferre, vafa aurea quingentum pondo. Petere regem, ut, quae cum patre fuo focietas atque amicitia fuiffet, ea fecum renovaretur; imperaretque fibi populus Romanus, quae bono fidelique focio regi effent imperanda. Se nullo usquam ceffaturum officio. Ea merita in fe fenatus fuiffe, quum Romae effet, eam comitatem juventutis, ut pro rege, non pro obfide, omnibus ordinibus fuerit.* Legatis benigne refponfum, et focietatem renovare cum Antiocho, quae cum patre ejus fuerat, A. Atilius praetor urbanus juffus. Quaeftores urbani ftipendium, vafa aurea cenfores adceperunt; eisque negotium datum eft, ut ponerent ea, in quibus templis videretur: legatoque centum millium aeris munus miffum, et aedes liberae hofpitio datae, fumtusque decretus, donec in Italia effet. Legati, qui in Syria fuerant, renuntia-

 verunt,

verunt, in maximo eum honore apud regem esse amicissimumque populo Romano.

VII. In provinciis eo anno haec. C. Cicerejus praetor in Corsica signis conlatis pugnavit: septem millia Corsorum caesa; capti amplius mille et septingenti. Voverat in ea pugna praetor aedem Junoni Monetae. Pax deinde data petentibus Corsis, et exacta cerae ducena millia pondo. Ex Corsica subacta Cicerejus in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statiellati pugnatum ad oppidum Carystum. Eo se magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo sub adventum M. Popillii consulis moenibus sese continebant: deinde, postquam oppidum obpugnaturum Romanum cernebant, progressi ante portas, aciem struxerunt: nec consul (ut qui id ipsum obpugnatione comminanda quaesisset) moram certamini fecit. Pugnatum est amplius tres horas, ita ut neutro inclinaret spes. Quod ubi consul vidit, nulla parte moveri Ligurum signa, imperat equitibus, ut equos conscendant, ac tribus simul partibus in hostes, quanto maximo possent tumultu, incurrant. Pars magna equitum mediam trajecit aciem, et ad terga pugnantium pervasit. Inde terror injectus Liguribus. Diversi in omnes partes fugerunt; perpauci retro in oppidum, quia inde se maxime objecerat eques: et pugna tam pervicax multos absumserat Ligurum, et in fuga passim caesi sunt. Decem millia hominum caesa traduntur; amplius septingenti passim capti: signa militaria relata octoginta duo. Nec incruenta victoria fuit. Amplius tria millia militum amissa; quum, cedentibus neutris, ex parte utraque primores caderent.

VIII. Post hanc pugnam ex diversa fuga in unum conlecti Ligures, quum majorem multo

multo partem civium amiſſam, quam ſupereſſe, cernerent, (nec enim plus decem millia hominum erant) d diderunt ſeſe; nihil quidem illi pacti. Speraverant tamen, non atrocius, quam ſuperiores imperatores, conſulem in ſe saeviturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipſos bonaque eorum vendidit; literasque ſenatui de rebus ab ſe geſtis miſit. Quas quum A. Atilius praetor in curia recitaſſet, (nam conſul alter Poſtumius, agris recognoſcendis in Campania occupatus, aberat) atrox res viſa ſenatui: *Statiellates, qui uni ex Ligurum gente non tuliſſent arma adverſus Romanos, tum quoque obpugnatos, non ultro inferentes bellum; deditos in fidem populi Romani omni ultimae crudelitatis exemplo laceratos ac deletos eſſe: tot millia capitum innoxiorum, fidem inplorantia populi Romani, ne quis umquam ſe poſtea dedere auderet, peſſimo exemplo veniſſe: et distractos paſſim juſtis quondam hoſtibus populi Romani pacatis ſervire. Quas ob res placere ſenatui, M. Popillium conſulem Ligures, pretio emtoribus reddito, ipſos reſtituere in libertatem, bonaque ut iis, quidquid ejus recuperari poſſit, reddantur curare. Arma primo quoque tempore fieri in ea gente: conſulem de provincia decedere, quum deditos in ſedem ſuam Ligures reſtituiſſet. Claram victoriam vincendo obpugnantes, non ſaeviendo in adflictos, fieri.*

IX. Conſul, qua ferocia animi uſus erat in Liguribus, eamdem ad non parendum ſenatui habuit. Legionibus extemplo Piſas in hibernacula miſſis, iratus Patribus, infeſtus praetori, Romam rediit; ſenatuque extemplo ad aedem Bellonae vocato, multis verbis invectus eſt in praetorem, *qui, quum ob rem bello bene geſtam, uti Diis inmortalibus honos haberetur, referre ad ſenatum debuiſſet, adverſus ſe pro*

 hoſti-

hostibus senatus consultum fecisset, quo victoriam suam ad Ligures transferret, dedique iis prope consulem praetor juberet. Itaque mulctam ei se dicere: a Patribus postulare, ut senatus consultum in se factum tolli juberent, supplicationemque, quam absentes ex literis, de bene gesta re publica missis, decernere debuerint, praesentes honoris Deorum primum causa, deinde et sui aliquo tandem respectu, decernerent. Nihilo lenioribus, quam absens, senatorum aliquot orationibus increpitus, neutra inpetrata re, in provinciam rediit. Alter consul Postumius, consumta aestate in recognoscendis agris, ne visa quidem provincia sua, comitiorum causa Romam rediit. Consules C. Popillium Laenatem, P. Aelium Ligurem creavit. Praetores exinde facti C. Licinius Crassus, M. Junius Pennus, Sp. Lucretius, Sp. Cluvius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum.

X. Eo anno lustrum conditum est. Censores erant Q. Fulvius Flaccus, A. Postumius Albinus. Postumius condidit. Censa sunt civium Romanorum capita ducenta sexaginta novem millia et quindecim. Minor aliquanto numerus, quia L. Postumius consul pro concione edixerat, qui socium Latini nominis ex edicto C. Claudii consulis redire in civitates suas debuissent, ne quis eorum Romae, sed omnes in suis civitatibus censerentur. Concors et e re publica censura fuit. Omnes, quos senatu moverunt quibusque equos ademerunt, aerarios fecerunt et tribu moverunt; neque ab altero notatum alter probavit. Fulvius aedem Fortunae Equestris, quam proconsul in Hispania, dimicans cum Celtiberorum legionibus, voverat, annos sex post, quam voverat, dedicavit; et scenicos ludos per quatriduum, unum diem in circo fecit. L. Cornelius

lius Lentulus, decemvir facrorum, eo anno mortuus eſt. In locum ejus ſubſectus A. Poſtumius Albinus. Locuſtarum tantae nubes a mari vento repente in Apuliam illatae ſunt, ut examinibus ſuis agros late operirent. Ad quam peſtem frugum tollendam Cn. Sicinus praetor deſignatus, cum imperio in Apuliam miſſus, ingenti agmine hominum ad conligendas eas coacto, aliquantum temporis abſumſit. Principium inſequentis anni, quo C. Popillius et P. Aelius fuerunt conſules, reſiduas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus renovarique ſenatus conſultum volebant, et conſul Aelius referebat. Popillius et conlegam et ſenatum pro fratre deprecabatur; prae ſe ferens, ſi qui decernerent, interceſſurum, conlegam deterruit. Patres, eo magis utrique pariter conſulum infenſi, in coepto perſtabant. Itaque, quum de provinciis ageretur, et Macedonia, jam inminente Perſei bello, peteretur, Ligures ambobus conſulibus decernuntur. Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popillio referretur. Poſtulantibus deinde, ut novos exercitus ſcribere, aut ſubplementum veteribus liceret, utrumque negatum eſt. Praetoribus quoque in Hiſpaniam ſubplementum petentibus negatum; M. Junio in citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Craſſus urbanam juris dictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat ſortitus, C. Memmius Siciliam, Sp. Cluvius Sardiniam. Conſules, ob ea irati ſenatui, Latinis feriis in primam quamque diem indictis, in provinciam abituros eſſe denuntiarunt; nec quidquam rei publicae acturos, praeterquam quod ad provinciarum adminiſtrationem adtineret.

XI. Attalum, regis Eumenis fratrem, legatum venisse Romam, Valerius Antias his consulibus scribit, ad deferenda de Perseo crimina indicandosque adparatus belli. Plurium annales, et quibus credidisse malis, ipsum Eumenem venisse tradunt. Eumenes igitur, ut Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantum ejus, sed beneficiis etiam suis, ingentia quae in eum congesta erant, existimaret deberi populus Romanus, in senatum est introductus. *Causam veniendi sibi Romam fuisse*, dixit, *praeter cupiditatem visendi Deos hominesque, quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne optare quidem auderet, etiam ut coram moneret senatum, ut Persei conatis obviam iret.* Orsus inde a Philippi consiliis, *necem Demetrii filii* retulit, *adversantis Romano bello; Bastarnarum gentem excitam sedibus suis, quorum auxiliis fretus in Italiam transiret. Haec eum volutantem in animo, obpressum fato, regnum ei reliquisse, quem infestissimum esse sensisset Romanis. Itaque Persea hereditarium a patre relictum bellum, et simul cum imperio traditum, jam jam primum alere ac fovere omnibus consiliis. Florere praeterea juventute, quam stirpem longa pax ediderit, florere opibus regni, florere etiam aetate. Quae quum corporis robore ac viribus vigeat, animum esse inveteratum diutina arte atque usu belli. Jam inde a puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis tantum, adsuetum, missum a patre in expeditiones multas variasque. Jam ex quo ipse adcepisset regnum, multa, quae non vi, non dolo, Philippus, omnia expertus, potuisset moliri, admirando rerum successu tenuisse. Adcessisse ad vires eam, quae longo tempore, multis magnisque meritis pareretur, auctoritatem.*

XII.

XII. *Nam apud Graeciae atque Asiae civitates vereri majestatem ejus omnes: nec, pro quibus meritis, pro qua munificentia tantum ei tribuatur, cernere; nec dicere pro certo posse, utrum felicitate id quadam ejus adcidat, an, quod ipse vereatur dicere, invidia adversus Romanos favorem illi conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem auctoritate; Seleuci filiam duxisse eum, non petentem, sed petitum ultro; sororem dedisse Prusiae precanti ac oranti: celebratas esse utrasque nuptias gratulatione donisque innumerabilium legationum, et velut auspicibus nobilissimis populis deductas esse. Boeotorum gentem, captatam Philippo, numquam ad scribendum amicitiae foedus adduci potuisse: tribus nunc locis cum Perseo foedus incisum literis esse; uno Thebis, altero ad Delum, augustissimo et celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio vero, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentantes esset, eo rem prope adductam, ut aditus et in Achajam daretur. At, Hercule, suos honores, cujus merita in eam gentem privatim, an publice, sint majora, vix dici posset, partim desertos per incultum ac neglegentiam, partim hostiliter sublatos esse. Jam, Aetolos, quem ignorare, in seditionibus suis non ab Romanis, sed a Perseo praesidium petiisse? His eum fultum societatibus atque amicitiis eos domesticos adparatus belli habere, ut externis non egeat; triginta millia peditum, quinque millia equitum: in decem annos frumentum praeparare, ut abstinere et suo et hostium agro frumentandi causa possit. Jam pecuniam tantam habere, ut decem millibus mercenariorum militum, praeter Macedonum copias, stipendium in totidem annos praeparatum habeat; praeter annuum, quod ex metallis regiis capiat, vectigal. Arma vel tribus tantis exer-*

citibus in armamentaria congessisse. Juventutem, ut jam Macedonia deficiat, velut ex perenni fonte unde hauriat, Thraciam subjectam esse.

XIII. Reliquum orationis adhortatio fuit. *Non ego haec*, inquit, *incertis jactata rumoribus, et cupidius credita, quia vera esse de inimico crimina volebam, adfero ad vos, Patres conscripti; sed comperta et explorata, haud secus quam si speculator missus a vobis subjecta oculis referrem. Neque, relicto regno meo, quod amplum et egregium vos fecistis, mare tantum trajecissem, ut vana ad vos adferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobilissimas Asiae et Graeciae civitates, in dies magis denudantes judicia sua, mox, si permitteretur, eo processuras, unde receptum ad poenitendum non haberent. Cernebam Persea, non continentem se Macedoniae regno, alia armis occupantem, alia, quae vi subigi non possunt, favore ac benevolentia complectentem. Videbam, quam inpar esset sors, quum ille vobis bellum, vos ei securam pacem praestaretis; quamquam mihi quidem non parare, sed gerere paene bellum videbatur. Abrupolim, socium atque amicum vestrum, regno expulit. Artetarum Illyrium, quia scripta ab eo quaedam vobis comperit, socium item atque amicum vestrum, interfecit. Eversam et Callicritum Thebanos, principes civitatis, quia liberius adversus eum in concilio Boeotorum loquuti fuerant, delaturosque ad vos, quae agerentur, professi erant, tollendos curavit. Auxilium Byzantiis adversus foedus tulit, Dolopiae bella intulit. Thessaliam et Doridem cum exercitu pervasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem adfligeret. Confudit et miscuit omnia in Thessalia Perrhaebiaque spe novarum tabularum, ut manu debitorum obnoxia sibi optimates obprimeret. Haec quum vobis quie-*

quiescentibus et patientibus fecerit, et concessam sibi Graeciam esse a vobis videat; pro certo habet, neminem sibi, ante quam in Italiam trajecerit, armatum obcursurum. Hoc quam vobis tutum aut honestum sit, vos videritis: ego certe mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quam me socium ad praedicendum, ut caveritis, venire in Italiam. Functus necessario mihi officio, et quodam modo liberata atque exonerata fide mea, quid ultra facere possum, quam uti Deos Deasque precer, ut vos et vestrae rei publicae, et nobis sociis atque amicis, qui ex vobis pendemus, consulatis?

XIV. Haec oratio movit Patres conscriptos. Ceterum in praesentia nihil, praeterquam fuisse in curia regem, scire quisquam potuit: eo silentio clausa curia erat. Bello denique perfecto, quaeque dicta ab rege, quaeque responsa essent, emanavere. Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Ceterum, praeoccupatis non auribus magis, quam animis, ab Eumene rege, omnis et defensio et deprecatio legatorum respuebatur; et exasperavit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is, *velle quidem et laborare*, dixit, *regem, ut purganti, se nihil hostile dixisse aut fecisse, fides habeatur: ceterum, si pervicacius causam belli quaeri videat, forti animo defensurum se. Martem communem esse et eventum incertum belli.* Omnibus civitatibus Graeciae atque Asiae curae erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset; et propter adventum ejus, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleraeque civitates, alia in speciem praeferentes, legatos. Et legatio Rhodiorum erat ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes civitatem quoque suam Persei criminibus junxisset. Itaque omni modo

modo per patronos hofpitesque disceptandi cum rege locum in fenatu quaerebat. Quod quum contigiffet, libertate intemperantius invectus in regem, quod Lyciorum gentem adverfus Rhodios concitaffet, graviorque Afiae effet, quam Antiochus fuiffet; popularem quidem ac gratam populis Afiae (nam eo quoque jam favor Perfei venerat) orationem habuit, ceterum invifam fenatui, inutilemque fibi et civitati fuae. Eumeni vero confpiratio adverfus eum, favorem apud Romanos fecit. Ita omnes ei honores habiti, donaque quam ampliffima data, cum fella curuli atque eburneo fcipione.

XV. Legationibus dimiffis, quum Harpalus, quanta eximia celeritate poterat, regreffus in Macedoniam, nuntiaffet regi, nondum quidem parantes bellum reliquiffe fe Romanos, fed ita infeftos, ut facile adpareret, non dilaturos; et ipfe, praeterquam quod et ita credebat futurum, jam etiam volebat, in flore virium fe credens effe Eumeni ante omnes infeftus erat: a cujus fanguine ordiens bellum, Euandrum Cretenfem, ducem auxiliorum, et Macedonas tres, adfuetos minifteriis talium facinorum, ad aedem regis fubornat; literasque eis dat ad Praxo hofpitam, principem auctoritate et opibus Delphorum. Satis conftabat, Eumenem, ut facrificaret Apollini, Delphos adfcenfurum. Progreffi cum Euandro infidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum, quam loci obportunitatem, omnia circumeuntes, quaerebant. Adfcendentibus ad templum a Cirrha, prius quam perveniretur ad frequentia aedificiis loca, maceria erat ab laeva femitae paullum exftans a fundamento, qua finguli transirent; dextra pars labe terrae in aliquantum altitudinis diruta erat. Poft mace-

maceriam se abdiderunt, gradibus adstructis, ut ex ea, velut e muro, tela in praetereuntem conjicerent. Primo a mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat; deinde extenuabant paullatim angustiae agmen. Vbi ad eum locum ventum est, qua singulis eundum erat, primus semitam ingressus Pantaleon Aetoliae princeps, cum quo institutus regi sermo erat. Tum insidiatores exorti saxa duo ingentia devolvunt; quorum altero caput ictum est regi, altero humerus sopitus. Ex semita proclivi in declive multis super prolabsum jam saxis congestis, et ceteri quidem etiam amicorum et satellitum, postquam cadentem videre, diffugiunt, Pantaleon constanter inpavidus mansit ad protegendum regem.

XVI. Latrones, quum brevi circumitu maceriae decurrere ad conficiendum saucium possent, velut perfecta re, in jugum Parnasi refugerunt eo cursu, ut, quum unus non facile sequendo per invia atque ardua moraretur fugam eorum, ne comprenso indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primo amici, deinde satellites ac servi concurrerunt, tollentes sopitum vulnere ac nihil sentientem. Vivere tamen ex calore et spiritu remanente in praecordiis senserunt; victurum exigua ac prope nulla spes erat. Quidam ex satellitibus, sequuti latronum vestigia, quum vsque ad jugum Parnasi, nequidquam fatigati, pervenissent, re infecta redierunt. Adgressi facinus Macedones, ut inconsulte, ita audacter coeptum, nec consulte et timide reliquerunt. Compotem jam sui regem amici postero die deferunt ad navem; inde Corinthum: a Corintho, per Isthmi jugum navibus traductis, Aeginam trajiciunt. Ibi adeo secreta ejus curatio fuit admittentibus neminem, ut

ut fama mortuum in Asiam perferret. Attalus quoque celerius, quam dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam et cum uxore fratris et praefecto arci, tamquam jam haud dubius regni heres, est loquutus. Quae postea non fefellere Eumenem; et, quamquam dissimilare et tacite habere id patique statuerat, tamen in primo congressu non temperavit, quin uxoris petendae praematuram festinationem fratri objiceret. Romam quoque fama de morte Eumenis perlata est.

XVII. Sub idem tempus C. Valerius ex Graecia, qui legatus ad visendum statum regionis ejus speculandaque consilia Persei regis missus erat, rediit; congruentiaque omnia criminibus ab Eumene adlatis referebat. Simul et adduxerat secum Praxo a Delphis, cujus domus receptaculum latronum fuerat, et L. Rammium Brundisinum, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundisii Rammius fuit; hospitio quoque et duces Romanos omnes, et legatos exterarum quoque gentium insignes, praecipue regios, adcipiebat. Ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat; literisque spem amicitiae interioris magnaeque inde fortunae facientibus, ad regem profectus, brevi perfamiliaris haberi, trahique, magis quam vellet, in arcanos sermones est coeptus. Promissis enim ingentibus praemiis petere instituit ab eo rex, *Quoniam duces omnes legatique Romani hospitio ejus uti adsuessent, quibus eorum ipse scripsisset, ut venenum dandum curaret. Cujus scire se comparationem plurimum difficultatis et periculi habere, pluribus consciis comparari. Eventu praeterea incerto esse, ut aut satis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur. Se daturum, quod nec in dando, nec datum, ullo signo deprendi posset.*

Ram-

Rammius, veritus ne, si abnuisset, primus ipse veneni experimentum esset, facturum pollicitus proficiscitur; nec Brundisium ante redire, quam convento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem esse dicebatur, voluit. Ad eum primum indicio delato, jussu ejus Romam simul venit. Introductus in curiam, quae acta erant, exposuit.

XVIII. Haec ad ea, quae ab Eumene delata erant, adcessere, quo maturius hostis Perseus judicaretur; quippe quem non justum modo adparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum ac veneficiorum cernebant. Belli administratio ad novos consules rejecta est: in praesentia tamen Cn. Sicinium praetorem, cujus inter cives et peregrinos juris dictio erat, scribere milites placuit, qui, Brundisium ducti, primo quoque tempore Apolloniam in Epirum trajicerentur ad occupandas maritimas urbes, ubi consul, cui provincia Macedonia obvenisset, classem adpellere tuto, et copias per commodum exponere posset. Eumenes, aliquamdiu Aeginae retentus periculosa et difficili curatione, quum primum tuto potuit, profectus Pergamum, praeter pristinum odium recenti etiam scelere Persei stimulante, summa vi parabat bellum. Legati eo ab Roma, gratulantes quod e tanto periculo evasisset, venerunt. Quum Macedonicum bellum in annum dilatum esset, ceteris praetoribus jam in provincias profectis, M. Junius et Sp. Lucretius, quibus Hispaniae provinciae obvenerant, fatigato saepe idem petendo senatu, tandem pervicerunt, ut subplementum sibi ad exercitum daretur tria millia peditum, centum et quinquaginta equites in Romanas legiones: in socialem exercitum quinque millia pedi-

peditum et trecentos equites imperare sociis jussi. Hoc copiarum in Hispanias cum praetoribus novis portatum est.

XIX. Eodem anno, quia per recognitionem Postumii consulis magna pars agri Campani, quem privati sine discrimine passim possederant, recuperata in publicum erat, M. Lucretius tribunus plebis promulgavit, ut agrum Campanum censores fruendum locarent: quod factum tot annis post captam Capuam non fuerat, ut in vacuo vagaretur cupiditas privatorum. Quum in exspectatione senatus esset, bello etsi non indicto, tamen jam decreto, qui regum suam, Persei qui sequuturi amicitiam essent, legati Ariarathis, puerum filium regis secum adducentes, Romam venerunt. Quorum oratio fuit, *regem educandum filium Romam misisse, ut jam inde a puero adsuesceret moribus Romanis hominibusque. Petere, ut eum non sub hospitum modo privatorum custodia, sed publicae etiam curae ac velut tutelae vellent esse.* Ea regis legatio grata senatui fuit. Decreverunt, ut Cn. Sicinius praetor aedes instructas locaret, ubi filius regis comitesque ejus habitare possent. Et Thracum legatis, apud se disceptantibus et societatem amicitiamque petentibus, et, quod petebant, datum est, et munera binum millium aeris summae in singulos missa. Hos utique populos, quod ab tergo Macedoniae Thracia esset, adsumtos in societatem gaudebant. Sed ut in Asia quoque et insulis explorata omnia essent, Ti. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt. Adire eos Cretam et Rhodum jusserunt, simul renovare amicitiam, simul speculari, num sollicitati animi sociorum ab rege Perseo essent.

XX.

XX. In ſuſpenſa civitate ad exſpectationem novi belli, nocturna tempeſtate columna roſtrata in Capitolio bello Punico conſulis, cui conlega Ser. Fulvius fuit, tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt. Ea res, prodigii loco habita, ad ſenatum relata eſt. Patres ad haruſpices referre, et decemviros adire libros juſſerunt. Decemviri, luſtrandum oppidum, ſubplicationem obſecrationemque habendam, victimis majoribus ſacrificandum et in Capitolio Romae, et in Campania ad Minervae promontorium, renuntiarunt; ludos per decem dies Jovi optimo maximo primo quoque die faciendos. Ea omnia cum cura facta. Haruſpices, in bonum verſurum id prodigium, prolationemque finium et interitum perduellium portendi, reſponderunt; quod ex hoſtibus ſpolia fuiſſent ea roſtra, quae tempeſtas disjeciſſet. Adceſſerunt, quae cumularent religiones animis. Saturniae, nuntiatum erat, ſanguine per triduum in oppido pluiſſe: Calatiae aſinum tripedem natum, et taurum cum quinque vaccis uno ictu fulminis exanimatos. Auximi terra pluiſſe. Horum quoque prodigiorum cauſa res divinae factae, et ſubplicatio unum diem feriaeque habitae.

XXI. Conſules ad id tempus in provincias non exierant, quia neque, uti de M. Popillio referrent, ſenatui obſequebantur, et, nihil aliud decernere prius, ſtatutum Patribus erat. Aucta etiam invidia eſt Popillii literis ejus, quibus iterum cum Statiellatibus Liguribus proconſul pugnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem millia eorum occidiſſe: propter cujus injuriam belli ceteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum vero non abſens modo Popillius, qui deditis contra jus ac fas bellum intuliſſet, et pacatos ad rebellium inciaſſet, ſed

consules, quod non exirent in provinciam, in senatu increpiti. Hoc consensu Patrum accensi M. Marcius Sermo et Q. Marcius Scylla, tribuni plebis, et consulibus mulctam se dicturos, nisi in provinciam exirent, denuntiarunt, et rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in senatu recitarunt. Sanciebatur, *ut qui ex Statiellis deditis in libertatem restitutus ante Calendas Sextiles primas non esset, cujus dolo malo is in servitutem venisset, ut juratus senatus decerneret, qui eam rem quaereret animadverteretque.* Ex auctoritate deinde senatus eam rogationem promulgarunt. Prius quam proficiscerentur consules, C. Cicerejo praetori prioris anni ad aedem Bellonae senatus datus est. Is, expositis, quas in Corsica res gessisset, postulatoque frustra triumpho, in monte Albano, quod jam in morem venerat, ut sine publica auctoritate fieret, triumphavit. Rogationem Marciam de Liguribus magno consensu plebes scivit jussitque. Ex eo plebiscito C. Licinius praetor consuluit senatum, quem quaerere ea rogatione vellet. Patres ipsum eum quaerere jusserunt.

XXII. Tum demum consules in provinciam profecti sunt, exercitumque a M. Popillio ceperunt. Neque tamen M. Popillius reverti Romam audebat, ne caussam diceret, adverso senatu, infestiore populo, apud praetorem, qui de quaestione in se posita senatum consuluisset. Huic detrectationi ejus tribuni plebis alterius rogationis denuntiatione occurrerunt: ut, si non ante Idus Novembres in urbem Romam introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac judicaret. Hoc tractus vinculo quum redisset, ingenti cum invidia in senatum venit. Ibi quum laceratus jurgiis mul-

multorum esset, senatus consultum factum est, ut, qui Ligurum post Q. Fulvium, L. Manlium consules hostes non fuissent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius praetores in libertatem restituendos curarent, agrumque iis trans Padum consul C. Popillius daret. Multa millia hominum hoc senatus consulto restituta in libertatem, transductisque Padum ager est adsignatus. M. Popillius rogatione Marcia bis apud C. Licinium causam dixit: tertio praetor, gratia consulis absentis et Popilliae familiae precibus victus, Idibus Martiis adesse reum jussit, quo die novi magistratus inituri erant honorem; ne diceret jus, qui privatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est.

XXIII. Legati Carthaginienses eo tempore Romae erant et Gulussa filius Masinissae. Inter eos magnae contentiones in senatu fuere. Carthaginienses querebantur, *praeter agrum, de quo ante legati ab Roma, qui in re praesenti cognoscerent, missi essent, amplius septuaginta oppida castellaque agri Carthaginiensis biennio proximo Masinissam vi atque armis possedisse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile esse. Carthaginienses foedere inligatos silere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quamquam sciant, in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum: illo haud ambiguo capite foederis deterreri, quo diserte vetentur cum sociis populi Romani bellum gerere. Sed jam ultra superbiam crudelitatemque et avaritiam ejus non pati posse Carthaginienses. Missos esse, qui orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se impetrari sinerent: ut vel ex aequo apud socium populum, quid cujusque esset, disceptarent: vel permitterent Carthaginiensibus, ut adversus injusta arma pio justoque se tutarentur bello:*

bello: vel ad extremum, ſi gratia plus, quam veritas, apud eos valeret, ſemel ſtatuerent, quid donatum ex alieno Maſiniſſae vellent. Modeſtius certe daturos eos, et ſcituros, quid dediſſent: ipſum nullum, praeterquam ſuae libidinis arbitrio, finem facturum. Horum ſi nihil impetrarent, et aliquod ſuum poſt datam a P. Scipione pacem delictum eſſet, ipſi potius animadverterent in ſe. Tutam ſervitutem ſe ſub dominis Romanis, quam libertatem expoſitam ad injurias Maſiniſſae, malle. Perire namque ſemel ipſis ſatius eſſe, quam ſub acerbiſſimi carnificis arbitrio ſpiritum ducere Sub haec dicta lacrumantes procubuerunt; ſtratique humi non ſibi magis miſericordiam, quam regi *.

XXIV. Interrogari Guluſſam placuit, quid ad ea reſponderet, aut, ſi prius mallet, expromeret, ſuper qua re Romam veniſſet. Guluſſa, *Neque ſibi facile eſſe*, dixit, *de iis rebus agere, de quibus nihil mandati a patre haberet; neque patri facile fuiſſe mandare, quum Carthaginienſes, nec de qua re acturi eſſent, nec omnino ituros ſe Romam, indicaverint. In aede Aeſculapii clandeſtinum eos per aliquot noctes conſilium principum habuiſſe, unde praeterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam cauſam fuiſſe patri mittendi ſe Romam, qui deprecaretur ſenatum, ne quid communibus inimicis criminantibus ſe crederent, quem ob nullam aliam cauſam, niſi propter conſtantem fidem erga populum Romanum, odiſſent.* His utrumque auditis, ſenatus, de poſtulatis Carthaginienſium conſultus, reſpondere ita juſſit: *Guluſſam placere extemplo in Numidiam proficiſci, et nuntiare patri, ut de iis, de quibus Carthaginienſes querantur, legatos quam primum ad ſenatum mittat; denuntietque Carthaginienſibus, ut ad diſceptandum veniant. Si aliquid poſſent Maſiniſ-*

finiſſae honoris cauſa, et feciſſe et facturos eſſe: jus gratiae non dare. Agrum, qua cujusque ſit, poſſideri velle; nec novos ſtatuere fines, ſed veteres obſervari, in animo habere. Carthaginienſibus victis ſe et urbes, et agros conceſſiſſe; non ut in pace eriperent per injuriam, quae jure belli non ademiſſent. Ita regulus Carthaginienſesque dimiſſi. Munera ex inſtituto data utrisque, aliaque hoſpitalia comiter conſervata.

XXV. Sub idem tempus Cn. Servilius Caepio, Ap. Claudius Centho, T. Annius Luſcus legati, ad res repetendas in Macedoniam renuntiandamque amicitiam regi miſſi, redierunt; qui jam ſua ſponte infeſtum Perſi ſenatum inſuper accenderunt, relatis ordine, quae vidiſſent, quaeque audiſſent. *Vidiſſe ſe per omnes urbes Macedonum ſumma vi parari bellum. Quum ad regem perveniſſent, per multos dies conveniendi ejus poteſtatem non factam; poſtremo, quum deſperato jam conloquio profecti eſſent, tum demum ſe ex itinere revocatos, et ad eum introductos eſſe. Suae orationis ſummam fuiſſe: foedus, cum Philippo ictum, cum ipſo eo poſt mortem patris renovatum; in quo diſerte prohiberi eum, extra fines arma efferre; prohiberi, ſocios populi Romani laceſſere bello. Expoſita deinde ab ſe ordine, quae ipſi nuper in ſenatu Eumenem vera omnia et comperta referentem audiſſent. Samothracae praeterea per multos dies occultum conſilium cum legationibus civitatium Aſiae regem habuiſſe. Pro his injuriis ſatis fieri, ſenatum aequum cenſere, reddique ſibi res ſociisque ſuis, quas contra jus foederis habeat. Regem ad ea primo accenſum ira inclementer loquutum, avaritiam ſuperbiamque Romanis objicientem frequenter; quod alii ſuper alios legati venirent ſpeculari dicta factaque ſua, quod ſe ad nutum imperiumque eorum*

 omnia

omnia dicere ac facere aequum censerent. Postremo, multum ac diu vociferatum, reverti postero die jussisse. Scriptum se responsum dare velle. Tum ita sibi scriptum traditum esse: Foedus, cum patre ictum, ad se nihil pertinere. Id se renovari, non quia probaret, sed quia in nova possessione regni patienda omnia essent, passum. Si novum foedus secum facere vellent, convenire prius de conditionibus debere; et, si in animum inducerent, ut ex aequo foedus fieret, et se visurum, quid sibi faciundum esset, et illos credere rei publicae consulturos. Atque ita se proripuisse, et submoveri e regia omnes coeptos. Tum se amicitiam et societatem renuntiasse. Qua voce eum adcensum restitisse, atque voce clara denuntiasse sibi, ut triduo regni sui decederent finibus. Ita se profectos; nec sibi, aut venientibus, aut manentibus, quidquam hospitaliter aut benigne factum. Thessali deinde Aetolique legati auditi. Senatui, ut scirent quam primum, quibus ducibus usura res publica esset, literas mitti consulibus placuit, ut, uter eorum posset, Romam ad magistratus creandos veniret.

XXVI. Nihil magnopere, quod memorari adtineat, rei publicae eò anno consules gesserant. Magis e re publica visum erat, comprimi ac sedari exasperatos Ligures. Quum Macedonicum bellum exspectaretur, Gentium quoque Illyriorum regem suspectum Issenses legati fecerunt, simul questi, fines suos secundo populatum, simul nuntiantes, *uno animo vivere Macedonum atque Illyriorum regem; communi consilio parare Romanis bellum; et specie legatorum Illyrios speculatores Romae esse, Perse auctore missos, ut, quid ageretur, scirent.* Illyrii vocati in senatum. Qui quum legatos se esse missos ab rege dicerent ad purganda crimina,

si

si qua de rege Issenses deferrent; quaesitum, ecquid ita non adissent magistratum, ut ex instituto loca, lautia, adciperent? sciretur denique venisse eos, et super qua re venissent? Haesitantibus in responso, ut curia excederent, dictum. Responsum, tamquam legatis, ut qui adire senatum non postulassent, dari non placuit; mittendosque ad regem legatos censuerunt, qui nuntiarent, *qui socii quererentur apud senatum, exusium a rege agrum. Non aequum eum facere, qui ab sociis suis non abstineret injuriam.* In hanc legationem missi A. Terentius Varro, C. Plaetorius, C. Cicerejus. Ex Asia, qui circa socios reges missi erant, legati redierunt, qui renuntiarunt, *Eumenem in ea, Antiochum in Syria, Ptolemaeum in Alexandria sese convenisse. Omnes sollicitatos legationibus Persei, sed egregie in fide permanere, pollicitosque omnia, quae populus Romanus imperasset, praestaturos. Et civitates socias adisse: ceteras satis fidas; solos Rhodios fluctuantes et imbutos Persei consiliis invenisse.* Venerant Rhodii legati ad purganda ea, quae vulgo jactari de civitate sciebant: ceterum senatum iis dari, quum novi consules magistratum inissent, placuit.

XXVII. Belli adparatum non differendum censuerunt. C. Licinio praetori negotium datur, ut ex veteribus quinqueremibus, in navalibus Romae subductis, quae possent usui esse, reficeret, pararetque naves quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum deesset, C. Memmio conlegae in Siciliam scriberet, ut eas, quae in Sicilia naves essent, reficeret atque expediret, ut Brundisium primo quoque tempore mitti possent. Socios navales libertini ordinis in viginti et quinque naves ex civibus Romanis C. Licinius praetor scribere jussus:

fus: in quinque et viginti parem numerum Cn. Sicinius fociis imperaret: idem praetor peditum octo millia, quadringentos equites a fociis Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundifii adciperet, atque in Macedoniam mitteret, A. Atilius Serranus, qui priore anno praetor fuerat, deligitur: Cn. Sicinius praetor, qui exercitum paratum ad trajiciendum haberet. C. Popillio confuli ex auctoritate fenatus C. Licinius praetor fcribit, ut et legionem fecundam, quae maxime veterana in Liguribus erat, et focios Latini nominis, quatuor millia peditum, ducentos equites, Idibus Februariis Brundifii adeffe juberet. Hac claffe et hoc exercitu Cn. Sicinius provinciam Macedoniam obtinere, donec fucceffor veniret, juffus, prorogato in annum imperio. Ea omnia, quae fenatus cenfuit, inpigre facta funt. Duodequadraginta quinqueremes ex navalibus deductae: qui deduceret eas Brundifium, L. Porcius Licinius praepofitus: duodecim ex Sicilia miffae. Ad frumentum claffi exercituique coemendum in Apuliam Calabriamque tres legati miffi, Sex. Digitius, T. Juventius, M. Caecilius. Ad omnia praeparata Cn. Sicinius praetor, paludatus ex Vrbe profectus, Brundifium venit.

XXVIII. Exitu prope anni C. Popillius conful Romam rediit aliquanto ferius, quam fenatus cenfuerat; cui primo quoque tempore magiftratus creare, quum tantum bellum inmineret, juffum erat. Itaque non fecundis auribus Patrum auditus eft conful, quum in aede Bellonae de rebus in Liguribus geftis differeret. Subclamationes frequentes erant interrogationesque, cur fcelere fratris obpreffos Ligures in libertatem non reftituiffet?

Comi-

Comitia consularia, in quam edicta erant diem, ante diem duodecimum Calendas Martias sunt habita. Creati consules, P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Postero die praetores facti, C. Sulpicius Galba, L. Furius Philus, L. Canulejus Dives, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Villius Annalis. His praetoribus provinciae decretae: duae jure Romae dicendo, Hispania et Sicilia et Sardinia: ut uni sors integra esset, quo senatus censuisset. Consulibus designatis imperavit senatus, ut, qua die magistratum inissent, hostiis majoribus rite mactatis, precarentur, ut, quod bellum populus Romanus in animo haberet gerere, ut id prosperum eveniret. Eodem die decrevit senatus, C. Popillius consul ludos per dies decem Jovi optimo maximo voveret, donaque circa omnia pulvinaria dari, si res publica decem annos in eodem statu fuisset. Ita ut censuerant, in Capitolio vovit consul ludos fieri, donariaque dari, quanta ex pecunia decresset senatus, quum centum et quinquaginta non minus adessent. Praeeunte verba Lepido pontifice maximo, id votum susceptum est. Eo anno sacerdotes publici mortui, L. Aemilius Papus decemvir sacrorum, et Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat censor. Hic foeda morte periit. Ex duobus filiis ejus, qui tum in Illyrico militabant, nuntiatum alterum decessisse, alterum gravi et periculoso morbo aegrum esse. Obruit animum simul luctus metusque: mane ingressi cubiculum servi laqueo dependentem invenere. Erat opinio, post censuram minus compotem fuisse sui: vulgo Junonis Laciniae iram ob spoliatum templum alienasse mentem ferebant. Subfectus in Aemilii locum decemvir M. Valerius Messalla: in Fulvii pontifex Cn. Domi-

tius Ahenobarbus, oppido adolefcens facerdos lectus.

XXIX. P. Licinio, C. Caffio confulibus, non urbs tantum Roma, nec terra Italia, fed omnes reges civitatesque, quae in Europa, quaeque in Afia erant, converterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenem quum vetus odium ftimulabat, tum recens ira, quod fcelere ejus prope ut victima mactatus Delphis effet. Prufias, Bithyniae rex, ftatuerat abstinere armis, eventumque exfpectare. Nam neque pro Romanis fe aequum cenfere adverfus fratrem uxoris arma ferre; et apud Perfea victorem veniam per fororem impetrabilem fore. Ariarathes, Cappadocum rex, praeterquam quod Romanis fuo nomine auxilia pollicitus erat, ex quo eft junctus Eumeni adfinitate, in omnia belli pacisque fe confociaverat confilia. Antiochus imminebat quidem Aegypti regno, et pueritiam regis, et inertiam tutorum fpernens; et ambigendo de Coele Syria caufam belli fe habiturum exiftimabat, gefturumque fine ullo inpedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia et per fuos legatos fenatui, et ipfe legatis eorum eximie pollicitus erat. Ptolemaeus propter aetatem alieni etiam tum arbitrii erat. Tutores et bellum adverfus Antiochum parabant, quo vindicarent Coelen Syriam, et Romanis omnia pollicebantur ad Macedonicum bellum. Mafiniffa et frumento juvabat Romanos, et auxilia cum elephantis Mifagenenque filium mittere ad bellum parabat. Confilia autem in omnem fortunam ita difpofita habebat: fi penes Romanos victoria effet, fuas quoque in eodem ftatu manfuras res, neque ultra quidquam movendum; non enim pafluros Romanos,

nos, vim Carthaginiensibus adferri: si fractae essent opes Romanorum, quae tum protegerent Carthaginienses, suam omnem Africam fore. Gentius, rex Illyriorum, fecerat potius, cur suspectus esset Romanis, quam satis statuerat, utram foveret partem; inpetuque magis, quam consilio, his aut illis se adjuncturus videbatur. Cotys Thrax, Odrysarum rex, evidenter Macedonum partis erat.

XXX. Haec sententia regibus quum esset de bello, in liberis gentibus populisque plebs ubique omnis ferme, ut solet, deterioribus erat ob regem Macedonasque inclinata; principum diversa cerneres studia. Pars ita in Romanos effusi erant, ut auctoritatem inmodico favore conrumperent: pauci ex iis justitia imperii Romani capti; plures ita, si praecipuam operam navassent, potentes sese in civitatibus suis futuros rati. Pars altera regiae adulationis erat, quos aes alienum et desperatio rerum suarum, eodem manente statu, praecipites ad novanda omnia agebat; quosdam ventosum ingenium, quia Perseus magis aurae popularis erat. Tertia pars, optima eadem et prudentissima, si utique optio domini potioris daretur, sub Romanis, quam sub rege, malebat esse: si liberum inde arbitrium fortunae esset, neutram partem volebant potentiorem altera obpressa fieri; sed, inlibatis potius viribus utriusque partis, pacem ex eo manere. Ita inter utrosque optimam conditionem civitatium fore, protegente altero semper inopem ab alterius injuria. Haec sentientes certamina fautorum utriusque partis taciti ex tuto spectabant. Consules, quo die magistratum inierunt, ex senatus consulto quum circa omnia fana, in quibus lectisternium majorem partem anni esse solet, majo-

ribus

ribus hoſtiis inmolaſſent, inde preces ſuas adceptas ab Diis inmortalibus ominati, ſenatui, rite ſacrificatum, precationemque de bello factam, renuntiarunt. Haruſpices ita reſponderunt, *ſi quid rei novae inciperetur, id maturandum eſſe Victoriam, triumphum, prorogationem imperii portendi.* Patres, *quod fauſtum felixque populo Romano eſſet, centuriatis comitiis primo quoque die ferre ad populum conſules*, juſſerùnt, *ut, quod Perſeus, Philippi filius, Macedonum rex, adverſus foedus cum patre Philippo ictum, et ſecum poſt mortem ejus renovatum, ſociis populi Romani arma intuliſſet, agros vaſtaſſet, urbesque occupaſſet; quodque belli parandi adverſus populum Romanum conſilia iniſſet, arma, milites, claſſem ejus rei cauſa comparaſſet; ut, niſi de iis rebus ſatis feciſſet, bellum cum eo iniretur.* Haec rogatio ad populum lata eſt.

XXXI. Senatus conſultum inde factum eſt, *Ut conſules inter ſe provincias Italiam et Macedoniam compararent ſortirenturve. Cui Macedonia obveniſſet, ut is regem Perſea, quique ejus ſectam ſequuti eſſent, niſi populo Romano ſatis feciſſent, bello perſequeretur.* Legiones quatuor novas ſcribi placuit, binas ſingulis conſulibus. Id praecipue provinciae Macedoniae datum, quod, quum alterius conſulis legionibus quina millia et duceni pedites ex vetere inſtituto darentur in ſingulas legiones, in Macedoniam ſena millia peditum ſcribi juſſa; equites treceni aequaliter in ſingulas legiones. Et in ſociali exercitu conſuli alteri auctus numerus: ſexdecim millia peditum, octingentos equites (praeter eos, quos Cn. Sicinius duxiſſet, ſexcentos equites) in Macedoniam trajiceret. Italiae ſatis viſa duodecim millia ſociorum peditum, ſexcenti equites. Illud

Illud quoque praecipuum datum sorti Macedoniae, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos vellet, consul usque ad quinquaginta annos. In tribunis militum novatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod consules ex senatus consulto ad populum tulerunt, ne tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed consulum praetorumque in iis faciendis judicium arbitriumque esset. Inter praetores ita partita imperia. Praetorem, cujus sors fuisset, ut iret, quo senatus censuisset, Brundisium ad classem ire placuit, utque ibi recognosceret socios navales, dimissisque, si qui parum idonei essent, supplementum legeret ex libertinis, et daret operam, ut duae partes civium Romanorum, tertia sociorum esset. Commeatus classi legionibusque ut ex Sicilia Sardiniaque subveherentur, praetoribus, qui eas provincias sortiti essent, mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisque imperarent, utque id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canulejus Hispaniam, C. Sulpicius Galba urbanam juris dictionem, L. Villius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quo senatus censuisset, sors evenit.

XXXII. Inter consules magis cavillatio, quam magna contentio, de provincia fuit. Cassius, *sine sorte se Macedoniam obpugnaturum*, dicebat, *nec posse conlegam, salvo jure jurando, secum sortiri. Praetorem eum, ne in provinciam iret, in concione jurasse, se stato loco statisque diebus sacrificia habere, quae, absente se, recte fieri non possent; quae non magis consule, quam praetore, absente recte fieri possent. Si senatus, non quid vellet in consulatu potius,*

potius, quam quid in praetura juraverit P. Licinius, animadvertendum esse censeat, se tamen futurum in senatus potestate. Consulti Patres, cui consulatum populus Romanus non negasset, ab se provinciam negari, superbum rati, sortiri consules jusserunt. P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obvenit. Legiones inde sortiti sunt: prima et tertia in Macedoniam trajicerentur, secunda et quarta ut in Italia remanerent. Delectus consules multo intentiorem, quam alias, curam habebant. Licinius veteres quoque scribebat milites centurionesque: et multi voluntate nomina dabant, quia locupletes videbant, qui priore Macedonico bello aut adversus Antiochum in Asia, stipendia fecerant. Quum tribuni militum centuriones, sed primum quemque, citarent, tres et viginti centuriones, qui primos pilos duxerant, citati tribunos plebis adpellarunt. Duo ex conlegio, M. Fulvius Nobilior et M. Claudius Marcellus, ad consules rejiciebat: *Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus, quibusque bellum mandatum esset.* Ceteri, *cognituros se, de quo adpellati essent*, ajebant, *et, si injuria fieret, auxilium civibus laturos.*

XXXIII. Ad subsellia tribunorum res agebatur. Eo M. Popillius consularis, advocatus, centuriones et consul venerunt. Consule inde postulanti, ut in concione ea res ageretur, populus in concionem advocatus. Pro centurionibus M. Popillius, qui biennio ante consul fuerat, ita verba fecit: *Militares homines et stipendia justa, et corpora, et aetate, et adsiduis laboribus, confecta habere: nihil recusare tamen, quo minus operam rei publicae dent. Id tantum deprecari, ne inferiores iis ordines, quam quos, quum militassent, habuissent, adtribuerentur.* P. Licinius consul senatus consulta recitari

tari juſſit: primum, quod bellum ſenatus Perſeo juſſiſſet: deinde, quod veteres centuriones quam plurimum ad id bellum ſcribi cenſuiſſet, nec ulli, qui non major annis quinquaginta eſſet, vacationem militiae eſſe. Deprecatus eſt deinde, *ne novo bello, tam propinquo Italiae, adverſus regem potentiſſimum, aut tribunos militum, delectum habentes, impedirent, aut prohiberent conſulem, quem cuique ordinem adſignari e re publica eſſet, eum adſignare. Si quid in ea re dubium eſſet, ad ſenatum rejicerent.*

XXXIV. Poſtquam conſul, quae voluerat, dixit, Sp. Liguſtinus ex eo numero, qui tribunos plebis adpellaverant, a conſule et ab tribunis petiit, ut ſibi paucis ad populum agere liceret. Permiſſu omnium ita loquutus fertur. *Sp. Liguſtinus tribus Cruſtuminae ex Sabinis ſum oriundus; Quirites. Pater mihi jugerum agri reliquit et parvum tugurium, in quo natus educatusque ſum; hodieque ibi habito. Quum primum in aetatem veni, pater mihi uxorem fratris ſui filiam dedit; quae ſecum nihil adtulit, praeter libertatem pudicitiamque, et cum his fecunditatem, quanta vel in diti domo ſatis eſſet. Sex filii nobis, duae filiae ſunt: utraeque jam nuptae. Filii quatuor togas viriles habent, duo praetextati ſunt. Miles ſum factus, P. Sulpicio, C. Aurelio conſulibus. In eo exercitu, qui in Macedoniam eſt transportatus, biennium miles gregarius fui adverſus Philippum regem: tertio anno virtutis cauſa mihi T. Quinctius Flamininus decumum ordinem haſtatum adſignavit. Devicto Philippo Macedonibusque, quum in Italiam portati ac dimiſſi eſſemus, continuo miles voluntarius cum M. Porcio conſule in Hiſpaniam ſum profectus. Neminem omnium imperatorum, qui vivant, acriorem virtutis ſpectatorem ac judicem fuiſſe ſciunt, qui*

et

et illum et alios duces longa militia experti ſunt. Hic me imperator dignum judicavit, cui primum haſtatum prioris centuriae adſignaret. Tertio iterum voluntarius miles factus ſum in eum exercitum, qui adverſus Aetolos et Antiochum regem eſt miſſus. A M'. Acilio mihi primus princeps prioris centuriae eſt adſignatus. Expulſo rege Antiocho, ſubactis Aetolis, reportati ſumus in Italiam; et deinceps bis, quae annua merebant legiones, ſtipendia feci. Bis deinde in Hiſpania militavi, ſemel Q. Fulvio Flacco, iterum Ti. Sempronio Graccho praetore. A Flacco inter ceteros, quos virtutis cauſa ſecum ex provincia ad triumphum deducebat, deductus ſum. A Ti. Graccho rogatus, in provinciam ii. Quater intra paucos annos primum pilum duxi: quater et tricies virtutis cauſa donatus ab imperatoribus ſum: ſex civicas coronas adcepi. Viginti duo ſtipendia annua in exercitu emerita habeo, et major annis ſum quinquaginta. Quod ſi mihi nec ſtipendia omnia emerita eſſent, necdum aetas vacationem daret, tamen, quum quatuor milites pro me uno vobis dare, P. Licini, poſſem, aequum erat me dimitti. Sed haec pro cauſa mea dicta adcipiatis velim: ipſe me, quoad quisquam, qui exercitus ſcribit, idoneum militem judicabit, numquam ſum excuſaturus. Ordinem quo me dignum judicent tribuni militum, ipſorum eſt poteſtatis: ne quis me virtute in exercitu praeſtet, dabo operam; et ſemper ita feciſſe me et imperatores mei, et qui una ſtipendia fecerunt, teſtes ſunt. Vos quoque aequum eſt, commilitones, etſi adpellationis vobis uſurpatis jus, quum adoleſcentes nihil adverſus magiſtratuum ſenatusque auctoritatem usquam feceritis, nunc quoque in poteſtate ſenatus ac conſulum eſſe, et omnia honeſta loca ducere, quibus rem publicam defenſuri ſitis.

XXXV. Haec ubi dixit, conlaudatum multis verbis consul ex concione in senatum duxit. Ibi quoque ei ex auctoritate senatus gratiae actae, tribunique militares in legione prima primum pilum virtutis causa ei adsignarunt. Ceteri centuriones, omissa adpellatione, ad delectum obedienter responderunt. Quo maturius in provincias magistratus proficiscerentur, Latinae Calendis Juniis fuere; eoque sollemni perfecto, C. Lucretius praetor, omnibus, quae ad classem opus erant, praemissis, Brundisium est profectus. Praeter eos exercitus, quos consules comparabant, C. Sulpicio Galbae praetori negotium datum, ut quatuor legiones scriberet urbanas justo numero peditum equitumque, iisque quatuor tribunos militum ex senatu legeret, qui praeessent; sociis Latini nominis imperaret quindecim millia peditum, mille et ducentos equites. Is exercitus uti paratus esset, quo senatus censuisset. P. Licinio consuli ad exercitum civilem socialemque petenti addita auxilia, Ligurum duo millia, Cretenses sagittarii, (incertus numerus, quantum rogati auxilia Cretenses misissent) Numidae item equites elephantique. In eam rem legati ad Masinissam Carthaginiensesque missi, L. Postumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Postumium Albinum, C. Decimium, A. Licinium Nervam.

XXXVI. Per idem tempus legati ab rege Perseo venerunt. Eos in oppidum intromitti non placuit, quum jam bellum regi eorum et Macedonibus et senatus decresset, et populus jussisset. In aedem Bellonae in senatum introducti ita verba fecerunt: *Mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent. Si impetrari a senatu posset, ut ii revo-*

centur, regem de injuriis, ſi quas ſociis factas quererentur, arbitratu ſenatus ſatis facturum eſſe. Sp. Carvilius, ad eam ipſam rem ex Graecia remiſſus ab Cn. Sicinio, in ſenatu erat. Is Perrhaebiam expugnatam armis, Theſſaliae aliquot urbes captas, cetera, quae aut ageret, aut pararet rex, quum argueret, reſpondere ad ea legati juſſi. Poſtquam haeſitabant, negantes ſibi ultra quidquam mandatum eſſe, juſſi renuntiare regi, *Conſulem P. Licinium brevi cum exercitu futurum in Macedonia eſſe. Ad eum, ſi ſatis facere in animo eſſet, mitteret legatos. Romam quod praeterea mitteret, non eſſe: neminem eorum per Italiam ire liciturum.* Ita dimiſſis, P. Licinio conſuli mandatum. intra undecimum diem juberet eos Italia excedere, et Sp. Carvilium mitteret, qui, donec navem conſcendiſſent, cuſtodiret. Haec Romae acta, nondum profectis in provinciam conſulibus. Jam Cn. Sicinius, qui, prius quam magiſtratu abiret, Brundiſium ad claſſem et ad exercitum praemiſſus erat, trajectis in Epirum quinque millibus peditum, trecentis equitibus, ad Nymphaeum in agro Apolloniati caſtra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus militum ad occupanda Daſſaretiorum et Illyriorum caſtella, ipſis arceſſentibus praeſidia, ut tutiores a finitimorum inpetu Macedonum eſſent, miſit.

XXXVIII. Paucis poſt diebus Q. Marcius, A. Atilius et P. et Ser. Cornelii Lentuli et L. Decimius, legati in Graeciam miſſi, Corcyram peditum mille ſecum advexerunt: ibi inter ſe et regiones, quas obirent, et milites diviſerunt. Decimius miſſus eſt ad Gentium, regem Illyriorum, quem, ſi aliquem reſpectum amicitiae eum habere cerneret, tentare, aut etiam ad belli ſocietatem perlicere juſſus.

Len-

Lentuli in Cephalleniam miſſi, ut in Peloponneſum trajicerent, oramque maris, in occidentem verſi, ante hyemem circumirent. Marcio et Atilio Epirus, Aetolia et Theſſalia circumeundae adſignantur. Inde Boeotiam atque Euboeam adſpicere juſſi; tum in Peloponneſum trajicere. Ibi congreſſuros ſe cum Lentulis conſtituunt. Prius quam digrederentur a Corcyra, literae a Perſeo adlatae ſunt, quibus quaerebat, quae cauſa Romanis aut in Graeciam trajiciendi copias, aut urbes occupandi, eſſet? Cui reſcribi nihil placuit; nuntio ipſius, qui literas adtulerat, dici, *praeſidii cauſa ipſarum urbium Romanos facere.* Lentuli, circumeuntes Peloponneſi oppida, quum ſine diſcrimine omnes civitates adhortarentur, ut, quo animo, qua fide adjuviſſent Romanos, Philippi primum, deinde Antiochi bello, eodem adverſus Perſea juvarent, fremitum in concionibus audiebant; Achaeis indignantibus, eodem ſe loco eſſe, (qui omnia a principiis Macedonici belli praeſtitiſſent Romanis, et Macedonum Philippi bello hoſtes fuiſſent) quo Meſſenii atque Elii, qui pro Antiocho hoſte arma adverſus populum Romanum tuliſſent, ac, nuper in Achaicum contributi concilium, velut praemium belli ſe victoribus Achaeis tradi quererentur.

XXXVIII. Marcius et Atilius ad Gitanas, Epiri oppidum decem millia ab mari, quum adſcenderent, concilio Epirotarum habito, cum magno omnium adſenſu auditi ſunt; et quadringentos juventutis eorum in Oreſtas, ut praeſidio eſſent liberatis ab ſe Macedonibus, miſerunt. Inde in Aetoliam progreſſi, ac paucos ibi morati dies, dum in praetoris mortui locum alius ſubficeretur, et Lycifco praetore facto, quem Romanorum favere rebus

satis compertum erat, transierunt in Thessaliam. Eo legati Acarnanum et Boeotorum exsules venerunt. Acarnanes nuntiare jussi, *Quae Philippi primum, Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus regis, adversus populum Romanum commisissent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si male meriti clementiam populi Romani experti essent, bene merendo liberalitatem experirentur.* Boeotis exprobratum. societatem eos cum Perseo junxisse. Iis, quum culpam in Ismeniam, principem alterius partis, conferrent, et quasdam civitates dissentientes in causam deductas, *adpariturum id esse*, Marcius respondit: *singulis enim civitatibus de se ipsis consulendi potestatem facturos.* Thessalorum Larissae fuit concilium. Ibi et Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit, et legatis, quod, et Philippi prius et post Antiochi bello, enixe adjuti a gente Thessalorum essent. Hac mutua commemoratione meritorum adcensi animi multitudinis ad omnia decernenda, quae Romani vellent. Secundum hoc concilium legati a Perseo rege venerunt, privati maxime hospitii fiducia, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab hujus necessitudinis commemoratione orsi, petierunt legati, in conloquium veniendi regi potestatem faceret. Marcius, *Et se ita a patre suo adcepisse*, dixit, *amicitiam hospitiumque cum Philippo fuisse. Minime inmemorem necessitudinis ejus legationem eam suscepisse. Conloquium, si satis commode valeret, non fuisse dilaturum: nunc, ubi primum posset, ad Peneum flumen, qua transitus ab Homolio Dium esset, praemissis, qui nuntiarent regi, venturos.*

XXXIX. Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recipit se, levi aura spei ob-

objecta, quod Marcius ipfius caufa fuscepiffe fe legationem dixiffet. Poft dies paucos ad conftitutum locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, quum amicorum, tum fatellitum turba ftipante. Non minore agmine legati venerunt, et ab Lariffa multis profequentibus, et legationibus civitatium, quae convenerant Lariffam, et renuntiare domum certa, quae audiffent, volebant. Inerat cura infita mortalibus videndi congredientes nobilem regem, et populi principis terrarum omnium legatos. Poftquam in confpectu fteterunt, dirimente amne, paullisper internuntiando cunctatio fuit, utri transgrederentur. Aliquid illi regiae majeftati, aliquid hi populi Romani nomini, quum praefertim Perfeus petiffet conloquium, exiftimabant deberi. Joco etiam Marcius cunctantes movit. *Minor*, inquit, *ad majorem et* (quod Philippo ipfi cognomen erat) *filius ad patrem transeat.* Facile perfuafum id regi eft. Aliud deinde ambigebatur, cum quam multis transiret. Rex, cum omni comitatu transire, aequum cenfebat: legati vel cum tribus venire jubebant, vel, fi tantum agmen traduceret, obfides daret, nihil fraudis fore in conloquio. Hippian et Pantauchum, quos et legatos miferat, principes amicorum, obfides dedit. Nec tam in pignus fidei obfides defiderati erant, quam ut adpareret fociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis. Salutatio non tamquam hoftium, fed hofpitalis ac benigna fuit, pofitisque fedibus confederunt.

X. Quum paullisper filentium fuiffet: *Exfpectari, nos,* inquit Marcius, *arbitror, ut refpondeamus literis tuis, quas Corcyram mififti; in quibus quaeris, quid ita legati cum militibus venerimus, et praefidia in fingulas urbes dimittamus?*

*tamus? Ad hanc interrogationem tuam et non respondere vereor, ne superbum sit, et vera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed quum aut verbis castigandus, aut armis sit, qui foedus rumpit; sicut bellum adversus te alii, quam mihi, mandatum malim, ita orationis acerbitatem adversus hospitem, utcumque est, subibo sicut medici, quum salutis causa tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te, quae facienda fuerit, senatus fecisse censet; quod legatos Romam ad renovandum *** judicat potius, quam, quum renovatum esset, violandum. Abrupolim, socium atque amicum populi Romani, regno expulisti. Artetari interfectores, ut caede (ne quid ultra dicam) laetatum adpareret, recepisti, qui omnium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessaliam et Maliensem agrum cum exercitu contra foedus Delphos isti: Byzantiis item contra foedus misisti auxilia, Cum Boeotis, sociis nostris, secretam tibi ipsi societatem, quam non licebat, jure jurando pepigisti. Thebanos legatos, Euersam et Callicritum, venientes a nobis, quaerere malo, quis interfecerit, quam arguere. In Aetolia bellum intestinum et caedes principum per quos, nisi per tuos, factae videri possunt? Dolopes a te ipso evastati sunt. Eumenes rex, ab Roma quum in regnum rediret, prope ut victima Delphis in sacrato loco ante aras mactatus, quem insimilet, piget referre. Quae hospes Brundisinus occulta facinora indicet, certum habeo, et scripta tibi omnia ab Roma esse, et legatos tuos renuntiasse. Haec ne dicerentur a me, uno modo vitare potuisti, non quaerendo, quam ob causam exercitus in Macedoniam trajicerentur, aut praesidia in sociorum urbes mitteremus Quaerenti tibi superbius tacuissemus, quam vera respondimus. Equidem*

dem pro paterno nostro hospitio faveo orationi tuae, et opto, ut aliquam mihi materiam praebeas agendae tuae apud senatum causae.

XLI. Ad ea rex: *Bonam causam, si apud judices aequos ageretur, apud eosdem et adcusatores et judices agam. Eorum autem, quae objecta sunt mihi, partim ea sunt, quibus nescio an gloriari debeam; partim, quae fateri non erubescam; partim, quae verbo objecta verbo negare sit. Quid enim, si legibus vestris hodie reus sim, aut index Brundisinus, aut Eumenes mihi objiciat, ut adcusare potius vere, quam conviciari, videantur? Scilicet nec Eumenes, quum tam multis gravis publice ac privatim sit, alium, quam me, inimicum habuit; neque ego potiorem quemquam ad ministeria facinorum, quam Rammium, (quem neque umquam ante videram, nec eram postea visurus) invenire potui. Et Thebanorum, quos naufragio perisse constat, et Artetari caedis mihi reddenda ratio est. In qua tamen nihil ultra objicitur, quam interfectores ejus in regno exsulasse meo. Cujus conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si vos quoque adcipitis, ut, quicumque exsules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quae damnati sunt, auctores vos fuisse fateamini. Si hoc et vos recusabitis, et omnes aliae gentes, ego quoque inter ceteros ero. Et, Hercule, quid adtinet cuiquam exsilium patere, si nusquam exsuli futurus locus est? Ego tamen istos, ut primum in Macedonia esse, admonitus a vobis, comperi, requisitos abire ex regno jussi, et in perpetuum interdixi finibus meis. Et haec quidem mihi, tamquam causam dicenti reo, objecta sunt: illa, tamquam regi, et quae de foedere, quod mihi est vobiscum, disceptationem habeant. Nam si est in*

foedere ita ſcriptum, ut ne, ſi bellum quidem quis inferat, tueri me regnumque meum liceat, mihi fatendum eſt, quod me armis adverſus Abrupolim, ſocium populi Romani, defenderim, foedus violatum eſſe. Sin autem hoc et ex foedere licuit, et jure gentium ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur, quid tandem me facere decuit, quum Abrupolis fines mei regni usque ad Amphipolim pervaſiaſſet, multa libera capita, magnam vim manciporum, multa millia pecorum abegiſſet? Quieſcerem et paterer, donec Pellam et in regiam meam armatus perveniſſet? At enim bello quidem juſto ſum perſequutus; ſed vinci non oportuit eum, neque ea, quae victis adcidunt, pati: quorum caſum quum ego ſubierim, qui ſum armis laceſſitus, quid poteſt queri ſibi adcidiſſe, qui cauſa belli fuit? Non ſum eodem modo defenſurus, Romani, quod Dolopas armis coercuerim, quia, etſi non merito eorum, jure feci meo; quum mei regni, meae ditionis eſſent, veſtro decreto patri adtributi meo. Nec, ſi cauſa reddenda ſit, non vobis, nec foederatis, ſed iis, qui ne in ſervos quidem ſaeva atque injuſta imperia probant, plus aequo et bono ſaeviſſe in eos videri poſſum: quippe Euphranorem, praefectum a me impoſitum, ita occiderunt, ut mors poenarum ejus leviſſima fuerit.

XLII. *At, quum proceſſiſſem inde ad viſendas Lariſſam et Antrona et Pylleon, quo in propinquo multo ante debita vota perſolverem, Delphos ſacrificandi cauſa adſcendi. Et hic, criminis augendi cauſa, cum exercitu me fuiſſe adjicitur; ſcilicet ut, quod nunc vos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem praeſidia. Vocate in concilium Graeciae civitates, per quas iter feci; queratur unus quilibet militis mei injuriam; non recuſabo, quin, ſimulato ſacri-*

ſacrificio, aliud petiſſe videar. Aetolis et Byzantiis praeſidia miſimus, et cum Boeotis amicitiam fecimus. Haec, qualiacumque ſunt, per legatos meos non ſolum indicata, ſed etiam excuſata ſunt ſaepe in ſenatu veſtro; ubi aliquos ego diſceptatores, non tam aequos, quam te, Q. Marci, paternum amicum et hoſpitem, habebam. Sed nondum Romam adcuſator Eumenes venerat, qui calumniando omnia detorquendoque ſuſpecta et inviſa efficeret, et perſuadere vobis conaretur, non poſſe Graeciam in libertate eſſe, et veſtro munere frui, quoad regnum Macedoniae incolume eſſet. Circumagetur hic orbis: erit mox, qui arguat, nequidquam Antiochum ultra juga Tauri remotum; graviorem multo Aſiae, quam Antiochus fuerit, Eumenem eſſe, nec conquieſcere ſocios veſtros poſſe, quoad regia Pergami ſit: eam arcem ſupra capita finitimarum civitatium impoſitam. Ego haec, Q. Marci et A. Atili, quae aut a vobis objecta, aut purgata a me ſunt, talia eſſe ſcio, ut aures, ut animi audientium ſint: nec tam referre, quid ego, aut qua mente fecerim, quam quomodo id vos factum adcipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientem deliquiſſe; et, ſi quid fecerim imprudentia labſus, corrigi me et emendari caſtigatione hac poſſe. Nihil certe inſanabile, nec quod bello et armis perſequendum eſſe cenſeatis, commiſi: at fruſtra clementiae gravitatisque veſtrae fama vulgata per gentes eſt, ſi talibus de cauſis, quae vix querela et expoſtulatione dignae ſunt, arma capitis, et regibus ſociis bella infertis.

XLIII. Haec dicenti tum adſenſus Marcius auctor fuit mittendi Romam legati, quum experienda omnia ad ultimum, nec praetermittendam ſpem ullam cenſuiſſet. Reliqua conſultatio erat, quonam modo tutum iter legatis

effet. Ad id quum neceffaria petitio induciarum videretur, cuperetque Marcius, neque aliud conloquio petiffet, gravate et in magnam gratiam petentis conceffit. Nihil enim fatis paratum ad bellum in praefentia habebant Romani, non exercitum, non ducem; quum Perfeus (ni fpes vana pacis obcaecaffet confilia) omnia praeparata atque inftructa haberet, et fuo maxime tempore atque alieno hoftibus incipere bellum poffet. Ab hoc conloquio, fide induciarum interpofita, legati Romani in Boeotiam comparati funt. Ibi jam motus coeperat effe, difcedentibus a focietate communis concilii Boeotorum quibusdam populis, ex quo renuntiatum erat, refpondiffe legatos, adpariturum, quibus populis proprie focietatem cum rege jungi difplicuiffet. Primi a Cheronea legati, deinde a Thebis, in ipfo itinere obcurrerunt, adfirmantes non interfuiffe fe, quo focietas ea decreta effet, concilio; quis legati, nullo in praefentia refponfo dato, Chalcidem fe fequi jufferunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis praetoriis Boeotorum victa pars, injuriam perfequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Boeotarchae urbibus reciperentur. Exfules Thefpias univerfi conceſſerunt: inde (recepti enim fine cunctatione erant) Thebas, jam mutatis animis, revocati decretum faciunt, ut duodecim, qui privati coetum et concilium habuiffent, exfilio mulctarentur. Novus deinde praetor (Ifmenias is erat, vir nobilis ac potens) capitalis poenae abfentes eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Lariffam profecti, caufam cum Perfeo focietatis in Ifmeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen. Vtriusque tamen partis legati ad Romanos vene-

venerunt, et exſules adcuſatoresque Iſmeniae, et Iſmenias ipſe.

XLIV. Chalcidem ut ventum eſt, aliarum civitatium principes, id quod maxime gratum erat Romanis, ſuo quique proprio decreto Perſei ſocietatem adſpernati, Romanis ſe adjungebant: Iſmenias gentem Boeotorum in fidem Romanorum permitti aequum cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multum abfuit, quin ab exſulibus fautoribusque eorum interficeretur. Thebae quoque ipſae, quod Boeotiae caput eſt, in magno tumultu erant, aliis ad regem trahentibus civitatem, aliis ad Romanos. Et turba Coroneorum Haliartiorumque convenerat ad defendendum decretum regiae ſocietatis. Sed conſtantia principum, docentium cladibus Philippi Antiochique, quanta eſſet vis et fortuna imperii Romani, victa eadem multitudo et, ut tolleretur regia ſocietas, decrevit, et eos, qui auctores paciſcendae amicitiae fuerant, ad ſatis faciendum legatis Chalcidem miſit, fideique legatorum commendari civitatem juſſit. Thebanos Marcius et Atilius laeti audierunt, auctoresque et his ſeparatim ſingulis fuerunt ad renovandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia exſules reſtitui juſſerunt, et auctores regiae ſocietatis decreto ſuo damnarunt. Ita, quod maxime volebant, diſcuſſo Boeotico concilio, Peloponneſum proficiſcuntur, Ser. Cornelio Chalcidem arceſſito. Argis praebitum eſt iis concilium: ubi nihil aliud a gente Achaeorum petierunt, quam ut mille milites darent. Id praeſidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Graeciam trajiceretur, miſſum eſt. Marcius et Atilius, peractis, quae agenda in Graecia erant, principio hyemis Romam redierunt.

XLV. Inde legatio sub idem tempus in Asiam circum insulas missa. Tres erant legati, Ti. Claudius, P. Postumius, M. Junius. Ii circumeuntes hortabantur socios ad suscipiendum adversus Persea pro Romanis bellum, et, quo quaeque opulentior civitas erat, eo adcuratius agebant, quia minores sequuturae majorum auctoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia momenti habebantur, quia non favere tantum, sed adjuvare etiam viribus suis bellum poterant, quadraginta navibus auctore Hegesilocho comparatis. Qui quum in summo magistratu esset, (Prytanin ipsi vocant) multis rationibus perviceral Rhodios, ut, omissa, quam saepe vanam experti essent, regum fovendorum spe, Romanam societatem (unam tum in terris vel viribus, vel fide stabilem) retinerent. *Bellum imminere cum Perseo: desideraturos Romanos eumdem navalem adparatum, quem nuper Antiochi, quem Philippi ante bello vidissent. Trepidaturos tum repente paranda classe, quum mittenda esset, nisi reficere naves, nisi instruere navalibus sociis coepissent. Id eo magis enise faciendum esse, ut crimina delata ab Eumene fide rerum refellerent.* His incitati, quadraginta navium classem instructam ornatamque legatis Romanis advenientibus, ut non exspectatam adhortationem esse adpareret, ostenderunt. Et haec legatio magnum ad conciliandos animos civitatium Asiae momentum fuit. Decimius unus sine ullo effectu, captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum suspicione infamis, Romam rediit.

XLVI. Perseus, quum a colloquio Romanorum in Macedoniam recepisset sese, legatos Romam de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis misit, et Byzantium et Rhodum literas legatis ferendas dedit. In literis eadem senten-

ſententia ad omnes erat: *conloquutum ſe cum Romanorum legatis.* Quae audiſſet, quaeque dixiſſet, ita diſpoſita, ut ſuperior fuiſſe in diſceptatione videri poſſet. Apud Rhodios legati addiderunt, *Confidere pacem futuram. Auctoribus enim Marcio atque Atilio miſſos Romam legatos. Si pergerent Romani contra foedus movere bellum, tum omni gratia, omni ope enitendum fore Rhodiis, ut reconcilient pacem. Si nihil deprecando proficiant, id agendum, ne omnium rerum jus ac poteſtas ad unum populum perveniat. Quum ceterorum id intereſſe, tum praecipue Rhodiorum, qui plus inter alias civitates dignitate atque opibus excellant: quae ſerva atque obnoxia fore, ſi nullus alio ſit, quam ad Romanos, reſpectus.* Magis et literae et verba legatorum benigne ſunt audita, quam momentum ad mutandos animos habuerunt: potentior eſſe partis melioris auctoritas coeperat. Reſponſum ex decreto eſt: *Optare pacem Rhodios. Si bellum eſſet, ne quid ab Rhodiis ſperaret aut peteret rex, quod veterem amicitiam, multis magnisque meritis pace belloque partam, disjungeret ſibi ab Romanis.* Ab Rhodo redeuntes Boeotiae quoque civitates et Thebas et Coroneam et Haliartum adierunt; quibus expreſſum invitis exiſtimabatur, ut, relicta regia ſocietate, Romanis adjungerentur. Thebani nihil moti ſunt, quamquam nonnihil, et damnatis principibus, et reſtitutis exſulibus, ſubcenſebant Romanis. Coronei et Haliartii, favore quodam inſito in reges, legatos in Macedoniam miſerunt, praeſidium petentes, quo ſe adverſus inpotentem ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſponſum ab rege eſt, *praeſidium ſe propter inducias cum Romanis factas mittere non poſſe; tamen ſuadere, ita a Thebanorum injuriis, qua poſſent, ut*

ut ſe vindicarent, ne Romanis praeberent cauſam in ſe ſaeviendi.

XLVII. Marcius et Atilius Romam quum veniſſent, legationem in Capitolio ita renuntiarunt, ut nulla re magis gloriarentur, quam decepto per inducias et ſpem pacis rege. *Adeo enim adparatibus belli fuiſſe inſtructum, ipſis nulla parata re, ut omnia obportuna loca praeoccupari ante ab eo potuerint, quam exercitus in Graeciam trajiceretur. Spatio autem induciarum ſumto, venturum illum nihilo paratiorem; Romanos omnibus inſtructiores rebus coepturos bellum. Boeotorum quoque ſe concilium arte diſtraxiſſe, ne conjungi amplius ullo conſenſu Macedonibus poſſent.* Haec, ut ſumma ratione acta, magna pars ſenatus adprobabat: veteres et moris antiqui memores negabant, *ſe in ea legatione Romanas adnoſcere artes. Non per inſidias et nocturna proelia, nec ſimilatam fugam inprovisoſque ad incautum hoſtem reditus, nec ut aſtu magis, quam vera virtute, gloriarentur, bella majores geſſiſſe; indicere prius, quam gerere, ſolitos bella, denuntiare etiam; interdum locum finire, in quo dimicaturi eſſent. Eadem fide indicatum Pyrrho regi medicum, vitae ejus inſidiantem: eadem Faliſcis vinctum traditum proditorem liberorum regis. Haec Romana eſſe, non verſutiarum Punicarum, neque calliditatis Graecae; apud quos fallere hoſtem, quam vi ſuperare, glorioſius fuerit. Interdum in praeſens tempus plus profici dolo, quam virtute; ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa ſit, ſe neque arte, neque caſu, ſed conlatis cominus viribus, juſto ac pio bello eſſe ſuperatum.* Haec ſeniores, quibus nova haec minus placebat ſapientia. Vicit tamen ea pars ſenatus, cui potior utilis, quam honeſti, cura erat, ut compro-

probaretur prior legatio Marcii, et eodem rurſus in Graeciam cum quinqueremibus remitteretur, jubereturque cetera, uti e re publica maxime viſum eſſet, agere. A quoque Atilium miſerunt ad occupandam Lariſſam in Theſſalia, timentes, ne, ſi induciarum dies exiſſet, Perſeus, praeſidio eo miſſo, caput Theſſaliae in poteſtate haberet. Duo millia peditum Atilius ab Cn. Sicinio adcipere ad eam rem agendam juſſus. Et P Lentulo, qui ex Achaja redierat, trecenti milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in poteſtate Boeotia eſſet.

XLVIII. His praeparatis, quamquam ad bellum conſilia erant deſtinata, ſenatum tamen praeberi legatis placuit Eadem fere, quae in conloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Inſidiarum Eumeni factarum crimen et maxima cura, et minime tamen probabiliter. (manifeſta enim res erat) defenſum. Cetera deprecatio erat: ſed non eis animis audiebantur, qui aut doceri, aut flecti poſſent. Denuntiatum, extemplo moenibus urbis Romae, Italia intra trigeſimum diem excederent. P. Licinio deinde conſuli, cui Macedonia provincia obvenerat, denuntiatum, ut exercitui diem primam quamque diceret ad conveniendum. C. Lucretius praetor, cui claſſis provincia erat, cum quadraginta quinqueremibus ab Vrbe profectus: nam ex refectis navibus alias in alium uſum retineri ad Vrbem placuit. Praemiſſus a praetore eſt frater Lucretius cum quinquereme una, juſſusque, ab ſociis ex foedere adceptis navibus, ad Cephalleniam claſſi obcurrere. Ab Rheginis triremi una, ab Locris duabus, ab Uritibus quatuor, praeter oram Italiae ſupervectus Calabriae extremum promontorium in Ionio mari, Dyrrhachium trajicit. Ibi decem ipſorum Dyrrhachinorum,

duo-

duodecim Iſſaeorum, quinquaginta quatuor Gentii regis lembos nactus, ſimilans ſe credere, eos in uſum Romanorum comparatos eſſe, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protenus in Cephalleniam trajicit. C. Lucretius praetor ab Neapoli profectus, ſuperato freto, die quinto in Cephalleniam transmiſit. Ibi ſtetit claſſis, ſimul opperiens, ut terreſtres copiae trajicerentur, ſimul, ut onerariae, ex agmine ſuo per altum diſſipatae, conſequerentur.

XLIX. Per hos forte dies P. Licinius conſul, votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab Vrbe profectus eſt. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac majeſtate geritur; praecipue tamen convertit oculos animosque, quum ad magnum nobilemque, aut virtute aut fortuna, hoſtem euntem conſulem proſequuntur. Contrahit enim non officii modo cura, ſed etiam ſtudium ſpectaculi, ut videant ducem ſuum, cujus imperio conſilioque ſummam rem publicam tuendam permiſerunt. Subit deinde cogitatio animum, qui belli caſus, quam incertus fortunae eventus, communisque Mars belli ſit; adverſa, ſecunda, quaeque inſcitia et temeritate ducum clades ſaepe acciderint, quae contra bona prudentia et virtus adtulerit. Quem ſcire mortalium, utrius mentis, utrius fortunae conſulem ad bellum mittant? triumphantemne mox cum exercitu victore ſcandentem Capitolium ad eosdem Deos, a quibus proficiſcatur, viſuri, an hoſtibus eam praebituri laetitiam ſint? Perſi autem regi, adverſus quem ibatur, famam et bello clara Macedonum gens, et Philippus pater, inter multa proſpere geſta Romano etiam nobilitatus bello, praebebat; tum ipſius Perſei nunquam, ex quo regnum adcepiſſet, deſitum belli exſpectatione

tione celebrari nomen. Cum his cogitationibus omnium ordinum homines proficiscentem consulem prosequuti sunt. Duo consulares tribuni militum cum eo missi, C. Claudius, Q. Mucius; et tres inlustres juvenes, P. Lentulus, et duo Manlii Acidini. Alter M. Manlii, alter L. Manlii filius erat. Cum iis consul Brundisium ad exercitum, atque inde cum omnibus copiis transvectus, ad Nymphaeum in Apolloniati agro posuit castra.

L. Paucos ante dies Perseus, postquam legati, ab Roma regressi, praeciderant spem pacis, consilium habuit. Ibi aliquamdiu diversis sententiis certatum est. Erant, quibus vel stipendium pendendum, si injungeretur, vel agri parte cedendum, si mulctarent; quidquid denique aliud pacis causa patiendum esset, non recusandum videretur, nec committendum, ut in aleam tanti casus se regnumque daret. *Si possessio haud ambigua regni maneret, multa diem tempusque adferre posse, quibus non amissa modo recuperare, sed timendus ultro iis esse, quos nunc timeret, posset.* Ceterum multo major pars ferocioris sententiae erat: *Quidquid cessisset, cum eo simul regno protenus cedendum esse*, adfirmabant. *Neque enim Romanos pecunia aut agro egere; sed hoc scire, quum omnia humana, tum maxima quaeque et regna et imperia sub casibus multis esse: Carthaginiensium opes fregisse sese, et cervicibus eorum praepotentem finitimum regem inposuisse: Antiochum progeniemque ejus ultra juga Tauri remotum. Vnum esse Macedoniae regnum, et regione propinquum, et quod, sicubi populo Romano sua fortuna labet, antiquos animos regibus suis videatur posse facere. Dum integrae res ** apud animum suum Persea debere, utrum, singula concedendo, nudatus ad extremum opi-*

bus extorrisque regno, Samothraciam aliamve quam insulam petere ab Romanis, ubi privatus superstes regno suo in contemtu atque inopia consenescat, malit; an, armatus vindex fortunae dignitatisque suae, ita ut viro forti dignum sit, patiatur, quodcumque casus belli tulerit; aut victor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non esse admirabilius Romanos Graecia pelli, quam Hannibalem Italia pulsum esse. Neque, Hercule, videre, qui conveniat, fratri, adfectanti per injuriam regnum, summa vi restitisse; alienigenis bene parto eo cedere. Postremo ita bello et pace quaeri, ut inter omnes conveniat, nec turpius quidquam esse, quam sine certamine cessisse regno, nec praeclarius quidquam, quam pro dignitate ac majestate omnem fortunam expertum esse.

LI. Pellae, in vetere regia Macedonum, hoc consilium erat. *Geramus ergo,* inquit, *Diis bene juvantibus, quando ita videtur, bellum;* literisque circa praefectos dimissis, Citium (Macedoniae oppidum est) copias omnes contrahit. Ipse centum hostiis sacrificio regaliter Minervae, quam vocant Alcidem, confecto, cum purpuratorum et satellitum manu profectus Citium est. Eo jam omnes Macedonum externorumque auxiliorum convenerant copiae. Castra ante urbem ponit, omnesque armatos in campo struxit. Summa omnium quadraginta millia armata fuere: quorum pars ferme dimidia phalangitae erant. Hippias Beroeaeus praeerat. Delecta deinde et viribus et robore aetatis, ex omni caetratorum numero, duo erant agemata: hanc ipsi legionem vocabant. Praefectos habebant Leonatum et Thrasippum Eulyestas. Ceterorum caetratorum trium ferme millium hominum, dux erat Antiphilus Edessaeus. Paeones et ex Parorea et Par-

Parſtrymonia (ſunt autem ea loca ſubjecta Thraciae) et Agrianes, admixtis etiam Thracibus incolis, trium millium ferme et ipſi expleverunt numerum. Armaverat contraxeratque eos Didas Paeon, qui adoleſcentem Demetrium occiderat. Et armatorum duo millia Gallorum erant, praefecto Aſclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintiis tria millia Thracum liberorum ſuum ducem habebant. Cretenſium par paene numerus ſuos duces ſequebatur, Suſum Phalaſarneum et Syllum Gnoſſium. Et Leonides Lacedaemonius quingentis ex Graecia, mixto generi hominum, praeerat. Regii is generis ferebatur; exſul, damnatus frequenti concilio Achaeorum, literis ad Perſea deprenſis. Aetolorum et Boeotorum, qui non explebant plus quam quingentorum omnes numerum, Lyco Achaeus praefectus erat. Ex his mixtis tot populorum, tot gentium auxiliis, duodecim millia armatorum ferme efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia contraxerat tria millia. Venerat eodem Cotys, Seuthae filius, rex gentis Odryſarum, cum mille delectis equitibus, pari ferme peditum numero. Summa totius exercitus triginta novem millia peditum erant, quatuor equitum. Satis conſtabat, ſecundum eum exercitum, quem Magnus Alexander in Aſiam trajecit, numquam ullius Macedonum regis copias tantas fuiſſe.

LII. Sextus et viceſimus annus agebatur, ex quo petenti Philippo data pax erat. Per id omne tempus quieta Macedonia et progeniem ediderat, cujus magna pars matura militiae eſſet, et levibus bellis Thracum adcolarum, quae exercerent magis, quam fatigarent, ſub adſidua tamen militia fuerat; et diu meditatum Philippo primo, deinde et Perſi, Romanum bellum, omnia ut inſtructa parataque

essent. effecerat. Mota parumper acies, (non jusso decursu tamen) ne stetisse tantum in armis viderentur; armatosque, sicut erant, ad concionem vocavit. Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos: quorum major Philippus, natura frater, adoptione filius; minor, quem Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites ad bellum: injuriam populi Romani in patrem seque commemoravit: *Illum, omnibus indignitatibus compulsum ad rebellandum, inter adparatum belli fato obpressum: ad se simul legatos, simul milites ad occupandas Graeciae urbes missos. Fallaci deinde conloquio per speciem reconciliandae pacis extractam hyemem, ut tempus ad comparandum haberent, Consulem nunc venire cum duabus legionibus Romanis, quae ** trecenos equites habeant, et pari ferme numero sociorum peditum equitumque. Eo ut adcedant regum auxilia Eumenis et Masinissae, non plus septem millia peditum, duo equitum futura. Auditis hostium copiis, respicerent suum ipsi exercitum; quantum numero, quantum genere militum praestarent tironibus, raptim ad id bellum conscriptis, ipsi, a pueris eruditi artibus militiae, tot subacti atque durati bellis. Auxilia Romanis Lydos et Phrygas et Numidas esse; sibi Thracas Gallosque, ferocissimas gentium. Arma illos habere ea, quae sibi quisque paraverit pauper miles: Macedonas promta ex regio adparatu, per tot annos patris sui cura et inpensa facta. Commeatum illis quum procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se et pecuniam et frumentum, praeter reditus metallorum, in decem annos sepofuisse. Omnia, quae Deorum indulgentia, quae regia cura praeparanda fuerant, plena cumulataque habere Macedonas. Animum habendum esse, quem habuerint majores*

res

res eorum; qui, Europa omni domita, transgressi in Asiam, incognitum famae aperuerint armis orbem terrarum, nec ante vincere desierint, quam Rubro mari inclusis, quod vincerent, defuerit. At, Hercule, nunc non de ultimis Indiae oris, sed de ipsis Macedoniae possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos speciosum Graeciae liberandae tulisse titulum. Nunc propalam Macedoniam in servitutem petere, ne rex vicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Haec enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoque, si absistere bello et facere imperata velint.

LIII. Quum per omnem orationem satis frequenti adsensu subclamatum esset; tum vero ea vociferatio, simul indignantium minitantiumque, partim jubentium bonum animum habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret. Tantum jussis ad iter parare, (jam enim dici, movere castra ab Nymphaeo Romanos) concione dimissa, ad audiendas legationes civitatium Macedoniae se contulit. Venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quaeque suis, et frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiae actae, remissum omnibus; satis regios adparatus ad ea dictum sufficere: vehicula tantum imperata, ut tormenta telorumque missilium ingentem vim praeparatam bellicumque aliud instrumentum veherent. Profectus inde toto exercitu, Eordaeam petens, ad Begorritem, quem vocant, lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Haliacmona fluvium processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios vocant, descendit ad (Tripolim vocant) Azorum, Pythium et Dolichen incolentes. Haec tria oppida paullisper cunctata, quia obsides

Lariſſaeis dederant, victa tamen praeſenti metu, in deditionem conceſſerunt. Benigne his adpellatis, haud dubius Perrhaebos quoque idem facturos, urbem, nihil cunctatis, qui incolebant, primo adventu recipit. Cyretias obpugnare coactus, primo etiam die acri concurſu ad portas armatorum eſt repulſus: poſtero die omnibus copiis adortus, in deditionem omnes ante noctem adcepit.

LIV. Mylae, proximum oppidum, ita munitum, ut inexſuperabilis munimenti ſpes incolas ferociores faceret, non portas claudere regi ſatis habuerunt, ſed probris quoque in ipſum Macedonasque procacibus jaculati ſunt. Quae res, quum infeſtiorem hoſtem ad obpugnandum feciſſet, ipſos deſperatione veniae ad tuendos ſeſe acrius adcendit. Itaque per triduum ingentibus utrimque animis et obpugnatae ſunt, et defenſae. Multitudo Macedonum ad ſubeundum in vicem proelium haud difficulter ſubcedebat: oppidanos, diem, noctem eosdem tuentes moenia, non vulnera modo, ſed etiam vigiliae et continens labor conficiebat. Quarto die, quum et ſcalae undique ad muros erigerentur, et porta vi majore obpugnaretur, oppidani depulſi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemque repentinam in hoſtes faciunt. Quae quum irae magis inconſultae, quam verae fiduciae virium eſſet, pauci et feſſi ab integris pulſi terga dederunt, fugientesque per patentem portam hoſtes adceperunt. Ita capta urbs ac direpta eſt. Libera quoque corpora, quae caedibus ſuperfuerunt, venum data. Diruto magna ex parte et incenſo oppido profectus, ad Phalannam caſtra movit: inde poſtero die Gyrtonem pervenit. Quo quum T. Minucium Rufum et Hippiam, Theſſalorum praetorem, cum praeſidio

sidio intrasse adcepisset, ne tentata quidem obpugnatione, praetergressus, Elatiam et Gonnum, perculsis inopinato adventu oppidanis, recepit. Vtraque oppida in faucibus sunt, quae Tempe adeunt; magis Gonnus. Itaque et firmiore id praesidio tutum equitum peditumque, ad hoc fossa triplici ac vallo munitum, reliquit. Ipse, ad Sycurium progressus, opperiri ibi hostium adventum statuit; simul et frumentari passim exercitum jubet in subjecto hostium agro. Namque Sycurium est sub radicibus Ossae montis. Qua in meridiem vergit, subjectos habet Thessaliae campos: ab tergo Macedoniam atque Magnesiam Ad has obportunitates adcedit summa salubritas et copia, pluribus circumjectis fontibus, perennium aquarum.

LV. Consul Romanus, per eosdem dies Thessaliam cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde, postquam in Athamaniam est transgressus, asperi ac prope invii soli, cum ingenti difficultate parvis itineribus aegre Gomphos pervenit. Cui si, vexatis hominibus equisque, tironem exercitum ducenti acie instructa et loco suo et tempore obstitisset rex, ne Romani quidem abnuunt, magna sua cum clade fuisse pugnaturos. Postquam Gomphos sine certamine ventum est, praeter gaudium periculosi saltus superati, contemtus quoque hostium, adeo ignorantium obportunitates suas, adcessit. Sacrificio rite perfecto, consul, et frumento dato militibus, paucos ad requiem jumentorum hominumque moratus dies, quum audiret vagari Macedonas effusos per Thessaliam, vastarique sociorum agros, satis jam refectum militem ad Larissam ducit. Inde, quum tria millia ferme abesset a Tripoli, (Sceam vocant) super

Peneum amnem posuit castra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem navibus adcessit cum Attalo atque Athenaeo fratribus, Philetaero fratre relicto Pergami ad tutelam regni. Inde cum Attalo et quatuor millibus peditum, mille equitum, ad consulem venit. Chalcide relicta duo millia peditum, quibus Athenaeus praepositus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus undique Graeciae populis convenerunt, quorum pleraque (adeo parva erant) in oblivionem adducta. Apolloniatae trecentos equites, centum pedites miserunt. Aetolorum alae unius instar, quantum in tota gente equitum erat, venerant; et Thessalorum omnis equitatus separatus erat. Non plus quam trecenti erant equites in castris Romanis. Achaei juventutis suae, Cretico maxime armatu, ad mille dederunt.

LVI. Sub idem tempus et C. Lucretius praetor, qui navibus praeerat ad Cephalleniam, M. Lucretio fratre cum classe super Maleam Chalcidem jusso petere, ipse triremem conscendit, sinum Corinthium petens ad praeoccupandas in Boeotia res. Tardior ei navigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius, Chalcidem adveniens, quum a P. Lentulo Haliartum obpugnari audisset, nuntium, praetoris verbis, qui abscedere eum inde juberet, misit. Boeotorum juventute, quae pars cum Romanis stabat, eam rem adgressus legatus, a moenibus abscessit. Haec soluta obsidio locum alteri novae obsidioni dedit. Namque extemplo M. Lucretius cum exercitu navali, decem millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum, qui sub Athenaeo erant, Haliartum circumsedit; parantibusque jam obpugnare, supervenit a Creusa praetor. Ad idem fere tempus et ab sociis naves

naves Chalcidem convenerunt: duae Punicae quinqueremes, duae ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiae quadriremes. Praetor, quia nusquam erat maritimum bellum, remisit sociis. Et Q. Marcius Chalcidem navibus venit, Alope capta, Larissa, quae Cremaste dicitur, obpugnata. Quum hic status in Boeotia esset, Perseus, quum ad Sycurium (sicut ante dictum est) stativa haberet, frumento undique circa ex agris convecto, ad vastandum agrum Pheraeorum misit; ratus ad juvandas sociorum urbes longius ab castris abstractos deprehendi Romanos posse. Quos quum eo tumultu nihil motos animadvertisset, praedam quidem, praeterquam hominum, (pecora autem maxime omnis generis fuere) divisit ad epulandum militibus.

LVII. Sub idem deinde tempus consilium et consul et rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creverunt animi vastatione concessa sibi ab hoste Pheraei agri. Itaque eundum inde ad castra, nec dandum ultra spatium cunctandi, censebat. Et Romani censebant, cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indigne ferentes, non latam Pheraeis opem. Consultantibus, quid agerent, (aderant autem Eumenes et Attalus in consilio) trepidus nuntius adfert, hostem magno agmine adesse. Concilio dimisso, signum extemplo datur, ut arma capiant. Interim placet, ex regiis auxiliis centum equites et parem numerum jaculatorum peditum exire. Perseus hora ferme diei quarta, quum paullo plus mille passus abesset a castris Romanis, consistere signa peditum jussit. Praegressus ipse cum equitibus ac levi armatura, et Cotys cum eo ducesque aliorum auxiliorum praecesserunt.

Minus quingentos paſſus ab caſtris aberant, quum in conſpectu fuere hoſtium equites: duae alae erant magna ex parte Gallorum, (Caſſignatus praeerat) et levis armaturae centum fere et quinquaginta Myſi aut Cretenſes. Conſtitit rex, incertus quantum eſſet hoſtium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretenſium cohortibus et Thracum, miſit. Proelium, quum pares numero eſſent, neque ab hac aut illa parte nova auxilia ſubvenirent, incerta victoria finitum eſt. Eumenis ferme triginta interfecti; inter quos Caſſignatus dux Gallorum cecidit. Et tunc quidem Perſeus ad Sycurium copias reduxit. Poſtero die circa eamdem horam in eumdem locum rex copias admovit, plauſtris cum aqua ſequentibus. Nam duodecim millium paſſuum via omnis ſine aqua et plurimi pulveris erat; adfectosque ſiti, ſi primo in conſpectu dimicaſſent, pugnaturos fuiſſe adparebat. Quum Romani quieſſent, ſtationibus etiam intra vallum reductis, regii quoque in caſtra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, ſperantes fore, ut Romani equites abeuntium noviſſimum agmen adgrederentur: inde certamine orto, quum longius a caſtris eos elicuiſſent, facile, ubiubi eſſent, ſe, qui equitatu et levi armatura plus poſſent, converſuros aciem.

LVIII. Poſtquam inceptum non ſuccedebat, caſtra propius hoſtem movit rex, et a quinque millibus paſſuum communiit. Inde luce prima in eodem, quo ſolebat, loco peditum acie inſtructa, equitatum omnem levemque armaturam ad caſtra hoſtium ducit. Viſus et plurium et propior ſolito pulvis trepidationem in caſtris Romanis fecit. Et primo vix creditum nuntianti eſt, quia prioribus con-

continuis diebus numquam ante horam quartam hoſtis adparuerat. Tum ſolis ortus erat. Deinde ut plurium clamore et curſu a portis dubitatio exemta eſt, tumultus ingens oboritur. Tribuni praefectique et centuriones in praetorium; miles ad ſua quisque tentoria discurrit. Minus quingentos paſſus a vallo inſtruxerat Perſeus ſuos circa tumulum, quem Callicinum vocant. Laevo cornu Cotys rex praeerat cum omnibus ſuae gentis: equitum ordines levis armatura interpoſita diſtinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites: intermixti turmis eorum Cretenſes. Huic armaturae Medon Beroeaeus, equitibus et ſummae partis ejus Meno Antigonenſis praeerat. Proximi cornibus conſtiterant regii equites et mixtum genus, delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonenſis hic et Paeoniae praefectus Didas erant praepoſiti. Medius omnium rex erat. Circa eum agema, quod vocant, equitumque ſacrae alae. Ante ſe ſtatuit funditores jaculatoresque: quadringentorum manus utraque numerum expleverat. Ionem Theſſalonicenſem et Timanora Dolopem iis praefecit. Sic regii conſtiterant. Conſul, intra vallum peditum acie inſtructa, et ipſe equitatum omnem cum levi armatura miſit. Pro vallo inſtructi ſunt. Dextro cornu praepoſitus C. Licinius Craſſus, conſulis frater, cum omni Italico equitatu, velitibus intermixtis: ſiniſtro M. Valerius Laevinus ſociorum ex Graecis populis equites habebat, ejusdem gentis levem armaturam. Mediam autem aciem cum delectis equitibus extraordinariis tenebat Q. Mucius. Ducenti equites Galli ante ſigna horum inſtructi, et de auxiliis Eumenis Cyrtiorum gentis trecenti. Theſſali quadringenti equites parvo intervallo ſuper laevum cornu locati.

locati. Eumenes rex Attalusque cum omni manu sua ab tergo inter postremam aciem ac vallum steterunt.

LIX. In hunc modum maxime instructae acies, par ferme utrimque numerus equitum ac levis armaturae, concurrunt, a funditoribus jaculatoribusque, qui praecesserunt, proelio orto. Primi omnium Thraces, haud secus quam diu claustris retentae ferae, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu, Italicos equites, incurrerunt, ut usu belli et ingenio inpavida gens turbaretur. Gladiis hastas petere pedites, nunc succidere crura equis, nunc ilia subfodere. Perseus, in mediam invectus aciem, Graecos primo inpetu avertit. Quibus quum gravis ab tergo instaret hostis; Thessalorum equitatus, qui a laevo cornu brevi spatio disjunctus in subsidiis fuerat extra concursum, primo spectator certaminis, deinde, inclinata re, maximo usui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, postquam se Eumenis auxiliis adjunxerunt, et cum eo tutum inter ordines suos receptum sociis fuga dissipatis dabant, et, quum minus conferti hostes instarent, progredi etiam ausi, multos fugientium obvios exceperunt. Nec regii, sparsi jam ipsi passim sequendo, cum ordinatis et certo incedentibus gradu manus conferere audebant. Quum, victor equestri proelio rex parvo momento si adjuvisset, debellatum esset, obportune adhortanti supervenit phalanx, quam sua sponte, ne audaci coepto deessent, Hippias et Leonatus raptim adduxerant, postquam prospere pugnasse equitem acceperunt. Fluctuante rege inter spem metumque tantae rei conandae, Cretensis Euander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat, postquam agmen inpeditum venientium sub signis vidit, ad

ad regem adcurrit, et monere inſtitit, *ne elatus felicitate ſummam rerum temere in non neceſſariam aleam daret. Si contentus bene re geſta quieſſet eo die, vel pacis honeſtae conditionem habiturum, vel plurimos belli ſocios, qui fortunam ſequerentur, ſi bellare mallet.* In hoc conſilium pronior erat animus regis. Itaque, conlaudato Euandro, ſigna referri, peditumque agmen redire in caſtra jubet; equitibus receptui canere.

LX. Cecidere eo die ab Romanis ducenti equites, duo millia, haud minus, peditum; capti ferme ducenti equites. Ex regiis autem viginti equites, quadraginta pedites interfecti. Poſtquam rediere in caſtra victores, omnes quidem laeti, ante alios Thracum inſolens laetitia eminebat: cum cantu enim ſuperfixa capita hoſtium portantes redierunt. Apud Romanos non moeſtitia tantum ex male geſta re, ſed pavor etiam erat, ne extemplo caſtra hoſtis adgrederetur. Eumenes ſuadere, ut trans Peneum transferret caſtra; ut pro munimento amnem haberet, dum perculſi milites animos conligerent. Conſul moveri flagitio timoris fatendi: victus tamen ratione, ſilentio noctis transductis copiis, caſtra in ulteriore ripa communit. Rex, poſtero die ad laceſſendos proelio hoſtes progreſſus, poſtquam trans amnem in tuto poſita caſtra animadvertit, fatebatur quidem peccatum, quod pridie non inſtitiſſet victis; ſed aliquanto majorem culpam eſſe, quod nocte foret ceſſatum. Nam, ut neminem alium ſuorum moveret, levi armatura inmiſſa, trepidantium in tranſitu fluminis hoſtium deleri magna ex parte copias potuiſſe. Romanis quidem praeſens pavor demtus erat, in tuto caſtra habentibus: damnum inter cetera praecipue famae movebat.

vebat. Et in consilio apud consulem pro se quisque in Aetolos conferebat causam; *ab iis fugae terrorisque principium ortum: sequutos pavorem Aetolorum et ceteros socios Graecorum populorum.* Quinque principes Aetolorum primi terga vertentes conspecti dicebantur. Thessali pro concione laudati, ducesque eorum etiam virtutis causa donati.

LXI. Ad regem spolia caesorum hostium referebantur. Dona ex his, aliis arma insignia, aliis equos, quibusdam captivos dono dabat. Scuta erant supra mille quingenta; loricae thoracesque mille amplius summam explebant; galearum gladiorumque et missilium omnis generis major aliquanto numerus. Haec, per se ampla, pleraque multiplicata verbis regis, quae ad concionem vocato exercitu habuit. *Praejudicatum eventum belli habetis. Meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo invictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis principes juventutis, equites seminarium senatus: inde lectos in Patrum numerum consules, inde imperatores creant. Horum spolia paullo ante divisimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis: quae, nocturna fuga vobis subtractae, naufragorum trepidatione passim natantium flumen compleverunt. Sed facilius nobis sequentibus victos Peneum superare erit, quam illis trepidantibus fuit; transgressique extemplo castra obpugnabimus, quae hodie cepissemus, ni fugissent. Aut, si acie decernere volent, eumdem pugnae pedestris eventum exspectate, qui equitum in certamine fuerit.* Et qui vicerant alacres, spolia caesorum hostium humeris gerentes, ante ora sua audivere, ex eo, quod adciderat, spem futuri praecipientes: et pedites, aliena gloria adcensi, praecipue qui Macedo-

cedonum phalangis erant, sibi quoque et navandae regi operae, et similem gloriam ex hoste pariendi, occasionem optabant. Concione dimissa, postero die profectus inde ad Mopselum posuit castra. Tumulus hic inter Tempe et Larissam medius est.

LXII. Romani, non abscedentes ab ripa Penei, transtulerunt in locum tutiorem castra. Eo Misagenes Numida venit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus et viginti. Per eos dies consilium habenti regi de summa, quum jam consedisset ferocia ab re bene gesta, ausi sunt quidam amicorum consilium dare, ut secunda fortuna in conditione honestae pacis uteretur potius, quam, spe vana evectus, in casum inrevocabilem se daret. *Modum inponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati praesentis fortunae, prudentis hominis et merito felicis esse. Mitteret ad consulem, qui foedus in easdem leges renovarent, quibus Philippus pater ejus pacem a T. Quinctio victore adcepisset. Neque finiri bellum magnificentius, quam a tam memorabili pugna; neque spem firmiorem pacis perpetuae dari, quam quae perculsos adverso proelio Romanos molliores factura sit ad paciscendum. Quod si Romani tum quoque insita pertinacia aequa adspernarentur, Deos hominesque et moderationis Persei, et illorum pervicacis superbiae, futuros testes.* Numquam ab talibus consiliis abhorrebat regis animus. Itaque plurium adsensu comprobata est sententia. Legati, ad consulem missi, adhibito frequenti consilio, auditi sunt; *Pacem petere, vectigal, quantum Philippus pactus esset, daturum Persea Romanis* pollicentes. *Vrbibus, agris locisque, quibus Philippus cessisset, cessurum primum.* Haec legati. Submotis his, quum consultarent, Romana

mana constantia vicit in consilio. Ita tum mos erat, in adversis vultum secundae fortunae gerere, moderari animos in secundis. Responderi placuit, *Ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex de se deque universa Macedonia statuendi jus.* Haec quum renuntiassent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum esse; et plerique vetare, amplius mentionem pacis facere. Vltro mox quaesituros, quod oblatum fastidiant. Perseus hanc ipsam superbiam, quippe ex fiducia virium esse, timere; et, summam pecuniae augens, si pretio pacem emere posset, non destitit animum consulis tentare. Postquam nihil ex eo, quod primo responderat, mutabat, desperata pace, ad Sycurium, unde profectus erat, rediit, belli casum de integro tentaturus.

LXIII. Fama equestris pugnae, vulgata per Graeciam, nudavit voluntates hominum. Non enim solum, qui partis Macedonum erant, sed plerique, ingentibus Romanorum obligati beneficiis, quidam vim superbiamque experti, laeti eam famam adcepere; non ob aliam causam, quam pravo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus utitur deteriori atque infirmiori favendo. Eodem tempore in Boeotia summa vi Haliartum Lucretius praetor obpugnarat, et, quamquam nec habebant externa auxilia obsessi, praeter Coroneorum juniores, qui prima obsidione moenia intraverant, neque sperabant, tamen ipsi animis magis, quam viribus, resistebant. Nam et eruptiones in opera crebro faciebant, et arietem admotum, libramento plumbi gravatum, ad terram urguebant; et, si qua declinarent, qui agebant, ictum, pro diruto muro novum tumultuario opere, raptim ex ipsa ruinae

strage

ſtrage congeſtis ſaxis, exſtruebant. Quum operibus obpugnatio lentior eſſet, ſcalas per manipulos dividi praetor juſſit, ut corona undique moenia adgreſſurus; eo magis ſubfecturam ad id multitudinem ratus, quod, qua parte palus urbem cingit, nec adtinebat obpugnari, nec poterat. Ipſe ab ea parte, qua duae turres quodque inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum delectorum admovit ut eodem tempore, quo ipſe transſcendere ruinas conaretur, concurſu adverſus ſe oppidanorum facto, ſcalis vacua defenſoribus moenia capi parte aliqua poſſent. Haud ſegniter oppidani vim ejus arcere parant. Nam ſuper ſtratum ruinis locum, faſcibus aridis ſarmentorum injectis, ſtantes cum ardentibus facibus adcenſuros ea ſe ſaepe minabantur, ut, incendio interſepti ab hoſte, ſpatium ad objiciendum interiorem murum haberent. Quod inceptum eorum fors inpediit. Nam tantus repente effuſus eſt imber, ut nec adcendi facile pateretur, et exſtingueret adcenſa. Itaque et transitus per distracta fumantia virgulta patuit; et, in unius loci praeſidium omnibus verſis, moenia quoque pluribus ſimul partibus ſcalis capiuntur. In primo tumultu captae urbis ſeniores inpubesque, quos caſus obvios obtulit, paſſim caeſi; armati in arcem confugerunt; et poſtero die, quum ſpei nihil ſupereſſet, deditione facta, ſub corona venierunt. Fuerunt autem duo millia ferme et quingenti. Ornamenta urbis ſtatuae et tabulae pictae, et quidquid pretioſae praedae fuit, ad naves delatum: urbs diruta a fundamentis. Inde Thebas ductus exercitus: quibus ſine certamine receptis, urbem tradidit exſulibus, et qui Romanorum partis erant: adverſae factionis hominum fautorumque regis ac Macedonum familias ſub

corona vendidit. His geſtis in Boeotia, ad mare ac naves rediit.

LXIV. Quum haec in Boeotia gererentur, Perſeus ad Sycurium ſtativa dierum aliquot habuit. Vbi quum audiſſet, raptim Romanos circa ex agris demeſſum frumentum convehere, deinde ante ſua quemque tentoria ſpicas faſcibus deſecantem, quo purius frumentum tereret, ingentes acervos per tota caſtra ſtramentorum feciſſe; ratus incendio obportuna eſſe, faces taedamque et malleolos ſtuppae inlitos pice parari jubet, atque ita media nocte profectus, ut prima luce adgreſſus falleret. Nequidquam, primae ſtationes obpreſſae tumultu ac terrore ſuo ceteros exciverunt, ſignumque datum eſt arma extemplo capiendi; ſimulque in vallo, ad portas, miles inſtructus erat et intentus propugnationi caſtrorum. Perſeus et extemplo circumegit aciem, et prima inpedimenta ire, deinde peditum ſigna ferri juſſit. Ipſe cum equitatu et levi armatura ſubſtitit ad agmen cogendum; ratus, id quod adcidit, inſequuturos ad extrema ab tergo carpenda hoſtes. Breve certamen levis armaturae maxime cum procurſatoribus fuit. Equites peditesque ſine tumultu in caſtra redierunt. Demeſſis circa ſegetibus, Romani ad Cranonium intactum agrum caſtra movent. Ibi quum ſecuri, et propter caſtrorum longinquitatem, et viae inopis aquarum difficultatem, quae inter Sycurium et Cranona eſt, ſtativa haberent; repente prima luce in inminentibus tumulis equitatus regius cum levi armatura viſus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum agmen ſub lucem reliquerant in proxima planitie. Stetit paullisper in tumulis, elici poſſe ratus ad equeſtre certamen Roma-

manos. Qui poſtquam nihil movebant, equitem mittit, qui pedites referre ad Sycurium ſigna juberet; ipſe mox inſequutus. Romani equites, modico intervallo ſequentes, ſicubi ſparſos ac diſſipatos invadere poſſent, poſtquam confertos abire, ſigna atque ordines ſervantes, viderunt, et ipſi in caſtra redeunt.

LXV. Inde, obfenſus longinquitate itineris, rex ad Mopſium caſtra movit; et Romani, demeſſis Cranonis ſegetibus, in Phalannaeum agrum transeunt. Ibi quum ex transfuga cognoſſet rex, ſine ullo armato praeſidio paſſim vagantes per agros Romanos metere, cum mille equitibus, duobus millibus Thracum et Cretenſium profectus, quum, quantum adcelerare poterat, effuſo agmine iſſent, inproviſo adgreſſus eſt Romanos. Juncta vehicula, pleraque onuſta, mille admodum capiuntur, ſexcenti ferme homines. Praedam cuſtodiendam ducendamque in caſtra trecentis Cretenſium dedit. Ipſe, revocato ab effuſa caede equite et reliquis peditum, ducit ad proximum praeſidium, ratus haud magno certamine obprimi poſſe. L. Pompejus tribunus militum praeerat, qui perculſos milites repentino hoſtium adventu in propinquum tumulum recepit, loci ſe praeſidio, quia numero et viribus inpar erat, defenſurus. Ibi quum in orbem milites coegiſſet, ut denſatis ſcutis ab jactu ſagittarum et jaculorum ſeſe tuerentur, Perſeus, circumdato armatis tumulo, alios adſcenſum undique tentare jubet, et cominus proelium conferere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circumſtabat: nam neque conferti pugnare propter eos, qui adſcendere in tumulum conabantur, poterant; et, ubi ordines procurſando ſolviſſent, patebant jaculis ſagittisve. Maxime ceſtroſphendonis vulnerabantur.

tor. Hoc illo bello novum genus teli inventum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti: huic ad libramen pinnae tres, velut sagittis solent, circumdabantur: funda media duo funalia inparia habebat. Quum majori sinu libratum funditor habena rotaret, excussum, velut glans, emicabat. Quum et hoc, et alio omni genere telorum, pars vulnerata militum esset, nec facile jam arma fessi sustinerent, instare rex, ut dederent se, fidem dare, praemia interdum polliceri; nec cujusquam ad deditionem flectebatur animus; 'quum ex insperato jam obstinatis mori spes adfulsit. Nam quum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra nuntiassent consuli, circumsideri praesidium; motus periculo tot civium (nam octingenti ferme et omnes Romani erant) cum equitatu ac levi armatura (adcesserant nova auxilia, Numidae pedites equitesque et elephanti) castris egreditur, et tribunis militum imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse, velitibus ad firmanda levium armorum auxilia adjectis, ad tumulum praecedit. Consulis latera tegunt Eumenes, Attalus et Misagenes, regulus Numidarum.

LXVI. Quum in conspectu prima signa suorum circumsessis fuerunt, Romanis quidem ab ultima desperatione recreatus est animus; Perseus, cui primum omnium fuerat, ut, contentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisque, non tereret tempus in obsidione praesidii; secundum, ea quoque tentata utcumque, quum sciret nihil roboris secum esse, dum liceret intacto, abire; et ipse hostium adventum, elatus successu, mansit, et, qui phalangem arcesserent, propere misit. Qua et serius, quam res postulabat, et raptim acta,

tur-

turbati cursu adversus instructos et praeparatos erant adventuri. Consul anteveniens extemplo proelium conseruit. Primo resistere Macedones; deinde, ut nulla re pares erant, amissis trecentis peditibus, viginti quatuor primoribus equitum ex ala, quam Sacram vocant, inter quos Antimachus etiam praefectus alae cecidit, abire conantur. Ceterum iter prope ipso proelio tumultuosius fuit. Phalanx, abs trepido nuntio adcita, quum raptim duceretur, primo in angustiis captivorum agmini oblata vehiculisque frumento onustis. Iis caesis, ingens ibi vexatio partis utriusque fuit, nullo exspectante, utcumque explicaretur agmen, sed armatis detrudentibus per praeceps inpedimenta, (neque enim aliter via aperiri poterat) jumentis, quum stimularentur, in turba saevientibus. Vix ab incondito agmine captivorum expedierant sese, quum regio agmini perculsisque equitibus obcurrunt. Ibi vero clamor jubentium referre signa ruinae quoque prope similem trepidationem fecit; ut, si hostes, introire angustias ausi, longius insequuti essent, magna clades adcipi potuerit. Consul, recepto ex tumulo praesidio, contentus modico successu, in castra copias reduxit. Sunt, qui eo die magno proelio pugnatum auctores sint. Octo millia hostium caesa, in his Sopatrum et Antipatrum regios duces; vivos captos circiter duo millia octingentos, signa militaria capta viginti septem. Nec incruentam victoriam fuisse: supra quatuor millia et trecentos de exercitu consulis cecidisse: signa sinistrae alae quinque amissa.

LXVII. Hic dies et Romanis refecit animos, et Persea perculit, ut, dies paucos ad Mopselum moratus, sepulturae maxime militum amissorum cura, praesidio satis valido ad

Gonnum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quemdam ex regiis praefectis cum modica manu relinquit ad Philam, juſſum Magnetas et propinquos tentare. Quum Pellam veniſſet, exercitu in hiberna dimiſſo, ipſe cum Cotye Theſſalonicam eſt profectus. Eo fama adſertur, Atlesbim regulum Thracum et Corragum Eumenis praefectum in Cotyis fines inpetum feciſſe et regionem, Marenen quam vocant, cepiſſe. Itaque, dimittendum Cotyn ad ſua tuenda ratus, magnis proficiſcentem donis proſequitur. Ducenta talenta, ſemeſtre ſtipendium, equitatui numerat, quum primo annuum dare conſtituiſſet. Conſul, poſtquam profectum Perſea audivit, ad Gonnum caſtra movet, ſi potiri oppido poſſet. Ante ipſa Tempe in faucibus ſitum Macedoniae clauſtra tutiſſima praebet et in Theſſaliam obportunum Macedonibus decurſum. Quum et loco et praeſidio valido inexpugnabilis res eſſet, abſtitit incepto. In Perrhaebiam flexis itineribus, Malloea primo inpetu capta ac direpta, Tripoli aliaque Perrhaebia recepta, Lariſſam rediit. Inde Eumene atque Attalo domum remiſſis, Miſagenem Numidasque in hiberna in proximis Theſſalis urbibus distribuit; et partem exercitus ita per totam Theſſaliam diviſit, ut et hiberna commoda omnes haberent, et praeſidio urbibus eſſent. Q. Mucium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam miſit. Graecarum civitatium ſocios omnes praeter Achaeos dimiſit. Cum exercitus parte profectus in Achajam Phthiotim, Pteleum deſertum fuga oppidanorum diruit a fundamentis, Antrona voluntate colentium recepit. Ad Lariſſam deinde exercitum admovit. Vrbs deſerta erat; in arcem omnis multitudo conceſſe-

cesserat: eam obpugnare adgreditur. Primi omnium Macedones, regium praesidium, metu excesserant. A quibus relicti oppidani in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, utrum Demetrias prius adgredienda foret, an in Boeotia adspiciendae res. Thebani, vexantibus eos Coroneis, in Boeotiam arcessebant. Ad horum preces, quia hibernis aptior regio, quam Magnesia erat, in Boeotiam duxit.

T. LIVII PATAVINI
LIBER XLIII.

BREVIARIVM.

Cap. I. Eadem aestate legatus, in Illyricum a consule missus, opulenta duo oppida diripuit. Alter consul C. Cassius nec in Gallia memorabile quidquam gerit, et per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incepto conatur. Quod ubi senatus ex Aquilejensium legatis cognovit, legatos mittit, qui ei nuncient, ne suam provinciam relinquat. 2. In jus vocantur magistratus Romani, de quorum avaritia superbiaque conquesti erant Hispaniae utriusque legati, et SCtis quibusdam consulitur Hispanis. 3. Quatuor millibus hominum, natis ex militibus Romanis et Hispanis mulieribus, Carteja datur, ubi habitent. Eodem tempore Romam veniunt legati Carthaginienses et Gulussa Masinissae filius.

filius. 4. *M. Junius Pennus praetor Celtiberos ſine ſanguine domat: at Licinius et C. Lucretius crudeliter et avare bellant in Graecia; et non modo de his, ſed etiam de L. Hortenſio, ſucceſſore Lucretii, ab Abderitarum,* 5. *et de C. Caſſio a Cincibili, regis Gallorum, nec non a Carnorum Iſtrorumque et Japydum legatis ſimiles querelae ad ſenatum Rom. deferuntur.* 6. *Legati multarum Graeciae Aſiaeque civitatum, item ex Africa Carthaginienſium et Maſiniſſae ſimul Romam conveniunt.* 7. *His dimiſſis audiuntur legati Cretenſes,* et poſt hos vocantur Chalcidenſes, quorum princeps Miction de ſuperbia, crudelitate et avaritia Lucretii Hortenſiique queritur.* 8. *Lucretius damnatur, et literae juſſu ſenatus ſcriptae mittuntur ad Hortenſium abſentem.* 9. *In Liguribus eo anno nihil memorabile geritur: in Illyricum vero, cujus regem Gentium Romani ſuſpectum habent, ab A. Hoſtilio coſ. mittitur Ap. Claudius Centho legatus.* 10. *Is ab Uſcanenſibus repellitur cum magna clade, cujus reliquias ad Lychnidum reducit.*

11. *Comitia conſularia et praetoria. Reditus legatorum, ad exercitum in Macedoniam miſſorum. Calendae intercalares. Mors ſacerdotum.* 12 *Numerus militum ſociorumque navalium in ſubplementum ſcribendorum.* 13. *Prodigia publica procurantur, non ſuſcipiuntur duo, in loco privato peregrinoque facta.* 14. *C. Claudius Pulcer et Ti. Sempronius Gracchus creantur cenſores. Horum edicta de delectu, commeatibus miſſionibusque militum.* 15. *Sortitio provinciarum; et cenſura.* 16. *Acerba recenſio equitum, et contentiones cenſorum cum veteribus publicanis eorumque patrono, P. Rutilio trib. pl.* 17. *Numerus colonorum Aquilejenſium auctus. SCtum, a C. Popillio et Cn. Octavio*

vio legatis per omnes Peloponnesi urbes circumlatum, ne quis ullam rem in bellum magistratibus Romanis conferret, praeterquam quod senatus censuisset.

18. Perseus in Illyricum proficiscitur, et Uscanam expugnat. 19. Inde Draudacum castellum et Oaeneum capit, legatosque mittit ad Gentium, qui regem jam diu dubium in societatem perliciant. 20. Is pecuniam poscit. 21. Oppida Illyrici frustra tentant legati Romani, L. Coelius Uscanam et Ap. Claudius Phanotem. Perseus, qui in Macedoniam sese receperat, ad Stratum, validissimam Aetoliae urbem, ducit vocantibus Epirotis et Archidamo principe Aetolorum. 22. Sed clausas portas receptumque vix Romanum praesidium invenit, et infecta re in regnum redit. 23. Clevas, ab eo relictus, prospere res gerit adversus Ap. Claudium et Antigonenses.

I. Eadem aestate, qua in Thessalia equestri pugna vicere Romani, legatus, in Illyricum a consule missus, opulenta duo oppida vi atque armis coegit in deditionem, omniaque iis sua concessit, ut opinione clementiae eos, qui Carnuntem munitam urbem incolebant, adliceret. Postquam nec, ut dederent se, compellere, neque capere obsidendo poterat; ne duabus obpugnationibus nequidquam fatigatus miles esset, quas prius intactas urbes reliquerat, diripuit. Alter Consul C. Cassius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quidquam gessit, et per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incepto est conatus. Ingressum hoc iter consulem senatus ex Aquilejensium legatis cognovit; qui, querentes coloniam

 suam

ſuam novam et infirmam, necdum ſatis munitam, inter infeſtas nationes Iſtrorum et Illyriorum eſſe, quum peterent, ut ſenatus curae haberet, quomodo ea colonia muniretur, interrogati, vellentne eam rem C. Caſſio conſuli mandari? reſponderunt, Caſſium, Aquilejam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam eſſe. Ea res primo incredibilis viſa, et pro ſe quisque credere, Carnis forſitan aut Iſtris bellum inlatum. Tum Aquilejenſes, nihil ſe ultra ſcire, nec audere adfirmare, quam triginta dierum frumentum militi datum, et duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam noſſent, conquiſitos abductosque. Enimvero ſenatus indignari, tantum conſulem auſum, ut ſuam provinciam relinqueret, in alienam transiret, exercitum novo periculoſo itinere inter exteras gentes duceret, viam tot nationibus in Italiam aperiret. Decernunt frequentes, ut C. Sulpicius praetor tres ex ſenatu nominet legatos, qui eo die proficiſcantur ex Vrbe, et quantum adcelerare poſſent, Caſſium conſulem, ubicumque ſit, perſequantur; nuntient, ne bellum cum ulla gente moveat, niſi cum qua ſenatus gerendum cenſuerat. Legati hi profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fulvius, P. Marcius Rex. Metus de conſule atque exercitu distulit eo tempore muniendae Aquilejae curam.

II. Hiſpaniae deinde utriusque legati aliquot populorum in ſenatum introducti. Ii, de magiſtratuum Romanorum avaritia ſuperbiaque conqueſti, niſi genibus ab ſenatu petierunt, ne ſe ſocios foedius ſpoliari vexarique, quam hoſtes, patiantur. Quum et alia indigna quererentur, manifeſtum autem eſſet, pecunias captas; L. Canulejo praetori, qui Hiſpaniam ſortitus erat, negotium datum eſt, ut

ut in ſingulos, a quibus Hiſpani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine ſenatorio daret, patronosque, quos vellent, ſumendi poteſtatem faceret. Vocatis in curiam legatis recitatum eſt ſenatus conſultum, juſſique nominare patronos, quatuor nominaverunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Aemilium L. F. Paullum, C. Sulpicium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui praetor A. Manlio, M. Junio conſulibus in citeriore Hiſpania fuerat, recuperatores ſumſerunt. Bis ampliatus, tertio abſolutus eſt reus. Disſenſio inter duarum provinciarum legatos eſt orta: citerioris Hiſpaniae populi M. Catonem et Scipionem; ulterioris L. Paullum et Gallum Sulpicium patronos ſumſerunt. Ad recuperatores adducti a citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Poſtumio, Q. Mucio conſulibus triennio ante, hic biennio prius, L. Poſtumio, M. Popillio conſulibus, praetor fuerat. Graviſſimis criminibus adcuſati ambo ampliatique: quum dicenda de integro cauſa eſſet, excuſati exſilii cauſa ſolum vertiſſe. Furius Praeneſte, Matienus Tibur exſulatum abierunt. Fama erat, prohiberi a patronis nobiles ac potentes compellare; auxitque eam ſuſpicionem Canulejus praetor, quod, omiſſa ea re, delectum habere inſtituit; deinde repente in provinciam abiit, ne plures ab Hiſpanis vexarentur. Ita, praeteritis ſilentio obliteratis, in futurum conſultum ab ſenatu Hiſpanis, quod impetrarunt, ne frumenti aeſtimationem magiſtratus Romanus haberet; neve cogeret viceſimas vendere Hiſpanos, quanti ipſe vellet; et ne praefecti in oppida ſua ad pecunias cogendas imponerentur.

III.

III. Et alia novi generis hominum ex Hispania legatio venit. Ex militibus Romanis et ex Hispanis mulieribus, cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor millia hominum, orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. Senatus decrevit, *uti nomina sua apud L. Canulejum profiterentur; eorumque si quos manu misisset, eos Cartejam ad oceanum deduci placere. Qui Cartejensium domi manere vellent, potestatem fore, uti numero colonorum essent, agro adsignato. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorumque adpellari.* Eodem tempore ex Africa et Gulussa, Masinissae regis filius, legatus patris, et Carthaginienses venerunt. Gulussa prior in senatum introductus, et, quae missa erant ad bellum Macedonicum a patre suo, exposuit, et, si qua praeterea vellent imperare, praestaturum merito populi Romani est pollicitus; et monuit Patres conscriptos, ut a fraude Carthaginiensium caverent: *classis eos magnae parandae consilium cepisse; specie pro Romanis et adversus Macedonas: ubi ea parata instructaque esset, ipsorum fore potestatis, quem hostem aut socium habeant.*

* * *

IV. *** tantum pavorem ingressi castra, ostentantes capita, fecerunt, ut, si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta est: et erant, qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam censerent; civitatesque complures, eo nuntio audito, in deditionem venerunt. Quibus purgantibus sese, culpamque in duorum amentiam conferentibus, qui se ultro ad poenam ipsi obtulissent, quum veniam dedisset praetor; profectus extemplo ad alias civitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu

citu pacatum agrum, qui paullo ante ingenti tumultu arſerat, peragravit. Haec lenitas praetoris, qua ſine ſanguine ferociſſimam gentem domuerat, eo gratior plebi Patribusque fuit, quo crudelius avariusque in Graecia bellatum et ab conſule Licinio et ab Lucretio praetore erat. Lucretium tribuni plebis abſentem concionibus adſiduis lacerabant, quum rei publicae cauſa abeſſe excuſaretur: ſed tum adeo vicina etiam inexplorata erant, ut is eo tempore in agro ſuo Antiati eſſet, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinae duceret. Id opus centum triginta millibus aeris locaſſe dicitur. Tabulis quoque pictis ex praeda fanum Aeſculapii exornavit. Invidiam infamiamque ab Lucretio averterunt in Hortenſium ſucceſſorem ejus Abderitae legati, flentes ante curiam querentesque, *oppidum ſuum ab Hortenſio expugnatum ac direptum eſſe. Cauſam excidii ſuiſſe urbi, quod, quum centum millia denarium et tritici quinquaginta millia modium imperaret, ſpatium petierunt, quo de ea re et ad Hoſtilium conſulem, et Romam mitterent legatos. Vixdum ad conſulem ſe perveniſſe, et audiſſe oppidum expugnatum, principes ſecuri percuſſos, ſub corona ceteros veniſſe.* Indigna ſenatui viſa; decreveruntque eadem de Abderitis, quae de Coroneis decreverant priore anno, eademque pro concione edicere Q. Maenium praetorem juſſerunt. Et legati duo, C. Sempronius Blaeſus, Sex. Julius Caeſar, ad reſtituendos in libertatem Abderitas miſſi. Iisdem mandatum, ut et Hoſtilio conſuli et Hortenſio praetori nuntiarent, ſenatum Abderitis injuſtum bellum inlatum, conquirique omnes, qui in ſervitute ſint, et reſtitui in libertatem, aequum cenſere.

V.

V. Eodem tempore de C. Caſſio, qui conſul priore anno fuerat, tum tribunus militum in Macedonia cum A. Hoſtilio erat, querelae ad ſenatum delatae ſunt, et legati regis Gallorum Cincibili venerunt. Frater ejus verba in ſenatu fecit, queſtus, Alpinorum populorum agros ſociorum ſuorum depopulatum C. Caſſium eſſe, et inde multa millia hominum in ſervitutem abripuiſſe. Sub id tempus Carnorum Iſtrorumque et Iapydum legati venerunt: *Duces ſibi ab conſule Caſſio primum imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monſtrarent: pacatum ab ſe, tamquam ad aliud bellum gerendum, abiſſe: inde ex medio regreſſum itinere hoſtiliter peragraſſe fines ſuos: paſſim rapinasque et incendia facta: nec ſe ad id locorum ſcire, propter quam cauſam conſuli pro hoſtibus fuerint.* Et regulo Gallorum abſenti, et his populis reſponſum eſt, *Senatum ea, quae facta querantur, neque ſciſſe futura, neque, ſi ſint facta, probare. Sed indicta cauſa damnari abſentem conſularem virum, injurium eſſe, quum is rei publicae cauſa abſit. Ubi ex Macedonia rediſſet C. Caſſius, tum, ſi coram eum arguere vellent, cognita re ſenatum daturum operam, uti ſatis fiat.* Nec reſponderi tantum iis gentibus, ſed legatos mitti, duos ad regulum trans Alpes, tres circa eos populos placuit, qui indicarent, quae Patrum ſententia eſſet. Munera mitti legatis ex binis millibus aeris cenſuerunt; duobus fratribus regulis haec praecipua, torques duo ex quinque pondo auri facti, et vaſa argentea quinque ex viginti pondo, et duo equi phalerati cum agaſonibus, et equeſtria arma ac ſagula; et comitibus eorum veſtimenta liberis ſervisque. Haec miſſa: illa petentibus data, ut denorum equorum iis commercium eſſet, educendique ex Italia poteſtas

potestas fieret. Legati cum Gallis missi trans Alpes C. Laelius, M. Aemilius Lepidus; ad ceteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius.

VI Multarum simul Graeciae Asiaeque civitatium legati Romam convenerunt. Primi Athenienses introducti: ii, *se, quod navium habuerint militumque, P. Licinio consuli et C. Lucretio praetori misisse* exposuerunt, *quibus eos non usos frumenti sibi centum millia imperasse: quod, quamquam sterilem terram arent, ipsosque etiam agrestes peregrino frumento alerent, tamen, ne deessent officio, confecisse; et alia, quae imperarentur, praestare paratos esse.* Milesii, nihil praestitisse memorantes, si quid imperare ad bellum senatus vellet, praestare se paratos esse, polliciti sunt. Alabandenses templum Vrbis Romae se fecisse commemoraverunt, ludosque anniversarios ei Divae instituisse; et coronam auream quinquaginta pondo, quam in Capitolio ponerent, donum Jovi optimo maximo, adtulisse, et scuta equestria trecenta; ea, cui jussissent, tradituros. Donum ut in Capitolio ponere et sacrificare liceret, petebant. Hoc Lampsaceni, octoginta pondo coronam adferentes, petebant, commemorantes, *Discessisse se a Perseo, postquam Romanus exercitus in Macedoniam venisset, quum sub ditione Persei et ante Philippi fuissent. Pro eo, et quod imperatoribus Romanis omnia praestitissent, id se tantum orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur, et, si pax cum Perseo fieret, exciperentur, ne in regiam potestatem reciperentur.* Ceteris legatis comiter responsum; Lampsacenos in sociorum formulam referre Q. Maenius praetor jussus. Munera omnibus in singulos binum millium aeris data. Alabandenses scuta reportare ad A.

Hosti-

Hostilium consulem in Macedoniam jussi. Et ex Africa legati simul Carthaginiensium, tritici decies centum millia et hordei quingenta indicantes se ad mare devecta habere, ut, quo senatus censuisset, deportarent. *Id munus officiumque suum scire minus esse, quam pro meritis populi Romani et voluntate sua; sed saepe alias, bonis in rebus utriusque populi, se gratorum fideliumque socium muneribus functos esse.* Item Masinissae legati, tritici eamdem summam polliciti et mille et ducentos equites, duodecim elephantos; et, si quid aliud opus esset, uti imperaret senatus: aeque propenso animo, ac quae ipse ultro pollicitus sit, praestaturum esse. Gratiae et Carthaginiensibus et regi actae; rogatique, ut ea, quae pollicerentur, ad Hostilium consulem in Macedoniam deportarent. Legatis in singulos binum millium aeris munera missa.

VII. Cretensium legatis, commemorantibus, se, quantum sibi imperatum a P. Licinio consule esset sagittariorum, in Macedoniam misisse, quum interrogati non infitiarentur, *apud Persea majorem numerum sagittariorum, quam apud Romanos, militare*, responsum est: *Si Cretenses bene ac gnaviter destinarent potiorem populi Romani, quam regis Persei, amicitiam habere, senatum quoque Romanum iis, tamquam certis sociis, responsum daturum esse. Interea nuntiarent suis, placere senatui, dare operam Cretenses, ut, quos milites intra praesidia regis Persei haberent, eos primo quoque tempore domum revocarent.* Cretensibus cum hoc responso dimissis, Chalcidenses vocati; quorum legatio ipso introitu, ob id quod Mictio princeps eorum pedibus captus lectica est introlatus, ultimae necessitatis extemplo visa res; in qua ita adfecto excusatio valetudinis aut ne ipsi

ipſi quidem petenda viſa foret, aut data petenti non eſſet. Quum ſibi nihil vivi reliquum, praeterquam linguam ad deplorandas patriae ſuae calamitates, praefatus eſſet, expoſuit civitatis primum ſuae benefacta, et vetera, et ea, quae Perſei bello praeſtitiſſent ducibus exercitibusque Romanis; tum quae primo C. Lucretius in populares ſuos praetor Romanus ſuperbe, avare, crudeliter feciſſet; deinde quae tum quum maxime L. Hortenſius faceret: quemadmodum omnia ſibi, etiam iis, quae patiantur, triſtiora, patienda eſſe ducant potius, quam ſe dedant Perſi. *Quod ad Lucretium Hortenſiumque adtineret, ſcire, tutius fuiſſe claudere portas, quam in urbem eos adcipere. Qui excluſiſſent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Aenum, incolumes eſſe: apud ſe templa omnibus ornamentis compilata, ſpoliataque ſacrilegiis C. Lucretium navibus Antium devexiſſe; libera corpora in ſervitutem abrepta, fortunas ſociorum populi Romani direptas eſſe, et quotidie diripi. Nam ex inſtituto C. Lucretii Hortenſium quoque in tectis hyeme pariter atque aeſtate navales ſocios habere, et domos ſuas plenas turba nautica eſſe; verſari inter ſe, conjuges liberosque ſuos, quibus nihil neque dicere penſi, neque facere.*

VIII. Arceſſere in ſenatum Lucretium placuit, ut disceptaret coram purgaretque ſeſe. Ceterum multo plura praeſens audivit, quam in abſentem jacta erant, et graviores potentioresque adceſſere adcuſatores duo tribuni plebis, M'. Juventius Thalna et Cn. Aufidius. Ii non in ſenatu modo eum lacerarunt, ſed in concionem etiam pertracto, multis objectis probris, diem dixerunt. Senatus juſſu Chalcidenſibus Q. Maenius praetor reſpondit: *Quae bene meritos ſeſe, et ante, et in eo bello, quod gera-*

geratur, de populo Romano dicant, ea et ſcire vera eos referre ſenatum, et, perinde ac debeant, grata eſſe. Quae facta a C. Lucretio, fierique ab L. Hortenſio praetoribus Romanis querantur; ea neque facta, neque fieri voluntate ſenatus, quem non poſſe exiſtimare? qui ſciat, bellum Perſi, et ante Philippo patri ejus, intuliſſe populum Romanum pro libertate Graeciae, non ut ea a magiſtratibus ſociis atque amicis paterentur. Literas ſe ad L. Hortenſium praetorem daturos eſſe: quae Chalcidenſes querantur acta, ea ſenatui non placere: ſi qui in ſervitutem liberi veniſſent, ut eos conquirendos primo quoque tempore reſtituendosque in libertatem curaret: ſociorum navalium neminem, praeter magiſtros, in hoſpitia deduci aequum cenſere. Haec Hortenſio juſſu ſenatus ſcripta. Munera binum millium aeris legatis miſſa, et vehicula Mictioni publice locata, quae eum Brundiſium commode perveherent. C. Lucretium, ubi dies, quae dicta erat, venit, tribuni ad populum adcuſarunt, mulctamque decies centum millium aeris dixerunt. Comitiis habitis, omnes quinque et triginta tribus eum condemnarunt.

IX. In Liguribus eo anno nihil memorabile geſtum. Nam nec hoſtes moverunt arma, neque conſul in agrum eorum legiones induxit, et, ſatis explorata pace ejus anni, milites duarum legionum Romanarum intra dies ſexaginta, quam in provinciam venit, dimiſit. Sociorum nominis Latini exercitu mature in hiberna Lunam et Piſas deducto, ipſe cum equitibus Galliae provinciae pleraque oppida adiit. Nusquam alibi, quam in Macedonia, bellum erat: ſuſpectum tamen et Gentium Illyriorum regem habebant. Itaque et octo naves ornatas a Brundiſio ſenatus cenſuit mittendas

tendas ad C. Furium legatum Issam, qui cum praesidio duarum Issensium navium insulae praeerat. Duo millia militum in eas naves sunt imposita, quae Q. Maenius praetor ex senatus consulto in ea parte Italiae, quae objecta Illyrico est, conscripsit; et consul Hostilius Ap. Claudium in Illyricum cum quatuor millibus peditum misit, ut adcolas Illyrici tutarentur. Qui, non contentus iis, quas adduxerat, copiis, auxilia ab sociis conrogando, ad octo millia hominum vario genere armavit, peragrataque omni ea regione, ad Lychnidum Dassaretiorum consedit.

X. Haud procul inde Uscana oppidum finium plerumque Persei erat. Decem millia civium habebat et modicum, custodiae causa, Cretensium praesidium. Inde nuntii ad Claudium occulti veniebant: *Si propius copias admovisset, paratos fore, qui proderent urbem; et operae pretium esse: non se amicosque tantum, sed etiam milites praeda expleturum.* Spes cupiditati admota ita obcaecavit animum, ut nec ex iis, qui venerunt, quemquam retineret; nec obsides, pignus futuros furto et fraude agendae rei, posceret; nec mitteret exploratum; nec fidem adciperet. Die tantum statuta profectus a Lychnido, duodecim millia ab urbe, ad quam tendebat, posuit castra. Quarta inde vigilia signa movit, mille ferme ad praesidium castrorum relictis. Incompositi, longo agmine effusi, infrequentes, quum nocturnus error dissiparet, ad urbem pervenerunt. Crevit neglegentia, postquam neminem armatum in muris viderunt. Ceterum, ubi primum sub jactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur, et ad clamorem erumpentium ingens strepitus e muris ortus ululantium mulierum cum crepitu undique aeris;

et incondita multitudo, turba inmixta servili, variis vocibus perſonabat. Hic tam multiplex undique objectus terror effecit, ne ſustinere primam procellam eruptionis Romani poſſent. Itaque fugientes plures, quam pugnantes, interemti ſunt: vix duo millia hominum cum ipſo legato in caſtra perfugerunt. Quo longius iter in caſtra erat, eo plures feſſos conſectandi hoſtibus copia fuit. Ne moratus quidem in caſtris Appius, ut ſuos diſſipatos fuga colligeret, (quae res palatis per agros ſaluti fuiſſet) ad Lychnidum protenus reliquias cladis reduxit.

XI. Haec et alia, haud proſpere in Macedonia geſta, ex Sex. Digitio tribuno militum, qui ſacrificii cauſa Romam venerat, ſunt audita. Propter quae veriti Patres, ne quae major ignominia adciperetur, legatos in Macedoniam, M. Fulvium Flaccum et M. Caninium Rebilum, miſerunt, qui comperta, qnae agerentur, referrent; et ut A. Hoſtilius conſul comitia conſulibus ſubrogandis ita ediceret, uti menſe Januario comitia haberi poſſent, et ut primo quoque tempore in Vrbem rediret. Interim M. Raecio praetori mandatum, ut edicto ſenatores omnes ex tota Italia (niſi qui rei publicae cauſa abeſſent) Romam revocaret. Qui Romae eſſent, ne quis ultra mille paſſuum ab Roma abeſſet. Ea, uti ſenatus cenſuit, ſunt facta. Comitia conſularia ante diem quintum Calendas Septembres fuere. Creati conſules ſunt Q. Marcius Philippus iterum et Cn. Servilius Caepio. Poſt diem tertium praetores ſunt facti C. Decimius, M. Claudius Marcellus, C. Sulpicius Gallus, C. Marcius Figulus, Ser. Cornelius Lentulus, P. Fontejus Capito. Deſignatis praetoribus, praeter duas urbanas, quatuor provinciae ſunt

de-

decretae, Hispania et Sardinia et Sicilia et classis. Legati ex Macedonia, exacto admodum mense Februario, redierunt. Hi, quas res ea aestate prospere gessisset rex Perseus, referebant, quantusque timor socios populi Romani cepisset, tot urbibus in potestatem regis redactis. *Exercitum consulis infrequentem commeatibus vulgo datis per ambitionem esse: culpam ejus rei consulem in tribunos militum, contra illos in consulem conferre. Ignominiam, Claudii temeritate adceptam, elevare eos Patres adceperunt, qui perpaucos Italici generis et magna ex parte tumultuario delectu conscriptos ibi milites amissos referebant.* Consules designati, ubi primum magistratum inissent, de Macedonia referre ad senatum jussi; destinataeque provinciae iis sunt Italia et Macedonia. Hoc anno intercalatum est: tertio die post Terminalia Calendae intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui, L. Flamininus ** pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus et C. Livius Salinator. In locum Furii T. Manlium Torquatum, in Livii M. Servilium pontifices legerunt.

XII. Principio insequentis anni quum consules novi Q. Marcius et Cn. Servilius de provinciis retulissent, primo quoque tempore aut comparare eos inter se Italiam et Macedoniam, aut sortiri placuit: prius quam id sors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utramque provinciam, quod res desideraret subplementi, decerni. In Macedoniam peditum Romanorum sex millia, sociorum nominis Latini sex millia; equites Romanos ducentos quinquaginta, socios trecentos. Veteres milites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena millia peditum, treceni equites essent. Alteri consuli

ſuli nullus certus finitus numerus civium Romanorum, quem in ſubplementum legeret. Id modo finitum, ut duas legiones ſcriberet, quae quina millia peditum et ducenos haberent, equites trecenos. Latinorum major, quam conlegae, decretus numerus: peditum decem millia et ſexcenti equites. Quatuor praeterea legiones ſcribi juſſae, quae, ſi quo opus eſſet, educerentur. Tribunos his, non permiſſum, ut conſules facerent: populus creavit. Sociis nominis Latini ſexdecim millia peditum, et mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, ut exiret, ſi quo res poſceret. Macedonia maxime curam praebebat. In claſſem mille ſocii navales cives Romani libertini ordinis, ex Italia * ſcribi juſſi; totidem ut ex Sicilia ſcriberentur: et, cui ea provincia eveniſſet, mandatum, ut eos in Macedoniam, ubicumque claſſis eſſet, deportandos curaret. In Hiſpaniam tria millia peditum Romanorum in ſubplementum, treceuti equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina millia, treceni et triceni equites. Et ſociis imperare praetor, cui Hiſpania obveniſſet, juſſus quatuor millia peditum et trecentos equites.

XIII. Non ſum neſcius, ab eadem neglegentia, qua nihil Deos portendere vulgo nunc credant, neque nuntiari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. Ceterum et mihi, vetuſtas res ſcribenti, neſcio quo pacto, antiquus fit animus; et quaedam religio tenet, quae illi prudentiſſimi viri publice ſuſcipienda cenſuerint, ea pro dignis habere, quae in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno ſunt nuntiata; facem in coelo conſpectam, et bovem feminam

nam loquutam publice ali. Minturnis quoque per eos dies coeli ardentis species adfulſerat. Reate imbri lapidavit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lacrumavit. In urbe Romana duo aeditui nuntiarunt, alter, in aede Fortunae anguem jubatum a compluribus viſum eſſe: alter, in aede Primigeniae Fortunae, quae in colle eſt, duo diverſa prodigia; palmam in area enatam, et ſanguine interdiu pluiſſe. Duo non ſuſcepta prodigia ſunt, alterum, quod in privato loco factum eſſet, palmam enatam inpluvio ſuo T. Marcius Figulus nuntiabat: alterum, quod in loco peregrino, Fregellis in domo L. Afrei, haſta, quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arſiſſe, ita ut nihil ejus ambureret ignis, dicebatur. Publicorum prodigiorum cauſa libri a decemviris aditi. Quadraginta majoribus hoſtiis quibus Dis conſules ſacrificarent, ediderunt, et, uti ſupplicatio fieret, cunctique magiſtratus circa omnia pulvinaria victimis majoribus ſacrificarent, populusque coronatus eſſet. Omnia, uti decemviri praeierunt, facta.

XIV. Cenſoribus deinde creandis comitia edicta ſunt. Petierunt cenſuram principes civitatis, C. Valerius Laevinus, L. Poſtumius Albinus, P. Mucius Scaevola, M. Junius Brutus, C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus. Hos duos cenſores creavit populus Romanus. Quum delectus habendi major, quam alias, propter Macedonicum bellum cura eſſet, conſules plebem apud ſenatum accuſabant, quod et juniores non reſponderent. Adverſus quos C. Sulpicius et M. Claudius praetores plebis cauſam egerunt. *Non conſulibus, ſed ambitioſis conſulibus, delectum difficilem eſſe. Neminem invitum militem ab iis fieri. Id ita ut eſſe ſcirent et Patres conſcripti,*

praetores, quibus et vis imperii minor et auctoritas effet, delectum, fi ita fenatui videretur, perfecturos effe. Id praetoribus magna Patrum * non fine fugillatione confulum mandatum eft. Cenfores, ut eam rem adjuvarent, ita in concione edixerunt, *Legem cenfui cenfendo dicturos effe, ut, praeter commune omnium civium jus jurandum, haec adjurarent: Tu minor annis fex et quadraginta es, tuque ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii cenforum ad delectum prodito; et, quotiescumque delectus erit, quem his cenforibus magiftratus habebunt, fi miles factus non eris, in delectu prodibis.* Item, quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abeffe, edixerunt de militibus, P. Aelio, C. Popillio confulibus, poftve eos confules in Macedoniam fcriptis, *Vt, qui eorum in Italia effent, intra dies triginta, cenfi prius apud fefe, in provinciam redirent. Qui in patris aut avi poteftate effent, eorum nomina ad fe ederentur. Mifforum quoque caufas fefe cognituros effe, et, quorum ante emerita ftipendia gratiofa miffio fibi vifa effet, eos milites fieri juffuros.* Hoc edicto literisque cenforum per fora et conciliabula dimiffis, tanta multitudo juniorum Romam convenit, ut gravis urbi turba infolita effet.

XV. Praeter delectum eorum, quos in fubplementum mitti oportebat, quatuor a C. Sulpicio praetore fcriptae legiones funt, intraque undecim dies delectus eft perfectus. Confules deinde fortiti provincias funt. Nam praetores propter juris dictionem maturius fortiti erant. Vrbana C. Sulpicio, peregrina C. Decimio obtigerat; Hifpaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Ser. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fontejus Capito, claffem C. Marcius

Figu-

Figulus erat sortitus. Consulum Cn. Servilio Italia, Q. Marcio Macedonia obvenit; Latinisque actis, Marcius extemplo est profectus. Caepione deinde referente ad senatum, quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decrevere Patres, ut C. Sulpicius, M. Claudius praetores ex his, quas scripsissent, legionibus, quas videretur, consuli darent. Indigne patiente praetorum arbitrio consulem subjectum, dimisso senatu, ad tribunal praetorum stans postulavit, ex senatus consulto destinarent sibi duas legiones. Praetores consuli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde censores legerunt: M. Aemilius Lepidus princeps ab tertiis jam censoribus lectus. Septem e senatu ejecti sunt. In censu adcipiendo populi milites ex Macedonico exercitu, qui quam multi abessent ab signis, census docuit, in provinciam cogebant: causas stipendiis missorum cognoscebant: et, cujus nondum justa missio visa esset, ita jus jurandum adigebant: *Ex tui animi sententia, tu ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii censorum in provinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?*

XVI. In equitibus recensendis tristis admodum eorum atque aspera censura fuit: multis equos ademerunt. In ea re quum equestrem ordinem offendissent, flammam invidiae adjecere edicto, quo edixerunt, *Ne quis eorum, qui Q. Fulvio, A. Postumio censoribus publica vectigalia aut ultro tributa conduxissent, ad hastam suam adcederet, sociusve aut adfinis ejus conductionis esset.* Saepe id querendo veteres publicani quum impetrare nequissent ab senatu, ut modum potestati censoriae imponerent, tandem tribunum plebis P. Rutilium, ex rei privatae contentione iratum

tum cenforibus, patronum caufae nacti funt. Clientem libertinum parietem in Sacra via adverfus aedes publicas demoliri jufferant, quod publico inaedificatus effet. Adpellati a privato tribuni. Quum praeter Rutilium nemo intercederet, cenfores ad pignera capienda miferunt, mulctamque pro concione privato dixerunt. Hinc contentione orta, quum veteres publicani fe ad tribunum contuliffent, rogatio repente fub unius tribuni nomine promulgatur: *Quae publica vectigalia, ultro tributa C. Claudius et Ti. Sempronius locaffent, ea rata locatio ne effet. De integro locarentur, et ut omnibus redimendi et conducendi promifcue jus effet.* Diem ad ejus rogationem concilio tribunus plebis dixit. Qui poftquam venit, ut cenfores ad disfuadendum proceffe-runt, Graccho dicente, filentium fuit. Quum Claudio obftreperetur, audientiam facere praeconem juffit. Eo facto, avocatam a fe concionem tribunus queftus et in ordinem fe coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, abiit. Poftero die ingentes tumultus ciere. Ti. Gracchi primum bona confecravit, quod in mulcta pigneribusque ejus, qui tribunum adpellaffet, interceffioni non parendo, fe in ordinem coegiffet. C. Claudio diem dixit, quod concionem ab fe avocaffet, et utrique cenfori perduellionem fe judicare pronuntiavit, diemque comitiis a C. Sulpicio praetore urbano petiit. Non recufantibus cenforibus, qui minus primo quoque tempore judicium de fe populus faceret, in ante dies octavum et feptimum Calendas Octobres comitiis perduellionis dicta dies. Cenfores extemplo in atrium Libertatis adfcenderunt, et, ibi fignatis tabellis publicis claufoque tabulario et dimiffis fervis publicis, negarunt, fe prius quidquam publici nego-

negotii gesturos, quam judicium populi de se factum esset. Prior Claudius causam dixit; et, quum ex duodecim centuriis equitum octo censorem condemnassent multaeque aliae primae classis, extemplo principes civitatis in conspectu populi, annulis aureis positis, vestem mutarunt, ut subplices plebem circumirent. Maxime tamen sententiam vertisse dicitur Ti. Gracchus, quod, quum clamor undique plebis esset, periculum Graccho non esse, conceptis verbis juravit, si conlega damnatus esset, non exspectato de se judicio, comitem exsilii ejus futurum. Adeo tamen ad extremum spei venit reus, ut octo centuriae ad damnationem defuerint. Absoluto Claudio, tribunus plebis negavit se Gracchum morari.

XVII. Eo anno, postulantibus Aquilejensium legatis, ut numerum colonorum augeret, mille et quingentae familiae ex senatus consulto scriptae, triumvirique, qui eas deducerent, missi sunt, T. Annius Luscus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popillius et Cn. Octavius legati, qui in Graeciam missi erant, senatus consultum, Thebis primum recitatum, per omnes Peloponnesi urbes circumtulerunt, *Ne quis ullam rem in bellum magistratibus Romanis conferret, praeterquam quod senatus censuisset.* Hoc fiduciam in posterum quoque praebuerat, levatos se oneribusque inpensisque, quibus, alia aliis imperantibus, exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato, benigne loquuti auditique, egregia spe futuri status fidissima gente relicta, in Aetoliam trajecerunt. Ibi nondum quidem seditio erat, sed omnia suspecta criminumque inter ipsos plena. Ob quae obsidibus postulatis, neque exitu rei inposito, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Thyrii concilium lega-

legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoque inter factiones erat certamen. Quidam principum postulare, ut praesidia in urbes suas inducerentur adversus amentiam eorum, qui ad Macedonas gentem trahebant: pars recusare, ne, quod bello captis et hostibus mos esset, id pacatae et sociae civitates ignominiae adciperent. Justa deprecatio haec visa. Larissam ad Hostilium proconsulem (ab eo enim missi erant) legati redierunt. Octavium retinuit secum. Popillium cum mille ferme militibus in hiberna Ambraciam misit.

XVIII. Perseus, principio hyemis egredi Macedoniae finibus non ausus, ne qua in regnum vacuum inrumperent Romani, sub tempus brumae, quum inexsuperabiles ab Thessalia montes nivis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimorum spes animosque, ne quid, averso se in Romanum bellum, periculi subesset, quum a Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione a Romanis praestarent, Dardanos recens domuisset bello, solum infestum esse Macedoniae latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neque ipsis quietis Illyriis et aditum praebentibus Romanis, si domuisset proximos Illyriorum, Gentium quoque regem jam diu dubium in societatem perlici posse, cum decem millibus peditum, quorum pars phalangitae erant, et duobus millibus levium armorum et quingentis equitibus profectus, Stuberam venit. Inde frumento complurium dierum sumto, jussoque adparatu obpugnandarum urbium sequi, tertio die ad Uscanam (Penestianae terrae ea maxima urbs est) posuit castra; prius tamen, quam vim admoveret, missis, qui tentarent nunc praefectorum praesidii, nunc oppidanorum animos. Erat autem ibi cum

juven-

juventute Illyriorum Romanum praesidium. Postquam nihil pacati referebant, obpugnare est adortus, et corona eam capere conatus est. Quum sine intermissione interdiu noctuque alii aliis succedentes, pars scalas muris, ignem portis inferrent, sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores urbis; quia spes erat, neque hyemis vim diutius pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut posset morari. Ceterum, postquam vineas agi turresque excitari viderunt, victa pertinacia est. Nam, praeterquam quod adversus vim pares non erant, ne frumenti quidem aut ullius alterius rei copia intus erat, ut in necopinata obsidione. Itaque quum spei nihil ad resistendum esset, C. Carvilius Spoletinus et C. Afranius a praesidio Romano missi, qui a Perseo peterent, primo, ut armatos suaque secum ferentes abire sineret; dein, si id minus impetrarent, vitae tantum libertatisque fidem adciperent. Promissum id benignius est ab rege, quam praestitum. Exire enim sua secum efferentibus jussis primum arma ademit. His urbe egressis, et Illyriorum cohors, (quingenti erant) et Uscanenses se urbemque dediderunt.

XIX. Perseus, praesidio Uscanae inposito, multitudinem omnem deditorum, quae prope numero exercitum aequabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, (quatuor millia autem hominum erant) praeter principes, in custodiam civitatium divisis, Uscanensibus Illyriisque venditis, in Penestiam exercitum reducit ad Oaeneum oppidum in potestatem redigendum. Et alioqui obportune situm, et transitus ea est in Labeates, ubi Gentius regnabat. Praetereunti frequens castellum, Draudacum nomine, peritorum quidam regionis ejus, *nihil*

Oaeneo

Oaeneo capto opus esse, ait, *nisi in potestate et Draudacum sit. Obportunius etiam ad omnia positum esse.* Admoto exercitu, omnes extemplo dediderunt sese. Qua spe celeriore deditione erectus, postquam animadvertit, quantus agminis sui terror esset, undecim alia castella eodem metu in potestatem redigit. Ad perpauca vi opus fuit, cetera voluntate dedita; et in his recepti mille et quingenti dispositi per praesidia milites Romani. Magno usui Carvilius Spoletinus erat in conloquiis, dicendo, nihil in ipsos saevitum. Ad Oaeneum perventum est, quod sine justa obpugnatione capi non poterat; et majore aliquanto, quam cetera, juventute, et validum oppidum moenibus erat. Et hinc amnis Artatus nomine, hinc mons praealtus et aditu difficilis cingebat. Haec spem ad resistendum oppidanis dabant. Perseus, circumvallato oppido, aggerem a parte superiore ducere instituit, cujus altitudine muros superaret. Quod opus dum perficitur, crebris interim proeliis, quibus per excursiones et moenia sua oppidani tutabantur, et opera hostium inpediebant, magna eorum multitudo variis casibus absumta est; et, qui supererant, labore diurno nocturnoque et vulneribus inutiles erant. Vbi primum agger injunctus muro est; et cohors regia, quos Nicatoras adpellant, transscendit, et scalis multis simul partibus inpetus in urbem est factus. Puberes omnes interfecti sunt: conjuges liberosque eorum in custodiam dedit: praedae alia militum cessere. Stuberam inde victor revertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium, exsulantem apud se, et Aputeum Macedonum a Beroea, mittit. Iis mandat, ut exponerent aestatis ejus hyemisque acta sua adversus Romanos Dardanosque: adjice-

jicerent recentia in Illyrico hibernae expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam secum et cum Macedonibus jungendam.

XX. Hi, transgressi jugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandem pervenerunt. Lissi rex Gentius erat. Eo adciti legati, mandata exponentes, benigne auditi sunt: qui responsum sine effectu tulerunt; *Voluntatem sibi non deesse ad debellandum cum Romanis: ceterum ad conandum id, quod velit, pecuniam maxime deesse.* Haec Stuberam retulere regi, tum maxime captivos ex Illyrico vendenti. Extemplo iidem legati, addito Glaucia ex numero custodum corporis, remittuntur sine mentione pecuniae, qua una barbarus inops inpelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perseus, in Penestas rursum exercitum reducit; firmatisque Uscanae et circa eam per omnia castella, quae receperat, praesidiis, in Macedoniam sese recipit.

XXI. L. Coelius, legatus Romanus, praeerat Illyrico; qui, moveri non ausus, quum in iis locis rex esset, post profectionem demum ejus conatus in Penestis Uscanam recipere, a praesidio, quod ibi Macedonum erat, cum multis vulneribus repulsus, Lychnidum copias reduxit. Inde post dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum satis valida manu in Penestas misit ad obsides ab his urbibus, quae in amicitia cum fide permanserant, adcipiendos. Procedere etiam in Parthinos (ii quoque obsides dare pepigerant) jussit. Ab utraque gente sine tumultu exigi. Penestarum obsides Apolloniam, Parthinorum Dyrrachium (tum Epidamni magis celebre nomen

nomen Graecis erat) missi. Ap. Claudius, adeptam in Illyrico ignominiam conrigere cupiens, Phanotem Epiri castellum adortus obpugnare, et auxilia Athamanum Thesprotorumque, praeter Romanum exercitum, ad sex millia hominum secum adduxit; neque operae pretium fecit, Cleva, qui relictus a Perseo erat, cum valido praesidio defendente. Et Perseus, in Elimeam profectus, et circa eam exercitu lustrato, ad Stratum, vocantibus Epirotis, ducit. Stratus validissima tum urbs Aetoliae erat. Sita est super Ambracium sinum, prope amnem Acheloum. Cum decem millibus peditum eo profectus est et equitibus trecentis; quos pauciores propter angustias viatorum et asperitatem duxit. Tertio die quum pervenisset ad Citium montem, vix transgressus propter altitudinem nivis, locum quoque castris aegre invenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, quam quod tolerabilis aut via aut tempestas esset, cum ingenti vexatione, praecipue jumentorum, altero die ad templum Jovis, quem Nicaeum vocant, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen, itinere ingenti emenso, retentus altitudine amnis, mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto, traductis copiis diei progressus iter, obvium Archidamum principem Aetolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit.

XXII. Eo die ad finem agri Aetoli castra posita. Inde altero die ad Stratum perventum: ubi, prope Acheloum amnem castris positis, quum exspectaret, effusos omnibus portis Aetolos in fidem suam venturos, clausas portas atque ipsa ea nocte, qua venerat, receptum Romanum praesidium cum C. Popillio legato invenit. Principes, qui praesentis Archi-

Archidami auctoritate compulſi regem arceſſierant, obviam egreſſo Archidamo ſegniores facti, locum adverſae factioni dederant ad Popillium cum mille peditibus ab Ambracia arceſſendum. In tempore et Dinarchus, praefectus equitum gentis Aetolorum, cum ſexcentis peditibus et equitibus centum venit. Satis conſtabat, eum, tamquam ad Perſea tendentem, Stratum veniſſe; mutato deinde cum fortuna animo, Romanis ſe, adverſus quos venerat, junxiſſe. Nec Popillius ſecurior, quam debebat eſſe, inter tam mobilia ingenia erat. Claves portarum cuſtodiamque murorum ſuae extemplo poteſtatis fecit; Dinarchum Aetolosque cum juventute Stratiorum in arcem per praeſidii ſpeciem amovit. Perſeus, ab imminentibus ſuperiori parti urbis tumulis tentatis conloquiis, quum obſtinatos atque etiam telis procul arcentes videret, quinque millia paſſuum ab urbe trans Petitarum amnem poſuit caſtra. Ibi conſilio advocato, quum Archidamus Epirotarumque transfugae retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infeſto tempore anni cenſerent, nullis praeparatis commeatibus, quum inopiam prius obſidentes, quam obſeſſi, ſenſuri eſſent, maxime quod hoſtium haud procul inde hiberna erant; territus in Aperantiam caſtra movit. Aperantii eum, propter Archidami magnam in ea gente gratiam auctoritatemque, conſenſu omnium adceperunt: is ipſe cum octingentorum militum praeſidio his eſt praepoſitus.

XXIII. Rex cum minore vexatione jumentorum hominumque, quam venerat, in Macedoniam rediit. Appium tamen ab obſidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Perſei ſubmovit. Clevas, cum praeſidio inpigro-

pigrorum juvenum insequutus, sub radicibus prope inviis montium ad mille hominum ex agmine inpedito occidit, ad ducentos cepit. Appius, superatis angustiis, in campo, quem Elaeona vocant, stativa dierum paucorum habuit. Interim Clevas, adsumto Philostrato, qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonensem transscendit. Macedones ad depopulationem profecti; Philostratus cum cohorte sua in insidiis loco obscuro consedit. In palatos populatores quum erupissent ab Antigonea armati, fugientes eos persequentes effusius in vallem insessam ab hostibus praecipitant. Ibi ad mille occisis, centum ferme captis, ubique prospere gesta re, prope stativa Appii castra movent, ne qua vis sociis suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius, nequidquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumque, et si qui alii Epirotae erant, praesidiis, cum Italicis militibus in Illyricum regressus, per Parthinorum socias urbes in hiberna militibus dimissis, ipse Romam sacrificii causa rediit. Perseus ex Penestarum gente mille pedites, ducentos equites revocatos, Cassandriam, praesidio ut essent, misit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atque alios mittendo tentare eum destitit, quum adpareret, quantum in eo praesidii esset, nec tamen impetrare ab animo posset, ut inpensam in rem maximi ad omnia momenti faceret. * * * *

T.

T. LIVII PATAVINI
LIBER XLIV.

BREVIARIVM.

Cap. I. Q. Marcius Philippus consul ab Roma profectus Palaepharsalum ad exercitum, et C. Marcius Figulus Chalcidem ad classem contendit. 2. Vtrique placet, bellum transferre in ipsam Macedoniam: quare Perseus omnes saltus insidere praesidiis statuit, et cum reliquis copiis circa Dium stativa habet. 3. Consul primas itineris difficultates superat, jamque ducit ad castra hostium. 4. Verum per invia transgressus neque manere in jugo inopi potest, neque regredi audet, Hippia a tergo instante; 5. et hostilem prope tumultum agmini praebent elephanti. Tandem traducendi eos ratio initur, et, quia hostis nusquam adparet, exercitus fere incolumis per saltus et loca aspera evadit in campos inter Heracleum et Libethrum. 6. Quo nuntio perterritus Perseus Hippiam et Asclepiodotum ex praesidiis, quibus receptum Romanis per Tempe in Thessaliam et in Macedoniam praeter Dium intercluserat, revocat, et inops consilii ad Pydnam refugit. 7. Consul Dium et Agassam capit; sed inopia rerum omnium laborans Philan recedit. 8. Audita ejus profectione Perseus regreditur Dium, et citra ripam Enipei amnis castra ponit. 9. Interea M. Popillius Heracleum expugnat testudine muro admota. 10. Rex trepidans

 pidans

pidans gazam in mare dejici Pellae et Theſſalonicae navalia incendi, deinde, animo a pavore recepto, Andronicum et Nician cum urinatoribus, qui pecuniam extraxerant, clam interfici jubet, ne quis tam dementis imperii conſcius exſiſtat. Per idem tempus C. Marcius, oram legens cum claſſe, Theſſalonicenſes, Aenienſes, Antigonenſes, Pallenenſes, Caſſandrenſes ſines agrosque, expoſitis per litora armatis, late vaſtat. 11. Deinde claſſem, navibus Eumenis et Pruſiae auctam, ad Caſſandream, 12. Toronem et Demetriadem adpellit; ſed obpugnatione harum urbium abſiſtere cogitur. 13. Meliboea etiam a M. Popillio fruſtra tentatur; et, hieme inſtante, Eumenes Pergamum abit in regnum, C. Marcius, parte claſſis in hiberna Sciathum miſſa, cum reliquis navibus Oreum Boeotiae petit, ut inde in Macedoniam et Theſſaliam exercitibus ſubvehantur commeatus. 14. Legationes primum reguli Gallorum et Pamphyliorum ab ſenatu Rom. audiuntur; tum duae de pace reconcilianda cum Perſeo agentes, Pruſiae et Rhodiorum. Illius preces magis ſunt quam poſtulatio; horum ſuperba oratio. 15. Vnde quidam tradunt, a Patribus iis acerbiſſime, alii, nihil reſponſum eſſe, ſed tantum SCtum recitatum, quo Caras et Lycios liberos eſſe juberet populus Romanus. 16 Literae Q. Marcii conſulis. Praemia Oneſimi, nobilis Macedonis, qui regi pacis ſemper auctor et conſuli magno uſui fuerat. Cenſus a cenſoribus ſeverius quam antea habitus, et opera publica ab iis facta.

17. Conſularia et praetoria comitia, atque ſortitio provinciarum, e quibus Macedonia L. Aemilio Paullo II. coſ., Italia conlegae ejus, C. Licinio Craſſo, evenit. 18. Legati auctore Aemilio in Macedoniam miſſi ad claſſem exercitusque viſendos et comperta referenda. Novem-

vendiale sacrum. Mors sacerdotum. Ludorum circensium magnificentia. 19 *Legati Alexandrini Romam, et Romani ad Antiochum et Ptolemaeos fratres belligerantes missi* 20 *Oratio legatorum, qui ex Macedonia redierant.* 21. *SCta de adparatu belli Macedonici, de matura profectione Aemilii ad exercitum, Cn. Octavii praetoris ad classem et L. Anicii praetoris in Illyricum, de delectu a C. Licinio cos. habendo, et de subplementis in Macedoniam mittendis.* 22 *L. Aemilii cos. oratio memorabilis in concione habita, hominumque eum prosequentium et frequentia et bona omina.* 23 *Perseus fidem obsidesque dat Gentio et pecuniam promittit: solicitat etiam Rhodios,* 24. *Antiochum ipsumque Eumenem. Is propter frequentes regum legationes conloquiaque occulta suspectus fit Romanis,* 25. *et ne hos juvet bello magnam mercedem, majorem pacis cum iis patrandae paciscitur.* 26. *Verum per avaritiam Persei non haec modo res dimittitur, sed parata etiam Gentii societas, et auxilium Clondici, qui XX millia Gallorum adduxerat.* 27. *Hi barbari ad Istrum, perpopulati Thraciam, redeunt: Gentius autem, exigua parte pecuniae adcepta, a Pantaucho ad legatos Romanorum in custodiam conjiciendos stimulatur.* 28 *Antenor et Calippus, classi Macedonum praefecti, naves Macedoniam cum frumento petentes, tutantur, et XXXV hippagogos Eumenis* 29. *multasque hostium onerarias intercipiunt. Interea legati Romanorum Delum, Persei Gentiique simul Rhodum veniunt.* 30. *Gentii genus, facta, ingenium, mores et copiae. Res in Illyrico ab Ap. Claudio,* 31. *et ab L. Anicio gestae. Deditio Gentii.* 32. *Bellum Illyrium intra XXX dies perfectum. Persei pavor, consilia et castra munitissima in ripa Enipei fluminis.* 33. *Ratio, qua L. Aemilius aquarum*

 pro

propulsaverit penuriam, ac morem et imperiorum perferendorum et vigiliarum stationumque mutaverit. 34. Oratio ejus ad milites, horumque industria. 35. Rhodiorum legati in castris Rom. multo iniquioribus animis, quam Romae, auditi. Consilium militare de ratione belli gerendi habitum. Delecti milites Heracleum et Pythium missi. Proelia in alveo Enipei. 36. Castra et Persei et Aemilii ad Pydnam posita. Militum Rom. ardor ad dimicandum, cunctatio consulis et libera admonitio P. Scipionis Nasicae. 37. Defectio lunae, praedicta a C. Sulpicio Gallo tribuno militum. 38. 39. Oratio consulis de dilatae pugnae caussis et usu castrorum. 40. Certamen a Fortuna contractum. 41. Victoria Romanorum. 42. Macedonum clades. 43. Regis fuga. 44. Sincerum gaudium, quo consul recepto sospite filio, P. Scipione, fruitur. Fallacia, qua Diodorus praesidium Thracium Amphipoli ablegat. 45. Omnis ferme Macedonia intra biduum dedita. Miserabilis conditio Persei, qui nequidquam petit pacem, et nave Cretensi Samothracam trajicit. 46. Pellae situs.

I. Principio veris, quod hyemem eam, qua haec gesta sunt, insequutum est, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus consul cum quinque millibus, quod in subplementum legionum secum trajecturus erat, Brundisium pervenit. M. Popillius consularis et alii pari nobilitate adolescentes tribuni militum in Macedonicas legiones consulem sequuti sunt. Per eos dies et C. Marcius Figulus praetor, cui classis provincia evenerat, Brundisium venit; et simul ex Italia profecti, Corcyram altero die,

die, tertio Actium Acarnaniae portum tenuerunt. Inde conſul, ad Ambraciam egreſſus, itinere terreſtri petit Theſſaliam. Praetor, ſuperato Leucata, Corinthium ſinum invectus, et Creuſae relictis navibus, terra et ipſe per mediam Boeotiam diei unius expedito itinere Chalcidem ad claſſem contendit. Caſtra eo tempore A. Hoſtilius in Theſſalia circa Palaepharſalum habebat; ſicut nulla re bellica memorabili geſta, ita ad cunctam militarem diſciplinam ab effuſa licentia formato milite, et ſociis cum fide cultis, et ab omni genere injuriae defenſis. Audito ſucceſſoris adventu, quum arma, viros, equos cum cura inſpexiſſet, ornato exercitu obviam venienti conſuli proceſſit. Et primus eorum congreſſus ex dignitate ipſorum ac Romani nominis, et in rebus deinde gerendis *. Proconſul enim ad exercitum **. Paucis poſt diebus conſul concionem apud milites habuit. Orſus a parricidio Perſei perpetrato in fratrem, cogitato in parentem, adjecit, *poſt ſcelere partum regnum, veneficia, caedes, latrocinio nefando petitum Eumenem, injurias in populum Romanum, direptiones ſociarum urbium contra foedus, ea omnia quam Diis quoque inviſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Favere enim pietati fideique Deos, per quae populus Romanus ad tantum faſtigii venerit.* Vires deinde populi Romani, jam terrarum orbem complectentis, cum viribus Macedoniae, exercitus cum exercitibus comparavit. *Quanto majores Philippi Antiochique opes non majoribus copiis fractas eſſe?*

II. Hujus generis adhortatione adcenſis militum animis, conſultare de ſumma gerendi belli coepit. Eo et C. Marcius praetor a Chalcide, claſſe adcepta, venit. Placuit, non ultra mo-

morando in Theſſalia tempus terere, ſed movere extemplo caſtra, atque pergere inde in Macedoniam; et praetorem dare operam, ut eodem tempore claſſis quoque invehatur hoſtium litoribus. Praetore dimiſſo, conſul, menſtruum juſſo milite ſecum ferre, profectus decimo poſt die, quam exercitum adceperat, caſtra movit; et, unius diei progreſſus iter, convocatis itinerum ducibus, quum, exponerent in conſilio, juſſiſſet, qua quisque ducturus eſſet, ſubmotis iis, quam potiſſimum peteret, retulit ad conſilium. Aliis per Pythium placebat via: aliis per Cambunios montes, qua priore anno duxerat Hoſtilius conſul: aliis praeter Aſcuridem paludem. Reſtabat aliquantum viae communis: itaque in id tempus, quo prope divortium itinerum caſtra poſituri erant, deliberatio ejus rei differtur. In Perrhaebiam inde ducit, et inter Azorum et Dolichen ſtativa habuit ad conſulendum rurſus, quam potiſſimum capeſſeret viam. Per eosdem dies Perſeus, quum adpropinquare hoſtem ſciret, quod iter petiturus eſſet ignarus, omnes ſaltus inſidere praeſidiis ſtatuit. In jugum Cambuniorum montium (Voluſtana ipſi vocant) decem millia levis armaturae juvenum cum duce Aſclepiodoto mittit: ad caſtellum, quod ſuper Aſcuridem paludem erat, (Lapathus vocatur locus) Hippias tenere ſaltum cum duodecim millium Macedonum praeſidio juſſus. Ipſe cum reliquis copiis primo circa Dium ſtativa habuit: deinde, adeo ut obtorpuiſſe inops conſilii videretur, cum equitibus expeditis litore nunc Heracleum, nunc Philam percurrebat, eodem inde curſu Dium repetens.

III. Interim conſuli ſententia ſtetit eo ſaltu ducere, ubi propter Octolophum diximus regis caſtra *. Praemitti tamen quatuor millia armato-

matorum ad loca obportuna praeoccupanda placuit; quis praepositi sunt M. Claudius, Q. Marcius consulis filius. Confestim et universae copiae sequebantur. Ceterum adeo ardua et aspera et confragosa via fuit, ut praemissi expediti biduo quindecim millium passuum aegre itinere confecto castra posuerint: turrim Eudieru, quem cepere, locum adpellant. Inde postero die septem millia progressi, tumulo haud procul hostium castris capto, nuntium ad consulem remittunt: *perventum ad hostem esse, loco se tuto et ad omnia obportuno consedisse; ut, quantum extendere iter posset, consequeretur.* Sollicito consuli, et propter itineris difficultatem, quod ingressus erat, et eorum vicem, quos paucos inter media praesidia hostium praemiserat, nuntius ad Ascuridem paludem obcurrit. Addita igitur et ipsi fiducia est, conjunctisque copiis, castra tumulo, qui tenebatur, qua aptissimum ad loci naturam erat, sunt adclinata. Non hostium modo castra, quae paulo plus mille passuum aberant, sed omnis regio ad Dium et Philam oraque maris, late patente ex tam alto jugo prospectu, oculis subjicitur. Quae res adcendit militi animos, postquam summam belli ac regias omnes copias terramque hostilem tam e propinquo conspexerunt. Itaque quum alacres, protenus duceret ad castra hostium, consulem hortarentur; dies unus fessis labore viae ad quietem datus est. Tertio die, parte copiarum ad praesidium castrorum relicta, consul ad hostem ducit.

IV. Hippias nuper ad tuendum saltum ab rege missus erat; qui, ex quo castra Romana in tumulo conspexit, praeparatis ad certamen animis suorum, venienti agmini consulis obvius fuit. Et Romani expediti ad pugnam

exierant, et hoſtes. Levis armatura erat; promtiſſimum genus ad laceſſendum certamen. Congreſſi igitur extemplo tela conjecerunt. Multa utrimque vulnera temerario incurſu et adcepta, et inlata: pauci utriusque partis ceciderunt. Irritatis in poſterum diem animis, majoribus copiis atque infeſtius concurſum ab illis, ſi loci ſatis ad explicandam aciem fuiſſet: jugum montis, in anguſtum dorſum cuneatum, vix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaque paucis pugnantibus, cetera multitudo, praecipue qui gravium armorum erant, ſpectatores pugnae ſtabant. Levis armatura etiam per amfractus jugi procurrere, et ab lateribus cum levi armatura conferere, per iniqua atque aequa loca pugnam petere: ac pluribus ea die vulneratis, quam interfectis, proelium nocte diremtum eſt. Tertio die egere conſilio Romanus imperator: nam neque manere in jugo inopi, neque regredi ſine flagitio atque etiam periculo; ſed cedenti ex ſuperioribus locis inſtare hoſtis poterat; nec aliud reſtabat, quam audacter commiſſum pertinaci audacia, quae prudens interdum in exitu eſt, corrigere. Ventum quidem erat eo, ut, ſi hoſtem ſimilem antiquis Macedonum regibus habuiſſet conſul, magna clades adcipi potuerit. Sed quum ad Dium per litora cum equitibus vagaretur rex, et ab duodecim millibus prope clamorem et ſtrepitum pugnantium audiret, nec auxit copias integros feſſis ſubmittendo, neque ipſe, quod plurimum intererat, certamini adfuit: quum Romanus imperator, major ſexaginta annis et praegravis corpore, omnia militaria munera ipſe inpigre obiret. Egregie ad ultimum in audacter commiſſo perſeveravit; et, Popillio relicto in cuſtodia jugi, per invia transgreſſus, praemiſſis, qui

qui repurgarent iter, Attalum et Misagenem, cum suae gentis utrumque auxiliaribus, praesidio esse saltum aperientibus jubet. Ipse, equites inpedimentaque prae se habens, cum legionibus agmen cogit.

V. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina jumentorum sarcinarumque. Progressis vixdum quatuor millia passuum nihil optabilius esse, quam redire, qua venerant, si possent. Hostilem prope tumultum agmini elephanti praebebant; qui, ubi ad invia venerant, dejectis rectoribus, cum horrendo stridore pavorem ingentem, equis maxime, incutiebant, donec traducendi eos ratio inita est. Per proclive, sumto fastigio, longi duo validi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur, distantes inter se paullo plus, quam quanta belluae latitudo est. In eos transversi incumbentes tigni, ad tricenos longi pedes, ut pons esset, injungebantur, humusque insuper injiciebatur. Modico deinde infra intervallo similis alter pons: dein tertius et plures ex ordine, qua rupes abscisae erant, fiebant. Solido procedebat elephas in pontem: cujus prius quam in extremum procederet, subcisis asseribus conlapsus pons, usque alterius initium pontis, prolabi eum leniter cogebat. Alii elephanti pedibus insistentes, alii clunibus subsidentes, prolabebantur. Vbi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruina inferioris pontis deferebantur, donec ad aequiorem vallem perventum est. Paullo plus septem millia die Romani processerunt; minimum pedibus itineris confectum. Plerumque provolventes se simul cum armis aliisque oneribus, cum omni genere vexationis, processerunt; adeo ut ne dux quidem et auctor itineris infitiaretur, parva manu deleri omnem exer-

citum

citum potuisse. Nocte ad modicam planiciem pervenerunt; neque, an infestus is locus esset, septus undique, circumspiciendi spatium fuit. Vix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nactis locum postero quoque die in tam cava valle opperiri Popillium ac relictas cum eo copias necesse fuit; quos et ipsos, quum ab nulla parte hostis terruisset, locorum asperitas hostiliter vexavit. Tertio die conjunctis copiis eunt per saltum, quem incolae Callipeucen adpellant. Quarto inde die per aeque invia, sed adsuetudine peritius et meliore cum spe, quod nec hostis umquam adparebat, et mari adpropinquabant, degressi in campos, inter Heracleum et Libethrum posuerunt castra peditum; quorum pars major tumulos tenebat. Ii vallem, campi quoque partem, ubi eques tenderet, amplectebantur.

VI. Lavanti regi dicitur nuntiatum, hostes adesse. Quo nuntio quum pavidus exsiluisset e solio, victum se sine proelio clamitans proripuit, et subinde per alia atque alia pavida consilia et imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam, alterum Asclepiodotum, ubi pecunia deposita erat, ex praesidiis revocat, omnesque aditus aperit bello. Ipse ab Dio, auratis statuis omnibus raptim, ne praeda hosti essent, in classem congestis, ocius demigrare Pydnam cogit; et, quae temeritas consulis videri potuisset, quod eo processisset, unde invito hoste regredi nequiret, eam non inconsultam audaciam fecit. Duos enim saltus, per quos inde evadere possent, habebant Romani: unum per Tempe in Thessaliam, alterum in Macedoniam praeter Dium; quae utraque regiis tenebantur praesidiis. Itaque si dux intrepidus decem dies primam speciem adpropin-

pinquantis terroris fustinuiffet, neque receptus Romanis per Tempe in Theffaliam, neque commeatibus pervehendis eo patuiffet iter. Sunt enim Tempe faltus, etiamfi non bello fiat infeftus, transitu difficilis. Nam praeter anguftias per quinque millia, qua exiguum jumento onufto iter eft, rupes utrimque ita abscifae funt, ut defpici vix fine vertigine quadam fimul oculorum animique poffit. Terret et fonitus et altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis. Hic locus, tam fuapte natura infeftus, per quatuor diftantia loca praefidiis regis fuit infeffus. Vnum in primo aditu ad Gonnum erat: alterum Condylon caftello inexpugnabili: tertium circa Lapathunta, quem Characa adpellant: quartum viae ipfi, qua et media et anguftiffima vallis eft, inpofitum, quam vel decem armatis tueri facile eft. Interclufo per Tempe fimul aditu commeatibus, fimul reditu, ipfi montes, per quos defcenderant, repetendi erant. Quod ut furto fefellerant, ita propalam, tenentibus fuperiora cacumina hoftibus, non poterant; et experta difficultas fpem omnem incidiffet. Supererat nihil aliud in temere commiffo, quam in Macedoniam ad Dium per medios evadere hoftes; quod, nifi Dii mentem regi ademiffent, ipfum ingentis difficultatis erat. Nam quum Olympi radices montis paullo plus quam mille paffuum ad mare relinquant fpatium, cujus dimidium loci occupat oftium late reftagnans Baphyri amnis, partem planitiae aut Jovis templum, aus oppidum tenet; reliquum perexiguum foffa modica valloque claudi poterat, et faxorum ad manum filveftrisque materiae tantum erat, ut vel murus objici, turresque excitari potuerint. Quorum nihil quum difpexiffet caecata mens fubito ter-

terrore, nudatis omnibus praesidiis patefactisque bello, ad Pydnam refugit.

VII. Consul, plurimum et praesidii et spei cernens in stultitia et segnitie hostis, remisso nuntio ad Sp. Lucretium Larissam, ut castella, relicta ab hoste, circa Tempe occuparet, praemisso Popillio ad explorandos transitus circa Dium, postquam patere omnia in omnes partes animadvertit, secundis castris pervenit ad Dium, metarique sub ipso templo, ne quid sacro in loco violaretur, jussit. Ipse, urbem ingressus, sicut non magnam, ita exornatam publicis locis et multitudine statuarum, munitamque egregie, vix satis credere, in tantis rebus sine causa relictis non aliquem subesse dolum. Unum diem ad exploranda circa omnia moratus, castra movet; satisque credens paratam frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn processit. Postero die progressus, Agassam urbem, tradentibus sese ipsis, recepit; et, ut reliquorum Macedonum animos sibi conciliaret, obsidibus contentus, sine praesidio relinquere se eis urbem, immunesque ac suis legibus victuros, est pollicitus. Progressus inde diei iter, ad Ascordum flumen posuit castra, et, quantum procederet longius a Thessalia, eo majorem rerum omnium inopiam sentiens, regressus ad Dium est; dubitatione omnibus exemta, quid intercluso ab Thessalia patiendum fuisset, cui procul inde abscedere tutum non esset. Perseus, contractis in unum omnibus copiis ducibusque, increpare praefectos praesidiorum, ante omnes Asclepiodotum atque Hippiam: ab his dicere claustra Macedoniae tradita Romanis esse: cujus culpae reus nemo justius, quam ipse, fuisset. Consuli postquam ex alto conspecta classis spem fecit, cum commeatu naves venire, (in-

(ingens enim caritas annonae ac prope inopia erat) ab invectis jam portum audit, onerarias naves Magnesiae relictas esse. Incerto inde, quidnam agendum foret, (adeo sine ulla ope hostis, quae adgravaret, cum ipsa difficultate rerum pugnandum erat) perobportune literae a Sp. Lucretio adlatae sunt, castella se, quae super Tempe essent et circa Philan, tenere omnia, frumentique in iis et aliarum in usum rerum copiam invenisse.

VIII. His magnopere laetus consul ab Dio ad Philan ducit, simul ut praesidium ejus firmaret, simul ut militi frumentum, cujus tarda subvectio erat, divideret. Ea profectio famam haudquaquam secundam habuit. Nam alii, metu recessisse eum ab hoste, ferebant, quia manenti imperatori proelio dimicandum foret: alii ignarum, belli quae in dies fortuna novaret, ut qui, obferentibus sese rebus, omisisset e manibus ea, quae mox repeti non possent. Simul enim cedit possessione Dii, excitavit hostem, ut nunc tandem sentiret, recuperanda esse, quae prius culpa amissa forent. Audita enim profectione consulis, regressus Dium, quae disjecta ac vastata ab Romanis erant, reficit: pinnas moenium decussas reponit, ab omni parte muros firmat: deinde quinque millia passuum ab urbe citra ripam Enipei amnis castra ponit, amnem ipsum, transitu perdifficilem, pro munimento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, aestate exiguus, hibernis idem incitatus pluviis; et supra rupes ingentes gurgitibus facit, et intra prorupta, in mare evolvendo terram, praealtas voragines cavatoque medio alveo ripas utrimque praecipites. Hoc flumine Perseus septum iter hostis credens, extrahere reliquum tempus ejus aestatis in animo habebat. Inter haec consul

consul a Phila Popillium cum duobus millibus armatorum Heracleum mittit. Abest a Phila quinque millia ferme passuum, media regione inter Dium Tempeque, in rupe amni inminente positum.

IX. Popillius, prius quam armatos muris admoveret, misit, qui magistratibus principibusque suaderent, fidem clementiamque Romanorum, quam vim, experiri mallent. Nihil ea consilia moverunt, quia ignes ad Enipeum ex regis castris adparebant. Tum terra marique (et classis adpulsa ab litore stabat) simul armis, simul operibus machinisque, obpugnari coepti. Juvenes etiam quidam Romani, ludicro circensi ad usum belli verso, partem humillimam muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effusione inducta bestiis omnium gentium circum complendi, varia spectaculorum conquirere genera; nec, semel quadrigis, semel desultore misso, vix unius horae tempus utrumque curriculum complebat. Inter cetera sexageni ferme juvenes, interdum plures adparatioribus ludis, armati inducebantur. Horum inductio in parte simulacrum decurrentis exercitus erat; ex parte elegantioris exercitii, quam militaris artis, propiorque gladiatorium armorum usum. Quum alios decursus edidissent motus, quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis submissioribus, tertiis magis et quartis, postremis etiam genu nisis, fastigatam, sicut tecta aedificiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc quinquaginta ferme pedum spatio distantes duo armati procurrebant, comminatique inter se, ab ima in summam testudinem per densata scuta quum evasissent, nunc velut propugnantes per oras extremae testudinis, nunc in media inter se concurrentes, haud

haud secus quam stabili solo persultabant. Huic testudini simillima parti muri admota, quum armati superstantes subissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis aequabantur, depulsisque iis, in urbem duorum signorum milites transcenderunt. Id tantum dissimile fuit, quod, et in fronte extrema, et ex lateribus, soli non habebant super capita delata scuta, ne nudarent corpora, sed praetenta pugnantium more. Ita nec ipsos tela ex muro missa subeuntes laeserunt, et testudini injecta imbris in modum lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur. Et consul, capto jam Heracleo, castra eo promovit, tamquam Dium atque, inde submoto rege, in Pieriam etiam progressurus. Sed, hiberna jam praeparans, vias commeatibus subvehendis ex Thessalia muniri jubet, et eligi horreis obportuna loca, tectaque aedificari, ubi deversari portantes commeatus possent.

X. Perseus, tandem a pavore eo, quo adtonitus fuerat, recepto animo, malle, imperiis suis non obtemperatum esse, quum trepidans gazam in mare dejici Pellae, Thessalonicae navalia jusserat incendi. Andronicus, Thessalonicam missus, traxerat tempus, id ipsum quod adcidit, poenitentiae relinquens locum. Incautior Nicias Pellae projiciendo pecuniae partem, quod fuerat nactus: sed in rem emendabilem visus lapsus esse, quod per urinatores omne ferme extractum èst. Tantusque pudor regi pavoris ejus fuit, ut urinatores clam interfici jusserit, deinde Andronicum quoque et Nician, ne quis tam dementis imperii conscius exsisteret. Inter haec C. Marcius, cum classe ab Heracleo Thessalonicam profectus, et agrum pluribus locis, expositis per litora armatis, late vastavit, et procurrentes ab urbe, secun-

dis aliquot proeliis, trepidos intra moenia compulit: jamque ipsi urbi terribilis erat, quum, dispositis omnis generis tormentis, non vagi modo circa muros, temere adpropinquantes, sed etiam qui in navibus erant, saxis tormento emicantibus percutiebantur. Revocatis igitur in naves militibus, omissaque Thessalonicae obpugnatione, Aeniam inde petunt. Quindecim millia passuum ea urbs abest, adversus Pydnam posita, fertili agro. Pervastatis finibus ejus, legentes oram, Antigoneam perveniunt. Ibi, egressi in terram, primo et vastarunt agros passim, et aliquantum praedae contulerunt ad naves. Dein palatos eos adorti Macedones, mixti pedites equitesque, fugientes effuse ad mare persequuti, quingentos ferme occiderunt, et non minus ceperunt. Nec aliud, quam ultima necessitas, quum recipere se tuto ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum, simul desperatione alia salutis, simul indignitate, inritavit. Redintegrata in litore pugna est. Adjuvere et, qui in navibus erant. Ibi Macedonum ducenti ferme caesi; par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta, ad agrum Pallenensem exscensionem ad populandum fecit. Finium is ager Cassandrensium erat, longe fertilissimus omnis orae, quam praetervecti fuerant. Ibi Eumenes rex, viginti tectis navibus ab Elea profectus, obvius fuit; et quinque missae a Prusia rege tectae naves.

XI. Hac virium adcessione animus crevit praetori, ut Cassandream obpugnaret. Condita est a Cassandro rege in ipsis faucibus, quae Pallenensem agrum ceterae Macedoniae jungunt, hinc Toronaico, hinc Macedonico septa mari. Eminet namque in altum lingua,

in

in qua ſita eſt: nec minus, quam in altum magnitudine Atho mons, excurrit, obverſa in regionem Magneſiae duobus inparibus promontoriis; quorum majori Poſideum eſt nomen, minori Canaſtraeum. Diviſis partibus obpugnare adorti: Romanus ad Clitas, quas vocant, munimenta, cervis etiam objectis, ut viam intercluderet, a Macedonico ad Toronaicum mare perducit. Ab altera parte euripus eſt: inde Eumenes obpugnabat. Romanis in foſſa complenda, quam nuper objecerat Perſeus, plurimum erat laboris. Ibi quaerenti praetori, quia nusquam cumuli adparebant, quo regeſta e foſſa terra foret, monſtrati ſunt fornices: *non ad eamdem craſſitudinem, qua veterem murum, ſed ſimplici laterum ordine, ſtructos eſſe.* Conſilium igitur cepit, transfoſſo pariete iter in urbem patefacere. Fallere autem ita ſe poſſe, ſi, muros a parte alia ſcalis adortus, tumultu injecto, in cuſtodiam ejus loci propugnatores urbis avertiſſet. Erant in praeſidio Caſſandreae, praeter non contemnendam juventutem oppidanorum, octingenti Agrianes et duo millia Peneſtarum Illyriorum, a Pleurato inde miſſi, bellicoſum utrumque genus. His tuentibus muros, quum ſubire Romani ſumma vi niterentur, momento temporis parietes fornicum perfoſſi urbem patefecerunt. Quod ſi, qui inrupere, armati fuiſſent, extemplo cepiſſent. Hoc ubi perfectum eſſe opus militibus nuntiatum eſt, clamorem alacres gaudio repente tollunt, aliis parte alia in urbem inrupturis.

XII. Hoſtes primum admiratio cepit, quidnam ſibi repentinus clamor vellet. Poſtquam patere urbem adcepere praefecti praeſidii Pytho et Philippus, pro eo, qui occupaſſet adgredi, opus factum eſſe rati, cum valida

 manu

manu Agrianum Illyriorumque erumpunt, Romanosque, qui alii aliunde coibant convocabanturque, ut ſigna in urbem inferrent, incompoſitos atque inordinatos fugant perſequunturque ad foſſam; in quam compulſos ruina cumulant. Sexcenti ferme ibi interfecti, omnesque prope, qui inter murum foſſamque deprehenſi erant, vulnerantur. Ita ſuo ipſe conatu perculſus praetor, ſegnior ad alia factus conſilia erat; et ne Eumeni quidem, ſimul a mari, ſimul a terra adgredienti, quidquam ſatis procedebat. Placuit igitur utrique, cuſtodiis firmatis, ne quod praeſidium ex Macedonia intromitti poſſet, quoniam vis aperta non proceſſiſſet, operibus moenia obpugnare. Haec parantibus his, decem regii lembi, ab Theſſalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus miſſi, quum in ſalo ſtantes hoſtium naves conſpexiſſent, ipſi, obſcura nocte, ſimplici ordine, quam poterant proxime litus tenentes, intrarunt urbem. Hujus novi praeſidii fama abſiſtere obpugnatione ſimul Romanos regemque coegit. Circumvecti promontorium, ad Toronen claſſem adpulerunt. Eam quoque obpugnare adorti, ubi valida defendi manu animadverterunt, inrito incepto Demetriadem petunt. Ibi quum adpropinquantes repleta moenia armatis vidiſſent, praetervecti ad Iolcon claſſem adpulerunt; inde, agro vaſtato, Demetriadem quoque adgreſſuri.

XIII. Inter haec et conſul, ne ſegnis ſederet tantum in agro hoſtico, M. Popillium cum quinque millibus militum ad Meliboeam urbem obpugnandam mittit. Sita eſt in radicibus Oſſae montis, qua parte in Theſſaliam vergit, obportune imminens ſuper Demetriadem. Primus adventus hoſtium perculit incolas loci: conlectis deinde ex necopinato

pavore

pavore animis, discurrunt armati ad portas ac moenia, qua fuspecti aditus erant, fpemque extemplo inciderunt, capi primo inpetu poffe. Obfidio igitur parabatur, et opera obpugnationum fieri coepta. Perfeus, quum audiffet, fimul Meliboeam a confulis exercitu obpugnari, fimul claffem Iolci ftare, ut inde Demetriadem adgrederetur, Euphranorem quemdam ex ducibus cum delectis duobus millibus Meliboeam mittit. Eidem imperatum, ut, fi a Meliboea fubmoviffet Romanos, Demetriadem prius obculto itinere intraret, quam ab Iolco ad urbem caftra moverent Romani. Et ab obpugnatoribus Meliboeae, quum in fuperioribus locis repente adparuiffet, cum trepidatione multa relicta opera funt, ignisque injectus. Ita a Meliboea abfceffum eft. Euphranor, foluta unius urbis obfidione, Demetriadem extemplo ducit. Nec tum moenia modo, fed agros etiam confiderunt fe a populationibus tueri poffe: et eruptiones in vagos populatores non fine vulneribus hoftium factae funt. Circumvecti tamen moenia funt praetor et rex, fitum urbis contemplantes, fi qua parte tentare aut opere aut vi poffent. Fama fuit, per Cydantem Cretenfem et Antimachum, qui Demetriadi praeerat, tractatas inter Eumenem et Perfea conditiones amicitiae. Ab Demetriade certe abfceffum eft. Eumenes ad confulem navigat; gratulatus, quod profpere Macedoniam intraffet, Pergamum in regnum abit. Marcius Figulus praetor, parte claffis in hiberna Sciathum miffa, cum reliquis navibus Oreum Boeotiae petit, eam urbem aptiffimam ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia, quique in Theffalia erant, mitti commeatus poffent. De Eumene rege longe diverfa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec

classe adjutum ab eo praetorem esse, quum saepe eum literis arcessisset, tradit; nec cum gratia ab consule profectum in Asiam, indignatum, quod, ut iisdem castris tenderet, permissum non fuerit: ne ut equites quidem Gallos, quos secum adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo potuisse. Attalum fratrem ejus et remansisse apud consulem, et sinceram ejus fidem aequali tenore egregiamque operam in eo bello fuisse.

XIV. Dum bellum in Macedonia geritur, legati Transalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen; gentis, ex qua fuerit, non traditur) Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiae ab senatu actae, muneraque missa, torquis aureus duo pondo, et paterae aureae quatuor pondo, equus phaleratus, armaque equestria. Secundum Gallos Pamphyli legati coronam auream, ex viginti millibus Philippeorum factam, in curiam intulerunt, petentibusque iis, ut id donum in cella Jovis optimi maximi ponere, et sacrificare in Capitolio liceret, permissum: benigneque amicitiam renovare volentibus legatis responsum, et binum millium aeris singulis missum munus. Tum ab rege Prusia, et paullo post ab Rhodiis, de eadem re longe aliter disserentes legati auditi sunt. Vtraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perseo egit. Prusiae preces magis, quam postulatio, fuere, profitentis, *et ad id tempus se cum Romanis stetisse, et, quoad bellum foret, staturum. Ceterum quum ad se a Perseo legati venissent de finiendo cum Romanis bello, et iis pollicitum deprecatorem apud senatum futurum; petere, si possent inducere in animum, ut finiant iram, se quoque in gratia reconciliatae pacis posse uti.* Haec regii legati.

Rhodii

Rhodii, ſuperbe commemoratis erga populum Romanum beneficiis, et paene victoriae, utique de Antiocho rege, majore parte ad ſe vindicata, adjecerunt: *Quum pax inter Macedonas Romanosque eſſet, ſibi amicitiam cum rege Perſeo coeptam. Eam ſe invitos, nullo ejus in ſe merito, quoniam ita Romanis viſum ſit in ſocietatem ſe belli trahere, interrupiſſe. Tertium ſe annum multa ejus incommoda belli ſentire. Mari intercluſo, inopia inſulam premi, amiſſis maritimis vectigalibus atque commeatibus. Quum id ultra pati non poſſent, legatos alios ad Perſea in Macedoniam miſiſſe, qui ei denuntiarent, Rhodiis placere, pacem eum componere cum Romanis: ſe Romam eadem nuntiatum miſſos. Per quos ſtetiſſet, quo minus belli finis fieret, adverſus eos quid ſibi faciendum eſſet, Rhodios conſideraturos eſſe.* Ne nunc quidem haec ſine indignatione legi audirive poſſe, certum habeo. Inde exiſtimari poteſt, qui habitus animorum audientibus ea Patribus fuerit.

XV. Claudius, nihil reſponſum, auctor eſt; tantum ſenatus conſultum recitatum, quo Caras et Lycios liberos eſſe juberet populus Romanus, literasque extemplo ad utramque gentem * ſcirent indicatum mitti: qua audita re, principem legationis, cujus magniloquentiam vix curia paullo ante ceperat, conruiſſe. Alii reſponſum eſſe tradunt, *Populum Romanum et principio hujus belli haud vanis auctoribus compertum habuiſſe, Rhodios cum Perſeo rege adverſus rem publicam ſuam obculta conſilia iniſſe; et, ſi id ante dubium fuiſſet, legatorum paullo ante verba ad certum redegiſſe; et plerumque ipſam ſe fraudem, etiamſi initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuntio in orbe terrarum arbitria belli pacisque agere. Deorum nutu arma*

 ſumtu-

ſumturos poſiturosque Romanos eſſe. Jam non Deos foederum teſtes, ſed Rhodios habituros. Itane tandem iis pareatur, exercitusque de Macedonia deportentur? Viſuros eſſe, quid ſibi faciendum ſit. Quid Rhodii viſuri ſint, ipſos ſcire. Populum certe Romanum, devicto Perſeo, quod prope diem ſperent fore, viſurum, ut pro meritis cujusque in eo bello civitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis in ſingulos binum millium aeris miſſum eſt; quod ii non adceperunt.

XVI. Literae deinde recitatae Q. Marcii conſulis ſunt, *Quemadmodum, ſaltu ſuperato, in Macedoniam transiſſet: ibi et ex aliis locis commeatus a praetore proſpectos in hyemem habere, et ab Epirotis viginti millia modium tritici, decem hordei ſumſiſſe: ut pro eo frumento pecunia Romae legatis eorum curaretur. Veſtimenta militibus ab Roma mittenda eſſe: equis ducentis ferme opus eſſe, maxime Numidis: nec ſibi in his locis ullam copiam eſſe.* Senatus conſultum, ut ea omnia ex literis conſulis fierent, factum eſt. C. Sulpicius praetor ſex millia togarum, triginta tunicarum, et equos deportanda in Macedoniam, praebendaque arbitratu conſulis locavit, et legatis Epirotarum pecuniam pro frumento ſolvit; et Oneſimum, Pythonis filium, nobilem Macedonum, in ſenatum introduxit. Is pacis ſemper auctor regi fuerat, monueratque, ſicut pater ejus Philippus inſtitutum usque ad ultimum vitae diem ſervabat, quotidie bis in die foederis icti cum Romanis perlegendi, ut eum morem, ſi non ſemper, crebro tamen uſurparet. Poſtquam deterrere eum a bello nequiit, primo ſubtrahere ſeſe per alias atque alias cauſas, ne intereſſet iis, quae non probabat, coepit: poſtremo, quum ſuſpectum ſe

eſſe

effe cerneret, et proditionis interdum crimine infimilari, ad Romanos transfugit: magno ufui confuli fuit. Ea introductus in curiam quum memoraffet, fenatus in formulam fociorum eum referri juffit: locum, lautia praeberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani effet, ducenta jugera dari, et aedes Tarenti emi. Vti ea curaret, C. Decimio praetori mandatum. Cenfores cenfum Idibus Decembribus, feverius quam ante, habuerunt: multis equi ademti, inter quos P. Rutilio, qui tribunus plebis eos violenter adcufarat: tribu quoque is motus, et aerarius factus. Ad opera publica facienda quum eis dimidium ex vectigalibus ejus anni adtributum ex fenatus confulto a quaeftoribus effet; Ti. Sempronius ex ea pecunia, quae ipfi adtributa erat, aedes P. Africani pone Veteres ad Vortumni fignum, lanienasque et tabernas conjunctas in publicum emit, bafilicamque faciendam curavit, quae poftea Sempronia adpellata eft.

XVII. Jam in exitu annus erat, et propter Macedonici maxime belli curam in fermonibus homines habebant, quos in annum confules ad finiendum tandem id bellum crearent. Itaque fenatus confultum factum eft, ut Cn. Servilius primo quoque tempore ad comitia habenda veniret. Senatus confultum Sulpicius praetor ad confulem * poft paucos dies recitavit, quibus ante diem ** in Vrbem venturum. Et conful maturavit, et comitia eo die, qui dictus erat, funt perfecta. Confules creati L. Aemilius Paullus iterum, feptimo decimo anno poftquam primo conful fuerat, et C. Licinius Craffus. Praetores poftero die facti Cn. Baebius Tamphilus, L. Anicius Gallus, Cn. Octavius, P. Fontejus Balbus, M. Aebutius Elva, C. Papirius Carbo. Omnia ut

maturius agerentur, bellî Macedonici ſtimulabat cura. Itaque deſignatos extemplo ſortiri placuit provincias, ut, utri Macedonia conſuli, cuique praetori claſſis veniſſet, ſciretur; ut jam inde cogitarent pararentque, quae bello uſui forent, ſenatumque conſulerent, ſi qua re conſulto opus eſſet. *Latinas, ubi magiſtratum iniſſent, quod per religiones poſſet, primo quoque tempore fieri placere; neque conſulem, cui eundum in Macedoniam eſſet, teneri.* His decretis, conſulibus Italia et Macedonia, praetoribus, praeter duas juris dictiones in Vrbe, claſſis et Hiſpania et Sicilia et Sardinia provinciae nominatae ſunt. Conſulum Aemilio Macedonia, Licinio Italia evenit. Praetores Cn. Baebius urbanam, L. Anicius peregrinam, et ſi quo ſenatus cenſuiſſet, Cn. Octavius claſſem, P. Fontejus Hiſpaniam, M. Aebutius Siciliam, C. Papirius Sardiniam eſt ſortitus.

XVIII. Extemplo adparuit omnibus, non ſegniter id bellum L. Aemilium geſturum; praeterquam quod alius vir erat, etiam quod dies noctesque intentus ea ſola, quae ad id bellum pertinerent, animo agitabat. Jam omnium primum a ſenatu petit, ut legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus viſendos claſſemque, et comperta referenda, quid aut terreſtribus aut navalibus copiis opus eſſet: praeterea ut explorarent copias regias, quantum poſſent, quaque provincia noſtra, qua hoſtium foret; utrum intra ſaltus caſtra Romani haberent, an jam omnes anguſtiae exſuperatae, et in aequa loca perveniſſent: qui fideles nobis ſocii, qui dubii ſuspenſaeque ex fortuna fidei, qui certi hoſtes viderentur: quanti praeparati commeatus, et unde terreſtri itinere, unde navibus ſubportarentur: quid ea aeſtate terra marique rerum geſtarum

eſſet:

esset: ex his bene cognitis certa in futurum consilia capi posse ratus. Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit, ut is in Macedoniam, quos L. Aemilio videretur, legaret. Legati biduo post profecti, Cn. Domitius Ahenobarbus, A. Licinius Nerva, L. Baebius. Bis in exitu anni ejus lapidatum esse nuntiatum est in Romano agro, simul in Vejentibus. Novemdiale sacrum factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt, P. Quinctilius Varus, flamen Martialis, et M. Claudius Marcellus decemvir; in cujus locum Cn. Octavius subfectus. Et jam magnificentia crescente notatum est, ludis circensibus P. Cornelii Scipionis Nasicae et P. Lentuli aedilium curulium sexaginta tres Africanas et quadraginta ursos et elephantos lusisse.

XIX. L. Aemilio Paullo, C. Licinio consulibus, Idibus Martiis, principio insequentis anni, quum in exspectatione Patres fuissent, maxime quidnam consul de Macedonia, cujus ea provincia esset, referret; *nihil se habere*, Paullus, *quod referret, quum nondum legati redissent*, dixit. *Ceterum Brundisii legatos jam esse, bis ex cursu Dyrrachium ejectos. Cognitis mox, quae nosci prius in rem esset, relaturum: id fore intra perpaucos dies. Et, ne quid profectionem suam teneret, pridie Idus Aprilis Latinis esse constitutam diem. Sacrificio rite perfecto, se et Cn. Octavium, simul senatus censuisset, exituros esse. C. Licinio conlegae suo fore curae, se absente, ut, si qua parari mittive ad id bellum opus sit, parentur mittanturque. Interea legationes exterarum nationum audiri posse.* Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini, legati ab Ptolemaeo et Cleopatra regibus, vocati sunt. Sordidati, barba et capillo promisso, cum ramis oleae ingressi curiam,

procubuerunt; et oratio, quam habitus, fuit miserabilior. Antiochus Syriae rex, qui obses Romae fuerat, per honestam speciem majoris Ptolemaei reducendi in regnum, bellum cum minore fratre ejus, qui tum Alexandriam tenebat, gerens, et ad Pelusium navali proelio victor fuerat, et, tumultuario opere ponte per Nilum facto, transgressus cum exercitu, obsidione ipsam Alexandriam terrebat; nec procul abesse, quin potiretur regno opulentissimo, videbatur. Ea legati querentes orabant senatum, ut opem regno regibusque amicis imperio ferrent. *Ea merita populi Romani in Antiochum, eam apud omnes reges gentesque auctoritatem esse, ut, si legatos misissent, qui denuntiarent, non placere senatui, sociis regibus bellum fieri, extemplo abscessurus a moenibus Alexandriae, abducturusque exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, brevi extorres regno Ptolemaeum et Cleopatram Romam venturos, cum pudore quodam populi Romani, quod nullam opem in ultimo discrimine fortunarum tulissent.* Moti Patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popillium Laenatem et C. Decimium et C. Hostilium legatos, ad finiendum inter reges bellum, miserunt. Prius Antiochum, dein Ptolemaeum adire jussi, et nuntiare; ni absistatur bello, per utrum stetisset, eum non pro amico, nec pro socio habituros esse.

XX. His intra triduum simul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia Quinquatribus ultimis adeo exspectati venerunt, uti, nisi vesper esset, extemplo senatum vocaturi consules fuerint. Postero die senatus fuit, legatique auditi sunt. Ii nunciant, *Majore periculo, quam emolumento, exercitum per invios saltus in Macedoniam inductum. Pieriam,*

*riam, quo processisset, regem tenere: castra castris prope ita conlata esse, ut flumine Enipeo interjecto arceantur, neque regem pugnandi potestatem facere, nec nostris vim ad cogendum esse. Hyemem etiam asperam rebus gerendis intervenisse, in otio militem ali, nec plus quam sex ** frumentum habere. Macedonum dici triginta millia armatorum esse. Si Ap. Claudio circa Lychnidum satis validus exercitus foret, potuisse ancipiti bello distinere regem: nunc et Appium, et quod cum eo praesidii sit, in summo periculo esse, nisi propere aut justus exercitus eo mittatur, aut illi inde deducantur. Ad classem se ex castris profectos, sociorum navalium partem morbo audisse absumtam; partem, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos suas abisse, et homines navibus deesse. Qui sint, neque stipendium adcepisse, neque vestimenta habere. Eumenem classemque ejus, tamquam vento adlatas naves, sine causa et venisse, et abisse: nec animum ejus regis constare satis visum.* Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregie constantem fidem nuntiabant.

XXI. Legatis auditis, tunc de bello referre sese L. Aemilius dixit. Senatus decrevit, *ut in octo legiones parem numerum tribunorum consules et populus crearent: creari autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset. Tum ex omnibus tribunis militum uti L. Aemilius in duas legiones in Macedoniam, quos eorum velit, eligat, et ut, sollemni Latinarum perfecto, L. Aemilius consul, Cn. Octavius praetor, cui classis obtigisset, in provinciam proficiscantur.* Additus est his tertius L. Anicius praetor, cujus inter peregrinos juris dictio erat. Eum in provinciam Illyricum circa Lychnidum Ap. Claudio succedere placuit. Delectus cura C. Licinio consuli impolita. Is septem

ſeptem millia civium Romanorum et equites ducentos ſcribere juſſus, et ſociis nominis Latini ſeptem millia peditum imperare, quadringentos equites; et Cn. Servilio Galliam obtinenti provinciam literas mittere, ut ſexcentos equites conſcriberet. Hunc exercitum ad conlegam primo quoque tempore mittere in Macedoniam juſſus. Neque in ea provincia plus quam duas legiones eſſe; eas repleri, ut ſena millia peditum, trecenos haberent equites. Ceteros equites peditesque in praeſidiis disponi. Qui eorum idonei ad militandum non eſſent, dimitti. Decem praeterea millia peditum imperata ſociis et octingenti equites. Id praeſidii additum Anicio, praeter duas legiones, quas portare in Macedoniam eſt juſſus, quina millia peditum et ducenos habentes, trecenos equites: et in claſſem quinque millia navalium ſocium ſunt ſcripta. Licinius conſul duabus legionibus obtinere provinciam juſſus: eo addere ſociorum decem millia peditum et ſexcentos equites.

XXII. Senatus conſultis perfectis, L. Aemilius conſul e curia in concionem proceſſit, orationemque talem habuit. *Animadvertiſſe videor, Quirites, majorem mihi, ſortito Macedoniam provinciam, gratulationem factam, quam quum aut conſul eſſem conſalutatus, aut quo die magiſtratum iniſſem; neque id ob aliam cauſam, quam quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, exiſtimaſtis dignum majeſtate populi Romani exitum per me inponi poſſe. Deos quoque huic faviſſe ſorti ſpero, eosdemque in rebus gerendis adfuturos eſſe. Haec partim opinari, partim ſperare poſſum. Illud adfirmare pro certo habeo audeoque, me omni ope adniſurum eſſe, ne fruſtra vos hanc ſpem de me conceperitis. Quae ad bellum opus ſunt, et ſenatus de-*

crevit,

*crevit, et (quoniam extemplo proficiſci placet, neque ego in mora ſum) C. Licinius conlega, vir egregius, aeque eniſe parabit, ac ſi ipſe id bellum geſturus eſſet. Vos, quae ſcripſero ſenatui, aut vobis, credite. Rumores credulitate veſtra ne alatis, quorum auctor nemo exſtabit. Nam nunc quidem, quod vulgo fieri, hoc praecipue bello, animadverti, nemo tam famae contemtor eſt, cujus non debilitari animus poſſit. In omnibus circulis, atque etiam (ſi Diis placet) in conviviis ſunt, qui exercitus in Macedoniam ducant; ubi caſtra locanda ſint, ſciant; quae loca praeſidiis occupanda; quando, aut quo ſaltu intranda Macedonia; ubi horrea ponenda; qua terra, mari ſubvehantur commeatus; quando quieſcendum ſit. Nec, quid melius faciendum ſit, modo ſtatuunt, ſed, quidquid aliter, quam ipſi cenſuere, factum eſt, conſulem veluti dicta die adcuſant. Haec magna inpedimenta res gerentibus ſunt. Nec enim omnes tam firmi et conſtantis animi contra adverſum rumorem eſſe poſſunt, quam Fabius fuit, qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quam ſecunda fama male rem gerere. Non ſum is, qui non exiſtimem admonendos duces eſſe: immo eum, qui de ſua unius ſententia omnia gerat, ſuperbum judico magis, quam ſapientem. Quid ergo eſt? Primum a prudentibus et proprie rei militaris peritis et uſu docti monendi imperatores ſunt; deinde ab his, qui interſunt gerendis * loco, qui hoſtem, qui temporum obportunitatem vident, qui in eodem velut navigio participes ſunt periculi. Itaque ſi quis eſt, qui, quod e re publica ſit, ſuadere ſe mihi in eo bello, quod geſturus ſum, confidat; ne deneget operam rei publicae, et in Macedoniam mecum veniat. Nave, equo, tabernaculo, viatico etiam a me juvabitur. Si quem id facere piget, et*

otium

otium urbanum militiae laboribus praeoptat, e terra ne gubernaverit. Sermonum ſatis ipſa praebet urbs. Loquacitatem ſuam contineat: nos caſtrenſibus conſiliis contentos futuros eſſe ſciat. Ab hac concione, Latinis, quae pridie Calendas Apriles fuerunt, in monte ſacrificio rite perpetrato, protenus inde et conſul et praetor Cn. Octavius in Macedoniam profecti ſunt. Traditum eſt memoriae, majore, quam ſolita, frequentia proſequentium conſulem celebratum; ac prope certa ſpe ominatos eſſe homines, finem eſſe Macedonico bello, maturumque reditum cum egregiō triumpho conſulis fore.

XXIII. Dum haec in Italia geruntur, Perſeus, quod jam inchoatum proficere, quia inpenſa pecuniae facienda erat, non inducebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem ſibi adjungeret; hoc, poſtquam intraſſe ſaltum Romanos, et adeſſe diſcrimen ultimum belli animadvertit, non ultra differendum ratus; quum per Hippiam legatum trecenta argenti talenta pactus eſſet, ita ut obſides ultro citroque darentur, Pantauchum miſit, ex fidiſſimis amicis, ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terrae Pantauchus regi Illyrio obcurrit: ibi et jus jurandum ab rege et obſides adcepit. Miſſus et a Gentio eſt legatus, nomine Olympio, qui jus jurandum a Perſeo obſidesque exigeret. Cum eodem ad pecuniam adcipiendam miſſi ſunt, et, auctore Pantaucho, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent, Parmenio et Morcus deſtinantur. Quibus ita mandatum, uti, jure jurando obſidibusque et pecunia adcepta, tum demum Rhodum proficiſcerentur: *duorum ſimul regum nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum poſſe. Adjunctam civitatem, penes quam unam tum rei nava-*

navalis gloria esset, nec terra nec mari spem relicturam Romanis. Venientibus Illyriis Perseus, ab Enipeo amni ex castris cum omni equitatu profectus, ad Dium obcurrit. Ibi ea, quae convenerunt, circumfuso agmine equitum facta; quos adesse foederi sancitae cum Gentio societatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum iis adjecturam. Et obsides in conspectu omnium dati adceptique; et, Pellam ad thesauros regios missis, qui pecuniam adciperent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis, Thessalonicae conscendere jussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat, auctoribusque Dinone et Polyarato, principibus civitatis ejus, adfirmabat, Rhodios paratos ad bellum esse. Is princeps junctae cum Illyriis legationis datus est.

XXIV. Eodem tempore ad Eumenem et ad Antiochum communia mandata, quae subjicere conditio rerum poterat. *Natura inimica inter se esse liberam civitatem et regem. Singulos populum Romanum adgredi, et, quod indignius sit, regum viribus reges obpugnare. Attalo adjutore, patrem suum obpressum. Eumene adjuvante et quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochum obpugnatum. In se nunc et Eumenem et Prusiam armatos esse. Si Macedoniae regnum sublatum foret, proximam Asiam esse; quam jam ex parte, sub specie liberandarum civitatium, suam fecerint: deinde Syriam. Jam Prusiam Eumeni honore praeferri, jam Antiochum victorem praemio belli ab Aegypto arceri. Haec cogitantem providere* jubebat, *ut aut ad pacem secum faciendam compelleret Romanos, aut perseverantes in bello injusto communes duceret omnium regum hostes.* Ad Antiochum aperta mandata erant, ad Eumenem per speciem captivorum redimendorum missus

legatus erat: verum occultiora quaedam agebantur, quae in praesentia invisum quidem et suspectum Romanis Eumenem falsis gravioribus **. Proditor enim ac prope hostis habitus, dum inter se duo reges captantes fraude et avaritia certant. Cydas erat Cretensis, ex intimis Eumenis: hic prius ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari suo, militante apud Persea, inde postea ad Demetriadem, semel cum Menecrate quodam, iterum cum Antimacho, regiis ducibus, sub ipsis moenibus urbis conloquutus fuerat. Eropon quoque, qui tum missus est, duabus ad eumdem Eumenem jam ante legationibus functus erat. Quae conloquia occulta et legationes infames quidem erant: sed, quid actum esset, quidve inter reges convenisset, ignorabatur. Res autem ita sese habuit.

XXV. Eumenes neque favit victoriae Persei, neque bello eum invadere animo habuit; non tam quia paternae inter eos inimicitiae erant, quam ipsorum odiis inter se adcensae. Non ea regum aemulatio, ut aequo animo Persea tantas adipisci opes, tantamque gloriam, quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes visurus fuerit. Cernebat et Persea, jam inde ab initio belli, omni modo spem pacis tentasse, et in dies magis, quo propior admoveretur terror, nihil neque agere aliud, neque cogitare: Romanos quoque, quia traheretur diutius spe ipsorum bellum, et ipsos duces, et senatum, non abhorrere a finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac utriusque partis voluntate explorata, quod fieri etiam sua sponte taedio validioris, metu infirmioris credebat posse, in eo suam operam venditare concilianda gratia magis cupiit. Nam modo ne juvaret bello Romanos terra marique; modo

modo pacis patrandae cum Romanis pacifcebatur mercedem; ne bello intereffet, mille et quingenta talenta. In utroque non fidem modo fe, fed obfides quoque, dare paratum effe, oftendebat. Perfeus ad rem inchoandam promtiffimus erat, cogente metu, et de obfidibus adcipiendis fine dilatione agebat, conveneratque, ut adcepti Cretam mitterentur. Vbi ad pecuniae mentionem ventum erat, ibi haefitabat; et utique alteram in tanti nominis regibus turpem ac fordidam, et danti, et magis adcipienti, mercedem effe. Malebat in fpem Romanae pacis non recufare inpenfam, fed eam pecuniam perfecta re daturum; interea Samothracae in templo depofiturum. Ea infula quum ipfius ditionis effet, videre Eumenes nihil intereffe, an Pellae pecunia effet: id agere, ut partem aliquam praefentem ferret. Ita, nequidquam inter fe captati, nihil praeter infamiam movere.

XXVI. Nec haec tantum Perfeo per avaritiam eft dimiffa res, quum pecuniam tutam et pacem habere per Eumenem, quae vel parte regni redimenda effet, ac receptus protrahere inimicum mercede onuftum, et hoftes merito ei Romanos poffet facere: fed etiam Gentii regis parata focietas, et tum Gallorum, effuforum per Illyricum, ingens agmen oblatum avaritia dimiffum eft. Veniebant decem millia equitum, par numerus peditum, et ipforum jungentium curfum equis, et in vicem prolapforum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant, eques denos praefentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Venientibus his Perfeus ab Enipeo ex caftris profectus obviam cum dimidia copiarum parte denuntiare per vicos urbesque, quae viae propinquae funt, coepit, ut com-

meatus expedirent, frumenti, vini, pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasque et sagula donum principibus ferre, et parum auri, quod inter paucos divideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem pervenit, et in ripa fluminis Axii posuit castra. Circa Desudabam in Maedica exercitus Gallorum consederat, mercedem pactam opperiens. Eo mittit Antigonum, ex purpuratis unum, qui juberet, multitudinem Gallorum ad Bylazora (Paeoniae is locus) castra movere, principes ad se venire frequentes. Septuaginta quinque millia ab Axio flumine et castris regis aberant. Haec mandata ad eos quum pertulisset Antigonus, adjecissetque, per viam quanta omnium praeparata cura regis copia multitudini foret, quibusque muneribus principes advenientes, vestis, argenti equorumque excepturus rex esset, de his quidem se coram cognituros respondent. Illud, quod praesens pepigissent, interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesque dividendum esset, secum adduxisset? Quum ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eorum, *Abi, renuntia ergo*, inquit, *regi, nisi aurum obsidesque adcepissent, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos.* Haec relata regi quum essent, advocato consilio, quum, quid omnes suasuri essent, adpareret, ipse, pecuniae, quam regni, melior custos, institit de perfidia et feritate Gallorum disserere. *Multorum jam ante cladibus expertum, periculosum esse, tantam multitudinem in Macedoniam adcipere, ne graviores eos socios habeant, quam hostes Romanos. Quinque millia equitum sat esse, quibus et uti ad bellum possent, et quorum multitudinem ipsi non timeant.*

XXVII. Adparebat in omnibus, mercedem multitudinis timere, nec quidquam aliud: ſed, quum ſuadere conſulenti nemo auderet, remittitur Antigonus, qui nuntiaret, quinque millium equitum opera tantum uti regem; contemnere multitudinem aliam. Quod ubi audivere barbari, ceterorum quidem fremitus fuit, indignantium ſe fruſtra excitos ſedibus ſuis: Clondicus rurſus interrogat, ecquid ipſis quinque millibus, quod conveniſſet, numeraret? Quum adverſus id quoque miſceri ambages cerneret, inviolato fallaci nuntio, (quod vix ſperaverat ipſe poſſe contingere) retro ad Iſtrum, perpopulati Thraciam, qua vicina erat viae, redierunt. Quae manus, quieto ſedente rege ad Enipeum, adverſus Romanos Perrhaebiae ſaltum in Theſſaliam traducta, non agros tantum nudare populando potuit, ne quos inde Romani commeatus exſpectarent, ſed ipſas exſcindere urbes, tenente ad Enipeum Perſeo Romanos, ne urbibus ſociis opitulari poſſent. Ipſis quoque Romanis de ſe cogitandum fuiſſet: quando neque manere, amiſſa Theſſalia, unde exercitus alebatur, potuiſſent, neque progredi, quum ex adverſo caſtra Macedonum ***. Qui ea pependerant ſpe, haud mediocriter debilitavit. Eadem avaritia Gentium regem ſibi alienavit. Nam quum trecenta talenta Pellae miſſis a Gentio numeraſſet, ſignare eos pecuniam paſſus. Inde decem talenta ad Pantauchum miſſa, eaque praeſentia dari regi juſſit: reliquam pecuniam, ſignatam Illyriorum ſigno, portantibus ſuis praecipit, parvis itineribus veherent; dein, quum ad finem Macedoniae ventum eſſet, ſubſiſterent ibi, ac nuntios ab ſe opperirentur. Gentius, exigua parte pecuniae accepta, quum adſidue a Pantaucho ad laceſſendos hoſtili

facto Romanos ſtimularetur, M. Perpernam et L. Petillium legatos, qui tum forte ad eum venerant, in cuſtodiam conjecit. Hoc audito, Perſeus, contraxiſſe eum neceſſitates ratus ad bellum utique cum Romanis, ad revocandum, qui pecuniam portabat, miſit; velut nihil aliud agens, quam ut, quanta maxima poſſet, praeda ex victo Romanis reſervaretur. Et ab Eumene Eropon, ignotis, quae occulte acta erant, redit. De captivis actum eſſe et ipſi evulgaverant, et Eumenes conſulem, vitandae ſuſpicionis cauſa, certiorem fecit.

XXVIII. Perſeus, poſt reditum ab Eumene Eropontis ſpe dejectus, Antenorem et Callippum praefectos claſſis cum quadraginta lembis (adjectae ad hunc numerum quinque priſtes erant) Tenedum mittit, ut inde ſparſae per Cyclades inſulas naves, Macedoniam cum frumento petentes, tutarentur. Caſſandreae deductae naves in portus primum, qui ſub Atho monte ſunt, inde Tenedum placido mari quum trajeciſſent, ſtantes in portu Rhodias apertas naves Eudamumque, praefectum earum, inviolatas atque etiam benigne adpellatos dimiſerunt. Cognito deinde, in latere altero quinquaginta onerarias ſuarum, ſtantibus in oſtio portus Eumenis roſtratis, quibus Damius praeerat, incluſas eſſe; circumvecti propere ac ſubmotis terrore hoſtium navibus, onerarias, datis, qui proſequerentur, decem lembis, in Macedoniam mittunt; ita ut in tutum proſequuti redirent Tenedum. Nono poſt die ad claſſem, jam ad Sigeum ſtantem, redierunt. Inde Subota (inſula eſt interjecta Elaeae et Atho) trajiciunt. Forte poſtero die, quam Subota claſſis tenuit, quinque et triginta naves, quas hippagogos vocant, ab Elaea profectae cum equitibus Gallis equisque, Phanas pro-

promontorium Chiorum petebant, unde transmittere in Macedoniam possent. Attalo ab Eumene mittebantur. Has naves per altum ferri quum ex specula signum datum Antenori esset, profectus a Subotis, inter Erythraeum promontorium Chiumque, qua arctissimum fretum est, iis obcurrit. Nihil minus credere praefecti Eumenis, quam Macedonum classem in illo vagari mari; nunc Romanos esse, nunc Attalum, aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed quum jam adpropinquantium forma lemborum haud dubia esset, et concitatio remorum directaeque in se prorae hostes adpropinquare aperuissent; tunc injecta trepidatio est, quum resistendi spes nulla esset, inhabilique navium genere, et Gallis vix quietem ferentibus in mari. Pars eorum, qui propiores continenti litori erant, in Erythraeam enarunt: pars, velis datis, ad Chium naves ejecere, relictisque equis effusa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi adcessuque commodiore quum exposuissent armatos, partim in via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt, partim ante portam exclusos. Clauserant enim Chii portam, ignari, qui fugerent, aut sequerentur. Octingenti ferme Gallorum occisi, ducenti vivi capti: equi, pars in mari, fractis navibus, absumti; partim nervos subciderunt in litore Macedones. Viginti eximiae equos formae cum captivis eosdem decem lembos, quos ante miserat, Antenor devehere Thessalonicam jussit, et primo quoque tempore ad classem reverti: Phanis se eos exspectaturum. Triduum ferme classis ad urbem stetit. Phanas inde progressi sunt, et, spe celerius reversis decem lembis, evecti Aegaeo mari Delum trajecerunt.

XXIX. Dum haec geruntur, legati Romani, C. Popillius et C. Decimius et C. Hostilius, a Chalcide profecti, tribus quinqueremibus Delum quum venissent, lembos ibi Macedonum quadraginta et quinque regis Eumenis quinqueremes invenerunt. Sanctitas templi insulaeque inviolatos praestabat omnes. Itaque permixti Romanique et Macedones et Eumenis navales socii in templo, inducias religione loci praebente, versabantur. Antenor, Persei praefectus, quum aliquas alto praeferri onerarias naves ex speculis significatum foret, parte lemborum ipse insequens, parte per Cycladas disposita, praeterquam si quae Macedoniam peterent, omnes aut subprimebat, aut spoliabat naves. Quibus poterat, Popillius aut Eumenis naves subcurrebant: sed vecti nocte binis aut ternis plerumque lembis Macedones fallebant. Per id fere tempus legati Macedones Illyriique simul Rhodum venerunt, quibus auctoritatem addidit non lemborum modo adventus, passim per Cycladas atque Aegaeum vagantium mare, sed etiam conjunctio ipsa regum Persei Gentiique, et fama cum magno numero peditum equitumque venientium Gallorum. Et jam quum adcessissent animi Dinoni ac Polyarato, qui Persei partium erant, non benigne modo responsum regibus est, sed palam pronuntiatum, *bello finem se auctoritate sua inpositures esse. Itaque ipsi quoque reges aequos adhiberent animos ad pacem adcipiendam.*

XXX. Jam veris principium erat, novique duces in provinciam venerant; consul Aemilius in Macedoniam, Octavius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum adversus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum et matre Eurydica genitus fratres duos,

duos, Platorem utroque parente, Caravantium matre eadem natum, habuit. Hoc propter ignobilitatem paternam minus fuspecto, Platorem occidit et duos amicos ejus, Ettritum et Epicadum, inpigros viros, quo tutius regnaret. Fama fuit, Honuni Dardanorum principis filiam Etutam pacto fratri eum invidiffe, tamquam his nuptiis adjungenti fibi Dardanorum gentem. Et fimilius id vero fecit ducta ea virgo, Platore interfecto. Gravis deinde, demto fratris metu, popularibus effe coepit; et violentiam infitam ingenio intemperantia vini adcendebat. Ceterum, ficut ante dictum eft, ad Romanum incitatus bellum, Liffum omnes copias contraxit. Quindecim millia armatorum fuerunt. Inde, fratre in Caviorum gentem, vi aut terrore fubigendam, cum mille peditibus et quinquaginta equitibus miffo, ipfe ad Baffaniam urbem quinque millia ab Liffo ducit. Socii erant Romanorum. Itaque per miffos nuntios prius tentati, obfidionem pati, quam dedere fefe, maluerunt. Caravantium in Caviis Durnium oppidum advenientem benigne adcepit: Caravantis altera urbs exclufit; et, quum agros eorum effufe vaftaret, aliquot palati milites agreftium concurfu interfecti funt. Jam et Ap. Claudius, adfumtis ad eum exercitum, quem habebat, Bullinorum et Apolloniatium et Dyrrachinorum auxiliis, profectus ex hibernis, circa Genufuum amnem caftra habebat; audito foedere inter Perfea et Gentium, et legatorum violatorum injuria adcenfus, bellum haud dubie adverfus eum gefturus. Anicius praetor, eo tempore Apolloniae auditis, quae in Illyrico gererentur, praemiffisque ad Appium literis, ut fe ad Genufuum opperiretur, triduo et ipfe in caftra venit; et ad ea, quae habebat, auxilia Parthinorum

junctis duobus millibus peditum et equitibus ducentis, (peditibus Epicadus, equitibus Algalſus praeerat) parabat ducere in Illyricum, maxime ut Baſſanitas ſolveret obſidione. Tenuit inpetum ejus fama lemborum vaſtantium maritimam oram. Octoginta erant lembi, auctore Pantaucho miſſi a Gentio ad Dyrrachinorum et Apolloniatium agros populandos. Tum claſſis ad

* * *

to eo, tradiderunt ſe.

XXXI. Deinceps et urbes regionis ejus idem faciebant, adjuvante inclinationem animorum clementia in omnes et juſtitia praetoris Romani. Ad Scodram inde ventum eſt, id quod belli caput fuerat; non eo ſolum, quod Gentius eam ſibi ceperat velut regni totius arcem, ſed etiam quod Labeatium gentis munitiſſima longe eſt et difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clauſala latere urbis, quod in orientem patet, praefluens, Barbana ab regione occidentis, ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini, quod, ortum ex monte Scodro, multis et aliis auctum aquis, mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus, longe altiſſimus regionis ejus, ab oriente Dardaniam ſubjectam habet, a meridie Macedoniam, ab occaſu Illyricum. Quamquam munitum ſitu naturali oppidum erat, gensque id tota Illyriorum et rex ipſe tuebatur, tamen praetor Romanus, quia prima ſucceſſerant proſpere, fortunam totius rei principia ſequuturam eſſe ratus, et repentinum valiturum terrorem, inſtructo exercitu ad moenia ſuccedit. Quod ſi clauſis portis muros portarumque turres, diſpoſitis armatis, defendiſſent, vano cum incepto

cepto moenibus pepulissent Romanos. Nunc, porta egressi, proelium loco aequo majore animo commiserunt, quam sustinuerunt. Pulsi enim et fuga conglobati, quum ducenti amplius in ipsis faucibus portae cecidissent, tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad praetorem mitteret Gentius Teuticum et Bellum, principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de statu rerum suarum posset. Triduo in hoc dato, quum castra Romana quingentos ferme passus ab urbe abessent, navem conscendit, et flumine Barbana navigat in lacum Labeatum, velut secretum locum petens ad consultandum; sed, ut adparuit, falsa spe excitus, Caravantium fratrem, multis millibus armatorum actis ex ea regione, in quam missus erat, adventare. Qui postquam evanuit rumor, tertio post die navem eamdem secundo amni Scodram demisit, praemissisque nuntiis, ut sibi adpellandi praetoris potestas fieret, copia facta, in castra venit. Et principium orationis ab adcusatione stultitiae orsus suae, postremo ad preces lacrumasque effusus, genibus praetoris adcidens, in potestatem sese dedit. Primo, bonum animum habere jussus, ad coenam etiam invitatus, in urbem ad suos rediit, et cum praetore eo die honorifice est epulatus: deinde in custodiam C. Cassio tribuno militum traditus, vix gladiatorio adcepto decem talentis ab rege rex, ut in eam fortunam recideret.

XXXII. Anicius, Scodra recepta, nihil prius, quam requisitos Petillium Perpernamque legatos ad se duci, jussit. Quibus splendore suo restituto, Perpernam extemplo mittit ad comprehendendos amicos cognatosque regis; qui, Medeonem, Labeatium gentis urbem, profectus, Etlevam uxorem cum filiis duobus, Scer-

Scerdilaedo Pleuratoque, et Caravantium fratrem Scodram in caſtra adduxit. Anicius, bello Illyrio intra triginta dies perfecto, nuntium victoriae Perpernam Romam miſit, et poſt dies paucos Gentium regem ipſum cum parente, conjuge ac liberis ac fratre aliisque principibus Illyriorum. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam coeptum, Romae auditum eſt. Quibus diebus haec agebantur, Perſeus quoque in magno terrore erat propter adventum ſimul Aemilii novi conſulis, quem cum ingentibus minis adventare audiebat, ſimul Octavii praetoris. Nec minus terroris a claſſe Romana et periculo maritimae orae habebat. Theſſalonicae Eumenes et Athenagoras praeerant cum parvo praeſidio duorum millium caetratorum. Eo et Androclem praefectum mittit, juſſum ſub ipſis navalibus caſtra habere. Aeniam mille equites cum Antigono miſit ad tutandam maritimam oram, ut, quocumque litore adplicuiſſe naves hoſtium audiſſent, extemplo ferrent agreſtibus opem. Quinque millia Macedonum miſſa ad praeſidium Pythii et Petrae, quibus praepoſiti erant Hiſtiaeus et Theogenes et Medon. His profectis, ripam munire Enipei fluminis adgreſſus eſt, quia ſicco alveo tranſiri poterat. Huic ut omnis multitudo vacaret, feminae, ex propinquis urbibus coactae, cibaria in caſtra adferebant; miles juſſus ex propinquis ſylvis

* * *

XXXIII. *** poſtremo ſequi ſe utrarios ad mare, quod minus trecentos paſſus aberat, juſſit, et in litore alios alibi modicis intervallis fodere. Montes ingentis altitudinis ſpem faciebant, eo magis quia nullos apertos evergerent rivos, occultos continere latices, quorum venae in mare permanantes undae miſceren-

fcerentur. Vix deducta fumma arena erat, quum fcaturigines turbidae primo et tenues emicare, dein liquidam multamque fundere aquam, velut Deum dono, coeperunt. Aliquantum ea quoque res duci famae et auctoritatis apud milites adjecit. Juffis deinde militibus expedire arma, ipfi cum tribunis primisque ordinibus vadit ad contemplandos transitus; qua defcenfus facilis armatis, qua in ulteriorem ripam minime iniquus adfcenfus effet. His fatis exploratis, illa quoque primum, ut ordine ac fine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiumque ducis fierent, providit. Vbi omnibus fimul pronuntiaretur, quod fieret, neque omnes exaudirent; incerto imperio adcepto, alios, ab fe adjicientes, plus eo, quod imperatum fit, alios minus facere. Clamores deinde disfonos oriri omnibus locis, et prius hoftes, quam ipfos, quid paretur, fcire. Placere igitur, tribunum militum primo pilo legionis fecretum edere imperium: illum et dein fingulos proximo cuique in ordine centurioni dicere, quid opus facto fit; five a primis fignis ad notiffimum agmen, five ab extremis ad primos perferendum imperium fit. Vigiles etiam novo more fcutum in vigiliam ferre vetuit: non enim in pugnam vigilem ire, ut armis utatur, fed ad vigilandum, ut, quum fenferit hoftium adventum, recipiat fe, excitetque ad arma alios. Scuto prae fe erecto ftare galeatos; deinde ubi feffi fint, innifos pilo, capite fuper marginem fcuti pofito, fopitos ftare, ut fulgentibus armis procul confpici ab hofte poffint, ipfi nihil provideant. Stationum quoque morem mutavit. Armati omnes et frenatis equis equites diem totum perftabant. Id quum aeftivis diebus, urente adfiduo fole, fieret, tot horarum aeftu

et

et langnore ipſos equosque feſſos integri ſaepe adorti hoſtes, vel pauci plures vexabant. Itaque ex matutina ſtatione ad meridiem decedi, et in poſtmeridianam ſuccedere alios juſſit: Ita nunquam fatigatos recens hoſtis adgredi poterat.

XXXIV. Haec quum ita fieri placere, concione advocata, pronuntiaſſet, adjecit urbanae concioni convenientem orationem. *Vnum imperatorem in exercitu providere et conſulere, quid agendum ſit, debere, nunc per ſe, nunc cum iis, quos advocaverit in conſilium: qui non ſint advocati, eos nec palam, nec ſecreto jactare conſilia ſua. Militem haec tria curare debere, corpus ut quam validiſſimum et perniciſſimum habeat, arma apta, cibum paratum ad ſubita imperia: cetera ſcire de ſe Diis inmortalibus et imperatori ſuo curae eſſe. In quo exercitu milites conſulant, imperator rumoribus vulgi circumagatur, ibi nihil ſalutare eſſe. Se, quod ſit officium imperatoris, proviſurum, ut bene gerendae rei occaſionem eis praebeat. Illos nihil, quod futurum ſit, quaerere: ubi datum ſignum ſit, tum militarem operam navare.* Ab his praeceptis concionem dimiſit, vulgo etiam veteranis fatentibus, ſe illo primum die, tamquam tirones, quid agendum eſſet in re militari, didiciſſe. Non ſermonibus tantum his, cum quanto adſenſu audiſſent verba conſulis, oſtenderunt; ſed rerum praeſens effectus erat. Neminem totis mox caſtris quietum videres: acuere alii gladios: alii galeas bucculasque, ſcuta alii loricasque tergere: alii aptare corpori arma, experirique ſub his membrorum agilitatem: quatere alii pila, alii micare gladiis, mucronemque intueri: ut facile quis cerneret, ubi primum conferendi manum cum hoſte data occaſio eſſet, aut victoria egregia,

aut

aut morte memorabili inituros bellum. Perseus quoque quum, adventu consulis simul et veris principio, strepere omnia moverique apud hostes, velut novo bello, cerneret, mota a Phila castra in adversa ripa posita, nunc ad contemplanda opera sua circumire ducem, haud dubie transitus speculantem,

* * *

norum esse.

XXXV. Quae res Romanis auxit animos, Macedonibus regique eorum haud mediocrem adtulit terrorem. Et primo subprimere in obculto famam ejus rei est conatus, missis, qui Pantauchum inde venientem adpropinquare castris vetarent. Sed jam et pueri quidam visi ab suis erant inter obsides Illyrios ducti; et, quo quaeque adcuratius curantur, eo facilius loquacitate regiorum ministrorum emanant. Sub idem tempus Rhodii legati in castra venerunt cum iisdem de pace mandatis, quae Romae ingentem iram Patrum excitavere. Multo iniquioribus animis a castrensi consilio auditi sunt. Itaque quum alii praecipites sine responso * agendos castris, pronuntiavit, post diem quintum decimum se responsum daturum. Interim, ut adpareret, quantum pacificantium Rhodiorum auctoritas valuisset, consultare de ratione belli gerendi coepit. Placebat quibusdam et maxime majoribus natu, per Enipei ripam munitionesque vim facere, *confertis et vim facientibus resistere Macedonas non posse: ex tot castellis aliquanto altioribus ac munitioribus, quae validis praesidiis insedissent, priore anno dejectos.* Aliis placebat, Octavium cum classe Thessalonicam petere, et populatione maritimae orae distringere copias regias, ut, altero ab tergo

se

ſe oſtendente bello, circumactus ad interiorem partem regni tuendam, nudare aliqua parte transitus Enipei cogeretur. Ipſi natura et operibus inexſuperabilis ripa videbatur, et, praeterquam quod tormenta ubique diſpoſita eſſent, miſſilibus etiam melius et certiore ictu hoſtes uti audierat. Alio ſpectabat mens tota ducis, dimiſſoque conſilio Perrhaebos mercatores, Schoenum et Menophilum, notae et fidei jam ſibi et prudentiae homines, arceſſitos ſecreto percunctatur, qualis ad Perrhaebiam transitus ſit. Quum loco non iniqua eſſe dicerent, praeſidiis autem regis obſideri, ſpem cepit, ſi nocte inproviſo valida manu adgreſſus necopinantes eſſet, dejici praeſidia poſſe. *Jacula enim et ſagittas et cetera miſſilia in tenebris, ubi, quid petatur, procul provideri nequeat, inutilia eſſe. Gladio cominus geri rem in permixta turba, quo miles Romanus vincat.* His ducibus uſurus, praetorem Octavium arceſſitum, expoſito, quid pararet, Heracleum cum claſſe petere jubet, et mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipſe P. Scipionem Naſicam, Q. Fabium Maximum filium ſuum cum quinque delectis millibus Heracleum mittit, velut claſſem conſcenſuros ad maritimam oram interioris Macedoniae, quod in conſilio agitatum erat, vaſtandam. Secreto indicatum, cibaria his praeparata ad claſſem eſſe, ne quid eos moraretur. Inde juſſi duces itineris ita dividere viam, ut quarta vigilia tertio die Pythium adoriri poſſent. Ipſe poſtero die, ut distineret regem ab circumſpectu rerum aliarum, prima luce medio in alveo cum ſtationibus hoſtium proelium commiſit. Pugnatumque utrimque eſt levi armatura: nec gravioribus armis in tam inaequali alveo pugnari poterat. Deſcenſus ripae utrius-

utriusque in alveum trecentorum ferme pasſuum erat: medium ſpatium torrentis, alibi aliter cavati, paullo plus quam mille paſſus patebat. Ibi in medio, ſpectantibus utrimque ex vallo caſtrorum hinc rege, hinc conſule cum ſuis legionibus, pugnatum eſt. Miſſilibus procul regia auxilia melius pugnabant; cominus ſtabilior et tutior, aut parma, aut ſcuto Liguſtino, Romanus erat. Meridie ſere receptui cani ſuis conſul juſſit. Ita eo die diremtum proelium eſt, haud paucis utrimque interfectis. Sole orto poſtero die, inritatis certamine animis, etiam acrius concurſum eſt: ſed Romani, non ab his tantum, cum quibus contractum certamen erat, ſed multo magis ab ea multitudine, quae diſpoſita in turribus ſtabat, omni genere miſſilium telorum ac ſaxis maxime vulnerabantur. Vbi propius ripam hoſtium ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad ultimos perveniebant. Multo pluribus eo die amiſſis, conſul paullo ſerius recepit ſuos. Tertio die proelio abstinuit, degreſſus ad imam partem caſtrorum, veluti per devexum in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus, quod in oculis erat,

* * *

XXXVI. *** anni poſt circumactum ſolſtitium erat: hora diei jam ad meridiem vergebat: iter multo pulvere et incaleſcente ſole factum erat. Laſſitudo et ſitis jam ſentiebatur, et, meridie inſtante, magis adceſſurum utrumque adparebat. Statuit ſic adfectos recenti atque integro hoſti non objicere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrimque erat, ut conſuli non minore arte ad ſuos eludendos, quam ad hoſtes, opus eſſet. Nondum omnibus inſtructis, inſtabat tribunis militum, ut maturarent inſtruere: circumibat

ipse ordines, animos militum hortando in pugnam adcendebat. Ibi primo alacres signum poscebant. Deinde, quantum increfceret aestus; et vultus minus vigentes et voces segniores erant, et quidam incumbentes scutis nisique pilis stabant. Tum jam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem castrorum, et inpedimenta constituerent. Quod ubi fieri milites sensere, alii gaudere palam, quod sessos viae labore flagrantissimo aestu non coegisset pugnare. Legati circa imperatorem ducesque externi erant, inter quos et Attalus, omnes adprobantes, quum pugnaturum consulem credebant: neque enim ne his cunctationem aperuerat suam. Tunc mutatione consilii subita quum alii silerent, Nasica unus ex omnibus ausus est monere consulem, *Ne hostem quidem ludificatos priores imperatores fugiendo certamen manibus emittere. Vereri, ne nocte abeat, sequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniae, exercitusque, sicut prioribus ducibus, per calles saltusque Macedonicorum montium vagando circumagatur. Se magnopere suadere, dum in campo patenti hostem habeat, adgrediatur, nec oblatam occasionem vincendi amittat.* Consul, nihil obfensus libera admonitione tam clari adolescentis, *Et ego,* inquit, *animum istum habui, Nasica, quem tu nunc habes; et, quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugna sit. Non operae sit stanti nunc in acie docere, quibus de causis hodie quiesse melius sit. Rationes alias reposcito: nunc auctoritate veteris imperatoris contentus eris.* Conticuit adolescens; haud dubie videre aliqua inpedimenta pugnae consulem, quae sibi non adparerent.

XXXVII.

XXXVII. Paullus, poſtquam metata caſtra inpedimentaque conlocata animadvertit, ex poſtrema acie triarios primos ſubducit: deinde principes, ſtantibus in prima acie haſtatis, ſi quid hoſtis moveret: poſtremo haſtatos, ab dextro primum cornu ſingulorum paullatim ſignorum milites ſubtrahens. Ita pedites, equitibus cum levi armatura ante aciem hoſti obpoſitis, ſine tumultu abducti; nec ante, quam prima frons valli ac foſſa perducta eſt, ex ſtatione equites revocati ſunt. Rex quoque, quum ſine detrectatione paratus pugnare eo die fuiſſet, contentus, quod per hoſtem moram fuiſſe pugnae ſcirent, et ipſe in caſtra copias reduxit. Caſtris permunitis, C. Sulpicius Gallus tribunus militum ſecundae legionis, qui praetor ſuperiore anno fuerat, conſulis permiſſu ad concionem militibus vocatis pronuntiavit, *nocte proxima, ne quis id pro portento adciperet, ab hora ſecunda usque ad quartam horam noctis lunam defecturam eſſe. Id, quia naturali ordine ſtatis temporibus fiat, et ſciri ante et praedici poſſe. Itaque quemadmodum, quia certi ſolis lunaeque et ortus et occaſus ſint, nunc pleno orbe, nunc ſeneſcente exiguo cornu fulgere lunam non mirarentur; ita ne obſcurari quidem, quum condatur umbra terrae, trahere in prodigium debere.* Nocte, quam pridie Nonas Septembres inſequuta eſt dies, edita hora luna quum defeciſſet, Romanis militibus Galli ſapientia prope divina videri: Macedonas, ut triſte prodigium, occaſum regni perniciemque gentis portendens, movit; nec aliter vates. Clamor ululatusque in caſtris Macedonum fuit, donec luna in ſuam lucem emerſit. Poſtero die tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut et regem et conſulem ſuorum quidam, quod ſine proelio dis-

disceſſum eſſet, adcuſarent. Regi promta defenſio erat, non eo ſolum, quod hoſtis prior, aperte pugnam detrectans, in caſtra copias reduxiſſet; ſed etiam, quod eo loco ſigna conſtituiſſet, quo phalanx, quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret, promoveri non poſſet. Conſul ad id, quod pridie praetermiſiſſe pugnandi occaſionem videbatur, et locum dediſſe hoſti, ſi nocte abire vellet, tunc quoque per ſpeciem inmolandi terere videbatur tempus, quum luce prima ſignum propoſitum pugnae ad exeundum in aciem fuiſſet. Tertia demum hora, ſacrificio rite perpetrato, ad conſilium vocavit; atque ibi, quod rei gerendae tempus eſſet, loquendo et intempeſtive conſultando videbatur quibusdam extrahere. Poſt ſermones tamen conſul orationem habuit.

XXXVIIII. *P. Naſica, egregius adoleſcens, ex omnibus unus, quibus heſterno die pugnari placuit, denudavit mihi ſuum conſilium: idem poſtea, ita ut tranſiſſe in ſententiam meam videri poſſet, tacuit. Quibusdam aliis abſentem carpere imperatorem, quam praeſentem monere, melius viſum eſt. Et tibi, P. Naſica, et quicumque idem, quod tu, obcultius ſenſerunt, non gravabor reddere dilatae pugnae rationem. Nam tantum abeſt, ut me heſternae quietis poeniteat, ut ſervatum a me exercitum eo conſilio credam. In qua me opinione eſſe ne quis ſine cauſa veſtrum credat, recognoſcat, agedum, mecum, ſi videtur, quam multa pro hoſte et adverſus nos fuerint. Jam omnium primum, quantum numero nos praeſtent, neminem veſtrum nec ante ignoraſſe, et heſterno die inplicatam intuentes aciem animadvertiſſe, certum habeo. Ex hac noſtra paucitate quarta pars militum praeſidio inpedimentis relicta erat: nec ignaviſſimum quemque relinqui ad cuſtodiam ſarcinarum ſcitis. Sed fueri-*

fuerimus omnes. Parvum hoc tandem esse credimus, quod ex his castris, in quibus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summum crastino die, si ita videbitur, Diis bene juvantibus, sumus? Nihilne interest, utrum militem, quem neque viae labor hodie, neque operis fatigaverit, requietum, integrum in tentorio suo arma capere jubeas, atque in aciem plenum virium, vigentem et corpore et animo educas? an longo itinere fatigatum et onere fessum, madentem sudore, ardentibus siti faucibus, ore atque oculis repletis pulvere, torrentem meridiano sole, hosti objicias recenti, quieto, qui nulla re ante consumtas vires ad proelium adferat? Quis, pro Deum fidem! ita comparatus, vel iners atque inbellis, fortissimum virum non vicerit? Quid? quod hostes per summum otium instruxerant aciem, reparaverant animos, stabant compositi suis quisque ordinibus? nobis tunc repente trepidandum in acie instruenda erat, et incompositis concurrendum?

XXXIX. *At, Hercule, aciem quidem inconditam inordinatamque habuissemus: castra munita, provisam aquationem, tutum ad eam iter praesidiis inpositis, explorata circa omnia; an nihil nostri habentes praeter nudum campum, in quo pugnaremus? Majores vestri castra munita portum ad omnes casus exercitus ducebant esse, unde ad pugnam exirent, quo jactati tempestate pugnae receptum haberent. Ideo, quum munimentis ea sepissent, praesidio quoque valido firmabant, quod, qui castris exsutus erat, etiamsi pugnando acie vicisset, pro victo haberetur. Castra sunt victori receptaculum, victo perfugium. Quam multi exercitus, quibus minus prospera pugnae fortuna fuit, intra vallum compulsi, tempore suo, interdum momento post, eruptione facta, victorem hostem pepulerunt?*

Patria altera eſt militaris haec ſedes, vallumque pro moenibus, et tentorium ſuum cuique militi domus ac penates ſunt. Sine ulla ſede vagi dimicaſſemus, ut quo victores nos reciperemus? His difficultatibus et inpedimentis pugnae illud obponitur: Quid ſi hoſtis hac interpoſita nocte abiſſet, quantum rurſus ſequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem, neque manſurum eum, neque in aciem copias educturum fuiſſe, certum habeo, ſi cedere hinc ſtatuiſſet. Quanto enim facilius abire fuit, quum procul abeſſemus, quam nunc, quum in cervicibus ſumus? Nec falleret nos, nec interdiu nec nocte abeundo. Quid autem eſt nobis optatius, quam ut, quorum caſtra, praealta fluminis ripa tuta, vallo inſuper ſepta ac crebris turribus, obpugnare adorti ſumus, eos, relictis munimentis, agmine effuſo abeuntes, in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hae dilatae pugnae ex heſterno die in hodiernum cauſae fuerunt. Pugnare enim et ipſi mihi placet; et ideo, quia per Enipeum amnem ſepta ad hoſtem via erat, alio ſaltu, dejectis hoſtium praeſidiis, novum iter aperui; neque prius, quam debellavero, abſiſtam.

XL. Poſt hanc orationem ſilentium fuit, partim traductis in ſententiam ejus, partim verentibus nequidquam obſendere in eo, quod, utcumque praetermiſſum, revocari non poſſet. Ac ne illo ipſo quidem die aut conſule, aut rege, (rege, quod nec feſſos, ut pridie, ex via, neque trepidantes in acie inſtruenda et vixdum compoſitos adgreſſurus erat; conſule, quod in novis caſtris non ligna, non pabulum convectum erat, ad quae petenda ex propinquis agris magna pars militum e caſtris exierat) neutro imperatorum volente, Fortuna, quae plus conſiliis humanis pollet, contraxit cer-

certamen. Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex quo et Macedones et Romani aquabantur, praesidiis ex utraque ripa positis, ut id facere tuto possent. Duae cohortes a parte Romanorum erant, Marrucina et Peligna; duae turmae Samnitium equitum, quibus praeerat M. Sergius Silus legatus: et aliud pro castris stativum erat praesidium sub C. Cluvio legato, tres cohortes, Firmana, Vestina, Cremonensis; duae turmae equitum, Placentina et Aesernina. Quum otium ad flumen esset, neutris lacessentibus, hora circiter nona jumentum, e manibus curantium elapsum, in ulteriorem ripam effugit. Quod quum per aquam, ferme genu tenus altam, tres milites sequerentur, Thraces duo id jumentum ex medio alveo in suam ripam traherent, altero eorum occiso, receptoque eo jumento, ad stationem suorum se recipiebant. Octingentorum Thracum praesidium in hostium ripa erat. Ex his pauci primo, aegre passi popularem in suo conspectu caesum, ad persequendos interfectores fluvium transgressi sunt; dein plures, postremo omnes, et cum praesidio,

* * *

proelium ducit.

XLI. Movebat imperii majestas, gloria viri, ante omnia aetas, quod major sexaginta annis juvenum munia in parte praecipua laboris periculique capessebat. Intervallum, quod inter caetratos et phalanges erat, implevit legio, atque aciem hostium interrupit. A tergo caetratis erat, frontem adversus clypeatos habebat: aglaspides adpellabantur. Secundam legionem L. Albinus consularis ducere adversus leucaspidem phalangem jussus: ea media

 acies

acies hoſtium fuit. In dextrum cornu, unde circa fluvium commiſſum proelium erat, elephantes inducti et ala ſociorum: et hinc primum fuga Macedonum eſt orta. Nam ſicut pleraque nova commenta mortalium in verbis vim habent, experiendo, quum agi, non, quemadmodum agantur, ediſſeri, oportet, ſine ullo effectu evaneſcunt; ita tum elephanti in acie nomen tantum ſine uſu fuerunt. Elephantorum inpetum ſubſequuti ſunt ſocii nominis Latini, pepuleruntque laevum cornu. In medio ſecunda legio inmiſſa diſſipavit phalangem. Neque ulla evidentior cauſa victoriae fuit, quam quod multa paſſim proelia erant, quae fluctuantem turbarunt primo, deinde disjecerunt phalangem: cujus confertae et intentis horrentis haſtis intolerabiles vires ſunt. Si carptim adgrediendo circumagere inmobilem longitudine et gravitate haſtam cogas, confuſa ſtrue inplicantur: ſi vero aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinae modo turbantur. Sicut tum adverſus catervatim incurrentes Romanos, et interrupta multifariam acie, obviam ire cogebantur; et Romani, quacumque data intervalla eſſent, inſinuabant ordines ſuos. Qui, ſi univerſa acie in frontem adverſus inſtructam phalangem concurriſſent, quod Pelignis, principio pugnae incaute congreſſis adverſus caetratos, evenit, induiſſent ſe haſtis, nec confertam aciem sustinuiſſent.

XLIII. Ceterum ſicut peditum paſſim caedes fiebant, niſi qui abjectis armis fugerunt; ſic equitatus prope integer pugna exceſſit. Princeps fugae rex ipſe erat. Jam a Pydna cum ſacris alis equitum Pellam petebat. Confeſtim eos Cotys ſequebatur Odryſarumque equitatus. Ceterae quoque Macedonum alae inte-

integris abibant ordinibus; quia interjecta peditum acies, cujus caedes victores tenebant, inmemores fecerat sequendi equites. Diu phalanx a fronte, a lateribus, ab tergo caesa est: postremo, qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes ad mare fugientes, quidam aquam etiam ingressi, manus ad eos, qui in classe erant, tendentes, subpliciter vitam orabant; et quum scaphas concurrere undique ab navibus cernerent, ad excipiendos sese venire rati, ut caperent potius, quam occiderent, longius in aquam, quidam etiam natantes, progressi sunt. Sed quum hostiliter e scaphis caederentur, retro, qui poterant, nando repetentes terram, in aliam foediorem pestem incidebant. Elephanti enim, ab rectoribus ad litus acti, exeuntes obterebant elidebantque. Facile conveniebat, Romanis numquam una acie tantum Macedonum interfectum. Caesa enim ad viginti millia hominum sunt: ad sex millia, qui Pydnam ex acie persugerant, vivi in potestatem pervenerunt; et vagi e fuga quinque millia hominum capta. Ex victoribus ceciderunt non plus centum, et eorum multo major pars Peligni. Vulnerati aliquanto plures sunt. Quod si maturius pugnari coeptum esset, ut satis diei victoribus ad persequendum superesset, deletae omnes copiae forent: nunc inminens nox et fugientes texit, et Romanis pigritiem ad sequendum locis ignotis fecit.

XLIII. Perseus ad Pieriam sylvam via militari, frequenti agmine equitum et regio comitatu, fugit. Simul in sylvam ventum est, vbi plures diversae semitae erant, et nox adpropinquabat; cum perpaucis maxime fidis via devertit. Equites, sine duce relicti, alii alia in civitates suas dilapsi sunt: perpauci

inde Pellam celerius, quam ipſe Perſeus, quia recta expedita via ierant, pervenerunt. Rex ad mediam ferme noctem terrore et variis difficultatibus viae vexatus eſt. In regia Perſeo, qui Pellae praeerat, Euctus regiique pueri praeſto erant. Contra ea amicorum, qui, alii alio caſu ſervati, ex proelio Pellam venerant, quum ſaepe arceſſiti eſſent, nemo ad eum venit. Tres erant tantum cum eo fugae comites, Euander Cretenſis, Neo Boeotius et Archidamus Aetolus. Cum iis, jam metuens, ne, qui venire ad ſe abnuerent, majus aliquid mox auderent, quarta vigilia profugit. Sequuti eum ſunt admodum quingenti Cretenſes. Petebat Amphipolim: ſed nocte a Pella exierat, properans ante lucem Axium amnem trajicere, eum finem ſequendi, propter difficultatem tranſitus, fore ratus Romanis.

XLIV. Conſulem, quum ſe in caſtra victor recepiſſet, ne ſincero gaudio frueretur, cura de minore filio ſtimulabat. P. Scipio is erat, Africanus et ipſe poſtea, deleta Carthagine, adpellatus, naturalis conſulis Paulli, adoptione Africani nepos. Is, ſeptimum decimum tunc annum agens, quod ipſum curam augebat, dum effuſe ſequitur hoſtes, in partem aliam turba ablatus erat; et, ſerius quum rediſſet, tunc demum, recepto ſoſpite filio, victoriae tantae gaudium conſul ſenſit. Amphipolim quum jam fama pugnae perveniſſet, concurſusque matronarum in templum Dianae, quam Tauropolon vocant, ad opem expoſcendam fieret; Diodorus, qui praeerat urbi, metuens, ne Thraces, quorum duo millia in praeſidio erant, urbem in tumultu diriperent, ab ſubornato ab ſe per fallaciam in tabellarii ſpeciem literas in foro medio adcepit. Scriptum

in

in iis erat, *ad Emathiam classem Romanam adpulsam esse, agrosque circa vexari. Orare praefectos Emathiae, ut praesidium adversus populatores mittat.* His lectis, hortatur Thracas, *ut ad tuendam Emathiae oram proficiscantur. Magnam eos caedem praedamque, palatis passim per agros Romanis, facturos. Simul elevat famam adversae pugnae: quae si vera foret, alium super alium recentes ex fuga venturos fuisse.* Per hanc causam Thracibus ablegatis, simul transgressos eos Strymonem vidit, portas clausit.

XLV. Tertio die Perseus, quam pugnatum erat, Amphipolim venit. Inde oratores cum caduceo ad Paullum misit. Interim Hippias et Medon et Pantauchus, principes amicorum regis, Beroeam, quo ex acie confugerant, ipsi ad consulem profecti, Romanis dedunt; hoc idem et aliae deinceps metu perculsae parabant facere. Consul, nuntiis victoriae Q. Fabio filio et L. Lentulo et Q. Metello cum literis Romam missis, spolia jacentis hostium exercitus peditibus concessit; equitibus praedam circumjecti agri, dum ne amplius duabus noctibus a castris abessent. Ipse propius mare ad Pydnam castra movit. Beroea primum, deinde Thessalonica et Pella, et deinceps omnis ferme Macedonia intra biduum dedita. Pydnaei, qui proximi erant, nondum miserant legatos: multitudo incondita plurium simul gentium turbaque, quae ex acie fuga in unum compulsa erat, consilium et consensum civitatis inpediebat; nec clausae modo portae, sed etiam inaedificatae erant. Missi Medon et Pantauchus sub muros ad conloquium Solonis, qui praesidio erat: per eum emittitur militaris turba. Oppidum deditum militibus datur diripiendum. Perseus, una tantum spe Bisal-

Bisaltarum auxilii tentata, ad quos nequidquam miserat legatos, in concionem processit, Philippum secum filium habens; ut et ipsos Amphipolitanos, et equitum peditumque, qui aut semper sequuti, aut fuga eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquoties dicere incipientem quum lacrumae praepedissent; quia ipse dicere nequit, Euandro Cretensi editis, quae agi cum multitudine vellet, de templo descendit. Multitudo, sicut ad conspectum regis fletumque tam miserabilem et ipsa ingemuerat lacrumaveratque, ita Euandri orationem adspernabatur; et quidam ausi sunt media ex concione subclamare: *Abite hinc, ne, qui pauci supersumus, propter vos pereamus.* Horum ferocia vocem Euandri clausit. Rex in domum se recepit, pecuniaque et auro argentoque in lembos, qui in Strymone stabant, delatis, et ipse ad flumen descendit. Thraces, navibus se committere non ausi, domos dilapsi, et aliae militaris generis turbae: Cretenses spem pecuniae sequuti. Et, quoniam in dividendo plus obfensionum, quam gratiae, erat, quinquaginta talenta iis posita sunt in ripa diripienda. Ab hac direptione quum per tumultum naves conscenderent, lembum unum in ostio amnis multitudine gravatum merserunt. Galepsum eo die, postero Samothracam, quam petebant, perveniunt: ad duo millia talentum pervecta eo dicuntur.

XLVI. Paullus, per omnes deditas civitates dimissis, qui praeessent, ne qua injuria in nova pace victis fieret, recentisque apud se caduceatoribus regis, P. Nasicam, ignarus fugae regis, Amphipolim misit cum modica peditum equitumque manu; simul ut Sinticèn evastaret, et ad omnes conatus regis inpedimento

mento esset. Inter haec Meliboea a Cn. Octavio capitur diripiturque: ad Aeginium, ad quod obpugnandum Cn. Anicius legatus missus erat, ducenti, eruptione ex oppido facta, amissi sunt, ignaris Aeginiensibus debellatum esse. Consul, a Pydna profectus, cum toto exercitu die altero Pellam pervenit, et, quum castra mille passus inde posuisset, per aliquot dies ibi stativa habuit, situm urbis undique adspiciens; quam non sine causa delectam esse regiam advertit. Sita est in tumulo, vergente in occidentem hibernum. Cingunt paludes inexsuperabilis altitudinis aestate et hyeme, quas restagnantes faciunt lacus. In ipsa palude, qua proxima urbi est, velut insula eminet, aggeri operis ingentis inposita, qui et murum sustineat, et humore circumfusae paludis nihil laedatur. Muro urbis conjuncta procul videtur: divisa est intermurali amni, et eadem ponte juncta; ut nec, obpugnante externo, aditum ab ulla parte habeat, nec, si quem ibi rex includat, ullum nisi per facillimae custodiae pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: sed tum nihil praeter trecenta talenta, quae missa Gentio regi, deinde retenta fuerant, inventum est. Per quos dies ad Pellam stativa fuerunt, legationes frequentes, quae ad gratulandum convenerant, maxime ex Thessalia, auditae sunt. Nuntio deinde adcepto, Persea Samothracam trajecisse, profectus a Pella consul quartis castris Amphipolim pervenit. Effusa omnis obvia turba cuivis indicio erat, non bono ac justo rege orba

* * *

T.

T. LIVII PATAVINI
LIBER XLV.

BREVIARIVM.

Cap. 1. Victoriae de Perseo reportatae nuntii primum incerti, 2. mox veri Romam perlati. Ingens populi laetitia et ſubplicationes. SCtum de militibus dimittendis. 3. Literae laureatae ex Illyrico adlatae, et novae ſubplicationes. Rhodiorum gratulatio reſponſumque ſenatus. 4. Literae a Perſeo ad Aemilium coſ. cum titulo primum regii, deinde privati nominis ſcriptae, et legatio fruſtra ad eum miſſa. 5. Claſſis Cn. Octavii ad Samothracen adpellitur, inſulam ſacram. Ea tum violata credebatur recepto Evandro Cretenſi, qui caedis Eumenis prope perpetratae arguebatur. Amicum in jus vocatum interfici jubet Perſeus, et vulgari, eum ſibi ipſum mortem conſciviſſe. 6. Quo facinore abalienati ab eo amici, pueri regii Macedonesque alii transeunt ad Romanos, iisque liberos quoque parvos regis tradunt. Ipſe fruſtra tum fugam molitur, tum in latere templi deliteſcit, et tandem ſolus prope relictus ſeſe Philippumque, maximum natu e filiis, Octavio in poteſtatem dedit. 7. Adducitur deinde ad conſulem, et benigne ab eo excipitur. 8. Verba ab Aemilio primum regi, deinde ſuis dicta. 9. Regni Macedonici origo, incrementa, violenta diviſio et finis. 10. Legati Romanorum, Alexandriam peten-

petentes, enixis Rhodiorum precibus Rhodum et ibi in concionem pertrahuntur. Acerba C. Popillii oratio, moderatior C. Decimii; et judicia coram his in factionem Persei exercita. 11. *Reconciliatio inter Ptolemaeos fratres, et bellum ab Antiocho utrique inlatum.* 12. *Hujus reditus in regnum, effectus auctoritate Romani senatus et legati, C. Popillii, qui virga regem circumscripserat, et responsum postulaverat, prius quam hoc circulo excederet. Obscura fama consulatus C. Licinii, deficiente materia rerum in Gallia gerendarum.* 13. *Antiochi, Ptolemaeorum et Eumenis legationes. Controversiae Pisanorum Lunensiumque de finibus agrorum, a quinqueviris Rom. compositae. Oratio Masgabae filii Masinissae in senatu Rom.* 14. *Hujus responsio et munera. Infaustus Misagenis, alterius Masinissae filii, reditus in Africam.* 15. *Libertini in Esquilinam tribum conjecti. Severa et concors censura C. Claudii Pulchri et Ti. Sempronii Gracchi.*

16. *Sortitio provinciarum. Pisae et Gallia decretae consulibus Q. Aelio Paeto et M. Junio Penno. Prodigia procurata; et dona ob devictos Persea Gentiumque data diis ad omnia pulvinaria.* 17. *Legati decem in Macedoniam et quinque in Illyricum missi, de quorum sententia imperatores L. Paullus et L. Anicius res ibi componerent.* 18. *SCtum de Macedonia et Illyrico.* 19. *Attali adventus, gratulatio, querimonia Gallici tumultus, secreta et inpia spes regni ab senatu inpetrandi vivo fratre, quae prudenti monitione Stratii amici medicique coercetur.* 20. *Moderata ejus postulata; honores et munera illi data. Rhodiorum legati non auditi.* 21. *Rogatio de bello Rhodiis indicendo a M'. Juventio Thalna praetore, non consulto ante senatu, non consulibus certioribus factis, pro-*

mul-

mulgata, cui intercedunt M. Antonius et M. Pomponius tribuni plebis. Nova Rhodiorum legatio, cujus principes ſunt Aſtymedes et Philocrates. 22-24. Aſtymedis oratio in ſenatu. 25. Oratio a M. Porcio Catone pro Rhodiis habita. Anceps reſponſum iis redditum. Alia eorum legatio, et bella cum Cauniis, qui defecerant, finitimisque ab illis geſta. 26. Epirus ab L. Anicio pacata. Libertas Illyriorum pronuntiata. Diviſio Illyrici in tres partes. 27. Direptio Aeginii, Agaſſarum et Aeni. 27. 28. Iter ab Aemilio Paullo per Graeciam factum. Aetolorum querelae. Perſeus ejusque liberi Amphipolim adciti. 29. 30. Libertas et diviſio Macedoniae. 31. Judicium de Aetolis, et quaeſtiones in Graeciae Aſiaeque civitatibus de Perſei fautoribus habitae. 32. Macedonum res publica conſilio ſenatorum, quos Synedros vocant, adminiſtranda. Regum amici miniſtrique ex Macedonia in Italiam translati. Leges Macedoniae a Paullo datae. Ludi et epulae ab eodem Amphipoli paratae. 33. Acervus armorum omnis generis ibidem ſuccenſus. Paulli munificentia et profectio. Praeda Macedonica in claſſem impoſita. 34. Epiri praeda exercitui data, et muri LXX urbium direptarum diruti. Indignatio exercitus Macedonici, expertis regiae praedae. Paulli et Anicii trajectio in Italiam. Irrita legatio Romanorum in Aſiam miſſa ad finiendum bellum inter Eumenem et Gallos. 35. Adventus Perſei, Gentii aliorumque captivorum principumque Macedoniae et Graeciae. Mox Paullus regia nave ingentis magnitudinis, paucosque poſt dies Anicius et Octavius claſſe ſua ad Vrbem advehuntur, et tribus iis omnibus decernitur ab ſenatu triumphus. Paulli triumpho refragatur exercitus Macedonicus. 36. In comitiis ferendae legis eam disſuadet Ser. Sulpicius

picius Galba tribunus militum, 37-39. et ſuadet M. Servilius. 40. Triumphus Paulli, et ſumma omnis captivi auri argentique. Mors duorum Paulli filiorum, quos, duobus datis in adoptionem, ſolos nominis et ſacrorum familiaeque heredes retinuerat domi. 41. Oratio ejus de fortuna ſua. 42 Triumphus navalis Cn. Octavii, Perſeus cum Alexandro filio Albam in cuſtodiam ducitur. Bitis, Cotyis filius, cum obſidibus, Perſeo olim datis, regi Thracum petenti remittitur. Regum Macedoniae naves inviſitatae ante magnitudinis ſubducuntur in campo Martio. 43. L. Anicii triumphus. Rex Gentius cum liberis et conjuge et Caravantio fratre ante currum ejus, et deinde Iguvium in cuſtodiam ducitur. 44 Comitia conſularia et praetoria. Pruſias cum filio Nicomede magnoque comitatu Romam venit, ut gratuletur victoriam, et ſenatum ſalutet eique commendet filium. Preces et humilitas regis, muneraque ei data.

I. Victoriae nuntii, Q. Fabius et L. Lentulus et Q. Metellus, quanta potuit adhiberi feſtinatio, celeriter Romam quum veniſſent, praeceptam tamen ejus rei laetitiam invenerunt. Quarto poſt die, quam cum rege eſt pugnatum, quum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota ſpectacula pervaſit, *pugnatum in Macedonia, et devictum regem eſſe.* Dein fremitus increbruit; poſtremo clamor plauſusque, velut certo nuntio victoriae adlato, eſt exortus. Mirari magiſtratus. et quaerere auctorem repentinae laetitiae. Qui poſtquam nullus erat, evanuit quidem tamquam incertae rei gaudium; omen tamen laetum inſidebat animis.

animis. Quod poſtquam veris nuntiis Fabii Lentulique et Metelli adventu firmatum eſt, quum victoria ipſa, tum augurio animorum ſuorum, laetabantur. Et aliter traditur circenſis turbae non minus ſimilis veri laetitia. Ante diem decimum Calendas Octobres, ludorum Romanorum ſecundo die, C. Licinio conſuli, ad quadrigas mittendas eſcendenti, tabellarius, qui ſe ex Macedonia venire diceret, * laureatas literas dicitur. Quadrigis miſſis, conſul currum conſcendit, et, quum per circum reveheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo oſtendit. Quibus conſpectis, repente inmemor ſpectaculi populus in medium decurrit. Eo ſenatum conſul vocavit, recitatisque tabellis, ex auctoritate Patrum pro foris publicis denuntiavit populo: *L. Aemilium conlegam ſignis conlatis cum rege Perſeo pugnaſſe. Macedonum exercitum caeſum fuſumque. Regem cum paucis fugiſſe. Civitates omnes Macedoniae in ditionem populi Romani veniſſe.* His auditis, clamor cum ingenti plauſu ortus: ludis relictis, domus magna pars hominum ad conjuges liberosque laetum nuntium portabant. Tertius decimus dies erat ab eo, quo in Macedonia pugnatum eſt.

II. Poſtero die ſenatus in curia habitus, ſubplicationesque decretae, et ſenatus conſultum factum eſt, ut conſul, quos, praeter milites ſociosque navales, conjuratos haberet, dimitteret. De militibus ſociisque navalibus dimittendis referretur, quum legati ab L. Aemilio conſule, a quibus praemiſſus tabellarius eſſet, *. Ante diem ſextum Calendas Octobres, hora fere ſecunda, legati Vrbem ingreſſi ſunt, ingentem ſecum obcurrentium, quacumque ibant, proſequentiumque trahentes turbam, in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus

forte

forte in curia erat: eo legatos conſul introduxit. Ibi tantum temporis retenti, dum exponerent, *quantae regiae copiae peditum equitumque fuiſſent, quot millia ex his caeſa, quot capta forent; quam paucorum militum jactura tanta hoſtium ſtrages facta; quam cum paucis rex fugiſſet: exiſtimari Samothraciam petiturum, paratam claſſem ad perſequendum eſſe: neque terra, neque mari elabi poſſe;* eadem haec paullo poſt in concionem traducti expoſuerunt: renovataque laetitia, quum conſul edixiſſet, *ut omnes aedes ſacrae aperirentur,* pro ſe quisque ex concione ad gratias agendas ire Diis; ingentique turba, non virorum modo, ſed etiam feminarum, conferta tota urbe Deorum inmortalium templa. Senatus, revocatus in curiam, ſubplicationes, ob rem egregie geſtam ab L. Aemilio conſule, in quinque dies circa omnia pulvinaria decrevit, hoſtiisque majoribus ſacrificari juſſit. Naves, quae in Tiberi paratae inſtructaeque ſtabant, ut, ſi rex poſſet reſiſtere, in Macedoniam mitterentur, ſubduci, et in navalibus conlocari; ſocios navales, dato annuo ſtipendio, dimitti, et cum his omnes, qui in conſulis verba juraverant; et quod militum Corcyrae, Brundiſii, ad mare ſuperum, aut in agro Larinati eſſet, (omnibus his locis diſpoſitus exercitus fuerat, cum quo, ſi res poſceret, C. Licinius conlegae ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Subplicatio pro concione populi indicta eſt ex ante diem quintum Idus Octobres cum eo die in quinque dies.

III. Ex Illyrico duo legati, C. Licinius Nerva et P. Decius, nuntiarunt, *exercitum Illyriorum caeſum, Gentium regem captum, in ditione populi Romani et Illyricum eſſe.* Ob eas res, geſtas ductu auſpicioque L. Anicii prae-

toris, senatus in triduum supplicationes decrevit, ut Latinae edictae a consule sunt in ante quartum et tertium et pridie Idus Novembres. Tradidere quidam, legatos Rhodios, nondum missos, post victoriam nuntiatam, velut ad ludibrium stolidae superbiae, in senatum vocatos esse. Ibi Agepolim principem eorum ita loquutum: *Missos esse legatos ab Rhodiis ad pacem inter Romanos et Persea faciendam, quod id bellum grave atque incommodum Graeciae omni, sumtuosum ac damnosum ipsis Romanis esset. Fortunam perbene fecisse, quando, finito aliter bello, gratulandi sibi de victoria egregia Romanis opportunitatem dedisset.* Haec ab Rhodio dicta. Responsum ab senatu esse, *Rhodios nec utilitatum Graeciae, neque cura inpensarum populi Romani, sed pro Perseo legationem eam misisse. Nam si ea fuisset cura, quae similaretur, tum mittendos legatos fuisse, quum Perseus, in Thessaliam exercitu inducto, per biennium Graecas urbes, alias obsideret, alias denuntiatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodiis mentionem factam. Postquam superatos saltus transgressosque in Macedoniam Romanos audirent, et inclusum teneri Persea, tunc Rhodios legationem misisse, non ad ullam aliam rem, quam ad Persea ex inminenti periculo eripiendum.* Cum hoc responso legatos dimissos.

IV. Per eosdem dies et M. Marcellus, ex provincia Hispania decedens, Marcolica nobili urbe capta, decem pondo auri et argenti ad summam sestertii decies in aerarium retulit. Paullus Aemilius consul, quum castra, ut supra dictum est, ad Siras terrae Odomanticae haberet, quum literas ab rege Perseo per ignobiles tres legatos cerneret, et ipse inlacrumasse dicitur sorti humanae; quod, qui paullo ante, non contentus

tus regno Macedoniae, Dardanos Illyriosque obpugnasset, Bastarnarum civisset auxilia, is tum, amisso exercitu, extorris regno, in parvam insulam compulsus, subplex, fani religione, non viribus suis, tutus esset. Sed postquam, *Regem Persea consuli Paullo salutem*, legit; miserationem omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaque quamquam in reliqua parte literarum minime regiae preces erant, tamen sine responso ac sine literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus, cujus nominis obliviscendum victo esset: itaque alterae literae, cum privati nominis titulo missae, et petiere, et inpetravere, ut aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de statu et conditione suae fortunae posset. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Postumius Albinus, A. Antonius. Nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni vi amplectente, Paullo, ut se suaque omnia in fidem et clementiam populi Romani permitteret, contendente.

V. Dum haec aguntur, classis Cn. Octavii Samothracam est adpulsa. Is quoque, praesenti admoto terrore, modo minis, modo spe perlicere, ut se traderet, quum conaretur; adjuvit in hoc eum res, seu casu contracta, seu consilio. L. Atilius inlustris adolescens, quum in concione esse populum Samothracum animum advertisset, a magistratibus petiit, ut sibi paucis adloquendi populi potestatem facerent. Permisso, *Vtrum nos, hospites Samothraces, vere adcepimus, an falso, sacram hanc insulam, et augusti totam atque inviolati soli esse?* Quum creditae sanctitati adsentirentur omnes, *Cur igitur*, inquit, *pollutam homicida sanguine regis Eumenis violavit? et, quum omnis praefatio sacrorum eos, quibus non sint purae*

 manus,

manus, ſacris arceat, vos penetralia veſtra contaminari cruento latronis corpore ſinetis? Nobilis fama erat, apud omnes Graeciae civitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis prope perpetrata caedes. Itaque, praeterquam quod in poteſtate Romanorum ſeſe inſulamque totam et templum cernebant eſſe, ne inmerito quidem ea ſibi exprobrari rati, Theondam, qui ſummus magiſtratus apud eos erat, (regem ipſi adpellant) ad Perſea mittunt, qui nuntiaret, *Argui caedis Euandrum Cretenſem: eſſe autem judicia apud ſeſe more majorum comparata de iis, qui inceſtas manus intuliſſe intra terminos ſacratos templi dicantur. Si confideret Euander, innoxium ſe rei capitalis argui, veniret ad cauſam dicendam: ſi committere ſe judicio non auderet, liberaret religione templum, ac ſibimet ipſe conſuleret.* Perſeus, evocato Euandro, judicium ſubeundi nullo pacto auctor eſſe: *nec cauſa, nec gratia parem fore,* (ſuberat et ille metus, ne damnatus auctorem ſe nefandi facinoris protraheret) *reliqui quid eſſet, niſi ut fortiter moriatur?* Nihil palam abnuere Euander: ſed quum, veneno ſe malle mori, quam ferro, dixiſſet; obculte fugam parabat. Quod quum renuntiatum regi eſſet, metuens, ne, tamquam a ſe ſubtracto poenae reo, iram Samothracum in ſe converteret, interfici Euandrum juſſit. Qua perpetrata temere caede, ſubiit extemplo animum, in ſe nimirum receptam labem, quae Euandri fuiſſet: ab illo Delphis vulneratum Eumenem, ab ſe Samothracae Euandrum occiſum. Ita duo ſanctiſſima in terris templa, ſe uno auctore, ſanguine humano violata. Hujus rei crimen, corrupto pecunia Theonda, avertitur, ut renuntiaret populo, Euandrum ſibi ipſum mortem conſciſſe.

VI.

VI. Ceterum tanto facinore in unicum relictum amicum, ab ipſo per tot caſus expertum proditumque, quia non prodiderat, omnium ab ſe abalienavit animos. Pro ſe quisque transire ad Romanos; fugaeque conſilium capere ſolum prope relictum coegerunt: Oroandemque Cretenſem, cui nota Thraciae ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat, adpellat, ut ſe ſublatum in lembum ad Cotym deveheret. Demetrium eſt portus in promontorio quodam Samothracae: ibi lembus ſtabat. Sub occaſum ſolis deferuntur, quae ad uſum neceſſaria erant: defertur et pecunia, quanta clam deferri poterat. Rex ipſe nocte media, cum tribus conſciis fugae, per poſticum aedium in propinquum cubiculo hortum atque inde, maceriam aegre transgreſſus, ad mare pervenit. Oroandes jam tum, dum pecunia deferretur, primis tenebris ſolverat navem, ac per altum Cretam petebat. Poſtquam in portu navis non inventa eſt, vagatus Perſeus aliquamdiu in litore, poſtremo timens lucem jam adpropinquantem, in hoſpitium redire non auſus, in latere templi prope angulum obſcurum delituit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi, ad miniſterium electi regis. Ea cohors, perſequuta regem fugientem, ne tum quidem abscedebat, donec juſſu Cn. Octavii pronuntiatum eſt per praeconem, *Regios pueros Macedonasque alios, qui Samothracae eſſent, ſi transirent ad Romanos, incolumitatem libertatemque et ſua omnia ſervaturos, quae aut ſecum haberent, aut in Macedonia reliquiſſent.* Ad hanc vocem transitio omnium facta eſt, nominaque dabant ad C. Poſtumium tribunum militum. Liberos quoque parvos regios Ion Theſſalonicenſis Octavio tradidit; nec quisquam, praeter Phi-

 lippum,

lippum, maximum natu e filiis, cum rege relictus. Tum ſeſe filiumque Octavio tradidit, fortunam Deosque, quorum in templo erant, nulla ope ſubplicem juvantes, adcuſans. In praetoriam navem inponi juſſus: eodem et pecunia, quae ſuperfuit, delata eſt; extemploque claſſis Amphipolim repetit. Inde Octavius regem in caſtra ad conſulem mitit, praemiſſis literis, ut in poteſtate eum eſſe et adduci ſciret.

VII. Secundam eam Paullus, ſicut erat, victoriam ratus, victimas cecidit eo nuntio, et, conſilio advocato, literas praetoris quum recitaſſet, Q. Aelium Tuberonem obviam regi miſit: ceteros manere in praetorio frequentes juſſit. Non alias ad ullum ſpectaculum tanta multitudo obcurrit. Patrum aetate Syphax rex captus in caſtra Romana adductus erat; praeterquam quod nec ſua, nec gentis fama comparandus, tunc quoque adceſſio Punici belli fuerat, ſicut Gentius Macedonici. Perſeus caput belli erat; nec ipſius tantum, patris avique, quos ſanguine ac genere contingebat, fama conſpectum eum efficiebat: ſed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui ſummum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus ille Perſeus ingreſſus eſt caſtra, nullo ſuorum aliove comite, qui ſocius calamitatis miſerabiliorem eum faceret. Progredi prae turba obcurrentium ad ſpectaculum non poterat, donec conſul lictores miſiſſet, qui ſubmovendo iter ad praetorium facerent. Conſurrexit conſul, et, juſſis ſedere aliis, progreſſusque paullum, introeunti regi dextram porrexit; ſubmittentemque ſe ad pedes ſuſtulit, nec adtingere genua paſſus, introductum in tabernaculum adverſus advocatos in conſilium conſidere juſſit.

VIII.

VIII. Prima percontatio fuit, *qua ſubactus injuria contra populum Romanum bellum tam infeſto animo ſuscepiſſet, quo ſe regnumque ſuum ad ultimum discrimen adduceret?* Quum, reſponſum exſpectantibus cunctis, terram intuens, diu tacitus fleret, rurſum conſul: *Si juvenis regnum adcepiſſes, minus equidem mirarer, ignoraſſe te, quam gravis aut amicus, aut inimicus eſſet populus Romanus. Nunc vero, quum et bello patris tui, quod nobiscum geſſit, interfuiſſes, et pacis poſtea, quam cum ſumma fide adverſus eum coluimus, meminiſſes, quod conſilium, quorum et vim bello, et fidem in pace expertus eſſes, cum iis tibi bellum eſſe, quam pacem, malle?* Nec interrogatus, nec adcuſatus quum reſponderet; *Vtcumque tamen haec, ſive errore humano, ſeu caſu, ſeu neceſſitate inciderunt, bonum animum habe: multorum regum, populorum caſibus cognita populi Romani clementia non modo ſpem tibi, ſed prope certam fiduciam ſalutis, praebet.* Haec Graeco ſermone Perſeo: Latine deinde ſuis, *Exemplum inſigne cernitis,* inquit, *mutationis rerum humanarum. Vobis hoc praecipue dico, juvenes. Ideo in ſecundis rebus nihil in quemquam ſuperbe ac violenter conſulere decet, nec praeſenti credere fortunae; quum, quid veſper ferat, incertum ſit. Is demum vir erit, cujus animum nec proſpera flatu ſuo efferet, nec adverſa infringet.* Conſilio dimiſſo, tuendi cura regis Q. Aelio mandatur. Eo die et invitatus ad conſulem Perſeus, et alius omnis ei honos habitus eſt, qui haberi in tali fortuna poterat.

IX. Exercitus deinde in hiberna dimiſſus eſt. Maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquae urbes adceperunt. Hic finis belli, quum quadriennium continuum bellatum eſſet, inter Romanos ac Perſea fuit;

 idem-

idemque finis inclyti per Europae plerumque atque Afiam omnem regni. Vicefimum ab Carano, qui primus regnavit, Perfea numerabant. Perfeus, Q. Fulvio, L. Manlio confulibus, regnum adcepit: a fenatu rex eft adpellatus, M. Junio, A. Manlio confulibus: regnavit undecim annos. Macedonum obfcura admodum fama usque ad Philippum Amyntae filium fuit: inde ac per eum crefcere quum coepiffet, Europae fe tamen finibus continuit, Graeciam omnem et partem Thraciae atque Illyrici amplexa. Superfudit deinde fe in Afiam; et tredecim annis, quibus Alexander regnavit, primum omnia, qua Perfarum prope inmenfo fpatio imperium fuerat, fuae ditionis fecit. Arabas hinc Indiamque, qua terrarum ultimus finis Rubrum mare amplectitur, peragravit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenque; inde morte Alexandri distractum in multa regna, dum ad fe quisque opes rapiunt, lacerantes viribus: a fummo culmine fortunae ad ultimum finem centum quinquaginta annos ftetit.

X. Victoriae Romanae fama quum pervafiffet in Afiam, Antenor, qui cum claffe lemborum ad Phanas ftabat, Caffandriam inde trajecit. C. Popillius, qui ad Delum praefidio navibus Macedoniam petentibus erat, poftquam debellatum in Macedonia, et ftatione fubmotos hoftium lembos audivit, dimiffis et ipfe Atticis navibus, ad fusceptam legationem peragendam navigare Aegyptum pergit; ut prius obcurrere Antiocho poffet, quam ad Alexandriae moenia adcederet. Quum praetervehērentur Afiam legati, et Loryma veniffent, qui portus viginti paullo amplius millia ab Rhodo abeft, ex adverfo urbi ipfi pofitus; principes Rhodiorum obcurrunt (jam enim

eo.

eo quoque victoriae famā perlata erat) orantes, *ut Rhodum deveherentur. Pertinere id ad famam salutemque civitatis, noscere ipsos omnia, quae acta essent agerenturque Rhodi, et comperta per se, non vulgata fama, Romam referre.* Diu negantes perpulerunt, ut moram navigationis brevem pro salute sociae urbis paterentur. Postquam Rhodum ventum est, in concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Adventus legatorum auxit potius timorem civitati, quam minuit: omnia enim Popillius, quae singuli universique eo bello hostiliter dixerant fecerantque, retulit: et vir asper ingenio augebat atrocitatem eorum, quae dicerentur, vultu truci et adcusatoria voce; ut, quum propriae simultatis nulla causa cum civitate esset, ex unius senatoris Romani acerbitate, qualis in se universi senatus animus esset, conjectarent. C. Decimii moderatior oratio fuit, qui, *in plerisque eorum, quae commemorata a Popillio essent, culpam non penes populum, sed penes paucos concitores vulgi esse,* dixit. *Eos, venalem linguam habentes, decreta plena regiae adsentationis fecisse, et eas legationes misisse, quarum Rhodios semper non minus puderet, quam poeniteret. Quae omnia, si tamen populo foret, in capita noxiorum versura.* Cum magno adsensu auditus est, non magis eo, quod multitudinis noxam elevabat, quam quod culpam in auctores verterat. Itaque quum principes eorum Romanis responderent, nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui, quae Popillius objecerat, diluere utcumque conati sunt, quam eorum, qui Decimio in auctoribus ad piaculum noxae objiciendis adsensi sunt. Decretum igitur extemplo, ut, qui pro Perseo adversus Romanos dixisse quid aut fecisse convincerentur, capitis condemnarentur.

tur. Excesserunt urbe sub adventu Romanorum quidam, alii mortem sibi consciverunt. Legati, non ultra quam quinque dies Rhodi morati, Alexandriam proficiscuntur. Nec eo segnius judicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebantur: quam perseverantiam in exsequenda re Decimii lenitas *.

XI. Quum haec gererentur, Antiochus frustra tentatis moenibus Alexandriae abscesserat; ceteraque Aegypto potitus, relicto Memphi majore Ptolemaeo, cui regnum quaeri suis viribus similabat, ut victorem mox adgrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec hujus voluntatis ejus ignarus Ptolemaeus, dum conterritum obsidionis metu minorem fratrem haberet, posse se recipi Alexandriae, et sorore adjuvante, et non repugnantibus fratris amicis, ratus; primum ad sororem, deinde ad fratrem amicosque ejus, non prius destitit mittere, quam pacem cum iis confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod, cetera Aegypto sibi tradita, Pelusii validum relictum erat praesidium. Adparebat, claustra Aegypti teneri, ut, quum vellet, rursus exercitum induceret: bello intestino cum fratre eum exitum fore, ut victor, fessus certamine, nequaquam par Antiocho futurus esset. Haec, prudenter animadversa a majore, cum adsensu minor frater quique cum eo erant adceperunt: soror plurimum adjuvit, non consilio modo, sed etiam precibus. Itaque, consentientibus cunctis pace facta, Alexandriam recipitur, ne multitudine quidem adversante, quae in bello non per obsidionem modo, sed etiam postquam a moenibus abscessum est, quia nihil ex Aegypto subvehebatur, omnium rerum adtenuata inopia erat. His quum laetari Antiochum conveniens esset, si reducendi ejus causa exercitum

citum Aegyptum induxiffet, quo fpeciofo titulo ad omnes Afiae et Graeciae civitates, legationibus recipiendis literisque dimittendis, ufus erat, adeo eft obfenfus, ut multo acrius infeftiusque adverfus duos, quam ante adverfus unum, pararet bellum. Cyprum extemplo claffem mifit: ipfe, primo vere cum exercitu Aegyptum petens, in Coelen Syriam proceffit. Circa Rhinocolura Ptolemaei legatis agentibus gratias, quod per eum regnum patrium recepiffet, petentibusque, ut fuum munus tueretur, et diceret potius, quid fieri vellet, quam, hoftis ex focio factus, vi atque armis ageret, refpondit, *Non aliter neque claffem revocaturum, neque exercitum reducturum, nifi fibi et tota Cypro et Pelufio agroque, qui circa Pelufiacum oftium Nili effet, cederet:* diemque praeftituit, intra quam de conditionibus peractis refponfum adciperet.

XII. Poftquam dies data induciis praeteriit, * navigantibus oftio Nili ad Pelufium per deferta Arabiae * ad Memphim incolebant, et ab ceteris Aegyptiis, partim voluntate, partim metu, ad Alexandriam modicis itineribus defcendit. Ad Leufinem transgreffo flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria abeft, legati Romani obcurrerunt. Quos quum advenientes falutaffet, dextramque Popillio porrigeret; tabellas ei Popillius fcriptum habentes tradit, atque omnium primum id legere jubet. Quibus perlectis, quum fe confideraturum, adhibitis amicis, quid faciendum fibi effet, dixiffet; Popillius, pro cetera afperitate animi, virga, quam in manu gerebat, circumfcripfit regem ac, *Prius quam hoc circulo excedas,* inquit, *redde refponfum, fenatui quod referam.* Obftupefactus tam violento imperio parumper quum haefitaffet, *Faciam,* inquit, *quod*

cenfet

censet senatus. Tum demum Popillius dextram regi, tamquam socio atque amico, porrexit. Die deinde finita quum excessisset Aegypto Antiochus, legati, concordia etiam auctoritate sua inter fratres firmata, inter quos vixdum convenerat pax, Cyprum navigant, et inde, quae jam vicerat proelio Aegyptias naves, classem Antiochi dimittunt. Clara ea per gentes legatio fuit, quod haud dubie adempta Antiocho Aegyptus habenti jam, redditumque patrium regnum stirpi Ptolemaei fuerat. Consulum ejus anni, sicut alterius clarus consulatus insigni victoria, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerendi non habuit. Jam primum quum legionibus ad conveniendum diem dixit, non auspicato templum intravit. Vitio diem dictam esse augures, quum ad eos relatum est, decreverunt. Profectus in Galliam circa Macros Campos ad montes Siciminam et Papinum stativa habuit: deinde circa eadem loca cum sociis nominis Latini hibernabat: legiones Romanae, quod vitio dies exercitui ad conveniendum dicta erat, Romae manserant. Et praetores, praeter C. Papirium Carbonem, cui Sardinia evenerat, in provincias iere. Eum jus dicere Romae (nam eam quoque sortem habebat) inter cives et peregrinos Patres censuerant.

XIII. Et Popillius et ea legatio, quae missa ad Antiochum erat, Romam rediit, retulit, controversias inter reges sublatas esse, exercitumque ex Aegypto in Syriam reductum. Post ipsorum regum legati venerunt: Antiochi legati, referentes, *Omni victoria potiorem pacem regi, quae senatui placuisset, visam; eumque haud secus, quam Deorum imperio, legatorum Romanorum jussis paruisse.* Gratulati deinde victoriam sunt, *ad quam summa ope, si quid*

quid imperatum foret, adfuturum regem fuiſſe. Ptolemaei legati communi nomine regis et Cleopatrae gratias egerunt, *Plus eos ſenatui populoque Romano, quam parentibus ſuis, plus, quam Diis inmortalibus, debere; per quos obſidione miſerrima liberati eſſent, regnum patrium prope amiſſum recepiſſent.* Reſponſum ab ſenatu eſt: *Antiochum recte atque ordine feciſſe, quod legatis paruiſſet, gratumque id eſſe ſenatui populoque Romano.* Regibus Aegypti, Ptolemaeo Cleopatraeque: *ſi quid per ſe boni commodique eveniſſet, id magnopere ſenatum laetari, daturumque operam, ut regni ſui maximum ſemper praeſidium poſitum eſſe in ſide populi Romani ducant.* Munera legatis ut ex inſtituto mittenda curaret, C. Papirio praetori mandatum. Literae deinde Macedonia adlatae, quae victoriae laetitiam geminarent: *Perſea regem in poteſtatem conſulis veniſſe.* Dimiſſis legatis, disceptatum inter Piſanos Lunenſesque legatos, Piſanis querentibus, agro ſe a colonis Romanis pelli, Lunenſibus adfirmantibus, eum, de quo agatur, a triumviris agrum ſibi adſignatum eſſe. Senatus, qui de finibus cognoſcerent ſtatuerentque, quinqueviros miſit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blaſionem, Ti. Sempronium Muſcam, L. Naevium Balbum, C. Appulejum Saturninum. Et ab Eumene et ab Attalo et ab Athenaeo fratribus communis legatio de victoria gratulatum venit. Et Maſgabae, regis Maſiniſſae filio, Puteolis navem egreſſo, praeſto fuit, obviam miſſus cum pecunia, L. Manlius quaeſtor, qui Romam eum publico ſumtu perduceret. Advenienti extemplo ſenatus datus eſt. Is adoleſcens ita loquutus eſt, ut quae rebus grata erant, gratiora verbis faceret. Commemoravit, *quot pedites equitesque, quot elephantos, quantum fru-*

frumenti eo quadriennio pater ſuus in Macedoniam miſiſſet. Sed duas res ei rubori fuiſſe: unam, quod rogaſſet eum per legatos ſenatus, quae ad bellum opus eſſent, et non imperaſſet: alteram, quod pecuniam ei pro frumento miſiſſet. Maſiniſſam meminiſſe, regnum a populo Romano partum auctumque et multiplicatum habere: uſu regni contentum ſcire, dominium et jus eorum, qui dederint, eſſe. Sumere itaque eosdem, non ſe rogare, aequum eſſe, neque emere ea ex fructibus agri ab ſe dati, quae ibi proveniant. Id Maſiniſſae ſatis eſſe, et fore, quod populo Romano ſupereſſet. Cum iis mandatis a patre profectum poſtea conſequutos equites, qui devictam Macedoniam nuntiarent, gratulatumque ſenatui juberent indicare, tantae eam rem laetitiae patri ſuo eſſe, ut Romam venire velit, Jovique optimo maximo in Capitolio ſacrificare et grates agere. Id, niſi moleſtum ſit, ut ei permittatur, ab ſenatu petere.

XIV. Reſponſum regulo eſt: *Facere patrem ejus Maſiniſſam, quod virum gratum bonumque facere deceat, ut pretium honoremque debito beneficio addat. Et populum Romanum ab eo, bello Punico, forte fideliqne opera adjutum; et illum, favente populo Romano, regnum adeptum; aequitate ſua poſtea trium regum bellis deinceps omnibus functum officiis. Victoria vero populi Romani laetari eum regem mirum non eſſe, qui ſortem omnem fortunae regnique ſui cum rebus Romanis inmiſcuiſſet. Grates Diis pro populi Romani victoria apud ſuos penates ageret; Romae filium pro eo acturum. Gratulatum quoque ſatis ſuo ac patris nomine eſſe. Ipſum relinquere regnum, et Africa excedere, praeterquam quod illi inutile eſſet, non eſſe e re publica populi Romani, ſenatum cenſere.* Petenti Maſgabae, ut Hanno Hamilcaris filius obſes in locum

locum * exigeret. Munera ex senatus consulto emere regulo quaestor jussus ex centum pondo argenti, et prosequi eum Puteolos, omnemque sumtum, quoad in Italia esset, praebere, et duas naves conducere, quibus ipse comitesque regis in Africam deveherentur: et comitibus omnibus, liberis servisque, vestimenta data. Haud ita multo post de altero Masinissae filio Misagene literae adlatae sunt; *missum eum ab L. Paullo post devictum Persea in Africam cum equitibus suis; navigantem, dispersa classe in Hadriatico mari, Brundisium tribus navibus aegrum delatum.* Ad eum cum iisdem muneribus, quae data Romae fratri ejus erant, L. Stertinius quaestor Brundisium missus; jussusque curare, ut aedes hospi-

* * *

XV ***. In quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, praeter eos, quibus filius quinquenni major ex senatus consulto esset. Eos, ubi proximo lustro censi essent, censeri jusserunt: et eos, qui praedium praediave rustica pluris sestertium triginta millium haberent, censendi jus factum est. Hoc cum ita servatum esset, negabat Claudius, *suffragii lationem injussu populi censorem cuiquam homini, nedum ordini universo, adimere posse. Neque enim, si tribu movere posset, quod sit nihil aliud, quam mutare jubere tribum, ideo omnibus quinque et triginta tribubus emovere posse, id est, civitatem libertatemque eripere; non, ubi censeatur, finire, sed censu excludere.* Haec inter ipsos disceptata: postremo eo descensum est, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palam in atrio Libertatis sortirentur, in quam omnes, qui servitutem servissent, conjice-

jicerent, Esquilinae sors exiit: in ea Ti. Gracchus pronuntiavit, libertinos omnes censeri placere. Magno ea res honori censoribus apud senatum fuit. Gratiae actae et Sempronio, qui in bene coepto perseverasset, et Claudio, qui non inpedisset. Plures, quam a superioribus, et senatu emoti sunt, et equos vendere jussi. Omnes iidem ab utroque et tribu remoti, et aerarii facti: neque ullius, quem alter notaret, ab altero levata ignominia. Petentibus, ut ex instituto ad sarta tecta exigenda, et ad opera, quae locassent, probanda, anni et bimensis tempus prorogaretur, Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in senatum, intercessit. Eodem anno C. Cicerejus aedem in monte Albano dedicavit quinquennio post, quam vovit. Flamen Martialis inauguratus est eo anno L. Postumius Albinus.

XVI. Q. Aelio, M. Junio consulibus de provinciis referentibus, censuere Patres, duas provincias Hispaniam rursus fieri, quae una per bellum Macedonicum fuerat; et Macedoniam Illyricumque eosdem, L. Paullum et L. Anicium, obtinere, donec de sententia legatorum et res bello turbatas, et statum alium ejus regni formando composuissent. Consulibus Pisae et Gallia decretae cum binis legionibus peditum, et equitum quadringentenis. Praetorum sortes fuere, Q. Cassii urbana, M'. Juventii Thalnae inter peregrinos, T. Claudii Neronis Sicilia, Cn. Fulvii Hispania citerior, C. Licinii Nervae ulterior. A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat. Nequiit ire in provinciam, ad res capitales quaerendas ex senatus consulto retentus. De prodigiis deinde nuntiatis senatus est consultus. Aedes Deorum Penatium in Velia de coelo tacta erat; et in oppido Minervio duae portae et muri

muri aliquantum. Anagniae terra pluerat; et Lanuvii fax in coelo visa erat; et Calatiae in publico agro M. Valerius civis Romanus nuntiabat e foco suo sanguinem per triduum et duas noctes manasse. Ob id maxime decemviri libros adire jussi, supplicationem in diem unum populo edixerunt, et quinquaginta capris in foro sacrificaverunt. Et aliorum prodigiorum causa diem alterum supplicatio circa omnia pulvinaria fuit, et hostiis majoribus sacrificatum est, et Vrbs lustrata. Inde, quod ad honorem Deum inmortalium pertineret, decrevit senatus, *Vt, quoniam perduelles superati, Perseus et Gentius reges, cum Macedonia atque Illyrico in potestate populi Romani essent, ut, quanta dona, Ap. Claudio, M. Sempronio consulibus, ob devictum Antiochum regem data ad omnia pulvinaria essent, tanta Q. Cassius et M'. Juventius praetores curarent danda.*

XVIII. Legatos deinde, quorum de sententia imperatores L. Paullus, L. Anicius componerent res, decreverunt decem in Macedoniam, quinque in Illyricum. In Macedoniam sunt hi nominati, A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo censorii, C. Licinius Crassus, conlega in consulatu Paulli; tum prorogato imperio provinciam Galliam habebat. His consularibus addidere Cn. Domitium Ahenobarbum, Ser. Cornelium Sullam, L. Junium, C. Antistium Labeonem, T. Numisium Tarquiniensem, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Aelius Ligus consularis, C. Cicerejus, et Cn. Baebius Tamphilus, (hic priore anno, Cicerejus multis ante annis praetor fuerat) P. Terentius Tuscivicanus, P. Manilius. Moniti deinde consules a Patribus, ut, quoniam alterum ex his

ſuccedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliam oporteret, primo quoque tempore provincias aut compararent inter ſe, aut ſortirentur, ſortiti ſunt. M. Junio Piſae obvenerunt, (quem prius, quam in provinciam iret, legationes, quae undique Romam gratulatum convenerunt, introducere in ſenatum placuit) Q. Aelio Gallia. Ceterum quamquam tales viri mitterentur, quorum de conſilio ſperari poſſet, imperatores nihil indignum nec clementia nec gravitate populi Romani decreturos eſſe, tamen in ſenatu quoque agitata eſt ſumma conſiliorum, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores poſſent.

XVIII. *Omnium primum liberos eſſe* placebat *Macedonas atque Illyrios, ut omnibus gentibus adpareret, arma populi Romani non liberis ſervitutem, ſed contra ſervientibus libertatem adferre; ut et, in libertate gentes quae eſſent, tutam eam ſibi perpetuamque ſub tutela populi Romani eſſe, et, quae ſub regibus viverent, et in praeſens tempus mitiores eos juſtioresque reſpectu populi Romani habere ſe, et, ſi quando bellum cum populo Romano regibus fuiſſet ſuis, exitum ejus victoriam Romanis, ſibi libertatem adlaturum crederent. Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesque praediorum ruſticorum tolli* placebat. *Nam neque ſine publicano exerceri poſſe; et, ubi publicanus eſt, ibi aut jus publicum vanum, aut libertatem ſociis nullam eſſe. Ne ipſos quidem Macedonas idem exercere poſſe. Vbi in medio praeda adminiſtrantibus eſſet, ibi numquam cauſas ſeditionum et certaminis defore. Commune concilium gentis eſſet, ne inprobum vulgus a ſenatu aliquando libertatem ſalubri moderatione datam ad licentiam peſtilentem traheret. In quatuor regiones deſcribi Macedoniam,*

niam, ut ſuum quaeque concilium haberet, placuit; *et dimidium tributi, quam quod regibus ferre ſoliti erant, populo Romano pendere.* Similia his et in Illyricum mandata. Cetera ipſis imperatoribus legatisque relicta, in quibus praeſens tractatio rerum certiora ſubjectura erat conſilia.

XIX. Inter multas regum gentiumque et populorum legationes Attalus, frater regis Eumenis, maxime convertit in ſe omnium oculos animosque. Exceptus enim eſt ab his, qui ſimul eo bello militaverunt, haud paullo benignius, quam ſi ipſe rex Eumenes veniſſet. Adduxerant eum duae in ſpeciem honeſtae res: una, gratulatio, conveniens in ea victoria, quam ipſe adjuviſſet; altera, querimonia Gallici tumultus, Advertaeque gladiis regnum in dubium adductum eſſe. Suberat et ſecreta ſpes honorum praemiorumque ab ſenatu, quae vix ſalva pietate ejus contingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quoque non boni auctores, qui ſpe cupiditatem ejus elicerent: *Eam opinionem de Attalo et Eumene Romae eſſe, tamquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Perſi fido ſocio. Itaque vix ſtatui poſſe, utrum, quae pro ſe, an, quae contra fratrem petiturus eſſet, ab ſenatu magis inpetrabilia forent: adeo univerſos omnia et huic tribuere, et illi vero negare.* Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui, quantum ſpes ſpopondiſſet, cuperent, ni unius amici prudens monitio velut frenos animo ejus, geſtienti ſecundis rebus, inpoſuiſſet. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipſum a non ſecuro Eumene Romam miſſus, ſpeculator rerum, quae a fratre agerentur, monitorque fidus, ſi decedi fide vidiſſet. Is, ad occupatas jam aures ſollicitatumque jam animum quum veniſ-

veniſſet, adgreſſus tempeſtivis temporibus rem prope prolapſam reſtituit, *aliis alia regna creviſſe rebus,* dicendo: *regnum eorum novum, nullis vetuſtis fundatum opibus. fraterna ſtare concordia; quod unus nomen regium et praecipuum capitis inſigne gerat, omnes fratres regnent. Attalum vero, quia aetate proximus, quis non pro rege habeat? neque eo ſolum, quia tantas praeſentes ejus opes cernat, ſed quod haud ambiguum prope diem regnaturum eum infirmitate aetateque Eumenis eſſet, nullam ſtirpem liberum habentis:* (necdum enim agnoverat eum, qui poſtea regnavit). *Quid adtineret vim adferri rei, ſua ſponte mox ad eum adventurae? Adceſſiſſe etiam novam tempeſtatem regno tumultus Gallici, cui vix conſenſu et concordia regum reſiſti queat. Si vero ad externum bellum domeſtica ſeditio adjiciatur, ſiſti non poſſe; nec aliud eum, quam ne frater in regno moriatur, ſibi ipſi ſpem propinquam regni erepturum. Si utraque glorioſa res eſſet, et ſervaſſe fratri regnum, et eripuiſſe; ſervati tamen regni, quae juncta pietati ſit, potiorem laudem fuiſſe. Sed enimvero quum deteſtabilis altera res et proxima parricidio ſit, quid ad deliberationem dubii ſupereſſe? Vtrum enim partem regni petiturum eſſe, an totum erupturum? Si partem; ambo infirmos, diſtractis viribus, et omnibus injuriis obnoxios fore: ſi totum; privatumne ergo majorem fratrem, an exſulem illa aetate, illa corporis infirmitate, an ultimum mori juſſurum? Egregium enim (ut fabulis traditus impiorum fratrum eventus taceatur) Perſei exitum videri, qui ex fraterna caede raptum diadema in templo Samothracum, velut praeſentibus Diis exigentibus poenas, ad pedes victoris hoſtis proſtratus poſuerit. Eos ipſos, qui, non illi amici, ſed Eumeni infeſti, ſtimulent eum, pietatem con-*

ſtan-

ſtantiamque laudaturos, ſi fidem ad ultimum fratri praeſtitiſſet.

XX. Haec plus valuere in Attali animo. Itaque introductus in ſenatum, gratulatus victoriam, et ſua merita eo bello fratrisque, ſi qua erant, et Gallorum defectionem, quae nuper ingenti motu facta erat, expoſuit. Petiit, ut legatos mitteret ad eos, quorum auctoritate ab armis avocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Aenum ſibi et Maroneam petiit. Ita deſtituta eorum ſpe, qui, fratre adcuſato, partitionem regni petiturum crediderant, curiam exceſſit. Vt raro alias quisquam, rex aut privatus, tanto favore tantoque omnium adſenſu eſt auditus; omnibus honoribus muneribusque et praeſens eſt cultus, et proficiſcentem proſequuti ſunt. Inter multas Aſiae Graeciaeque legationes Rhodiorum maxime legati civitatem converterunt. Nam quum primo in veſte candida viſi eſſent, quod gratulantes decebat, et, ſi ſordidam veſtem habuiſſent, lugentium Perſei caſum praebere ſpeciem poterant; poſtquam conſulti ab M. Junio conſule Patres, ſtantibus in comitio legatis an locum, lautia, ſenatumque darent, nullum hoſpitale jus in iis ſervandum cenſuerunt; egreſſus e curia conſul, quum Rhodii, gratulatum ſe de victoria purgatumque civitatis crimina dicentes veniſſe, petiſſent, ut ſenatus ſibi daretur, pronuntiat: *Sociis et amicis et alia comiter atque hoſpitaliter praeſtare Romanos, et ſenatum dare conſueſſe: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorum ſociorum numero habendi ſint.* His auditis, proſtraverunt ſe omnes humi, conſulemque et cunctos, qui aderant, orantes, ne nova falſaque crimina plus obeſſe Rhodiis aequum cenſerent, quam antiqua merita, quorum ipſi teſtes eſſent. Ex-

templo, veste sordida sumta, domos principum cum precibus ac lacrumis circumibant, orantes, ut prius cognoscerent caussam, quam condemnarentur.

XXI. M'. Juventius Thalna praetor, cujus inter cives et peregrinos juris dictio erat, populum adversus Rhodios incitabat, rogationemque promulgaverat, *Ut Rhodiis bellum indiceretur, et ex magistratibus ejus anni deligerent, qui ad id bellum cum classe mitteretur*, se eum sperans futurum esse. Huic actioni M. Antonius et M. Pomponius tribuni plebis adversabantur. Sed et praetor novo maloque exemplo rem ingressus erat, quod, ante non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua unius sententia rogationem ferret, *Vellent juberentne, Rhodiis bellum indici?* quum antea semper prius senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum; et tribuni plebis, quum ita traditum esset, ne quis prius intercederet legi, quam privatis suadendi dissuadendique legem potestas facta esset, eoque persaepe evenisset, ut, qui non professi essent se intercessuros, animadversis vitiis legis ex ratione dissuadentium, intercederent, et, qui ad intercedendum venissent, desisterent, victi auctoritatibus suadentium legem. Tum inter praetorem tribunosque omnia intempestive agendi certamen erat. Tribuni festinationem praetoris ante tempus intercedendo,

* * *

in adventum im-

* * *

XXII. *** *peccaverimusne, adhuc dubium est: poenas, ignominias omnes jam patimur. Antea, Carthaginiensibus victis, Philippo, Antiocho superatis, quum Romam venissemus, ex publico*

publico hospitio in curiam gratulatum vobis, Patres conscripti, ex curia in Capitolium ad Deos vestros dona ferentes; nunc ex sordido deversorio, vix mercede recepti, ac prope hostium more extra Vrbem manere jussi, in hoc squalore venimus in curiam Romanam Rhodii, quos provinciis nuper Lycia atque Caria, quos praemiis atque honoribus amplissimis donastis. Et Macedonas Illyriosque liberos esse (ut audimus) jubetis, quum servierint, antequam vobiscum bellarent: (nec cujusquam fortunae invidemus, immo adnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios, qui nihil aliud quam quieverunt hoc bello, hostes ex sociis facturi estis? Certe quidem vos estis Romani, qui ideo felicia bella vestra esse, quia justa sint, prae vobis fertis; nec tam exitu eorum, quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia obpugnata Carthaginienses, Athenae obpugnatae et Graecia in servitutem petita et adjutus Hannibal pecunia, auxiliis, Philippum hostem fecerunt. Antiochus ipse, ultro ab Aetolis hostibus vestris arcessitus, ex Asia classe in Graeciam trajecit, Demetriade et Chalcide et saltu Thermopylarum occupato, de possessione imperii vos dejicere conatus. Cum Perseo socii vestri obpugnati, alii interfecti reguli principesque gentium aut populorum, causa belli vobis fuere. Quem tandem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Nondum segrego civitatis causam a Polyarato et Dinone, civibus nostris, et iis, quos, ut traderemus vobis, adduximus Si omnes Rhodii aeque noxii essemus, quod nostrum in hoc bello crimen esset? Persei partibus favimus, et, quemadmodum Antiochi Philippique bello pro vobis adversus reges, sic nunc pro rege adversus vos stetimus. Quemadmodum soleamus socios juvare,

 vare,

vare, et quam inpigre capessere bella, C. Livium, L. Aemilium Regillum interrogate, qui classibus vestris in Asia praefuerunt. Numquam vestrae naves pugnavere sine nobis. Nostra classe pugnavimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia adversus Hannibalem imperatorem. Quae victoria nobis eo gloriosior est, quod, quum ad Samum magnam partem navium adversa pugna et egregiam juventutem amisissemus, ne tanta quidem clade territi, iterum ausi sumus regiae classi ex Syria venienti obviam ire. Haec non gloriandi causa retuli, (neque enim ea nunc nostra est fortuna) sed ut admonerem, quemadmodum adjuvare socios solerent Rhodii.

XXIII. *Praemia, Philippo et Antiocho devictis, amplissima adcepimus a vobis. Si, quae vestra nunc est fortuna Deum benignitate et virtute vestra, ea Persei fuisset, et praemia petitum ad victorem regem venissemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecuniane a nobis adjutum, an frumento? auxiliis terrestribus, an navalibus? quod praesidium tenuisse nos? ubi pugnasse aut sub illius ducibus, aut per nos ipsos? Si quaereret, ubi miles noster, ubi navis intra praesidia sua fuisset; quid responderemus? Causam fortasse diceremus apud victorem, quemadmodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos utroque de pace mittendo consequuti sumus, ut ne ab utraque parte gratiam iniremus; ab altera etiam crimen et periculum esset. Quamquam Perseus vere objiceret, id quod vos non potestis, Patres conscripti, nos principio belli misisse ad vos legatos, qui pollicerentur vobis, quae ad bellum opus essent; navalibus, armis, juventute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. Ne praestaremus, per vos stetit, qui de quacumque causa tum adspernati nostra auxilia estis. Neque fecimus igitur quidquam tamquam*

hostes,

hostes, neque bonorum sociorum defuimus officio; sed a vobis prohibiti praestare fuimus. Quid igitur? nihilne factum neque dictum est in civitate vestra, Rhodii, quod nolletis, quo merito obfenderetur populus Romanus? Hinc jam non, quod factum est, defensurus sum, (non adeo insanio) sed publicam causam a privatorum culpa segregaturus. Nulla enim est civitas, quae non et inprobos cives aliquando, et inperitam multitudinem semper habeat. Etiam apud vos fuisse audivi, qui adsentando multitudini grassarentur; et secessisse aliquando a vobis plebem, nec in potestate vestra rem publicam fuisse. Si hoc in hac tam bene morata civitate adcidere potuit, mirari quisquam potest, aliquos fuisse apud nos, qui, regis amicitiam petentes, plebem nostram consiliis depravarent? qui tamen nihil ultra valuerunt, quam ut in officio cessaremus. Non praeteribo id, quod gravissimum est in hoc bello crimen civitatis nostrae. Legatos eodem tempore et ad vos, et ad Persea de pace misimus: quod infelix consilium furiosus (ut postea audivimus) orator stultissimum fecit; quem sic loquutum constat, tamquam C Popillius legatus Romanus, quem ad submovendos a bello Antiochum et Ptolemaeum regis misistis, loqueretur. Sed tamen ea, sive superbia sive stultitia adpellanda est, eadem, quae apud vos, et apud Persea fuit. Tam civitatium, quam singulorum hominum mores sunt; gentes quoque aliae iracundae, aliae audaces, quaedam timidae: in vinum, in Venerem proniores aliae sunt. Atheniensium populum fama est celerem et supra vires audacem esse ad conandum: Lacedaemoniorum cunctatorem et vix in ea, quibus fidit, ingredientem. Non negaverim, et totam Asiae regionem inaniora parere ingenia, et nostrorum tumidiorem sermonem esse, quod excellere inter

finiti

finitimas civitates videamur; et id ipsum non tam viribus nostris, quam vestris honoribus ac judiciis. Satis quidem et tunc in praesentia castigata illa legatio erat, cum tam tristi responso vestro dimissa. Si tum parum ignominiae pensum est, haec certe tam miserabilis ac supplex legatio etiam insolentioris, quam illa fuit, legationis satis magnum piaculum esset. Superbiam, verborum praesertim, iracundi oderunt, prudentes irrident; utique si inferioris adversus superiorem est: capitali poena nemo umquam dignam judicavit. Id enimvero periculum erat, ne Romanos Rhodii contemnerent. Etiam Deos aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quemquam fulmine ictum audimus.

XXIV. *Quid igitur superat, quod purgemus, si nec factum hostile ullum nostrum est, et verba tumidiora legati obfensionem aurium, non perniciem civitatis, meruerunt? Voluntatis nostrae tacitae velut litem aestimari vestris inter vos sermonibus audio, Patres conscripti: favisse nos regi, et illum vincere maluisse; ideo bello persequendos esse credunt. Alii vestrum, voluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello persequendos esse: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut, si quis vellet inimicum perire, si nihil fecerit, quo id fiat, capitis damnetur. His, qui nos poena, non crimine, liberant, gratiam quidem habemus; ipsi nobis hanc dicimus legem: si omnes voluimus, quod arguimur, non distinguimus voluntatem a facto: omnes plectamur. Si alii principum nostrorum vobis, alii regi faverunt; non postulo, ut propter nos, qui partium vestrarum fuimus, regis fautores salvi sint: illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Non estis vos illis infestiores, quam civitas ipsa; et hoc qui sciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem sibi*

ſibi conſciverunt. Alii, damnati a nobis, in poteſtate veſtra erunt, Patres conſcripti. Ceteri Rhodii, ſicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne poenam quidem ſumus. Priorum noſtrorum benefactorum cumulus hoc, quod nunc ceſſatum in officio eſt, expleat. Cum tribus regibus geſſiſtis bella per hos annos. Ne plus obſit nobis, quod uno bello ceſſavimus, quam quod duobus bellis pro vobis pugnavimus. Philippum, Antiochum, Perſea, tamquam tres ſententias, ponite. Duae nos abſolvunt: una dubia eſt, ut gravior ſit. Illi de nobis ſi judicarent, damnati eſſemus. Vos judicate, Patres conſcripti, ſit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis, Patres conſcripti; quod inferre poteſtis, gerere non poteſtis, quum nemo Rhodiorum arma adverſus vos laturus ſit. Si perſeverabitis in ira, tempus a vobis petemus, quo hanc funeſtam legationem domum referamus: omnia libera capita, quidquid Rhodiorum virorum, feminarum eſt, cum omni pecunia noſtra naves conſcendemus, ac, relictis penatibus publicis privatisque, Romam veniemus; et, omni auro et argento, quidquid publici, quidquid privati eſt, in comitio, in veſtibulo curiae veſtrae, cumulato, corpora noſtra conjugumque ac liberorum veſtrae poteſtati permittemus, hic paſſuri, quodcumque patiendum erit. Procul ab oculis noſtris urbs noſtra diripiatur, incendatur. Hoſtes Rhodios eſſe, Romani judicare poſſunt: eſt tamen et noſtrum aliquod de nobis judicium, quo numquam judicabimus nos veſtros hoſtes: nec quidquam hoſtile, etiam ſi omnia patiemur, faciemus.

XXV. Secundum talem orationem univerſi rurſus prociderunt, ramosque oleae ſubplices jactantes, tandem excitati, curia exceſſerunt. Tunc ſententiae interrogari coeptae. Infeſtiſſimi

ſtiſſimi Rhodiis erant, qui conſules praetoresve aut legati geſſerant in Macedonia bellum. Plurimum cauſam eorum adjuvit M. Porcius Cato, qui, aſper ingenio, tum lenem mitemque ſenatorem egit. Non inſeram ſimulacrum viri copioſi, quae dixerit, referendo: ipſius oratio ſcripta exſtat, Originum quinto libro incluſa. Rhodiis reſponſum ita redditum eſt, ut nec hoſtes fierent, nec ſocii permanerent. Philocrates et Aſtymedes principes legationis erant. Partem cum Philocrate renuntiare Rhodum legationem placuit, partem cum Aſtymede Romae ſubſiſtere, qui, quae agerentur, ſciret certioresque ſuos faceret. In praeſentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaque juſſerunt praefectos. Haec Rhodum nuntiata, quae per ſe triſtia fuiſſent, quia majoris mali levatus erat timor, quum bellum timuiſſent, in gaudium renuntiata verterunt. Itaque extemplo coronam viginti millium aureorum decreverunt: Theodotum, praefectum claſſis, in eam legationem miſerunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, ut nullum de ea re ſcitum populi fieret, aut literis mandaretur; quod, niſi impetrarent, major repulſis ignominia eſſet. Praefecti claſſis id unius erat jus, ut agere de ea re ſine rogatione ulla perlata poſſet. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut ſociali foedere ſe cum Romanis non inligarent ob nullam aliam cauſam, quam ne ſpem regibus abſcinderent auxilii ſui, ſi cui opus eſſet, neu ſibi ipſis fructus ex benignitate et fortuna eorum percipiendi. Tunc utique petenda ſocietas videbatur; non quae tutiores eos ab aliis faceret, (nec enim timebant quemquam, praeter Romanos) ſed quae ipſis Romanis minus ſuſpectos. Sub idem fere tempus et Caunii deſcivere ab his, et Mylaſenſes

fenfes Euromenfium oppida occuparunt. Non ita fracti animi civitatis erant, ut non fentirent, fi Lycia et Caria ademtae ab Romanis forent, cetera aut fe ipfa per defectionem liberarent, aut a finitimis occuparentur, includi fe infulae parvae et fterilis agri litoribus, quae nequaquam alere tantae urbis populum poffet. Miffa igitur juventute, propere et Caunios, quamquam Cibyratarum adfciverant auxilia, coegerunt imperio parere, et Mylafenfes Alabandenosque, qui, Euromenfium provincia ademta, ad ipfos conjuncto exercitu venerunt, circa Orthofiam acie vicerunt.

XXVI. Dum haec ibi, alia in Macedonia, alia Romae geruntur; interim in Illyrico L. Anicius, rege Gentio, ficut ante dictum eft, in poteftatem redacto, Scodrae, quae regia fuerat, praefidio inpofito Gabinium praefecit, Rhizoni et Olcinio urbibus obportunis C. Licinium. Praepofitis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum eft profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obviam effufa. Hic praefidio inpofito, in Moloffidem transgreffus: cujus omnibus oppidis, praeter Paffaronem et Tecmonem et Phylacen et Horreum, receptis, primum ad Paffaronem ducit. Antinous et Theodotus principes ejus civitatis erant, infignes et favore Perfei, et odio adverfus Romanos; iidem univerfae genti auctores defcifcendi ab Romanis. Hi confcientia privatae noxae, quia ipfis nulla fpes veniae erat, ut communi ruina patriae obprimerentur, clauferunt portas, multitudinem, ut mortem fervituti praeponerent, hortantes. Nemo adverfus praepotentes viros hifcere audebat. Tandem Theodotus quidam, nobilis et ipfe adolefcens, quum major a Romanis metus timorem a principibus fuis viciffet,

ciſſet, *Quae vos rabies*, inquit, *agitat, qui duorum hominum noxae civitatis adceſſionem facitis? Equidem pro patria qui letum obpetiſſent, ſaepe fando audivi: qui patriam pro ſe perire aequum cenſerent, hi primi inventi ſunt. Quin aperimus portas, et imperium adcipimus, quod orbis terrarum adcepit?* Haec dicentem quum multitudo ſequeretur, Antinous et Theodotus in primam ſtationem hoſtium inruperunt, atque ibi, obferentes ſe ipſi vulneribus, interfecti. Vrbs dedita eſt Romanis. Simili pertinacia Cephali principis clauſum Tecmonem, ipſo interfecto, per deditionem recepit. Nec Phylace, nec Horreum, obpugnationem tulerunt. Pacata Epiro, diviſisque in hiberna copiis per obportunas urbes, regreſſus ipſe in Illyricum, Scodrae, quo quinque legati ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus, conventum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiavit de ſententia conſilii: *Senatum populumque Romanum Illyrios eſſe liberos jubere. Praeſidia ex omnibus oppidis, arcibus, et caſtellis ſeſe deducturum. Non ſolum liberos, ſed etiam inmunes fore Iſſenſes, et Taulantios, Daſſaretiorum Piruſtas, Rhizonitas, Olciniatas, quod, incolumi Gentio, ad Romanos defeciſſent. Daorſeis quoque inmunitatem dare, quod, relicto Caravantio, cum armis ad Romanos transiſſent. Scodrenſibus et Daſſarenſibus et Selepitanis ceterisque Illyriis vectigal dimidium ejus, quod regi pendiſſent.* Inde in tres partes Illyricum diviſit. Vnam eam fecit, quae ſupra dicta eſt; alteram Labeatas omnes; tertiam Agrauonitas et Rhizonitas et Olciniatas adcolasque eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipſe in Epiri Paſſaronem in hiberna rediit.

XXVII.

XXVII. Dum haec in Illyrico geruntur, Paullus ante adventum decem legatorum Q. Maximum filium, jam ab Roma regreſſum, ad Aeginium et Agaſſas diripiendas mittit: Agaſſas, quod, quum Marcio conſuli tradidiſſent urbem, petita ultro ſocietate Romana, defecerant rurſus ad Perſea: Aeginienſium novum crimen erat. Famae de victoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum, urbem ingreſſos, hoſtiliter ſaevierant. Ad Aeniorum quoque hoſtiliter urbem diripiendam L. Poſtumium miſit, quod pertinacius, quam finitimae civitates, in armis fuerant. Auctumni fere tempus erat; cujus temporis initio circumeundam Graeciam, viſendaque, quae nobilitata fama magis auribus adcepta ſunt, quam oculis noſcuntur, ut ſtatuit, praepoſito caſtris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio et Athenaeo Eumenis regis fratre, per Theſſaliam Delphos petit, inclutum oraculum: ubi, ſacrificio Apollini facto, inchoatas in veſtibulo columnas, quibus inpoſituri ſtatuas regis Perſei fuerant, ſuis ſtatuis victor deſtinavit. Lebadiae quoque templum Jovis Trophonii adiit. Ibi quum vidiſſet os ſpecus, per quod oraculo utentes ſciſcitatum Deos deſcendunt, ſacrificio Jovi Hercynnaeque facto, quorum ibi templum eſt, Chalcidem ad ſpectaculum Euripi Euboeaeque inſulae, ponte continenti junctae, deſcendit. A Chalcide Aulidem trajicit, trium millium ſpatio diſtantem, portum inclutum ſtatione quondam mille navium Agamemnoniae claſſis, Dianaeque templum, ubi navibus curſum ad Trojam, filia victima aris admota, rex ille regum petiit. Inde Oropum Atticae ventum eſt; ubi pro Deo vates Amphilochus colitur, templumque

vetuſtum eſt, fontibus rivisque circa amoenum. Athenas inde, plenas quidem et ipſas vetuſtate famae, multa tamen viſenda habentes: arcem, portus, muros Piraeeum urbi jungentes, navalia magnorum imperatorum, ſimulacra Deorum hominumque, omni genere et materiae et artium inſignia.

XXVIII. Sacrificio Minervae praeſidi arcis in urbe facto profectus, Corinthum altero die pervenit. Vrbs erat tunc praeclara ante excidium. Arx quoque et Iſthmus praebuere ſpectaculum: arx inter omnia in inmanem altitudinem edita; ſcatens fontibus: Iſthmus duo maria, ab occaſu et ortu ſolis finitima, arctis faucibus dirimens. Sicyonem inde et Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, ſed inclutam Aeſculapii nobili templo; quod, quinque millibus paſſuum ab urbe diſtans, nunc veſtigiis revulſorum donorum, tum donis dives erat, quae remediorum ſalutarium aegri mercedem ſacraverant Deo. Inde Lacedaemonem adit, non operum magnificentia, ſed diſciplina inſtitutisque memorabilem: unde per Megalopolim Olympiam adſcendit; ubi et alia quidem ſpectanda viſa, et, Jovem velut praeſentem intuens, motus animo eſt. Itaque, haud ſecus quam ſi in Capitolio inmolaturus eſſet, ſacrificium amplius ſolito adparari juſſit. Ita peragrata Graecia, ut nihil eorum, quae quisque Perſei bello privatim aut publice ſenſiſſet, inquireret, ne cujus metu ſollicitaret animos ſociorum, Demetriadem quum revertit, in itinere ſordidata turba Aetolorum obcurrit; mirantique et percunctanti, quid eſſet, defertur, quingentos quinquaginta principes ab Lyciſco et Tiſippo, circumſeſſo ſenatu per milites Romanos, miſſos a Baebio praeſide, interſectos; alios in ex-

exſilium actos eſſe; bonaque eorum, qui interfecti eſſent, et exſulum poſſidere, qui arguebant. Juſſis Amphipolim adeſſe, ipſe, convento Cn. Octavio Demetriade, poſtquam fama adcidit, trajeciſſe jam mare decem legatos, omnibus aliis omiſſis, Apolloniam ad eos pergit. Quo quum Perſeus obviam Amphipoli nimis ſoluta cuſtodia proceſſiſſet, (id diei iter eſt) ipſum quidem benigne adloquutus eſt: ceterum, poſtquam in caſtra ad Amphipolim venit, graviter increpuiſſe traditur C. Sulpicium: primum, quod Perſea tam procul a ſe vagari per provinciam paſſus eſſet; deinde, quod adeo indulſiſſet militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula ſua pateretur: referrique tegulas et reſarciri tecta, ſicut fuerant, juſſit. Et Perſea quidem cum majore filio Philippo, traditos A. Poſtumio, in cuſtodiam miſit; filiam cum minore filio, a Samothrace adcitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit.

XXIX. Ipſe, ubi dies venit, quo adeſſe Amphipoli denos principes civitatium juſſerat, literasque omnes, quae ubique depoſitae eſſent, et pecuniam regiam conferri, cum decem legatis, circumfuſa omni multitudine Macedonum, in tribunali conſedit. Adſuetis regio imperio tamen novum formam terribilem praebuit tribunal, ſubmotor aditus, praeco, adcenſus, inſueta omnia oculis auribusque; quae vel ſocios, nedum hoſtes victos, terrere poſſent. Silentio per praeconem facto, Paullus Latine, quae ſenatui, quae ſibi ex conſilii ſententia viſa eſſent, pronuntiavit: ea Cn. Octavius praetor (nam et ipſe aderat) interpretata ſermone Graeco referebat. *Omnium primum liberos eſſe jubere Macedonas, habentes urbes easdem agrosque, utentes legibus ſuis,*

 annuos

annuos creantes magiſtratus: tributum dimidium ejus, quod pependiſſent regibus, pendere populo Romano. Deinde in quatuor regiones dividi Macedoniam. Vnam fore et primam partem, quod agri inter Strymonem et Neſſum amnem ſit: adceſſurum huic parti trans Neſſum, ad orientem verſum, qua Perſeus tenuiſſet vicos, caſtella, oppida, praeter Aenum et Maroneam et Abdera; trans Strymonem autem vergentia ad occaſum, Biſalticam omnem cum Heraclea, quam Senticen adpellant. Secundam fore regionem, quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, praeter Sinticen Heracleam et Biſaltas: ab occaſu qua Axius terminaret fluvius, additis Paeonibus, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occaſu, cingunt: ad ſeptemtrionem Bora mons objicitur. Adjecta huic parti regio Paeoniae, qua ab occaſu praeter Axium amnem porrigitur: Edeſſa quoque et Beroea eodem conceſſerunt. Quarta regio trans Boram montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum, ubi concilia fierent, primae regionis Amphipolim, ſecundae Theſſalonicen, tertiae Pellam, quartae Pelagoniam fecit. Eo concilia ſuae cujusque regionis indici. pecuniam conferri, ibi magiſtratus creari juſſit. Pronuntiavit deinde, *neque connubium, neque commercium agrorum aedificiorumque inter ſe placere cuiquam extra fines regionis ſuae eſſe. Metalla quoque auri atque argenti non exerceri: ferri et aeris permitti.* Vectigal exercentibus dimidium ejus impoſitum, quod pependiſſent regi. Et ſale invecto uti vetuit. Dardanis repetentibus Paeoniam, quod et ſua fuiſſet, et continens eſſet finibus ſuis, *omnibus dare libertatem* pronuntiavit, *qui ſub regno Perſei fuiſſent.* Poſt non impetratam

tam Paeoniam falis commercium dedit: tertiae regioni imperavit, ut Stobos Paeoniae deveherent, pretiumque ftatuit. Navalem materiam et ipfos caedere, et alios pati vetuit. Regionibus, quae adfines barbaris effent, (excepta autem tertia, omnes erant) permifit, ut praefidia armata in finibus extremis haberent.

XXX. Haec, pronuntiata primo die conventus, varie adfecerunt animos. Libertas praeter fpem data adrexit et levatum annuum vectigal. Regionatim commerciis interruptis ita videri lacerata, tamquam animalia in artus, alterum alterius indigentes, distracta: adeo, quanta Macedonia effet, quam divifui facilis, et a fe ipfa quaeque contemta pars effet, Macedones quoque ignorabant. Pars prima Bifaltas habet, fortiffimos viros, (trans Neffum amnem incolunt et circa Strymonem) et multas frugum proprietates, et metalla, et obportunitatem Amphipolis; quae objecta claudit omnes ab oriente fole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes, Theffalonicen et Caffandriam, habet; ad hoc Pallenen, fertilem ac frugiferam terram: maritimas quoque obportunitates ei praebent portus ad Toronen ac montem Atho, (Aeneae vocant hunc) alii ad infulam Euboeam, alii ad Hellespontum obportune verfi. Tertia regio nobiles urbes, Edeffam et Beroeam et Pellam, habet, et Vettiorum bellicofam gentem: incolas quoque permultos Gallos et Illyrios, inpigros cultores. Quartam regionem Eordaei et Lynceftae et Pelagones incolunt; juncta his Atintania et Stymphalis et Elimiotis. Frigida haec omnis duraque cultu et afpera plaga eft: cultorum quoque ingenia terrae fimilia habet. Ferociores eos et adcolae barbari faciunt; nunc bello exercentes,

nunc in pace miscentes ritus suos. Divisae itaque Macedoniae partium usibus separatis, quanta universos teneat Macedonas, formula dicta, quum leges quoque se daturum ostendisset.

XXXI. Aetoli deinde citati: in qua cognitione magis, utra pars Romanis, utra regi favisset, quaesitum est, quam utri fecissent injuriam, aut accepissent. Noxa liberati interfectores: exsilium pulsis aeque ratum fuit, ac mors interfectis. A. Baebius unus est damnatus, quod milites Romanos praebuisset ad ministerium caedis. Hic eventus Aetolorum causae in omnibus Graeciae gentibus populisque eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflavit ad intolerabilem superbiam animos; et obnoxios pedibus eorum subjecit, quos aliqua parte suspicio favoris in regem contigerat. Tria genera principum in civitatibus erant: duo, quae adulando aut Romanorum imperium, aut amicitiam regum, sibi privatim opes obpressis faciebant civitatibus: medium unum, utrique generi adversum, libertatem et leges tuebatur. His ut major apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis ejus fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi quum frequentes et ex Peloponneso, et ex Boeotia, et ex aliis Graeciae conciliis adessent, inplevere aures decem legatorum: *Non eos tantum, qui se propalam per vanitatem jactassent tamquam hospites et amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto favisse: reliquos per speciem tuendae libertatis in conciliis adversus Romanos omnia instruxisse: nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi, fractis animis partium, aleretur confirmareturque auctoritas eorum, qui nihil praeter imperium*

rium Romanorum spectarent. Ab his editis nominibus, evocati literis imperatoris ex Aetolia Acarnaniaque et Epiro et Boeotia, qui Romam ad causam dicendam sequerentur: in Achajam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius et Cn. Domitius, ut ipsi edicto evocarent. Id duabus de causis factum: una, quod fiduciae plus animorumque esse Achaeis ad non parendum credebant, et forsitan etiam in periculo fore Callicratem et ceteros criminum auctores delatoresque: altera, cur praesentes evocarent, causa erat, quod ex aliis gentibus principum literas deprehensas in commentariis regiis habebant; in Achaeis caecum erat crimen, nullis eorum literis inventis. Aetolis dimissis, Acarnanum citata gens. In his nihil novatum, nisi quod Leucas exemta est Acarnanum concilio. Quaerendo deinde latius, qui publice aut privatim partium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem extendere, et ad Antissan in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissaeos, Labeonem miserunt, quod Antenorem, regium praefectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est vagatus, portu receptum commeatibus juvissent. Duo securi percussi viri insignes, Andronicus Andronici filius Aetolus, quod, patrem sequutus, arma contra populum Romanum tulisset, et Neo Thebanus, quo auctore societatem cum Perseo junxerant.

XXXII. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus advocatum concilium: pronuntiatum, *Quod ad statum Macedoniae pertinebat, senatores, quos Synedros vocant, legendos esse, quorum consilio res publica administraretur.* Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum

liberis, majoribus quam quindecim annos natis, praecedere in Italiam placeret. Id, prima ſpecie ſaevum, mox adparuit multitudini Macedonum, pro libertate ſua eſſe factum. Nominati ſunt enim regis amici purpuratique, duces exercituum, praefecti navium aut praeſidiorum, ſervire regi humiliter, aliis ſuperbe imperare adſueti; praedivites alii, alii, quos fortuna non aequarent, his ſumtibus pares: regius omnibus victus veſtitusque; nulli civilis animus, neque legum neque libertatis aequae patiens. Omnes igitur, qui in aliquibus miniſteriis regiis, etiam qui in minimis legationibus fuerant, juſſi Macedonia excedere, atque in Italiam ire: qui non paruiſſet imperio, mors denuntiata. Leges Macedoniae dedit cum tanta cura, ut non hoſtibus victis, ſed ſociis bene meritis, dare videretur, et quas ne uſus quidem longo tempore (qui unus eſt legum correctot) experiendo argueret. Ab feriis rebus ludicrum, quod ex multo ante praeparato, et in Aſiae civitates, et ad reges miſſis, qui denuntiarent, et quum circumiret ipſe Graeciae civitates, indixerat principibus, magno adparatu Amphipoli fecit. Nam et artificum omnis generis, qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, et athletarum, et nobilium equorum convenit, et legationes cum victimis, et quidquid aliud Deorum hominumque cauſa fieri magnis ludis in Graecia ſolet. Ita factum eſt, ut non magnificentiam tantum, ſed prudentiam in dandis ſpectaculis, ad quae rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulae quoque legationibus paratae et opulentia et cura eadem. Vulgo dictum ipſius ferebant, et convivium inſtruere, et ludos parare ejusdem eſſe, qui vincere bello ſciret.

XXXIII.

XXXIII. Edito ludicro omnis generis clypeisque aereis in naves inpofitis, cetera omnis generis arma, cumulata in ingentem acervum, precatus Martem, Minervam Luamque matrem et ceteros Deos, quibus fpolia hoftium dicare jus fasque eft, ipfe imperator, face fubdita, fuccendit. Deinde circumftantes tribuni militum pro fe quisque ignes conjecerunt. Notata eft in illo conventu Europae Afiaeque, undique partim ad gratulationem, partim ad fpectaculum contracta multitudine, tantis navalibus terreftribusque exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonae, ut et privatis, et civitatibus, et gentibus, dona data pleraque ejus generis fint ab imperatore, non in ufum modo praefentem, fed etiam quod domos aveherent. Spectaculo fuit ei, quae venerat, turbae non fcenicum magis ludicrum, non certamina hominum, aut curricula equorum, quam praeda Macedonica omnis, ut vife, retur, expofita ftatuarum tabularumque, textilium et vaforum ex auro et argento et aere et ebore factorum ingenti cura in ea regia; ut non in praefentem modo fpeciem,* qualibus referta regia Alexandriae erat, fed in perpetuum ufum fierent. Haec, in claffem inpofita, devehenda Romam Cn. Octavio data. Paullus, benigne legatis dimiffis, transgreffus Strymonem, mille paffuum ab Amphipoli caftra pofuit: inde profectus, Pellam quinto die pervenit. Praetergreffus urbem, ad Spelaeum (quod vocant) biduum moratus, P. Nafícam et Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios, qui Perfea juverant bello, mifit, juffos ad Oricum fibi occurrere: ipfe, Epirum petens, quintisdecimis caftris Paffaronem pervenit.

XXXIV. Haud procul inde Anicii caſtra aberant. Ad quem literis miſſis, ne quid ad ea, quae fierent, moveretur, *ſenatum praedam Epiri civitatium, quae ad Perſea defeciſſent, exercitui dediſſe*, ſubmiſſis centurionibus in ſingulas urbes, qui ſe dicerent ad praeſidia deducenda veniſſe, ut liberi Epirotae, ſicut Macedones, eſſent, denos principes ex ſingulis evocavit civitatibus. Quibus quum denuntiaſſet, ut aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes civitates cohortes dimiſit. Ante in ulteriores, quam in propiores, profecti, ut uno die in omnes perveniretur. Edita tribunis centurionibusque erant, quae agerentur: mane omne aurum argentumque conlatum: hora quarta ſignum ad diripiendas urbes datum eſt militibus: tantaque praeda fuit, ut in equitem quadringeni denarii, peditibus duceni dividerentur, centum quinquaginta millia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum urbium diruti ſunt: ea fuere oppida circa ſeptuaginta. Vendita praeda omnium, de ea ſumma militi numeratum eſt. Paullus ad mare Oricum deſcendit, nequaquam, ut ratus erat, expletis militum animis, qui, tamquam nullum in Macedonia geſſiſſent bellum, expertes regiae praedae eſſe indignabantur. Orici quum miſſas cum Scipione Naſica Maximoque filio copias inveniſſet, exercitu in naves inpoſito, in Italiam trajecit. Et poſt paucos dies Anicius, conventu reliquorum Epirotarum Acarnanumque acto, juſſisque in Italiam ſequi principibus, quorum cognitionem cauſae reſervarat, et ipſe, navibus exſpectatis, quibus uſus Macedonicus exercitus erat, in Italiam trajecit. Quum haec in Macedonia Epiroque geſta ſunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bel-

bellum inter Gallos et regem Eumenem miffi erant, in Afiam pervenerunt. Induciis per hyemem factis, et Galli domos abierant, et rex in hiberna concefferat Pergamum, gravique morbo aeger fuerat. Ver primum ex domo excivit; jamque Synnuda pervenerant, quum Eumenes ad Sardes undique exercitum contraxerat. Ibi et Romani Solovettium ducem Gallorum Synnadis adloquuti, et Attalus cum eis profectus; fed caftra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione inritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum eft loquutus, retulitque, ferociorem eum deprecando factum: ut mirum videri poffet, inter tam opulentos reges, Antiochum Ptolemaeumque, tantum legatorum Romanorum verba valuiffe, ut extemplo pacem facerent; apud Gallos nullius momenti fuiffe.

XXXV. Romam primum reges captivi, Perfeus et Gentius, in cuftodiam cum liberis abducti; dein turba alia captivorum: tum quibus Macedonum denuntiatum erat, ut Romam venirent, principumque Graeciae. Nam hi quoque non folum praefentes exciti erant, fed etiam, fi qui apud reges effe dicebantur, literis arceffiti funt. Paullus ipfe poft dies paucos regia nave ingentis magnitudinis, quam fexdecim verfus remorum agebant, ornata Macedonicis fpoliis, non infignium tantum armorum, fed etiam regiorum textilium, adverfo Tiberi ad urbem eft fubvectus, completis ripis obviam effufa multitudine. Paucos poft dies Anicius et Octavius claffe fua advecti. Tribus iis omnibus decretus eft ab fenatu triumphus; mandatumque Q. Caffio praetori, cum tribunis plebis ex auctoritate Patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes inveherentur,

rentur, imperium esset. Intacta invidia media sunt: ad summa ferme tendit. Nec de Anicii, nec de Octavii triumpho dubitatum est: Paullum, cui ipsi quoque se comparare erubuissent, obtrectatio carpsit. Antiqua disciplina milites habuerat; de praeda parcius, quam speraverant ex tantis regiis opibus, dederat nihil relicturis, si aviditati indulgeretur, quod in aerarium deferret. Totus Macedonicus exèrcitus imperatori erat neglegenter adfuturus comitiis ferendae legis. Sed eos Ser. Sulpicius Galba, qui tribunus militum secundae legionis in Macedonia fuerat, privatim imperatori inimicus, prensando ipse et per suae legionis milites sollicitando stimulaverat, ut frequentes ad subfragium adessent: *Imperiosum ducem et malignum antiquando rogationem, quae de triumpho ejus ferretur, ulciscerentur. Plebem urbanam sequuturam esse militum judicia. Pecuniam illum dare non potuisse, militem honorem dare posse? Ne speraret ibi fructum gratiae, ubi non meruisset.*

XXXVI. His incitatis, quum in Capitolio rogationem eam Ti. Sempronius tribunus plebis ferret, et privatis lege dicendi locus esset, nec ad suadendum, ut in re minime dubia, quisquam procederet; Ser. Galba repente processit, et a tribuno postulavit, *Vt, quoniam hora jam octava diei esset, nec satis temporis ad demonstrandum haberet, cur L. Aemilium non juberent triumphare, in posterum diem differrent, et mane eam rem agerent. Integro sibi diè ad causam eam orandam opus esse.* Quum tribunus dicere eo die, si quid vellet, juberet, in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoque, *Exacta acerbe munia militiae; plus laboris, plus periculi, quam desiderasset res, injunctum; contra in praemiis, in honoribus, omnia*

omnia arctata; militiamque, ſi talibus ſuccedat ducibus, horridiorem aſperioremque bellantibus; eamdem victoribus inopem atque inhonoratam futuram. Macedonas in meliore fortuna, quam milites Romanos, eſſe. Si frequentes poſtero die ad legem antiquandam adeſſent, intellecturos potentes viros, non omnia in ducis, aliquid et in militum manu eſſe. His vocibus incitati, poſtero die milites tanta frequentia Capitolium compleverunt, ut aditus nulli praeterea ad ſuffragium ferendum eſſet. Intro vocatae primae tribus quum antiquarent, concurſus in Capitolium principum civitatis factus eſt, *Indignum facinus eſſe,* clamitantium, *L. Paullum, tanti belli victorem, diſpoliari triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiae atque avaritiae militari. In uno nimis ſe per ambitionem peccare. Quid, ſi domini milites imperatoribus inponantur?* In Galbam pro ſe quisque probra ingerere. Tandem, hoc tumultu ſedato, M. Servilius, qui conſul et magiſter equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent, ab tribunis petere, dicendique ſibi ad populum poteſtatem facerent. Tribuni, quum ad deliberandum ſeceſſiſſent, victi auctoritatibus principum, de integro agere coeperunt, revocaturosque ſe easdem tribus renuntiarunt, ſi M. Servilius aliique privati, qui dicere vellent, dixiſſent.

XXXVII. Tum Servilius: *Quantus imperator L. Aemilius fuerit, Quirites, ſi ex alia re nulla aeſtimari poſſit, vel hoc ſatis erat, quod, quum tam ſeditioſos et leves milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad inſtigandam multitudinem inimicum in caſtris haberet, nullam in exercitu ſeditionem habuit. Eadem ſeveritas imperii, quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque, antiqua diſciplina habiti,*

neque

neque fecerunt. Ser. quidem Galba, si in L. Paullo adcusando tirocinium ponere, et documentum eloquentiae dare voluit, non triumphum inpedire debuit, quem, si nihil aliud, senatus justum esse judicaverat: sed postero die, quam triumphatum est, privatum eum visurus esset, nomen deferret, et legibus interrogaret; aut serius paullo, quum primum magistratus ipse cepisset, diem diceret, inimicum ad populum adcusaret. Ita et pretium recte facti triumphum haberet L. Paullus pro egregie bello gesto, et poenam, si quid et vetere gloria sua et nova indignum fecisset. Sed videlicet, cui crimen nullum, nullum probrum dicere poterat, ejus obtrectare laudes voluit. Diem integrum hesterno die ad adcusandum L. Paullum petiit: quatuor horas, quantum supererat diei, dicendo absumsit. Quis umquam tam nocens reus fuit, cujus vitia vitae tot horis expromi non possent? Quid interim objecit, quod L. Paullus, si causam dicat, negatum velit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat: unam militum Macedonicorum; puram alteram, integrioris judicii, et a favore et odio, universo judicante populo Romano. Apud concionem togatam et urbanam prius reus agatur. Quid apud Quirites Romanos, Ser. Galba, diceres? Illa enim tibi tota abscisa oratio esset: "in statione severius et „intentius institisti; vigiliae acerbius et diligen„tius circumitae sunt; operis plus, quam antea, „fecisti, quum ipse imperator et exactor cir„cumires; eodem die et iter fecisti, et in aciem „ex itinere duxisti. Ne victorem quidem te „adquiescere passus est: statim ad persequendos „hostes duxit. Quum te praeda partienda locu„pletem facere posset, pecuniam regiam trans„laturus in triumpho est, et in aerarium laturus." Haec sicut ad militum animos stimulandos ali-

quem

quem aculeum habent, qui parum licentiae, parum avaritiae ſuae inſervitum cenſent; ita apud populum Romanum nihil valuiſſent, qui, ut vetera atque audita a parentibus ſuis non repetat, quae ambitione imperatorum clades adceptae ſint, quae ſeveritate imperii victoriae partae, proximo certe Punico bello, quid inter M. Minucium magiſtrum equitum et Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. Itaque adcuſatorem id ſcire potuiſſe, et ſupervacaneam defenſionem Paulli fuiſſe. Transeatur ad alteram concionem: nec Quirites vos, ſed milites videor adpellaturus, ſi nomen hoc ſaltem ruborem incutere, et verecundiam aliquam imperatoris violandi adferre poſſit.

XXXVIII. *Equidem ipſe aliter adfectus animo ſum, qui apud exercitum mihi loqui videar, quam paullo ante eram quum ad plebem urbanam ſpectabat oratio. Quid etiam dicitis, milites? Aliquis eſt Romae, praeter Perſea, qui triumphari de Macedonibus nolit? et eum non iisdem manibus discerpitis, quibus Macedonas viciſtis? Vincere vos prohibuiſſet, ſi potuiſſet, qui triumphantes Vrbem inire prohibet. Erratis, milites, ſi triumphum imperatoris tantum, et non militum quoque et univerſi populi Romani, eſſe decus cenſetis. Non unius hoc Paulli. Multi etiam, qui ab ſenatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paullo magis eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt, quam C. Lutatio primi Punici belli, quam P. Cornelio ſecundi, quam illis, qui triumphaverunt. Nec L. Paullum minorem aut majorem imperatorem triumphus faciet. Militum magis in hoc univerſique populi Romani fama agitur. Primum ne invidiae et ingrati animi adverſus clariſſimum quemque civem opinionem habeat, et imitari in hoc populum*

lum Athenienſem, lacerantem invidia principes ſuos, videatur. Satis peccatum in Camillo a majoribus veſtris eſt, quem tamen ante receptam per eum a Gallis urbem violarunt: ſatis inſuper a vobis in P. Africano. Literni domicilium et ſedem fuiſſe domitoris Africae! Literni ſepulcrum oſtendi! Erubeſcamus, gloria ſi par illis viris L. Paullus injuria veſtra exaequetur. Haec igitur primum infamia deleatur, foeda apud alias gentes, damnoſa apud noſtros. Quis enim aut Africani aut Paulli ſimilis eſſe in integra et inimica bonis civitate velit? Si infamia nulla eſſet, et de gloria tantum ageretur, qui tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hiſpanis, tot de Poenis, ipſorum tantum imperatorum, an populi Romani, dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modo, nec de Hannibale, ſed de Epirotis Carthaginienſibusque triumphi acti ſunt; ſic non M'. Curius tantum, nec P. Cornelius, ſed Romani triumpharunt. Militum quidem propria eſt cauſa, qui et ipſi laureati et quisque donis, quibus donati ſunt, inſignes triumphum nomine cient, ſuasque et imperatoris laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex provincia milites ad triumphum ſint, fremunt; et tamen tum quoque ſe abſentes, quod ſuis manibus parta victoria ſit, triumphare credunt. Si quis vos interroget, milites, ad quam rem in Italiam deportati, et non ſtatim, confecta provincia, dimiſſi ſitis? quid Romam frequentes ſub ſignis veneritis, quid moremini hic, et non diverſi domos quisque abeatis veſtras? quid aliud reſpondeatis, quam vos triumphantes videri velle? Vos certe victores conſpici velle debebatis.

XXXIX. *Triumphatum nuper de Philippo, patre hujus, et de Antiocho eſt. Ambo regnabant,*

bant, quum de his triumphatum eſt. De Perſeo capto, in Vrbem cum liberis abducto, non triumphabitur? Quod ſi in curru ſcandentes Capitolium, auratos purpuratosque, ex inferiore loco L. Paullus in turba togatorum unus privatus interroget: L. Anici, Cn. Octavi, utrum vos digniores triumpho eſſe, an me, cenſetis? curtum ei ceſſuri, et prae pudore videntur inſignia ipſi ſua tradituri. Et vos Gentium, quam Perſea, duci in triumphum mavultis, Quirites, et de adceſſione potius belli, quam de bello, triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatae Vrbem inibunt, et navales ſocii? Macedonicae legiones, ſuo abrogato, triumphos alienos ſpectabunt? Quid deinde tam opimae praedae, tam opulentae victoriae ſpoliis fiet? Quonam abdentur illa tot millia armorum, detracta corporibus hoſtium? an in Macedoniam remittentur? Quo ſigna aurea, marmorea, eburnea, tabulae pictae, textilia, tantum argenti caelati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu, tamquam furtiva, in aerarium deportabuntur? Quid illud ſpectaculum maximum, nobiliſſimus opulentiſſimusque rex captus, ubi victori populo oſtendetur? Quos Syphax rex captus, acceſſio Punici belli, concurſus fecerit, plerique meminimus. Perſeus rex captus, Philippus et Alexander filii regis, tanta nomina, ſubtrahentur civitatis oculis? Ipſum L. Paullum, bis conſulem, domitorem Graeciae, omnium oculi conſpicere urbem curru ingredientem avent. Ad hoc fecimus conſulem, ut bellum, per quadriennium ingenti etiam pudore noſtro tractum, perficeret. Cui ſortito provinciam, cui proficiſcenti praeſagientibus animis victoriam triumphumque deſtinavimus, ei victori triumphum negaturi? et quidem non homines tantum, ſed Deos etiam ſuo honore fraudaturi? Diis quoque enim, non ſolum hominibus,

bus, debetur. Vtrum majores vestri omnium magnarum rerum et principia exorsi ab Diis sunt, et finem eum statuerunt? Consul proficiscens praetorve paludatis lictoribus in provinciam et ad bellum vota in Capitolio nuncupat: victor, perpetrato eodem, in Capitolio triumphans ad eosdem Deos, quibus vota nuncupavit, merita dona populi Romani traducit. Pars non minima triumphi est victimae praecedentes; ut adpareat, Diis grates agentem imperatorem ob rem publicam bene gestam redire. Omnes illas victimas, quas traducendas in triumpho vindicavit, alias alio caedente, mactate. Illas quidem epulas senatus, quae nec privato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur, utrum hominum voluptatis caussa, an Deorum hominumque, auctore Ser. Galba, turbaturi estis? L. Paulli triumpho portae claudentur? Rex Macedonum Perseus cum liberis et turba alia captivorum, spolia Macedonum, citra flumen relinquentur? L. Paullus privatus, tamquam rure rediens, a porta domum ibit. Et tu, centurio, miles, quid de imperatore Paullo senatus decreverit potius, quam quid Ser. Galba fabuletur, audi: et hoc dicere me potius, quam illum, audi. Ille nihil, praeterquam loqui, et ipsum maledice ac maligne, didicit: ego ter et vicies cum hoste per provocationem pugnavi: ex omnibus, cum quibus manum conserui, spolia retuli. Insigne corpus honestis cicatricibus, omnibus adverso corpore exceptis, habeo. Nudasse deinde se dicitur, et, quo quaeque bello vulnera accepta essent, retulisse. Quae dum ostentat, adapertis forte, quae velanda erant, tumor inguinum proximis risum movit. Tum, *Hoc quoque, quod ridetis,* inquit, *in equo dies noctesque persedendo habeo; nec magis me ejus, quam cicatricum harum, pudet poenitetque, quando num-*

numquam mihi inpedimento ad rem publicam bene gerendam domi militiaeque fuit. Ego hoc, ferro saepe vexatum, corpus vetus miles adolescentibus militibus ostendi. Galba nitens et integrum denudet. Revocate, si videtur, tribuni, ad subfragium tribus; ego ad vos milites,

* * *

XL. Summam omnis captivi auri argentique translati sestertium millies ducenties fuisse, Valerius Antias tradit: quae haud dubie major aliquanto summa ex numero plaustrorum ponderibusque auri, argenti, generatim ab ipso scriptis, efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum absumtum, aut in fuga, quum Samothracen peteret, dissipatum tradunt: eoque id mirabilius erat, quod tantum pecuniae intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis, coacervatum fuerat. Itaque admodum inops pecuniae Philippus, Perseus contra praedives, bellare cum Romanis coepit. Ipse postremo Paullus in curru magnam, quum dignitate alia corporis, tum senecta ipsa, majestatem prae se ferens: post currum inter alios inlustres viros filii duo, Q. Maximus et P. Scipio: deinde equites turmatim, et cohortes peditum suis quaeque ordinibus. Pediti in singulos dati centeni denarii, duplex centurioni, triplex equiti. Tantum pediti daturum fuisse credunt, et pro rata aliis, si aut non refragati honori ejus fuissent, aut benigne, hac ipsa summa nuntiata, adclamassent. Sed non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus; sed etiam victor Paullus, auro pur-

purpuraque fulgens. Nam duobus e filiis, quos, duobus datis in adoptionem, solos nominis, sacrorum, familiaeque heredes retinuerat domi, minor, ferme duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum, major, quatuordecim annorum, triduo post triumphum decessit: quos praetextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes praedestinantes triumphos, oportuerat. Paucis post diebus, data a M. Antonio tribuno plebis concione, quum de suis rebus gestis more ceterorum imperatorum disseruisset, memorabilis ejus oratio et digna Romano principe fuit.

XLI. *Quamquam et quam feliciter rem publicam administraverim, et quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare vos, Quirites, arbitror, quum spectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint; tamen paucis, quaeso, sinatis me cum publica felicitate comparare eo, quo debeo, animo privatam meam fortunam. Profectus ex Italia, classem a Brundisio sole orto solvi; nona diei hora cum omnibus meis navibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusque et classibus lustra sacrificavi. A Delphis quinto die in castra perveni: ubi exercitu adcepto, mutatis quibusdam, quae magna inpedimenta victoriae erant, progressus, quia inexpugnabilia castra hostium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter praesidia ejus saltum ad Petram evasi, et, ad pugnam rege coacto, acie vici; Macedoniam in potestatem populi Romani redegi, et, quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt, ut semper successori traderent gravius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde secundarum rerum velut proventus sequutus. Civitates omnes Macedoniae*

se

*ſe dediderunt; gaza regia in poteſtatem venit; rex ipſe, tradentibus prope ipſis Diis, in templo Samothracum cum liberis eſt captus. Mihi quoque ipſi nimia jam fortuna mea videri, eoque ſuſpecta eſſe. Maris pericula timere coepi in tanta pecunia regia in Italiam trajicienda, et victore exercitu transportando. Poſtquam omnia ſecundo navium curſu in Italiam pervenerunt, neque erat, quod ultra precarer, illud optavi, ut, quum ex ſummo retro volvi fortuna conſueſſet, mutationem ejus domus mea potius, quam res publica, ſentiret. Itaque defunctam eſſe fortunam publicam mea tam inſigni calamitate ſpero; quod triumphus meus, velut ad ludibrium caſuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum eſt interpoſitus. Et, quum ego et Perſeus nunc nobilia maxime ſortis mortalium exempla ſpectemur, ille, qui ante ſe captivos captivus ipſe duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego, qui de illo triumphavi, ab alterius funere filii curru in * * * ex Capitolio prope jam exſpirantem veni: neque ex tanta ſtirpe liberum ſupereſt, qui L. Aemilii Paulli nomen ferat. Duos enim, tamquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos, Cornelia et Fabia gens habent; Paulli in domo, praeter ſe, nemo ſupereſt. Sed hanc cladem domus meae veſtra felicitas et ſecunda fortuna publica conſolatur.*

XLII. Haec, tanto dicta animo, magis confudere audientium animos, quam ſi miſerabiliter orbitatem ſuam deflendo loquutus eſſet. Cn. Octavius Calendis Decembribus de rege Perſeo navalem triumphum egit. Is triumphus ſine captivis fuit, ſine ſpoliis. Dedit ſociis navalibus in ſingulos denarios ſeptuagenos quinos; gubernatoribus, qui in navibus fuerant, duplex; magiſtris navium quadruplex.

plex. Senatus deinde habitus eſt. Patres cenſuerunt, ut Q. Caſſius Perſea regem cum Alexandro filio Albam in cuſtodiam duceret; comites, pecuniam, argentum, inſtrumentum quod haberet. Bitis, regis Thracum filius, cum obſidibus in cuſtodiam Carſeolos eſt miſſus. Ceteros captivos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos poſt dies, quam haec acta, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium aliosque obſides adportantes. Eis, in ſenatum introductis, et id ipſum argumenti praetendentibus orationi, non ſua voluntate Cotyn bello juviſſe Perſea, quod obſides dare coactus eſſet, orantibusque, ut eos pretio, quantum ipſi ſtatuiſſent Patres, redimi paterentur, reſponſum ex auctoritate ſenatus eſt: *Populum Romanum meminiſſe amicitiae, quae cum Cotye majoribusque ejus et gente Thracum fuiſſet. Obſides datos crimen, non criminis defenſionem, eſſe, quum Thracum genti ne quietus quidem Perſeus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Ceterum, etſi Cotys Perſei gratiam praetuliſſet amicitiae populi Romani, magis, quid ſe dignum eſſet, quam quid merito ejus fieri poſſet, aeſtimaturum: filium atque obſides ei remiſſurum. Beneficia gratuita eſſe populi Romani; pretium eorum malle relinquere in adcipientium animis, quam praeſens exigere.* Legati nominati T. Quinctius Flamininus, C. Licinius Nerva, M. Caninius Rebilus, qui obſides in Thraciam reducerent; et Thracibus munera data in ſingulos binum millium aeris. Bitis, cum ceteris obſidibus a Carſeolis arceſſitus, ad patrem cum legatis miſſus. Naves regiae, captae de Macedonibus inviſitatae ante magnitudinis, in campo Martio ſubductae ſunt.

XLIII.

XLIII. Haerente adhuc, non in animis modo, sed paene in oculis, memoria Macedonici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphavit de rege Gentio Illyriisque. Similia omnia magis visa hominibus, quam paria. Minor ipse imperator, et nobilitate Anicius cum Aemilio, et jure imperii praetor cum consule conlatus: non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non spolia spoliis, non pecunia pecuniae, non dona donis comparari poterant. Itaque sicut praefulgebat huic triumphus recens; ita adparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra marique ferocem locisque munitis fretam gentem Illyriorum: regem regiaeque omnes stirpis ceperat: transtulit in triumphum multa militaria signa spoliaque alia et supellectilem regiam; auri pondo viginti et septem, argenti decem et novem pondo; denarium tria millia, et centum viginti millia Illyrii argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum conjuge et liberis, et Caravantius frater regis et aliquot nobiles Illyrii. De praeda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, sociis nominis Latini quantum civibus, et sociis navalibus dedit quantum militibus. Laetior hunc triumphum est sequutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus. Sestertium ducenties ex ea praeda redactum esse, auctor est Antias, praeter aurum argentumque, quod in aerarium sit latum: quod quia unde redigi potuerit, non adparebat, auctorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis et conjuge et fratre Spoletium in custodiam ex senatus consulto ductus, ceteri captivi Romae in carcerem conjecti; recusantibusque custodiam Spoletinis, Igiturvium

reges traducti. Reliquum ex Illyrico praedae ducenti viginti lembi erant. De Gentio rege captos eos Corcyraeis et Apolloniatibus et Dyrrachinis Q. Caſſius ex ſenatus conſulto tribuit.

XLIV. Conſules eo anno, agro tantum Ligurum populato, quum hoſtes exercitus numquam eduxiſſent, nulla re memorabili geſta, Romam ad magiſtratus ſubrogandos redierunt, et primo comitiali die conſules crearunt M. Claudium Marcellum, C. Sulpicium Gallum. Deinde praetores poſtero die L. Julium, L. Appulejum Saturninum, A. Licinium Nervam, P. Rutilium Calvum, P. Quinctilium Varum, M. Fontejum. His praetoribus duae urbanae provinciae ſunt decretae, duae Hiſpaniae, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno: poſtridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus eſt C. Claudius: in ejus locum augures legerunt T. Quinctium Flamininum. Et flamen Quirinalis mortuus Q. Fabius Pictor. Eo anno rex Pruſias venit Romam cum filio Nicomede. Is, magno comitatu Vrbem ingreſſus, ad forum a porta tribunalque Q. Caſſii praetoris perrexit; concurſuque undique facto, *Deos, qui urbem Romam incolerent, ſenatumque et populum Romanum ſalutatum ſe* dixit *veniſſe, et gratulatum, quod Perſea Gentiumque reges viciſſent, Macedonibusque et Illyriis in ditionem redactis, auxiſſent imperium.* Quum praetor ſenatum ei, ſi velit, eo die daturum dixiſſet; biduum petiit, quo templa Deum urbemque et hoſpites amicosque viſeret. Datus, qui circumduceret eum, L. Cornelius Scipio quaeſtor, qui et Capuam ei obviam miſſus fuerat; et aedes, quae ipſum comitesque ejus benigne reciperent, conductae. Tertio poſt die ſenatum adit; gratulatus victo-

riam

riam eſt; merita ſua in eo bello commemoravit; petiit, *Vt votum ſibi ſolvere, Romae in Capitolio decem majores hoſtias, et Praeneſte unam Fortunae, liceret; (ea vota pro victoria populi Romani eſſe) et ut ſocietas ſecum renovaretur, agerque ſibi, de rege Antiocho captus, quem nulli datum a populo Romano Galli poſſiderent, daretur.* Filium poſtremo Nicomedem ſenatui commendavit. Omnium, qui in Macedonia imperatores fuerant, favore eſt adjutus. Itaque cetera, quae petebat, conceſſa: de agro reſponſum eſt, *Legatos ad rem inſpiciendam miſſuros. Si ager populi Romani fuiſſet, nec cuiquam datus eſſet, digniſſimum eo dono Pruſiam habituros eſſe. Si autem Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum adparere; aut ſi datus Gallis eſſet, ignoſcere Pruſiam debere, ſi ex nullius injuria quidquam ei datum vellet populus Romanus. Ne quod detur quidem, gratiam eſſe donum poſſe, quod eum, qui det, ubi vellet, ablaturum eſſe ſciat. Facile Nicomedis commendationem adcipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur populus Romanus, documento Ptolemaeum Aegypti regem eſſe.* Cum hoc reſponſo Pruſias eſt dimiſſus. Munera ei ex * ſeſtertiis juſſa dari, et vaſorum argenteorum pondo quinquaginta. Et filio regis Nicomedi ex ea ſumma munera dari cenſuerunt, ex qua Maſgabae filio regis Maſiniſſae data eſſent; et ut victimae aliaque, quae ad ſacrificium pertinerent, ſeu Romae, ſeu Praeneſte inmolare vellet, regi ex publico, ſicut magiſtratibus Romanis, praeberentur; et ut ex claſſe, quae Brundiſii eſſet, naves longae viginti adſignarentur, quibus uteretur, donec ad claſſem, dono datam ei, rex perveniſſet. L. Cornelius Scipio ne ab eo abſcederet, ſumtumque ipſi et comitibus praeberet, donec

navem confcendiffet. Mire laetum et ea benignitate in fe populi Romani regem fuiffe, ferunt: munera fibi ipfum emiffe; filium juffiffe donum populi Romani adcipere. Haec de Prufia noftri fcriptores. Polybius, eum regem indignum majeftate nominis tanti, tradit, pileatum, capite rafo, obviam ire legatis folitum, libertumque fe populi Romani ferre, et ideo infignia ordinis ejus gerere: Romae quoque, quum veniret in curiam, fubmififfe fe, et ofculo limen curiae contigiffe, et *Deos fervatores fuos* fenatum adpellaffe, aliamque orationem, non tam honorificam audientibus, quam fibi deformem, habuiffe. Moratus circa Vrbem triginta haud amplius dies in regnum eft profectus.

T. LIVII PATAVINI
FRAGMENTA
DRAKENBORCHI STVDIO CONLECTA ET NVNC PASSIM AVCTA.

I. QVAE LAVDANTVR CVM INDICIO LIBRORVM VNDE PETITA SVNT.

LIBRI IV.

Privato nos tenuissemus.
v. Priscian. lib. XV. Gramm. p. 1009.

LIBRI XVII.

Pridie Nonas. Pridie Idus.
Priscian. lib. XIV. Gramm. p. 992.

LIBRI XVIII.

Imberbes.
Putsch. in corpore vett. Gramm. p. 74. et 2789. et ant. Gramm. ap. Barth. Advers. 37, 14.

LIBRI LVI.

Qui Pompejum morbum excusasse ferunt, ne quum interesset deditioni, animos Numantinorum inritaret.

Priscian. lib. XVIII. Gramm. p. 1198. ed. Putsch. ubi male legitur *ex Livio CVII.* et *XXVI.* pro *LVI.* Nota Drack. est: "Omnino verba haec referenda ad Livii

Livii lib. LVI. et ad deditum Numantinis Mancinum. Nam P. Furius Philus consul, qui Hispaniam citeriorem nactus Mancinum dediturus erat, Q. Pompejum et Q. Metellum legatos secum illuc ire coegit. v. Valer. Max. 3, 7, 5. Pompejus autem quinquennio antea consul eamdem provinciam obtinuerat, et, re male gesta, pacem cum Numantinis inierat, quam postea a se initam esse negavit. v. Appian Hisp. 79 sq. et Cic. de Fin. 2, 17. Ne igitur, cum Furio cos. legatus in Hispaniam profectus, Mancini deditioni interesse deberet, et, praesentia sua nuperae fraudis ac perfidiae memoria revocata, animos Numantinorum inritaret, morbum excusare potuit."

LIBRI XCI.

Tamen insequenti ipso pervigilante eodem loco alia excitata turris prima luce miraculo hostibus fuit, simul et oppidi turris, quae maximum propugnaculum fuerat, subrutis fundamentis, dehiscere ingentibus rimis, et tu - - - - jus - - um igni coepit: incendiique simul et ruinae metu territi Contrebienses de muro trepidi effugerunt; et ut legati mitterentur ad dedendam urbem, ab universa multitudiue conclamatum est. Eadem virtus, quae inritantes obpugnaverat, victorem placabiliorem fecit. Obsidibus adceptis pecuniae modicam exegit summam, armaque omnia ademit; transfugas liberos vivos ad se adduci jussit et fugitivos, quorum major multitudo erat. Ipsis imperavit, ut interficerent. Jugulatos de muro dejecerunt. Cum magna jactura militum quatuor et quadraginta diebus Contrebia expugnata, relictoque ibi L. Justejo - - ad hiberum flumen copias adduxit. Ibi hibernaculis secundum oppidum, quod Castra Aelia vocatur, aedificatis, ipse in castris manebat; inter-

interdiu conventum sociarum civitatium in oppido agebat. Arma ut fierent pro copiis cujusque populi, per totam provinciam edixerat. Quibus inspectis referre cetera arma milites jussit, quae aut itineribus crebris aut oppu - - - f - - - an - - - - - - - - - - - - - tione inita, qu - di - culo effici possit.

Itaque omnes simul justa - - m - - - - tur, neque materia artificibus, praeparatis ante omnibus - nixo civitium [civitatium vel civium] - - idio, nec suo quisque operi artifex deerat - quaeque in obpugnandis urbibus hostium gessisset, exposuit, et ad reliqua belli cohortatus est paucis edoctos, quantum Hispaniae provinciae interesset. suas partes superiores esse. Dimisso deinde conventu, jussisque omnibus ibi - - - - - re suas principio veris M. Perpernam cum viginti millibus peditum, equitibus mille quingentis in Ilurcaonum [Ilernaonum] gentem misit ad tuendam regionis ejus maritimam oram, datis praeceptis, quibus itineribus duceret ad defendendas socias urbes, quas Pompejus obpugnaret, quibusque ipsum agmen Pompeji ex insidiis adgrederetur.

Eodem tempore et ad Herennulejum, qui in isdem locis erat, literas misit, et in alteram provinciam ad L. Hertulejum [Hirtulejum] praecipiens, quemadmodum bellum administrare [administrari vel administrare ipsum] vellet, ante omnia ut ita socias civitates tueretur, ne acie cum Metello dimicaret, cui neque auctoritate, neque viribus par esset - - - - m consilium - - - - versum - - - neque in aciem descensurum eum credebat, si traheretur bellum: hosti, quum mare ab tergo provinciasque omnes in potestate haberet, navibus undique commeatus venturos; ipsi autem, consumtis

ſumtis priore aeſtate, quae praeparata fuiſſent, omnium rerum inopiam fore.

Perpernam in maritimam regionem ſub - - tum - - - - - - - a geri, quum ab ſe obpugnarentur Celtiberi ut - - - - - - - armis - - - - - - - - - - - aemu - - - - - - - - - - maritimamne oram, ut Pompejum ab Ilercaonia et Conteſtania arceat, utraque ſocia gente, an ad Metellum et Ruſitaniam [Luſitaniam] ſe convertat? Haec ſecum agitans Sartorius praeter hiberum amnem per pacatos agros quietum exercitum ſine ullius noxa duxit. Profectus inde in Burſaonum et Caſuantinorum [Caſcantinorum] et Graccuritanorum fines, evaſtatis omnibus proculcatisque ſegetibus, ad Calagurim Naſicam ſociorum urbem benit, [venit] transgreſſusque amnem propinquum urbi, ponte facto, caſtra poſuit.

Poſtero die M. Maſium quaeſtorem in Arvacos [Arevacos] et Cerindones [Pelendones] miſit ad conſcribendos ex iis gentibus milites frumentumque inde Contrebiam (Leucada adpellatur) comportandum, praeter quam urbem obportuniſſimus ex Beronibus tranſitus erat, in quamcumque regionem ducere exercitum ſtatuiſſet; et C. Inſtelum [Inſtejum] praefectum equitum Segoviam et in Vacreorum [Vacaeorum ſ. Vaccaeorum] gentem ad equitum conquiſitionem miſit, juſſum cum equitibus Contrebiae ſeſe opperiri. Dimiſſis iis ipſe profectus, per Umconum [Vaſconum] agrum ducto exercitu, in confinio Vironum [Beronum] poſuit caſtra. Poſtero die cum equitibus praegreſſus ad itinera exploranda, juſſo pedite quadrato agmine ſequi, ad Varejam validiſſimam regionis ejus urbem venit. Haud inopinantibus - - - - advenerat, undique et ſuae gentis et Autrig - - - - - - - - - - -

Hoc

Hoc est fragmentum illud, quod a se in Biblioth. Vatic. Romae a 1773. inventum esse et P. Jac. Bruns et Vit. Mar. Giovenazzi gloriatur. Ab illo editum est Hamb. 1773. ab hoc bis, Romae et Neap. 1773. cum permultis verbosisque notis cura Franc. Cancellieri; quae editio repetita est Lips. 1775. cum praef. J. A. Ernesti. Emendationes Giovenazzi Abbatis inserui uncinis inclusas: sed alias adjecit J. Jhre, qui idem fragmentum notis criticis illustravit Upsalae 1777. Is lin. 1. post *insequente* excidisse putabat *nocte*, et deinde alias commendavit lectiones, v. c. *vetera arma* cet. Cf. Gotting. gel. Anz. a. 1774. p. 11 sq. et a. 1777. Additam. p. 669 sq.

LIBRI XCIV.

Livius in libro XCIV. Inarimem in partibus Maeoniae esse dicit; ubi per quinquaginta millia terrae igni exustae sunt. Hoc etiam Homerum significasse vult.

Serv. ad Virg. A. 9, 715. Cf. Salmas. ad Solin. p. 68. 6.

LIBRI CIII.

Horrendus magis est, premit qui corpora, carbo.
Vrit hic inclusus, vitalia rumpit acerbus.
Hunc veteres quondam variis pepulere medelis.
Tertia namque Tibi simul et centesima Livi
Charta docet, ferro talem candente dolorem
Exactum, aut poto raporum semine pulsum;
Infecti dicens vix septem posse diebus
Vitam produci. Tanta est violentia morbi.

Q. Seren. Samon. de medic. c. 39. v. 725 sq.

LIBRI CXII.

Castra quoque diversis partibus Cassius et Bogud adorti haud multum abfuere, quin opera perrumperent.

Quo

Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam velociter trajicere conatus sit.

Cassius gessisset cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset.

Priscian. Gramm. lib. VI. p. 686. et 687.

LIBRI CXIII.

Et ipse circa Pulpud oram tuebatur.

Priscian. l. l. qui etiam lib. V. p. 643. docet, *Livium Bogud, Bogudis declinasse in CXIII.* nisi leg. *CXII.*

LIBRI CXVIII.

Adversus interfectores C. Caesaris ultoribus manum comparans concibat.

Priscian. Gramm. l. IX. p. 865. ubi male in MSS. legitur *ex Livii libro XIIX.* et *XVIII.* et *XCVIII.* Cf. Barth. Gramm. V, 35. et ad Stat. Theb. IV, 146.

LIBRI CXXVII.

Quoniam inter Augustum et Antonium reliquiae adhuc erant dissensionis, Coccejus Nerva, proavus Nervae, qui postea imperavit Romae, mandavit Augusto, ut mitteret Tarracinam, qui de summa rerum tractarent. Ergo missus est Maecenas cum Agrippa, qui utrumque exercitum juxta Brundisium in una castra cum magna laetitia coegerunt, ut ait Livius libro CXXVII. Intelligendum autem, quod, Fontejo misso ab Antonio, Augustus Maecenatem et ceteros ad eumdem locum emiserit.

Acro, Porphyrio et commentator vetus Cruquii ad Horat. Sat. I, 5, 29. verbis paullum variantibus.

LIBRI

LIBRI CXXXVI.

Eodem anno ludos feculares Caefar ingenti adparatu fecit; quos centefimo quoque anno (is enim terminus feculi) fieri mos.

Cenforin. de die natali c. 17. Horum ludorum mentio facta videtur in deperdita Epit. Liv. libri CXXXVI.

II. QVAE PROBABILI CONIECTVRA AD SVOS LIBROS REFERRI POSSVNT EX EPITOMIS LIB. LIV.

AD LIB. XIII.

Curribus falcatis ufos effe majores, et Livius et Salluftius docent.

Serv. ad Virg. A. I, 476. Cf. Freinsh. Subpl. XIII, 38.

AD LIB. XIII. AVT XIV.

Ni Pyrrhus unicus pugnandi artifex magisque in proelio, quam bello, bonus.

Serv. ad Virg. Aen. I, 456.

AD LIB. XVI.

Sichaeus dictus eft Sicharbas; Belus, Didonis pater, Methres; Carthago a Carthada, ut lectum eft: quod invenitur in hiftoria Poenorum et in Livio.

Carthago eft lingua Poenorum nova civitas, ut docet Livius.

Bitias claffis Punicae fuit praefectus, ut docet Livius.

Serv. ad Virg. Aen. I, 343. 366. 738.

AD LIB. XVIII.

Serpentis quoque a Tito Livio curiose pariter ac facunde relatae fiat mentio. Is enim ait, in Africa apud Bagradam flumen tantae magnitudinis anguem fuisse, ut Atilii Reguli exercitum usu amnis prohiberet; multisque militibus ingenti ore conreptis, compluribus caudae voluminibus elisis, quum telorum jactu perforari nequiret, ad ultimum balistarum tormentis undique petitam, silicum crebris et ponderosis verberibus procubuisse, omnibusque et cohortibus et legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem. Atque etiam cruore suo gurgitibus inbutis, corporisque jacentis pestifero adflatu vicina regione polluta, Romana inde submovisse castra. Dicit belluae etiam corium centum viginti pedes longum in urbem missum.

Valer. Max. I, 8. ext. 19.

AD LIB. XIX.

Tertii ludi seculares fuerunt, Antiate Livioque auctoribus, P. Claudio Pulchro et C. Junio Pullo consulibus.

Censorin. de die nat. c. 17. Cf. Freinsh. Subpl. XIX, 31.

Est in Livio, quod, quum quidam cupidus belli gerendi a tribuno plebis arceretur, ne iret, pullos jussit adferri. Qui quum missas non ederent fruges, inridens consul augurium ait: Vel bibant, et eos in Tiberim praecipitavit. Inde navibus victor revertens ad Africam in mari cum omnibus, quos ducebat, exstinctus est.

Serv. ad Virg. Aën. 6, 198. Hoc ad Claudium Pulchrum spectare, sed ab aliis aliter narrari, monet ibi Burm. Cf. intpp. Suet. Tib. 2. et Duker ad

Flor.

Flor. 2, 2, 29. cui totum hoc, quod ex Livio refert Servius, fufpectum videbatur, tamquam ex Claudii Pulchri hiftoria fictum, vel male defcriptum.

AD LIB. XLIX.

De quartorum ludorum fecularium anno triplex opinio eft. Antias enim et Varro et Livius relatos effe prodiderunt L. Marcio Cenforino, M. (M'.) Manilio confulibus, poft Romam conditam a. DCV.

Cenforin. de die nat. c. 17. Cf. Epit. Liv.

AD LIB. LXXVII.

Sulla nobiliffimum contrahit conjugium Caecilia ducta, Metelli pontificis maximi filia. Hinc cecinit multa in eum probrofe vulgus, multique ex primoribus inviderunt ei, indignum illa femina exiftimantes, ut Titus ait, quem confulatu judicaffent dignum.

Plut. in vita Sullae p. 455. Cf. Freinsh. Subpl. 77, 2.

Sulla quum primum ad Vrbem contra Marium caftra moviffet, adeo laeta exta inmolanti fuiffe fcribit Livius, ut cuftodiri fe Poftumius harufpex voluerit, capitis fubplicium fubiturus, nifi ea, quae in animo Sulla haberet, Diis juvantibus inpleviffet.

Auguftin. de civ. Dei II, 24. Cf. Plut. l. l. p. 457.

AD LIB. LXXXIII.

Everfis quippe et incenfis omnibus cum oppido (Ilio a Fimbria) fimulacris, folum Minervae fimulacrum fub tanta ruina templi illius, ut fcribit Livius, integrum ftetiffe perhibetur.

Auguftin. de civ. Dei III, 7. Cf. Epit. et Freinsh. Subpl. 73, 7. Auctor de vir. ill. c. 70. Appian. b. Mithrid. c. 53. et 61. Obfeq. de prod. c. 116.

AD LIB. XCI.

Hoc primum proelium inter Sertorium et Pompejum fuit. Decem millia hominum de Pompeji exercitu amiſſa et omnia inpedimenta, Livius auctor eſt.

Frontin. Strat. II, 5, 31. Cf. Freinsh. Subpl. XCI, 19.

AD LIB. XCVII.

Triginta quinque millia armatorum (fugitivorum a Craſſo devictorum) eo proelio interfecta cum ipſis ducibus, (Caſto et Gannico vel Granico) Livius tradit, receptas quinque Romanorum aquilas, ſigna ſex et viginti, multa ſpolia, inter quae quinque faſces cum ſecuribus.

Frontin. Strat, II, 5, 34. Cf. ad Epit. Liv.

AD LIB. XCVIII.

Livius dicit, numquam Romanos ſigna cum hoſtibus contuliſſe tanto numero inferiores: nam vigeſimam vix militum partem, immo minorem, fuiſſe victoribus.

Plut. in Lucullo p. 511. ubi memoratur proelium inter Lucullum et Tigranem ad Tigranocerta. Cf. Epit. et Freinsh. Subpl. XCVIII, 49.

Livius auctor eſt, priore proelio (ad Tigranocerta) plures fuiſſe, in hoc (ad Artaxata) nobiliores hoſtium caeſos et captos.

Plut. l. l. p. 513. Cf. Epit. et Freinsh. Subpl. c. 73.

AD LIB. XCIX.

Creta primo quidem centum habuit civitates; unde Hecatompolis dicta eſt: poſt viginti quatuor: inde, ut dicitur, duas, Gnoſon et Hierapidnam. Quamvis Livius plures a Metello expugnatas dicat.

Serv. ad Virg. Aen. 3, 106. Cf. Epit.

AD LIB. CII.

Quod quum diluiſſet.

Agroetius de orthogr. in Putſchii corp. Gramm. p. 2267. et Gothofred. Auctor. Ling. Lat. p. 1352. qui Livium de morte Mithridatis id dixiſſe tradunt.

Etenim capta urbe (Hieroſolyma a Cn. Pompejo) tertio demum menſe, die jejunii, Olympiade CLXXIX., C. Antonio et M. Tullio Cicerone conſulibus, quum hoſtes vi ingreſſi eos, qui erant in templo, jugularent, nihilo ſecius rem hi divinam facere perſeverabant, neque metu vitae amittendae, neque ob multitudinem hominum jam caeſorum in fugam compulſi, et ſatius eſſe rati, quidquid pati eſſet neceſſe, ad ipſas perferre aras, quam aliquid legibus patriis praeceptum negligere. Haec autem non eſſe fabuloſa, unice ad falſam pietatem praedicandam ſpectantia, ſed vera, teſtimonio ſunt, qui res a Pompejo geſtas memoriae prodiderunt; in his Strabo et Nicolaus, ac praeter hos T. Livius, hiſtoriae Rom. ſcriptor.

Joſeph. Ant. Jud. XIV, 4, 3. p. 689.

AD LIB. CV.

Britanniae licet magnitudinem olim nemo, ut refert Livius, circumvectus eſt, multís tamen data eſt varia opinio de ea loquendi.

Jornandes de rebus Get. c. 2.

AD LIB. CVIII.

Septingenteſimo conditionis ſuae anno XIV vicos ejus (Romae) incertum unde conſurgens flamma conſumſit: nec umquam, ut ait Livius, majore incendio vaſtata eſt, adeo ut poſt aliquot annos Caeſar Auguſtus ad reparationem

 eorum,

eorum, quae tunc exusta erant, magnam vim pecuniae ex aerario publico largitus sit.

Oros. VI, 14. et VII, 2. conl. Obseq. de prod. c. 125. ex quibus conligitur, hoc incendium fuisse anno proximo ante bellum civile inter Pompejum et Caesarem, cujus initium memoratur primis verbis Epit. CIX.

AD LIB. CIX.

Caesar, Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, ut ait Livius, orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit.

Oros. VI, 15. Idem refert Guilelmus Malmesburiensis rer. Angl. l. 2. p. 183. forte non ex Livio, sed Orosio.

AD LIB. CXI.

Primus hostem percussit nuper pilo sumto primo C. Crastinus.

Schol. vet. Lucani VII, 471. Crastinus, qui anno priore primum pilum duxerat, primus telum emisit in pugna Pharsalica. v. Appian. B. C. 2, 82. Plut. Caes. p. 729. Caes. B. C. 3, 91. 99.

Patavii C. Cornelius, auguralis scientiae peritus, Livii historici civis et familiaris, sub idem forte tempus operam dabat auspicio. Hic primum, ut Livius tradit, tempus proelii (Pharsalici) cognovit, praesentibusque geri dixit nunc rem, et proelium duces committere. Vbi iterum cepit augurium conspexitque signa, fanaticus exsiliit clamans: Vincis, Caesar. Obstupescentibus illis, qui aderant, detracta capiti corona juravit, non prius se repositurum eam, quam arti respondisset eventus. Hoc Livius verum esse adfirmat.

Plut.

Plut. in Caes. p. 730. Cf. Freinsh. Subpl. CXI, 72. Gell. 15, 18. Lucan. 7, 192. Dio et Obseq.

AD LIB. CXII.

Quadringenta millia librorum Alexandriae arserunt, pulcherrimum regiae opulentiae monimentum. Alius laudaverit, sicut Livius, qui elegantiae regum curaeque egregium id opus ait fuisse.

Seneca de tranq. an. c. 9. Cf. Oros. 6, 15. Dio 42, 38. Heynii Opusc. Acad. T. I. p. 119 sq.

AD LIB. CXIV.

Haec de Basso produnt nonnulli; Livius vero, militasse eum Pompeji auspiciis: quo victo privatum egisse Tyri, conruptisque quibusdam legionariis effecisse, ut, interfecto Sexto, ipsum sibi ducem sumerent.

Appian. B. C. III, 77. ubi pro Λίβωνι legendum esse Λιβίῳ recte, opinor, conjecit Schweigh. et iam ante eum Periz. anim. dist. c. 4. p. 177.

Optarem mihi contingere, quod T. Livius scribit de Catone: cujus gloriae neque profuit quisquam laudando, nec vituperando quisquam nocuit, quum utrumque summis praediti fecerint ingeniis. Significat autem M. Ciceronem et C. Caesarem, quorum alter laudes, alter vituperationes supra dicti scripsit viri.

Hieron. Prol. lib. II. in Hoseam.

AD LIB. CXVI.

Aedibus Caesaris ornatus majestatisque causa ex SCto adjunctum erat fastigium, ut auctor est Livius. Id per quietem Calpurnia conlabi imaginata videbatur sibi lamentari et flere. Itaque orta luce rogavit Caesarem, si qua fieri

poſſet, ne prodiret in publicum, ſed in aliud tempus ſenatum rejiceret.

Plut. Caeſ. p. 738. Cf. Suet. Caeſ. 81. ibique intpp.

Malum omen eſt, quoties Aetna, mons Siciliae, non fumum, ſed flammarum egerit globos; et, ut dicit Livius, tanta flamma ante mortem Caeſaris ex Aetna monte defluxit, ut non tantum vicinae urbes, ſed etiam Rhegina civitas, quae multo ſpatio ab ea diſtat, adflaretur.

Serv. ad Virg. Ge. I, 471.

Quod de Caeſare olim majore vulgo dictitatum eſt et a T. Livio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci rei publicae profuerit, an non naſci, dici etiam de ventis poteſt.

Seneca Nat. Queſt. V, 18.

AD LIB. CXX.

M. Cicero ſub adventum triumvirorum ceſſerat Vrbe, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi ſe, quam Caeſari Caſſium et Brutum, poſſe. Primo in Tuſculanum fugit, inde transverſis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conſcenſurus, proficiſcitur. Vnde aliquoties in altum provectum quum modo venti adverſi retuliſſent, modo ipſe jactationem navis, caeco volvente fluctu, pati non poſſet, taedium tandem eum et fugae et vitae cepit; regreſſusque ad ſuperiorem villam, quae paullo plus mille paſſibus a mari abeſt, Moriar, inquit, in patria ſaepe ſervata. Satis conſtat, ſervos fortiter fideliterque paratos fuiſſe ad dimicandum; ipſum deponi lecticam et quietos pati, quod ſors iniqua cogeret, juſſiſſe. Prominenti ex lectica praeben-

bentique inmotam cervicem caput praecifum eft. Nec fatis ftolidae crudelitati militum fuit. Manus quoque, fcripfiffe in Antonium aliquid exprobrantes, praeciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, juffuque ejus inter duas manus in roftris pofitum, ubi ille conful, ubi faepe confularis, ubi eo ipfo anno adverfus Antonium, quanta nulla umquam humana vox, cum admiratione eloquentiae auditus fuerat. Vix adtollentes (prae) lacrumis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant.

Vixit tres et fexaginta annos, ut, fi vis abfuiffet, ne inmatura quidem mors videri poffit: ingenium et operibus et praemiis operum felix: ipfe fortunae diu profperae, et in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exfilio, ruina partium, pro quibus fteterat, filiae morte, exitu tam trifti atque acerbo. Omnium adverforum nihil, ut viro dignum erat, tulit praeter mortem; quae vere aeftimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nil crudelius paffus erat, quam quod ejusdem fortunae compos ipfe feciffet. Si quis tamen, virtutibus vitia penfavit: vir magnus, acer, memorabilis fuit, et in cujus laudes perfequendas Cicerone laudatore opus fuerit.

M. Seneca Suafor. VII. Cf. Gron. Obff. IV, 13. p. 213.

AD LIB. CXXXIII.

Livius refert, Cleopatram, quum ab Augufto capta indulgentius de induftria tractaretur, identidem dicere folitam: *οὐ θριαμβεύσομαι*, non triumphabor.

Acron, Porphyrio et commentator vetus Cruquii ad Horat. Od. I, 37, 30. Cf. Flor. IV, 11. extr.

III. INCERTA EX QVIBVS LIVII LIBRIS DESVMTA SINT.

Vir ingenii magni magis, quam boni.

Seneca de ira I, 16.

Profiteor, mirari me, T. Livium, auctorem celeberrimum, in hiſtoriarum ſuarum, quas repetit ab origine Vrbis, quodam volumine ſic exorſum: Satis jam ſibi gloriae quaeſitum, et potuiſſe ſe deſinere, ni animus inquies paſceretur opere.

Plin. in Praefat. lib. I. Hiſt. Nat.

T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis (freti Gaditani) tradiderunt, ubi minimum, ſeptem millia paſſuum; ubi vero plurimum, decem millia.

Plin. Praefat. lib. III. Hiſt. Nat.

Completis conſulibus.

Serv. ad Virg. Ge. III, I.

Verba ſunt, ut habemus in Livio, imperatoris transfugam recipientis in fidem: Quisquis es, noſter eris.

Serv. ad Virg. Aen. II, 148.

Inpubes libripens eſſe non poteſt, neque anteſtari.

Priſcian. lib. VIII. Gramm. p. 792. De ſenſu horum verborum v. viros doctos ad Caji Inſtitut. l. I. tit. 6. p. 57. 58. et inpr. Gerard. Meerman. in diſſ de rebus mancipi et nec mancipi §. 268. et 273.

Imperatorem me mater mea, non bellatorem peperit.

Hoc Scipionis dictum ex Livio adferre videtur Guilelmus Malmesburienſis rer. Angl. lib. 2. p. 162.

Dic mihi, quum ſaepe numero in Romanis hiſtoriis legatur, Livio auctore, ſaepiſſime in hac

hac Vrbe exorta peſtilentia infinita hominum millia deperiiſſe, atque eo frequenter ventum, ut vix eſſet, unde illis bellicoſis temporibus exercitus potuiſſet adſcribi, illo tempore Deo tuo Februario minime litabatur? An etiam cultus hic omnino nihil proderat? Illo tempore Lupercalia non celebrabantur? Nec enim dicturus es, haec ſacra adhuc illo tempore non coepiſſe, quae ante Romulum ab Evandro in Italiam perhibentur inlata. Lupercalia autem propter quid inſtituta ſint, (quantum ad ipſius ſuperſtitionis commenta reſpectant) Livius ſecunda decade loquitur: nec propter morbos inhibendos inſtituta commemorat, ſed propter ſterilitatem mulierum, quae tunc adciderat, exſolvendam.

Ex Gelaſii Papae Epiſt. adverſus Andromachum in Baronii Annal. eccleſ. ad a. 496. num. 35.

IV. ALIA QVAE AN LIVII SINT NOSTRI AVT CERTE EX HISTORIA EIVS DEPROMTA DVBIVM EST.

Apud Nympham Atlantis filiam Calypſonem.

Priſcian. lib. VI. Gramm. p. 685.

Et reparando ſuggreſſu manu haud magna Alliſae moenia, quaſi palans perveniens, ex oppido bellum inſtructa armamentis erupit, quam conſul vi captam, trucidatis, qui in ea conſtiterant, reſervat ad pugnam. Sed oppidani, ſicut quibus curae puſillum inerat, in diem alterum umbonibus belluatis paucos fugaces invadunt, elephantemque omine meliori receptant, et Allifas, Rufium quondam vocitatas, ab dextro ſequente ſiniſtrum, augurio nomen inponunt adcolae.

Haec verba Liv. XXII, 18, 5. post illa *super Allifas loco alto ac munito consedit* inserta legi in cod. Laudino I. monuit Hearne. Eadem deprehendit Drakenb. in MS. Recanatiano, sed sic variata?

Et reparando subgressus haud magis Alifae moenia quum palans perveniens ex oppido bellua constā a Romanis erupit, quam consul vi captam, trucidatis, qui in ea constiterant, reservat ad pugnam. Sed oppidani, sicut queis curae pusillum inerat in diem altam umbonibus beluatis paucos fugaces invadunt, elephantemque meliorem receptant. Et Alifas Rufrium quondam vocitatas ab dextro sequente sinisteriorum augurio nomen inponunt adcolae.

Fragmentum hoc spurium esse censebant Cuper. de elephantis in numis c. 4. Hearne, Drakenb., Stroth et alii: sed genuinum Dodwell in singulari dissert., quae etiam in edit. Livii Drakenb. T. VII. p. 182 sq. reperitur. In ea explicare quidem conatur obscurissima haec verba; sed multis tentatis tandem profitetur, se vereri, ne operam luserit et non ipsum forte Livium, sed Aethiopem lavarit.

T. Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam: *Res secundae mire sunt vitiis obtentui* et tamquam translatam, et tamquam corruptam dum transfertur, objiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum praeferat. Laudat, quem non timet, et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.

Seneca Controv. XXIV.

T. Livius de oratoribus, qui verba antiqua et sordida consectantur, et orationis obscuritatem severitatem putant, ajebat, Miltiadem rhetorem eleganter dixisse Ἐπὶ τῷ πλησίον μαίνονται.

Seneca Controv. XXV.

EPI-

EPITOMAE
LIBRORVM LIVII.

EPITOMAE
LIBRORVM LIVII.

LIBRI I.

Adventus Aeneae in Italiam, et ejus res gestae referuntur. Ascanii regnum Albae, et deinceps Silviorum. Numitoris filia, a Marte compressa, nati Romulus et Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs a Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In curias populus divisus. Fidenates et Vejentes victi. Romulus consecratus. Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit; Jano templum constituit; ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit. Cum Dea Egeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius Albanos bello petiit. Post haec trigeminorum pugna. Horatius absolutus. Metti Fuffetii supplicium. Alba diruta, Albani in civitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad postremum fulmine Tullus absumtus. Ancus Marcius ceremonias, a Numa institutas, renovavit. Latinis victis et ad civitatem adscitis montem Aventinum adsignavit. Politorium, urbem Latinorum, bello repetitam, quam prisci Latini occupaverant, diruit. Pontem sublicium in Tiberim fecit. Janiculum collem Vrbi addidit. Fines imperii protulit.

Ostiam condidit. Regnavit annos viginti quatuor. Eo regnante Lucumo, Damarati Corinthii filius, a Tarquiniis, Etruriae civitate, Romam venit; et, in amicitiam Anci receptus, Tarquinii nomen ferre coepit; et post mortem Anci regnum excepit. Centum additis, Patrum numerum auxit. Latinos subegit; circum designavit, ludos edidit. Sabinorum bello petitus equitum centurias ampliavit. Tentandae scientiae caussa Atti Navii auguris, consuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset: quod quum ille fieri posse respondisset, jussisse, eum novacula cotem praecidere; idque protinus ab Atto factum. Sabinos praeterea acie vicit, urbem muro circumdedit, cloacas fecit. Occisus est ab Anci filiis, quum regnasset annos triginta octo. Subcessit ei Ser. Tullius, natus ex captiva nobili Corniculana; cui puero, adhuc in cunis posito, caput arsisse traditum est. Vejentes atque Etruscos proelio fudit. Censum primus egit. Lustrum condidit, quo civium capita censa octoginta millia esse dicuntur. Classes centuriasque descripsit. Pomoerium protulit. Colles Vrbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumque adjecit. Templum Dianae cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus est a L. Tarquinio, Prisci filio, consilio filiae suae Tulliae, quum regnasset annos quadraginta quatuor. Post hunc L. Tarquinius Superbus, neque Patrum, neque populi jussu, regnum invasit: quo die scelerata Tullia per patris jacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. Bellum cum Volscis gessit; et ex eorum praeda templum Jovi in Capitolio fecit. Terminus et Juventas non addixere: quorum arae moveri non potuerunt. Filii Sex. Tarquinii

quinii dolo Gabios in poteſtatem ſuam redigit. Hujus filiis Delphos profectis, et conſulentibus, quis eorum regnaturus eſſet Romae, dictum eſt, eum regnaturum, qui primus matrem oſculatus eſſet. Quod reſponſum quum ipſi aliter interpretárentur, Junius Brutus, qui cum iis profectus erat, prolabſum ſe ſimulavit, et terram oſculatus eſt. Idque factum ejus eventus rei comprobavit. Nam quum, inpotenter ſe gerendo, Tarquinius Superbus omnes in odium ſui adduxiſſet; ad ultimum, propter expugnatam nocturna vi a Sexto filio ejus Lucretiae pudicitiam (quae, vocato patre ad ſe Tricipitino et viro Collatino, obteſtata, ne inulta mors ejus eſſet, cultro ſe interemit) Bruti opera maxime expulſus eſt, quum regnaſſet annos viginti quinque. Tunc conſules primum creati ſunt L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II.

Brutus jurejurando populum adſtrinxit, neminem regnare Romae paſſuros. Tarquinium Collatinum, conlegam ſuum, propter adfinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coegit conſulatu ſe abdicare, et civitate cedere. Bona regum diripi juſſit: agrum Marti conſecravit, qui Campus Martius nominatus eſt. Adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoque et ſororis filios, quia conjuraverant de recipiendis regibus, ſecuri percuſſit. Servo indici, cui Vindicio nomen fuit, libertatem dedit: ex cujus nomine vindicta eſt adpellata. Quum adverſus reges, qui, contractis Vejentium et Tarquinienſium copiis, bellum intulerant, exercitum duxiſſet, in acie cum Arunte, filio Superbi, commortuus eſt: eumque matronae

annum luxerunt. P. Valerius consul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsena, rex Clusinorum, bello pro Tarquiniis suscepto, quum ad Janiculum venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus est; qui, dum alii pontem sublicium rescindunt, solus Etruscos sustinuit; et, ponte rupto, armatus se in flumen misit, et ad suos tranavit. Alterum accessit virtutis exemplum a Mucio: qui, quum ad feriendum Porsenam castra hostium intrasset, occiso scriba, quem regem esse putabat, comprehensus, inpositam altaribus manum, in quibus sacrificatum erat, exuri passus est; dixitque, tales trecentos esse conjuratos in mortem ipsius regis. Quorum admiratione coactus Porsena pacis conditiones ferre, bellum omisit, acceptis obsidibus. Ex quibus virgo una Cloelia, deceptis custodibus, per Tiberim ad suos tranavit: et, quum reddita esset, a Porsena honorifice remissa, equestri statua donata est. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adjecta est. Numerus tribuum ampliatus est, ut essent viginti una. Adversus Tarquinium Superbum, cum Latinorum exercitu bellum inferentem, A. Postumius dictator prospere pugnavit apud lacum Regillum. Plebs, quum propter nexos ob aes alienum in Sacrum montem secessisset, consilio Menenii Agrippae a seditione revocata est. Idem Agrippa, quum decessisset, propter paupertatem publico inpendio elatus est. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est virtute et opera C. Marcii, qui ob hoc Coriolanus vocatus est. Ti. Atinius, vir de plebe, quum in visu admonitus esset, ut de quibusdam religionibus ad senatum perferret, et

et neglexiſſet, amiſſo filio, debilis factus, poſtquam, delatus ad ſenatum lectica, eadem illa indicaverat, uſu pedum recepto, domum reverſus eſt. Quum C. Marcius Coriolanus, qui in exſilium erat pulſus, dux Volſcorum factus, exercitum hoſtium urbi Romae admoviſſet, et miſſi ad eum primum legati, poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent, ne bellum patriae inferret; Veturia mater et Volumnia uxor inpetraverunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primum lata eſt. Sp. Caſſius conſularis regni crimine damnatus eſt necatusque. Oppia, virgo Veſtalis, ob inceſtum viva defoſſa eſt. Quum vicini hoſtes Vejentes incommodi magis, quam graves, eſſent, familia Fabiorum id bellum gerendum depopoſcit; miſitque in id trecentos ſex armatos, qui ad Cremeram ad unum ab hoſtibus caeſi ſunt, uno inpubere domi relicto. Ap. Claudius conſul, quum adverſus Volſcos contumacia exercitus male pugnatum eſſet, decimum quemque militum fuſte percuſſit. Res praeterea adverſum Volſcos et Aequos et Vejentes, et ſeditiones inter Patres plebemque continet.

LIBRI III.

Seditiones de agrariis legibus factae. Capitolium, ab exſulibus et ſervis obcupatum, caeſis iis receptum eſt. Cenſus bis actus eſt priore luſtro cenſa ſunt civium capita centum quatuor millia ducenta quatuordecim, praeter orbos orbasque. Sequenti, centum ſeptemdecim millia ducenta novemdecim. Quum adverſus Aequos res male geſta eſſet, L. Quinctius Cincinnatus dictator factus, quum rure intentus ruſtico operi eſſet, ad id bellum gerendum arceſſitus eſt. Is victos hoſtes ſub

 jugum

jugum misit. Tribunorum plebis numerus ampliatus est, ut essent decem, trigesimo sexto anno a primis tribunis plebis. Petitis per legatos et adlatis Atticis legibus, ad constituendas eas proponendasque decemviri pro consulibus sine ullis aliis magistratibus creati, altero et trecentesimo anno, quam Roma condita erat: et, ut a regibus ad consules, ita a consulibus ad decemviros translatum imperium. Hi, decem tabulis legum positis, quum modeste se in eo honore gessissent, et ob id in alterum quoque annum eumdem esse magistratum placuisset, duabus tabulis ad decem adjectis, quum complura inpotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere, et in tertium annum retinueruut: donec inviso eorum imperio finem adtulit libido Ap. Claudii. Qui, quum in amorem virginis incidisset, submisso, qui eam in servitutem peteret, necessitatem patri ejus Virginio inposuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret; quum aliter eam tueri non posset, nē in potestatem stuprum inlaturi veniret. Hoc tam magnae luxuriae exemplo plebs incitata montem Aventinum obcupavit, coegitque decemviros abdicare se magistratu. Ex quibus Appius et unus conlegarum, qui praecipue poenam meruerant, in carcerem conjecti; ceteri in exsilium acti. Res praeterea contra Sabinos et Volscos et Aequos prospere gestas continet, et parum honestum populi Romani judicium. Qui, judex inter Ardeates et Aricinos sumtus, agrum, de quo ambigebatur, sibi adjudicavit.

LIBRI IV.

Lex de connubio Patrum et plebis a tribunis plebis contentione magna, Patribus repugnan-

pugnantibus, perlata eſt. Tribuni militares. Aliquot annis res populi Romani domi militiaeque per hoc genus magiſtratus adminiſtratae ſunt. Item Cenſores tunc primum creati ſunt. Ager Ardeatibus populi Romani judicio ablatus, miſſis in eum colonis, reſtitutus eſt. Quum fame populus Romanus laboraret, Sp. Maelius, Eques Romanus, frumentum populo ſua inpenſa largitus eſt: et, ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum adfectans a C. Servilio Ahala, magiſtro equitum, juſſu Quinctii Cincinnati dictatoris obciſus eſt. L. Minucius index bove aurata donatus eſt. Legatis Romanis a Fidenatibus occiſis, quoniam ob rem publicam obcubuerant, ſtatuae in Roſtris poſitae ſunt. Coſſus Cornelius tribunus militum, obciſo Tolumnio rege Vejentium, opima ſpolia ſecunda retulit. Mam. Aemilius dictator, cenſurae honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni et ſex menſium ſpatio finito, ob eam rem a cenſoribus notatus eſt. Fidenae in poteſtatem redactae, eoque coloni miſſi ſunt. Quibus obciſis, Fidenates, quum defeciſſent, a Mam. Aemilio dictatore victi ſunt, et Fidenae captae. Conjuratio ſervorum obpreſſa eſt. Poſtumius, tribunus militum, propter crudelitatem ab exercitu occiſus eſt. Stipendium ex aerario tum primum militibus datum eſt. Res praeterea geſtas adverſus Volſcos, et Fidenates, et Faliſcos, continet.

LIBRI V.

In obſidione Vejorum hibernacula militibus facta ſunt. Ea res quum eſſet nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium non dari plebi nec per hiemem mi-

litiae requiem. Equites tum primum equis ſuis merere coeperunt. Quum inundatio ex lacu Albano facta eſſet, vates, qui eam rem interpretaretur, de hoſtibus captus eſt. Furius Camillus dictator decem annos obſeſſos Vejos cepit: ſimulacrum Junonis Romam transtulit: decimam partem praedae Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militum, quum Faliſcos obſideret, proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimque deditione facta, Faliſcorum victoriam juſtitia conſequutus eſt. Quum alter ex cenſoribus C. Julius deceſſiſſet, in locum ejus M. Cornelius ſubfectus eſt. Nec id poſtea factum eſt: quoniam eo luſtro a Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, quum ei dies a L. Appulejo tribuno plebis dicta eſſet, in exſilium abiit. Quum Senones Galli Cluſium obſiderent, et legati, a ſenatu miſſi ad componendam inter eos et Cluſinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent; hoc facto eorum concitati Senones Vrbem infeſto exercitu petierunt, fuſisque ad Alliam flumen Romanis, cepere Vrbem praeter Capitolium, in quod ſe juventus contulerat: majores natu, cum inſignibus honorum, quos quisque geſſerat, in veſtibulis aedium ſedentes, obciderunt. Et quum per averſam partem Capitolii jam in ſummum evaſiſſent, proditi clangore anſerum, M. Manlii praecipue opera dejecti ſunt. Coactis deinde propter famem Romanis deſcendere, ut mille pondo auri darent, et hoc pretio finem obſidionis emerent; Furius Camillus, dictator abſens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu venit, et Gallos poſt ſextum menſem Vrbe expulit ceciditque. Aedes Ajo Loquutio facta, quo loco ante Vrbem captam vox audita erat, *adventare Gallos*. Dictum eſt, ad Vejos migran-

migrandum eſſe propter incenſam et dirutam Vrbem, quod conſilium Camillo auctore discuſſum eſt. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditae, qui, quum in forum veniſſet, manipulariis ſuis dixerat, *Sta miles; hic optime manebimus.*

LIBRI VI.

Res adverſus Volſcos et Aequos et Praeneſtinos proſpere geſtas continet. Quatuor tribus additae ſunt, Stellatina, Sabatina, Tromentina, Arnienſis. M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, quum obſtrictos aere alieno liberaret, nexos exſolveret, crimine adfectati regni damnatus, de ſaxo Tarpejo dejectus eſt: in cujus notam ſenatus conſultum factum eſt, ne cui de Manlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius et L. Sextius tribuni plebis legem promulgarunt, ut conſules etiam ex plebe fierent, qui ex Patribus creabantur. Eamque legem cum magna contentione, repugnantibus Patribus, quum iidem tribuni plebis per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent, pertulerunt; et primus ex plebe conſul L. Sextius creatus eſt. Lata eſt et altera lex, ne cui plus quingentis jugeribus agri liceret poſſidere.

LIBRI VII.

Duo novi magiſtratus adjecti ſunt, praetura et curulis aedilitas. Peſtilentia civitas laboravit, eamque inſignem fecit mors Furii Camilli. Cujus remedium et finis quum per novas religiones quaereretur, ludi ſcenici tunc primum facti ſunt. Quum dies L. Manlio dicta eſſet a M. Pomponio tribuno plebis

propter delectum acerbe actum, et T. Manlium filium rus relegatum fine ullo crimine; adolefcens ipfe, cujus relegatio patri objiciebatur, venit in cubiculum tribuni, ftrictoque gladio coegit eum in verba fua jurare, non perfeveraturum fe in adcufatione. Quum telluris hiatu tota ad ultimum territa patria foret, tunc omnia pretiofa miffa funt in praealtam voraginem urbis Romanae. In eam Curtius armatus, fedens equo, fe praecipitavit, eaque expleta eft. T. Manlius adolefcens, qui patrem a tribunicia vexatione vindicaverat, contra Gallum, provocantem aliquem ex militibus Romanis, in fingulare certamen defcendit, eique obcifo torquem aureum detraxit; quem ipfe poftea tulit, et ex eo Torquatus eft nuncupatus. Duae tribus additae, Pomptina et Publilia. Licinius Stolo lege ab ipfo lata damnatus eft, quod plus quingentis jugeribus agri poffideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, a quo provocatus erat, infidente galeae corvo, et unguibus roftroque hoftem infeftante, obcidit, et ex eo Corvi nomen adcepit; confulque proximo anno, quum annos viginti tres haberet, ob virtutem creatus eft. Amicitia cum Karthaginienfibus juncta. Campani, quum urguerentur a Samnitibus bello, auxilio adverfus eos a fenatu petito, quum id non inpetrarent, urbem atque agros populo Romano dediderunt. Ob quam caufam ea, quae populi Romani facta effent, defendi bello adverfus Samnites placuit. Quum ab A. Cornelio confule exercitus in iniquum locum deductus in magno discrimine effet, P. Decii Muris tribuni militum opera fervatus eft. Qui, obcupato colle fuper id jugum, in quo Samnites confederant, occafionem confuli in aequiorem locum evadendi dedit: ipfe ab hofti-

hostibus circumsessus erupit. Quum milites Romani, qui Capuae in praesidio erant relicti, de ea obcupanda urbe conspirassent, et, detecto consilio, metu supplicii a populo Romano defecissent; per M. Valerium Corvum dictatorem, qui consilio suo eos a furore revocaverat, patriae restituti sunt. Res praeterea contra Hernicos, et Gallos et Tiburtes et Privernates et Tarquinienses et Samnites et Volscos prospere gestas continet.

LIBRI VIII.

Latini cum Campanis defecerunt, et, missis legatis ad senatum, conditionem tulerunt, ut, si pacem habere vellent, alterum ex Latinis consulem facerent. Qua legatione perlata, praetor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium, quod contra edictum adversus Latinos, quamvis prospere, pugnasset, securi percussit. Laborantibus in acie Romanis, P. Decius, tunc consul cum Manlio, devovit se pro exercitu: et, concitato equo quum in medios hostes se intulisset, interfectus morte sua Romanis victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in Vrbem reverso nemo ex juventute obviam processit. Minucia virgo Vestalis incesti damnata est. Ausonibus victis, in oppidum ex iis captum Cales colonia deducta est. Item Fregellae colonia deductae sunt. Veneficium complurium matronarum deprehensum est: quarum plurimae statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum constituta est. Privernatibus, quum rebellassent, victis civitas data est. Palaepolitani, bello et obsidione victi, in deditionem venerunt. Q. Publilio,

qui eos obſederat, primo et imperium prolatum, et pro conſule decretus triumphus. Plebs nexu liberata eſt propter L. Papirii creditoris libidinem, qui C. Publilio debitori ſuo ſtuprum inferre voluerat. Quum L. Papirius dictator reverſus in urbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda, Q. Fabius magiſter equitum, occaſione rei bene gerendae invitatus, contra edictum ejus proſpere adverſus Samnites pugnavit. Ob eam cauſam quum dictator de magiſtro equitum ſupplicium ſumturus videretur, Fabius Romam profugit: et, quum cauſa parum proficeret, populi precibus donatus eſt. Res praeterea contra Samnites proſpere geſtas continet.

LIBRI IX.

I. Veturius et Sp. Poſtumius apud Caudinas Furcas, deducto in locum artum exercitu, quum nulla ſpes evadendi eſſet, foedere cum Samnitibus facto, et ſexcentis equitibus Romanis obſidibus datis, ita exercitum abduxerunt, ut omnes ſub jugum mitterentur. Iidemque, auctore Sp. Poſtumio conſule, (qui in ſenatu ſuaſerat, ut eorum deditione, quorum culpa tam deforme foedus ictum erat, publica fides liberaretur) cum duobus tribunis plebis et omnibus, qui foedus ſpoponderant, dediti Samnitibus, non ſunt recepti. Nec multo poſt, fuſis a Papirio Curſore Samnitibus et ſub jugum miſſis, receptisque ſexcentis equitibus Romanis, qui obſides dati erant, pudor prioris flagitii abolitus eſt. Tribus duae adjectae ſunt, Ufentina et Falerina. Sueſſa et Pontia coloniae deductae ſunt. Ap. Claudius cenſor aquam perduxit: viam ſtravit, quae Appia vocata eſt: libertinorum filios in ſenatum legit. Ideo-

Ideoque, quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis, fequentis anni confules in fenatu legendo obfervaverunt, quemadmodum ante per proximos cenfores obfervatum fuerat. Res praeterea contra Apulos, Etrufcos, Umbros, Marfos, Pelignos, Aequos et Samnites, quibus foedus erat reftitutum, profpere geftas continet. Flavius fcriba, libertino patre natus, aedilis curulis fuit per forenfem factionem creatus: quae quum comitia et campum turbaret, et in iis propter nimias vires dominaretur, a Q. Fabio cenfore in quatuor tribus redacta eft, quas urbanas adpellavit. Eaque res Fabio Maximo nomen dedit. In hoc libro mentio Alexandri Magni, qui temporibus his fuit; et, aeftimatis populi Romani viribus, quae tunc erant, colligitur, fi Alexander in Italiam trajeciffet, non tam facilem ei victoriam de populo Romano fore, quam de iis gentibus, quas ad Orientem imperio fuo fubjecerat.

LIBRI X.

Coloniae deductae funt Sora, et Alba, et Carfeoli. Marfi in deditionem adcepti funt. Conlegium augurum ampliatum eft, ut effent novem, quum antea quaterni fuiffent. Lex de provocatione ad populum a Valerio confule tunc tertium lata eft. Duae tribus adjectae funt, Anienfis et Terentina. Samnitibus bellum indictum, et adverfus eos faepe profpere pugnatum eft. Quum adverfus Etrufcos, Umbros, Samnites, Gallos, P. Decio et Q. Fabio ducibus, pugnaretur, Romanusque exercitus in maximo effet discrimine, P. Decius, fequutus exemplum patris, devovit fe pro exercitu, et morte fua victoriam ejus pugnae populo Romano dedit. Papirius Curfor Samnitium exercitum,

citum, qui jure jurando obſtrictus, quo majore conſtantia virtutis pugnaret, in aciem deſcenderat, fudit. Cenſus actus eſt. Luſtrum conditum. Cenſa ſunt civium capita ducenta ſexaginta duo millia et trecenta viginti duo.

LIBRI XI.

Quum Fabius Gurges conſul male adverſus Samnites pugnaſſet, et ſenatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater, deprecatus hanc filii ignominiam, eo maxime ſenatum movit, quod iturum ſe filio legatum pollicitus eſt, idque praeſtitit. Ejus conſiliis et opera filius conſul adjutus, caeſis Samnitibus, triumphavit. C. Pontium, imperatorem Samnitium, ductum in triumpho ſecuri percuſſit. Quum civitas peſtilentia laboraret, miſſi legati, ut Aeſculapii ſignum Romam ab Epidauro transferrent, anguem, qui ſe in navem eorum contulerat, in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportavere: eoque in inſulam Tiberis egreſſo, eodem loco aedes Aeſculapio conſecrata eſt. L. Poſtumius conſularis, quoniam, quum exercitui praeeſſet, opera militum in agro ſuo uſus erat, damnatus eſt. Cum Samnitibus pacem petentibus foedus quarto renovatum eſt. Curius Dentatus conſul, Samnitibus caeſis, et Sabinis, qui rebellaverant, victis, et in deditionem acceptis, bis in eodem magiſtratu triumphavit. Coloniae deductae ſunt, Caſtrum, Sena, Hadria. Triumviri capitales tunc primum creati ſunt. Cenſu acto, luſtrum conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta duo millia. Plebs propter aes alienum, poſt graves et longas ſeditiones, ad ultimum ſeceſſit in Janiculum: unde a Q. Hortenſio dictatore de-

deducta est, isque in ipso magistratu decessit. Res praeterea contra Volsinienses gestas continet: item adversus Lucanos, contra quos auxilium Thurinis ferre placuerat.

LIBRI XII.

Quum legati Romanorum a Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Caecilius praetor cum legionibus ab iis caesus est. Quum a Tarentinis classis Romana direpta esset, duumviro, qui praeerat classi, obciso, legati, ad eos a senatu, ut de iis injuriis quererentur, missi, pulsati sunt. Ob id, bellum iis indictum est. Samnites defecerunt. Adversus eos, et Lucanos, et Bruttios, et Etruscos aliquot proeliis a compluribus ducibus bene pugnatum est. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Quum in praesidium Rheginorum legio Campana cum praefecto Decio Jubellio missa esset, obcisis Rheginis, Rhegium obcupavit.

LIBRI XIII.

Valerius Laevinus consul parum prospere adversus Pyrrhum pugnavit, elephantorum maxime inusitata facie territis militibus. Post id proelium quum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit, populabundusque ad urbem Romam processit. C. Fabricius, missus ad eum a senatu, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, a rege tentatus est. Captivi sine pretio remissi sunt. Cineas, legatus a Pyrrho ad senatum missus, petiit, ut componendae pacis caussa rex in Vrbem reciperetur. De qua re quum ad frequen-

quentiorem senatum referri placuisset; Ap. Claudius, qui propter valetudinem oculorum jam diu consiliis publicis se abstinuerat, venit in curiam, et sententia sua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius censor primus ex plebe lustrum condidit. Censa sunt civium capita ducenta septuaginta octo millia, ducenta viginti duo. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quartum foedus renovatum est. Quum C. Fabricio consuli is, qui ad eum a Pyrrho transfugerat, polliceretur, se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res praeterea contra Etruscos, Lucanos, Bruttios, et Samnites prospere gestas continet.

LIBRI XIV.

Pyrrhus in Siciliam trajecit. Quum inter alia prodigia fulmine dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per aruspices inventum est. Curius Dentatus, quum delectum haberet, ejus, qui citatus non responderat, bona primus vendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reversum vicit, et Italia expulit. Fabricius censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quod is decem pondo argenti facti haberet. Lustro a censoribus condito, censa sunt capita civium ducenta septuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor. Cum Ptolemaeo Aegypti rege societas juncta est. Sextilia virgo Vestalis, damnata incesti, viva defossa est. Coloniae deductae sunt Posidonia et Cosa. Carthaginiensium classis auxilio Tarentinis venit. Quo facto ab iis foedus violatum est. Res praeterea contra Lucanos, Samnites, et Bruttios feliciter gestas, et Pyrrhi regis mortem continet.

LIBRI

LIBRI XV.

Victis Tarentinis pax et libertas data eſt. Legio Campana, quae Rhegium occupaverat, obſeſſa, deditione facta, ſecuri percuſſa eſt. Quum legatos Apolloniatium ad ſenatum miſſos quidam juvenes pulſaſſent, dediti ſunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data eſt. Coloniae deductae, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento uti coepit. Vmbri et Sallentini victi in deditionem adcepti ſunt. Quaeſtorum numerus ampliatus eſt, ut eſſent octo.

LIBRI XVI.

Origo Carthaginienſium et primordia urbis eorum referuntur; contra quos et Hieronem regem Syracuſanorum auxilium Mamertinis ferendum cenſuit ſenatus, quum de ea re inter ſuadentes, ut id fieret, disſuadentesque contentio fuiſſet. Transgreſſis tum primum mare equitibus Romanis, adverſus Hieronem ſaepius bene pugnatum. Petenti pax data eſt. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta octoginta duo millia, ducenta triginta quatuor. D. Junius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Aeſernia deducta eſt. Res praeterea contra Poenos et Vulſinios proſpere geſtas continet.

LIBRI XVII.

Cn. Cornelius conſul, a claſſe Punica circumventus et per fraudem velut in conloquium evocatus, captus eſt. C. Duilius conſul adverſus claſſem Poenorum proſpere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum navalis

valis victoriae duxit triumphum. Ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, ut revertenti a coena, tibicine canente, funale praeferretur. L. Cornelius consul in Sardinia et Corsica contra Sardos et Corsos et Hannonem Poenorum ducem feliciter pugnavit. Atilius Calatinus consul, quum in locum iniquum, a Poenis circumsessum, temere duxisset exercitum, M. Calpurnii tribuni militum virtute et opera evasit: qui, cum trecentis militibus eruptione facta, hostes in se converterat. Hannibal dux Poenorum victa classe, cui praefuerat, a militibus suis in crucem sublatus est. Atilius Regulus consul, victis navali proelio Poenis, in Africam trajecit.

LIBRI XVIII.

Atilius Regulus in Africa serpentem portentosae magnitudinis cum magna militum clade occidit, et, quum aliquot proeliis bene adversus Carthaginienses pugnasset, successorque ei a senatu prospere bellum gerenti non mitteretur, id ipsum per literas ad senatum missas questus est. In quibus inter causas petendi subcessoris erat, quod agellus ejus a mercenariis desertus esset. Quaerente deinde fortuna, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, arcessito a Carthaginiensibus Xanthippo Lacedaemoniorum duce, dictus proelio et captus est. Res deinde a ducibus Romanis omnibus terra marique prospere gestas deformaverunt naufragia classium. Ti. Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus creatus est. P. Sempronius Sophus, M'. Valerius Maximus censores, quum senatum legerent, tredecim senatu moverunt. Lustrum condiderunt, quo censa sunt civium capita

capita ducenta nonaginta ſeptem millia, ſeptingenta nonaginta ſeptem. Regulus miſſus a Carthaginienſibus ad ſenatum, ut de pace, et, ſi eam non poſſet inpetrare, de captivis commutandis ageret, et jure jurando adſtrictus, rediturum ſe Carthaginem, ſi commutari captivos non placuiſſet; utrumque negandi auctor ſenatui fuit: et, quum fide cuſtodita reverſus eſſet, ſupplicio a Carthaginienſibus de eo ſumto, periit.

LIBRI XIX.

Caecilius Metellus, rebus adverſus Poenos proſpere geſtis, ſpecioſum egit triumphum, tredecim ducibus hoſtium et centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher conſul, contra auſpicia profectus, juſſis mergi pullis, qui cibari nolebant, infeliciter adverſus Carthaginienſes claſſe pugnavit; et, revocatus a ſenatu, juſſusque dictatorem dicere, Claudium Gliciam dixit, ſortis ultimae hominem: qui, coactus abdicare ſe magiſtratu, poſtea ludos praetextatus ſpectavit. Atilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Poenis captivorum commutatio facta eſt. Coloniae deductae ſunt Fregenae, in agro Sallentino Brunduſium. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia, ducenta viginti duo. Claudia, ſoror P. Claudii, qui, contemtis auſpiciis, male pugnaverat, a ludis revertens, quum turba premeretur, dixit: *Vtinam frater meus viveret, iterumque claſſem duceret;* ob eam cauſam multa ei dicta eſt. Duo praetores tum primum creati ſunt. Caecilius Metellus pontifex maximus A. Poſtumium conſulem, quoniam idem

idem et flamen Martialis erat, quum is ad bellum gerendum proficisci vellet, in Vrbe tenuit, nec passus est a sacris recedere. Rebus adversus Poenos a pluribus ducibus prospere gestis, summam victoriae C. Lutatius consul, victa ad Aegates insulas classe Poenorum, imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Quum templum Vestae arderet, Caecilius Metellus pontifex maximus ex incendio sacra rapuit. Duae tribus adjectae sunt, Velina et Quirina. Falisci quum rebellassent, sexto die perdomiti, in deditionem venerunt.

LIBRI XX.

Spoletium colonia deducta est. Adversus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi et Corsi, quum rebellassent, subacti sunt. Tuccia virgo Vestalis incesti damnata est. Bellum Illyriis, propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, obcisum, indictum est: subactique in deditionem venerunt. Praetorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor. Galli Transalpini, qui in Italiam inruperant, caesi sunt. Eo bello populus Romanus sui Latinique nominis trecenta millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis, Galli Insubres, aliquot proeliis fusi, in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus consul, obciso Insubrium Gallorum duce Virdomaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt. Item Illyrii, quum rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum a censoribus conditum est, quo censa sunt civium capita ducenta septuaginta millia, ducenta tredecim. Libertini in quatuor tribus redacti sunt, quum antea dispersi per omnes fuissent; Esquilinam, Palatinam,

tinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius cenſor viam Flaminiam munivit, et circum Flaminium exſtruxit. Coloniae deductae in agro de Gallis capto, Placentia et Cremona.

LIBRI XXI.

In Italiam belli Punici ſecundi ortus narratur, et Hannibalis Poenorum ducis contra foedus per Iberum amnem transitus, a quo Saguntum, ſociorum populi Romani civitas, obſeſſa octavo menſe capta eſt. De quibus injuriis miſſi legati ad Carthaginienſes, qui quererentur. Quum ſatis facere nollent, bellum iis indictum eſt. Hannibal, ſuperato Pyrenaeo ſaltu, per Gallias, fuſis Volcis, qui obſiſtere conati erant, ad Alpes venit; et laborioſo per eas transitu (quum montanos quoque Gallos obvios aliquot proeliis repuliſſet) deſcendit in Italiam, et ad Ticinum amnem Romanos equeſtri proelio fudit: in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani poſtea nomen accepit. Iterumque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuſo, Hannibal Apenninum quoque, per magnam militum vexationem propter vim tempeſtatum, transiit. Cn. Cornelius Scipio in Hiſpania contra Poenos proſpere pugnavit, duce hoſtium Magone capto.

LIBRI XXII.

Hannibal, per continuas vigilias in paludibus oculo amiſſo, venit in Etruriam: per quas paludes quatriduo et tribus noctibus ſine ulla requie iter fecit. C. Flaminius conſul, homo temerarius, contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quae tolli non poterant,

rant, et ab equo, quem conſcenderat, per caput devolutus, inſidiis ab Hannibale circumventus, ad Traſimenum lacum cum exercitu caeſus eſt. Sex millia, quae eruperant, fide ab Maharbale data, perfidia Hannibalis vincta ſunt. Quum ad nuntium cladis Romae luctus eſſet, duae matres, ex inſperato receptis filiis, gaudio mortuae ſunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver ſacrum votum. Quum deinde Q. Fabius Maximus dictator, adverſus Hannibalem miſſus, nollet acie cum eo confligere, ne, contra ferocem tot victoriis hoſtem, territum adverſis proeliis militem pugnae committeret, et, opponendo ſe tantummodo, conatus Hannibalis impediret: M. Minucius magiſter equitum, ferox et temerarius, criminando dictatorem tamquam ſegnem et timidum, effecit, ut populi juſſu aequaretur ei cum dictatore imperium; diviſoque exercitu, quum iniquo loco conflixiſſet, et in maximo diſcrimine legiones ejus eſſent, ſuperveniente cum exercitu Fabio Maximo diſcrimine liberatus eſt. Quo beneficio victus caſtra cum eo junxit, et *patrem* eum ſalutavit; idemque facere milites juſſit. Hannibal, vaſtata Campania, inter Caſilinum oppidum et Calliculam montem a Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum adligatis et incenſis, praeſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat, fugavit, et ſic transgreſſus eſt ſaltum: idemque Q. Fabii Maximi dictatoris, quum circumpoſita ureret, agro pepercit, ut illum tamquam proditorem ſuſpectum faceret. Aemilio deinde Paullo et Terentio Varrone conſulibus et ducibus, cum maxima clade adverſus Hannibalem ad Cannas pugnatum eſt: caeſaque eo proelio Romanorum quadraginta quinque millia, cum Paullo conſule et ſenatoribus octoginta, conſula-

ſularibus atque praetoriis aut aedilieiis triginta. Poſt quam cladem quum a nobilibus adoleſcentibus propter deſcriptionem conſilium de relinquenda Italia iniretur; P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui poſtea Africanus nuncupatus eſt, ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, juravit, ſe pro hoſte habiturum eum, qui in verba ſua non juraſſet; effecitque, ut omnes minime relictum iri a ſe Italiam jure jurando adſtringerentur. Praeterea trepidationem Vrbis et luctum, et res in Hiſpania meliore eventu geſtas continet. Opimia et Floronia, Veſtales virgines, inceſti damnatae ſunt. Propter paucitatem vero militum ſervorum octo millia armata ſunt. Captivi, quum poteſtas eſſet redimendi, redemti non ſunt. Varroni obviam itum eſt, et gratiae actae, quod de re publica non deſperaſſet.

LIBRI XXIII.

Campani ad Hannibalem defecerunt. Nuntius Cannenſis victoriae Mago Carthaginem miſſus annulos aureos, a digitis obciſorum Romanorum detractos, in veſtibulo curiae effudit: quos exceſſiſſe modii menſuram traditur. Poſt quem nuntium Hanno, vir ex Poenis nobiliſſimus, ſuadebat ſenatui Carthagimenſium, ut pacem a populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepente Barcina factione. Claudius Marcellus praetor ad Nolam, eruptione adverſus Hannibalem ex oppido facta, proſpere pugnavit. Exercitus Hannibalis per hiberna Capuae ita luxuriatus eſt, ut corporum viribus atque animorum enervaretur. Caſilinum, a Poenis obſeſſum, ita fame vexatum eſt, ut lora et pelles ſcutis detractas, item mures, eſſent; et nucibus, per Vulturnum amnem

amnem a Romanis missis, vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus centum nonaginta septem subpletus est. L. Postumius praetor a Gallis cum exercitu caesus est. Cn. et P. Scipiones in Hispania Hasdrubalem vicerunt, et Hispaniam suam fecerunt. Reliquiae Cannensis exercitus in Siciliam relegatae sunt; ne recederent inde, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem et Hannibalem societas juncta est. Sempronius Gracchus consul Campanos cecidit. Praeterea in Sardinia feliciter a T. Manlio praetore adversus Poenos Sardosque res gestas continet: a quo Hasdrubal dux et Mago et Hanno capti. Claudius Marcellus praetor Hannibalis exercitum ad Nolam proelio fudit et vicit: primusque tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.

LIBRI XXIV.

Hieronymus, Syracusanorum rex, cujus avus Hiero amicus populi Romani fuerat, ad Carthaginienses defecit; et propter crudelitatem superbiamque a suis interfectus est. Ti. Sempronius Gracchus proconsul prospere adversus Poenos et Hannonem ducem ad Beneventum pugnavit, servorum maxime opera, quos liberos esse jussit. Claudius Marcellus consul in Sicilia, quae prope tota ad Poenos defecerat, Syracusas obsedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum est; qui, ad Apolloniam nocturno proelio obpressus fugatusque, Macedoniam cum prope inermi exercitu perfugit. Ad id bellum gerendum Valerius praetor missus est. Res praeterea in Hispania a P. et Cn. Scipionibus adversus Carthaginienses gestas continet. Syphax, rex Numida-

midarum, in amicitiam adſcitus, et a Maſiniſſa, rege Maſſylorum, pro Carthaginienſibus pugnante, victus, in Mauruſios cum magna manu transiit contra Gades; ubi anguſto freto Africa et Hiſpania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti ſunt: quorum auxiliis adſcitis, tunc primum mercenarium militem Romana caſtra habuerunt.

LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, poſtea Africanus, ante annos aedilis factus eſt. Hannibal urbem Tarentum, praeter arcem, in quam praeſidium Romanorum fugerat, per Tarentinos juvenes, qui ſe noctu venatum ire ſimilaverant, cepit. Ludi Apollinares ex Marcii carminibus, quibus Cannenſis clades praedicta fuerat, inſtituti ſunt. A Q. Fulvio et Ap. Claudio conſulibus adverſus Hannonem Poenorum ducem proſpere pugnatum eſt. Ti. Sempronius Gracchus proconſul, ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias deductus, a Magone interfectus eſt. Centenius Penula, qui centurio militaverat, quum petiſſet a ſenatu, ut ſibi exercitus daretur, pollicitusque eſſet, ſi hoc inpetraſſet, de Hannibale victoriam, octo millibus adceptis, militum dux factus, conflixit acie cum Hannibale, et cum exercitu caeſus eſt. Cn. Fulvius praetor male adverſus Hannibalem pugnavit. In quo proelio hominum ſexdecim millia ceciderunt: ipſe cum equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt a Q. Fulvio et Ap. Claudio conſulibus. Claudius Marcellus Syracuſas expugnavit anno tertio, et ingentem ſe virum geſſit. In eo tumultu urbis captae Archimedes, intentus formis, quas in pulvere deſcripſerat, interfectus eſt. P. et Cn. Scipiones

nes in Hiſpania tot tantarumque rerum feliciter geſtarum triſtem exitum tulerunt; prope cum totis exercitibus caeſi anno octavo, quam in Hiſpaniam iverant. Amiſſaque ejus provinciae poſſeſſio foret, niſi L. Marcii equitis Romani virtute et induſtria, contractis exercituum reliquiis, ejusdem hortatu, bina caſtra hoſtium expugnata eſſent. Ad triginta ſeptem millia caeſa, ad mille octingentos triginta capti, praeda ingens parta. Dux Marcius adpellatus eſt.

LIBRI XXVI.

Hannibal ad tertium ab urbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit. Ipſe vero cum duobus millibus equitum usque ad ipſam Capenam portam, ut urbis ſitum exploraret, obequitavit: et quum per triduum in aciem utrimque exercitus omnis deſcendiſſet, certamen tempeſtas diremit; nam quum in caſtra rediiſſent, ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt a Q. Fulvio et Ap. Claudio conſulibus. Principes Campanorum veneno ſibi conſciverunt mortem. Quum ſenatus Campanorum deligatus eſſet ad palos, ut ſecuri feriretur; literas a ſenatu miſſas Q. Fulvius conſul, quibus jubebatur parcere, antequam legeret, in ſinu poſuit, et lege agi juſſit, et ſubplicium peregit. Quum in comitiis apud populum quaereretur, cui mandaretur Hiſpaniarum imperium; nullo id volente ſuscipere, P. Scipio, P. filius, qui in Hiſpania ceciderat, profeſſus eſt ſe iturum; et, ſubfragio populi conſenſuque omnium miſſus, Novam Carthaginem uno die expugnavit, quum ageret vigeſimum quartum annum, videreturque divina ſtirpe creatus; quoniam et ipſe, poſtquam togam adceperat,

perat, quotidie in Capitolio erat, et in cubiculo matris ejus anguis saepe numero videbatur. Res praeterea in Sicilia gestas continet, et amicitiam cum Aetolis junctam, bellumque gestum adversus Acarnanas et Philippum Macedoniae regem.

LIBRI XXVII.

Cn. Fulvius proconsul cum exercitu ab Hannibale ad Herdoneam caesus est. Meliore eventu a Claudio Marcello consule adversus eumdem ad Numistronem pugnatum est, inde Hannibal noctu recessit. Marcellus insequutus est, et subinde cedentem pressit, donec confligeret. Priore pugna Hannibal superior fuit, Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater consul Tarentinos per proditionem recepit. In Hispania ad Baeculam Scipio cum Hasdrubale Hamilcaris conflixit, et vicit. Inter alia captum puerum regalem eximiae formae ad avunculum Masinissam cum donis dimisit. Claudius Marcellus, T. Quinctius Crispinus consules, speculandi causa progressi e castris, insidiis ab Hannibale circumventi sunt. Marcellus occisus fuit, Crispinus fugit. Res praeterea a P. Sulpicio praetore adversus Philippum et Achaeos gestas continet. Lustrum a censoribus conditum est: censa sunt civium capita centum triginta septem millia centum et octo: ex quo numero adparuit, quantum hominum tot proeliorum adversa fortuna populo Romano abstulisset. Hasdrubal, qui cum exercitu novo transscenderat Alpes, ut se Hannibali conjungeret, cum millibus hominum quinquaginta sex caesus est, M. Livii consulis ductu, sed non minore opera Claudii Neronis consulis. Qui, quum Hannibali ob-

positus esset, relictis castris, ita ut hostem falleret, cum electa manu profectus, Hasdrubalem circumvenit.

LIBRI XXVIII.

Res in Hispania prospere gestae a Silano, Scipionis legato, et ab L. Scipione fratre adversus Poenos, a Sulpicio proconsule et ab Attalo rege Asiae adversus Philippum regem Macedonum, pro Aetolis, referuntur. Quum M. Livio et Claudio Neroni consulibus triumphus decretus esset, Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invectus est; Nero, qui in conlegae provinciam, ut victoriam ejus adjuverat, venerat, equo est sequutus, et in hoc habitu plus gloriae reverentiaeque habuit: nam et plus in bello, quam conlega, fecerat. Ignis in aede Vestae neglegentia virginis, quae non custodierat, exstinctus est: virgo caesa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Poenis debellavit quarto decimo anno ejus belli, quinto post anno, quam ierat; exclusisque in totum possessione ejus hostibus, Hispaniam recepit. Et a Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus navigiis transvectus, foedus junxit. Hasdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto coenavit. Munus gladiatorium in honorem patris patruique Carthagini novae edidit, non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis, aut ex provocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Quum Astapa urbs ab Romanis obpugnaretur, oppidani liberos et conjuges rogo exstructo occiderunt, et se insuper praecipitaverunt. Ipse Scipio, dum gravi morbo inplicitus est, seditionem, in parte exercitus motam, confirma-

firmatus discussit, rebellantesque Hispaniae populos coegit in deditionem venire; et, amicitia facta cum Masinissa rege Numidarum, qui illi auxilium, si in Africam trajecisset, pollicebatur, cum Gaditanis quoque post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat, ut in Italiam trajiceret, Romam reversus consulque creatus. Africam provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est; permissumque, in Africam trajiceret, si ex re publica esse censeret. Mago, Hamilcaris filius, a minore Baliari insula, ubi hyemarat, in Italiam trajecit.

LIBRI XXIX.

Ex Sicilia C. Laelius in Africam a Scipione missus ingentem praedam reportavit, et mandata Masinissae Scipioni exposuit, conquerentis, quod nondum exercitum in Africam trajecisset. Bellum in Hispania finitum, victore Romano, quod Indibilis excitaverat; ipse in acie occisus, Mandonius exposcentibus Romanis a suis deditus est. Magoni, qui in Gallia et Liguribus erat, ex Africa et militum ampla manus missa, et pecuniae, quibus auxilia conduceret; praeceptumque, ut se Hannibali jungeret. Scipio a Syracusis in Bruttios trajecit, et Locros, pulso Punico praesidio fugatoque Hannibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idaea mater deportata est Romam a Pessinunte oppido Phrygiae, carmine in libris Sibyllinis invento, *pelli Italia alienigenam hostem posse, si mater Idaea deportata Romam esset.* Tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiae. Lapis erat, quem matrem Deum incolae dicebant. Excepit P. Scipio Nasica Cn. filius, ejus, qui in Hispania perierat,

fat, vir optimus a ſenatu judicatus, adoleſcens nondum quaeſtorius, quoniam ita reſponſum jubebat: *ut numen id ab optimo viro reciperetur conſecrareturque.* Locrenſes legatos Romam miſerunt, qui de inpotentia Q. Pleminii legati quererentur, quod pecuniam Proſerpinae abstulerat, et liberos eorum ac conjuges ſtupraverat. Pleminius, in catenis Romam perductus, in carcere mortuus eſt. Quum falſus rumor de P. Scipione proconſule, qui in Sicilia erat, in Vrbem perlatus eſſet, tamquam is luxuriaretur; miſſis ob hoc legatis a ſenatu, qui explorarent, an ea vera eſſent, purgatus infamia Scipio in Africam trajecit, ſenatus permiſſu. Syphax, adcepta in matrimonium filia Haſdrubalis Giſgonis, amicitiae, quam cum Scipione ipſe junxerat, renuntiavit. Maſiniſſa, rex Maſſyliorum, dum pro Carthaginienſibus in Hiſpania militat, amiſſo patre Gala, de regno exciderat. Quo per bellum ſaepe repetito, aliquot proeliis a Syphace rege Numidarum victus, in totum privatus eſt: et cum ducentis equitibus exſul Scipioni ſe junxit; et cum eo primo ſtatim bello Hannonem Hamilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio, adventu Haſdrubalis et Syphacis, qui prope cum centum millibus armatorum venerant, ab obſidione Uticae depulſus, hiberna communivit. Sempronius conſul in agro Crotonienſi proſpere adverſus Hannibalem pugnavit. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta quatuordecim millia. Inter cenſores, M. Livium et Claudium Neronem, notabilis diſcordia fuit. Nam et Claudius Livio conlegae equum ademit, quod a populo damnatus actusque in exſilium fuerat; et Livius Claudio, quod falſum in ſe teſtimonium dixiſſet,

et

et quod non bona fide secum in gratiam rediisset. Idem omnes tribus, extra unam, aerarias reliquit, quod et innocentem se damnassent, et postea consulem censoremque fecissent.

LIBRI XXX.

In Africa Scipio Carthaginienses et eumdem Syphacem Numidarum regem Hasdrubalemque pluribus proeliis vicit, adjuvante Masinissa, binaque hostium castra expugnavit: in quibus quadraginta millia hominum ferro ignique consumta sunt. Syphacem per C. Laelium et Masinissam cepit. Masinissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Hasdrubalis, captam statim adamavit, et, nuptiis factis, uxorem habuit. Castigatus a Scipione venenum ei misit: quo hausto illa decessit. Effectumque est multis Scipionis victoriis, ut Carthaginienses, in desperationem acti, in auxilium publicae salutis Hannibalem ex Italia revocarent. Isque, anno decimo sexto Italia decedens, in Africam trajecit, tentavitque per conloquium pacem cum Scipione componere: et, quum de conditionibus pacis non convenisset, acie victus est. Pax Carthaginiensibus data est petentibus. Hannibal Gisgonem, pacem dissuadentem, manu sua detraxit: excusata deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Mago, qui bello in agro Insubrium cum Romanis conflixerat, vulneratus, dum in Africam per legatos revocatus revertitur, ex vulnere mortuus est. Masinissae regnum restitutum est. Reversus in Vrbem Scipio amplissimum nobilissimumque egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo senator pileatus sequutus est. Scipio Africanus (incertum militari prius favore, an populari aura

aura ita cognominatus) primus certe hic imperator victae a ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

LIBRI XXXI.

Belli adverſus Philippum Macedoniae regem, quod intermiſſum erat, repetiti cauſae referuntur hae. Tempore Initiorum duo juvenes Acarnanes, qui non initiati erant, Athenas venerunt, et in ſacrarium Cereris cum aliis popularibus ſuis intraverunt. Ob hoc, tamquam nefas ſummum commiſiſſent, ab Athenienſibus caeſi ſunt. Acarnanes, mortibus ſuorum commoti, ad vindicandos illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis menſibus poſt pacem Carthaginienſibus datam, quingenteſimo quinquageſimo anno ab Vrbe condita, quum Athenienſium, qui obſidebantur a Philippo, legati auxilium a ſenatu petiſſent, et ſenatus id cenſuiſſet ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor gravis erat, diſſentiente, tenuit auctoritas Patrum, ut ſociae civitati ferri opem populus quoque juberet. Bellum id P. Sulpicio conſuli mandatum eſt, qui, exercitu in Macedoniam ducto, equeſtribus proeliis cum Philippo proſpere pugnavit. Abydeni a Philippo obſeſſi, ad exemplum Saguntinorum, ſuos ſeque occiderunt. L. Furius praetor Gallos Inſubres rebellantes et Hamilcarem Poenum, bellum in ea parte molientem, acie vicit. Hamilcar eo bello occiſus eſt, et millia hominum triginta ſex. Praeterea expeditiones Philippi regis et Sulpicii conſulis expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpicius conſul, adjuvantibus rege Attalo et Rhodiis, bellum gerebat. Triumphavit de Gallis L. Furius praetor.

LIBRI

LIBRI XXXII.

Complura prodigia ex diverſis regionibus nuntiata referuntur; inter quae, in Macedonia in puppi longae navis lauream eſſe natam. T. Quinctius Flamininus conſul adverſus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri, fugatumque coegit in regnum reverti. Ipſe Theſſaliam, quae eſt vicina Macedoniae, ſociis Aetolis et Athamanibus, vexavit. L. Quinctius Flamininus conſulis frater, Attalo rege et Rhodiis adjuvantibus, in Euboeam et maritimam oram trajectus, Eretriam expugnavit. Achaei in amicitiam recepti ſunt. Conjuratio ſervorum, facta de ſolvendis Carthaginienſium obſidibus, obpreſſa eſt; duo millia necati ſunt. Praetorum numerus ampliatus eſt, ut ſeni crearentur. Cornelius Cethegus conſul Gallos Inſubres proelio fudit. Cum Lacedaemoniis et tyranno eorum Nabide amicitia juncta eſt. Praeterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

LIBRI XXXIII.

T. Quinctius Flamininus proconſul cum Philippo ad Cynoscephalas in Theſſalia acie victo debellavit. L. Quinctius Flamininus, frater proconſulis, Acarnanes, Leucade urbe, quod caput eſt Acarnanum, expugnata, in deditionem adcepit. C. Sempronius Tuditanus praetor a Celtiberis cum exercitu caeſus eſt. Attalus, a Thebis ob ſubitam valetudinem Pergamum translatus, deceſſit. Pax petenti Philippo, Graeciae libertas data eſt. L. Furius Purpureo et Claudius Marcellus conſules Bojos et Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal, fruſtra in Africa bellum molitus, et ob hoc Romanis per epi-

ſtolas

ſtolas adverſae factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginienſium ſenatum de eo miſerant, profugus ad Antiochum regem Syriae ſe contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBRI XXXIV.

Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione abrogata eſt; quum Porcius Cato auctor fuiſſet, ne ea lex aboleretur. Is, in Hiſpaniam profectus, bello, quod Emporiis orſus eſt, citeriorem Hiſpaniam pacavit. T. Quinctius Flamininus bellum adverſus Lacedaemonios et tyrannum eorum Nabidem proſpere geſtum, data iis pace, qualem ipſe voluit, liberatisque Argis, qui ſub ditione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primum ſecretus a populo ludos ſpectavit: ut id fieret, Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus cenſores intervenerunt, cum indignatione plebis. Coloniae pleraeque deductae ſunt. M. Porcius Cato de Hiſpania triumphavit. Res praeterea in Hiſpania, et adverſus Bojos et Inſubres Gallos feliciter geſtae referuntur. T. Quinctius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem et Nabidem Lacedaemoniorum tyrannum vicerat, Graeciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum geſtarum multitudinem triduo triumphavit. Legati Carthaginienſium nuntiaverunt, Hannibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. Tentaverat autem Hannibal per Ariſtonem Tyrium, ſine literis Carthaginem miſſum, ad rebellandum Poenos concitare.

LIBRI

LIBRI XXXV.

P. Scipio Africanus legatus ad Antiochum Ephesi cum Hannibale, qui se Antiocho junxerat, conloquutus est; ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia quum quaereret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit: *Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset, quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset.* Quaerenti deinde, quem secundum poneret, *Pyrrhum,* inquit, *castra metari primum docuisse. Ad hoc neminem elegantius loca cepisse, praesidia disposuisse.* Exsequenti, quem tertium diceret, *semet ipsum* dixit. Ridens Scipio, *Quidnam tu diceres, si me,* inquit, *vicisses? Tunc vero,* inquit, *me et ante Alexandrum, et ante Pyrrhum, et ante alios posuissem.* Inter cetera prodigia, quae plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis loquutum, *Roma cave tibi*, refertur. Adparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedaemoniorum tyrannus, incitatus ab Aetolis, qui et Philippum et Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, a populo Romano descivit; et, bello adversus Philopoemenem Achaeorum praetorem gesto, ab Aetolis et ab Alexameno duce eorum interfectus est. Aetoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt. Cum quibus societate juncta, Antiochus Syriae rex, quum bellum Graeciae intulisset, complures urbes occupavit, inter quas Chalcidem, et totam Euboeam. Res praeterea in Liguribus gestas et adparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI XXXVI.

Man. Acilius Glabrio conſul Antiochum, apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum, Graecia expulit, idemque Aetolos ſubegit. P. Cornelius Scipio Naſica conſul aedem matris Deum, quam ipſe in Palatium intulerat, vir optimus a ſenatu judicatus, dedicavit; idemque Bojos Gallos victos in deditionem adcepit, et de iis triumphavit. Praeterea navalia certamina proſpera adverſus praefectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI XXXVII.

L. Cornelius Scipio conſul, legato P. Scipione Africano (qui ſe legatum fratris futurum dixerat, ſi ei Graecia provincia decerneretur, quum C. Laelio, qui multum in ſenatu poterat, ea provincia dari videretur) profectus ad bellum adverſus Antiochum gerendum, in Aſiam primus omnium Romanorum ducum trajecit. Aemilius Regillus adverſus regiam claſſem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonneſum, Rhodiis adjuvantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remiſſus eſt. M'. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Graecia expulerat, et de Aetolis triumphavit. Victo deinde Antiocho a L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene rege Pergami, Attali filio, pax data eſt ea conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui et ipſi juverant, quaedam civitates conceſſae. Colonia deducta eſt Bononia. Aemilius Regillus, qui praefectos Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellave-

laverat, cognomine fratri exaequatus, Aſiaticus adpellatus eſt.

LIBRI XXXVIII.

M. Fulvius conſul in Epiro Ambracienſes obſeſſos in deditionem adcepit, Cephalleniam ſubegit, Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius conſul, conlega ejus, Gallograecos, Toliſtobojos et Tectoſagos et Trocmos, qui Brenno duce in Aſiam transierant, quum ſoli citra Taurum montem non parerent, vicit. Eorum origo, et quemadmodum ea loca, quae tenent, occupaverint, refertur. Exemplum quoque virtutis et pudicitiae in femina traditur. Nam quum Ortiagontis, regis Gallograecorum, uxor captiva eſſet, centurionem cuſtodem, qui ei vim intulerat, occidit. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta quinquaginta octo millia et trecenta viginti octo. Cum Ariarathe, rege Cappadociae, amicitia juncta eſt. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum conſilio foedus cum Antiocho conſcripſerat, de Gallograecis, acta pro ſe cauſa in ſenatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam ajunt, a Q. Petillio tribuno plebis, ut quidam, a Naevio, quod praeda ex Antiocho capta aerarium fraudaſſet, poſtquam is dies venit, evocatus in Roſtra, *Hac die*, inquit, *Quirites*, *Carthaginem vici:* et, proſequente populo, Capitolium adſcendit. Inde, ne amplius tribuniciis injuriis vexaretur, in voluntarium exſilium Liternum conceſſit: incertum ibi, an Romae, defunctus. Nam ejus monimentum utrobique fuit. L. Scipio Aſiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine adcuſatus damnatusque, quum

in vincula et carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracchus, tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus fuerat, intercessit; et ob id beneficium Africani filiam duxit. Quum quaestores in bona ejus publice possidenda missi essent, non modo in iis ullum vestigium pecuniae regiae adparuit, sed nequaquam tantum redactum, quantae summae erat damnatus. Conlatam a cognatis et amicis innumerabilem pecuniam adcipere noluit: quae necessaria ei erant ad cultum, redemta.

LIBRI XXXIX.

M. Aemilius consul, Liguribus subactis, viam a Placentia usque Ariminum perductam Flaminiae junxit. Initia luxuriae, introducta ab exercitu Asiatico, referuntur. Ligures, quicumque citra Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Graecum et [quidem] nocturnum, scelerum omnium seminarium, quum ad ingentis turbae conjurationem pervenisset, a consule investigatum, et multorum poena sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco et M. Porcio Catone, et belli et pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quinctius Flamininus, T. Quinctii frater, eo quod, quum Galliam provinciam consul obtinuerat, rogatus in convivio a Philippo Poeno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quemdam sua manu occiderat; sive, ut quidam tradiderunt, unum ex damnatis securi percusserat, rogatus a meretrice Placentina, cujus amore deperibat. Exstat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit: et tamquam jungente fortuna circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal, a Prusia Bithyniae rege, ad quem, victo Antiocho, confugerat, quum de-

dederetur Romanis, qui ad expoſcendum illum T. Quinctium Flamininum miſerant, veneno ſibi mortem conſcivit. Philopoemen quoque, dux Achaeorum, vir maximus, a Meſſeniis interemtus veneno, quum ab iis bello captus eſſet. Coloniae Potentia et Piſaurum et Mutina et Parma deductae ſunt. Praeterea res adverſus Celtiberos proſpere geſtas, et initia cauſasque belli Macedonici continet; cujus origo inde fluxit, quod Philippus aegre ferebat, regnum ſuum inminui a Romanis, et quod cogeretur, a Thracibus aliisque locis praeſidia deducere.

LIBRI XL.

Quum Philippus liberos eorum, quos occiderat, conquiri obſides juſſiſſet, Theoxena, pro liberis ſuis et ſororis admodum pueris verita regis libidinem, prolatis in medium gladiis et poculo, in quo erat venenum, ſuaſit iis, ut inminens ludibrium morte effugerent. Quod quum perſuaſiſſet, ipſa ſe cum viro e navi in mare praecipitavit. Certamina inter Philippi Macedoniae regis liberos Perſen et Demetrium referuntur; et ut fraude fratris ſui Demetrius confictis criminibus, inter quae adcuſatione parricidii et adfectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus eſt; regnumque Macedoniae mortuo Philippo ad Perſen devenit. Item res in Liguribus et in Hiſpania contra Celtiberos a compluribus feliciter geſtas continet. Libri Numae Pompilii in agro L. Petillii ſcribae ſub Janiculo a cultoribus agri, in arca lapidea clauſi, et Graeci et Latini, inventi ſunt. In quibus quum plura, quae diſſolvendarum religionum, praetor, ad quem

delati erant, legiſſet, juravit ſenatui, contra rem publicam eſſe, ut legerentur ſervarenturque: et ex ſenatus conſulto in Comitio exuſti ſunt. Colonia Aquileja deducta eſt. Philippus, aegritudine animi confectus, quod Demetrium filium, falſis Perſei alterius filii delationibus inpulſus, veneno ſuſtuliſſet, de poena Perſei cogitavit, voluitque Antigonum potius amicum ſuum ſucceſſorem regni ſui relinquere. Sed in hàc cogitatione morte raptus eſt. Regnum Perſeus excepit.

LIBRI XLI.

Ignis in aede Veſtae exſtinctus eſt. Ti. Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos victos in deditionem accepit, monimentumque operum ſuorum, Gracchurim oppidum in Hiſpania conſtituit. Et a Poſtumio Albino proconſule Vaccaei ac Luſitani ſubacti ſunt. Vterque triumphavit. Antiochus, Antiochi filius, obſes Romanis a patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto ſucceſſerát, in regnum Syriae ab Vrbe dimiſſus; qui praeter religionem, qua multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olympii, et Antiochiae Capitolini, viliſſimum regem egit. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta ſexaginta tria millia ducenta nonaginta quatuor. Q. Voconius Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis heredem mulierem inſtitueret. Suaſit legem M. Cato. Exſtat oratio ejus. Praeterea res contra Ligures, Iſtros, Sardos et Celtiberos, a compluribus ducibus proſpere geſtas, et initia belli Macedonici continet, quod Perſeus, Philippi filius, moliebatur. Miſerat enim ad Carthaginienſes legationem, et ab iis nocte audita

audita erat; ſed et alias Graeciae civitates ſollicitabat.

LIBRI XLII.

Q. Fulvius Flaccus cenſor templum Junonis Laciniae tegulis marmoreis ſpoliavit, ut aedem, quam dedicabat, tegeret. Tegulae ex ſenatus conſulto reportatae. Eumenes, Aſiae rex, in ſenatu de Perſeo, Macedoniae rege, queſtus eſt: cujus injuriae in populum Romanum referuntur. Ob quas bello ei indicto, P. Licinius Craſſus conſul, cui id mandatum erat, in Macedoniam transiit, levibusque expeditionibus, equeſtribus proeliis, in Theſſalia cum Perſeo parum felici eventu pugnavit. Inter Maſiniſſam et Carthaginienſes de agro fuit arbiter ad disceptandum a ſenatu datus. Legati miſſi ad civitates ſocias et reges rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta quinquaginta ſeptem millia ducenta triginta unum. Res praeterea adverſus Corſos et Ligures proſpere geſtas continet.

LIBRI XLIII.

Praetores aliquot, eo quod avare et crudeliter provincias adminiſtraſſent, damnati ſunt. P. Licinius Craſſus proconſul complures in Graecia urbes expugnavit et crudeliter diripuit. Ob id captivi, qui ab eo ſub corona venierant, ex ſenatus conſulto poſtea reſtituti ſunt. Item a praefectis claſſium Romanarum multa inpotenter in ſocios facta. Res praeterea a Perſeo rege in Thracia proſpere geſtas continet, victis Dardanis et Illyrico, cujus

rex erat Gentius. Motus, qui in Hiſpania ab Olonico factus erat, ipſo interemto conſedit. M. Aemilius Lepidus a cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

LIBRI XLIV.

Q. Marcius Philippus per invios ſaltus penetravit in Macedoniam, compluresque urbes occupavit. Rhodii miſere legatos Romam, minantes, ſe Perſeo auxilio futuros, niſi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam jungeret. Indigne id latum. Quum id bellum L. Aemilio Paullo, ſequentis anni conſuli iterum, mandatum eſſet, Paullus, in concione precatus, ut, quidquid diri populo Romano inmineret, in domum ſuam converteretur, et in Macedoniam profectus, vicit Perſen, totamque Macedoniam in poteſtatem redegit. Antequam confligeret, C. Sulpicius Gallus tribunus militum praedixit exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura eſſet. Gentius quoque rex Illyriorum, quum rebellaſſet, ab Anicio praetore victus, venit in deditionem, et cum uxore et liberis et propinquis Romam miſſus eſt. Alexandria legati a Cleopatra et Ptolemaeo regibus venerunt, querentes de Antiocho rege Syriae, quod his bellum inferret. Perſes, ſollicitatis in auxilium Eumene rege Pergami et Gentio rege Illyriorum, quia his pecuniam, quam promiſerat, non dabat, ab iis relictus eſt.

LIBRI XLV.

Perſeus ab Aemilio Paullo in Samothrace captus eſt. Quum Antiochus, Syriae rex, Ptolemaeum et Cleopatram, Aegypti reges, ob-

obſideret, et miſſis ad eum a ſenatu legatis, qui juberent, ab obſidione ſocii regis abſiſteret, editisque mandatis conſideraturum ſe ille, quid faciendum eſſet, reſpondiſſet; unus ex legatis Popillius virga regem circumſcripſit, juſſitque, antequam circulo excederet, reſponſum daret. Qua aſperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum ac regum in ſenatum admiſſae. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum faverant, excluſa. Poſtero die, quum de eo quaereretur, ut iis bellum indiceretur, cauſam in ſenatu patriae ſuae legati egerunt. Nec tamquam hoſtes, nec tamquam ſocii dimiſſi. Macedonia in provinciae formam redacta eſt. Aemilius Paullus, repugnantibus militibus ejus propter minorem praedam, et contradicente Ser. Sulpicio Galba, triumphavit, et Perſen cum tribus filiis ante currum duxit. Cujus triumphi laetitia ne ſolida ei contingeret, duorum filiorum funeribus inſignita eſt: quorum alterius mors patris triumphum praeceſſit, alterius ſequuta eſt. Luſtrum conditum eſt a cenſoribus. Cenſa ſunt civium capita trecenta duodecim millia octingenta quinque. Pruſias, Bithyniae rex, Romam, ut ſenatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia partam, venit, et Nicomedem filium ſenatui commendavit. Rex, plenus adulationis, libertum ſe populi Romani dicebat.

LIBRI XLVI.

Eumenes rex Romam venit: qui quia Macedonico bello medium egerat, ne aut hoſtis judicatus videretur, ſi excluſus eſſet, aut liberatus crimine, ſi admitteretur; in commune lex lata eſt, ne cui regi Romam venire liceret.

 Clau-

Claudius Marcellus conſul Alpinos Gallos, C. Sulpicius Gallus conſul Ligures ſubegit. Legati Pruſiae regis conqueſti ſunt de Eumene, quod fines ſuos popularetur; dixeruntque, eum conſpiraſſe cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum Rhodiis deprecantibus juncta eſt. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta viginti ſeptem millia viginti duo. Princeps ſenatus lectus M. Aemilius Lepidus. Ptolemaeus Aegypti rex, pulſus regno a minore fratre, miſſis ad eum legatis, reſtitutus eſt. Ariarathe Cappadociae rege mortuo, filius ejus Ariarathes regnum adcepit, et amicitiam cum populo Romano per legatos renovavit. Res praeterea adverſus Ligures et Corſos et Luſitanos vario eventu geſtas, et motus Syriae, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lyſia tutore Demetrius, Seleuci filius, qui Romae obſes fuerat, clam, quia non dimittebatur a Romanis, interemit; et ipſe in regnum receptus. L. Aemilio Paullo, qui Perſen vicerat, mortuo, tanta ejus abstinentia fuit, ut, quum ex Hiſpania et ex Macedonia inmenſas opes retuliſſet, vix ex auctione ejus redactum ſit, unde uxori ejus dos ſolveretur. Pomptinae paludes a Cornelio Cethego conſule, cui ea provincia evenerat, ſiccatae, agerque ex iis factus.

LIBRI XLVII.

Cn. Tremellio tribuno plebis mulcta dicta eſt, quod cum M. Aemilio Lepido pontifice maximo injurioſe contenderat; ſacrorumque, quam magiſtratuum, jus potentius fuit. Lex de ambitu lata. Luſtrum a cenſoribus conditum

tum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta triginta octo millia, trecenta quatuordecim. Princeps ſenatus lectus Aemilius Lepidus. Inter Ptolemaeos fratres, qui disſidebant, foedus ictum, ut alter in Aegypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes, Cappadociae rex, conſilio Demetrii, regis Syriae, et viribus pulſus regno, a ſenatu reſtitutus eſt. Miſſi a ſenatu, qui inter Maſiniſſam et Carthaginienſes de agro judicarent. C. Marcius conſul adverſus Dalmatas parum proſpere primum, poſtea feliciter pugnavit: cum quibus bello confligendi cauſa fuit, quod Illyrios, populi Romani ſocios, vaſtaverant; eamdemque gentem Cornelius Naſica conſul domuit. Q. Opimius conſul Transalpinos Ligures, qui Maſſilienſium oppida, Antipolim et Nicaeam, vaſtabant, ſubegit. Praeterea res in Hiſpania a compluribus parum proſpere geſtas continet. Conſules anno quingenteſimo nonageſimo octavo ab Vrbe condita magiſtratum, peractis comitiis inſequentisque anni conſulibus creatis, inire coeperunt. Mutandi comitia cauſa fuit, quod Hiſpani rebellabant. Legati, ad disceptandum inter Maſiniſſam et Carthaginienſes miſſi, renuntiaverunt, vim navalis materiae ſe Carthagine deprehendiſſe. Aliquot praetores, a provinciis avaritiae nomine adcuſati, damnati ſunt.

LIBRI XLVIII.

Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta viginti quatuor millia. Semina tertii belli Punici referuntur. Quum in finibus Carthaginienſium ingens Numidarum exercitus, duce Ariobarzane, Syphacis nepote, diceretur eſſe, M. Porcius Cato ſuaſit,

ſuaſit, ut Carthaginienſibus, quum Ariobarzanem, ſpecie contra Maſiniſſam regem, ſed re vera contra Romanos, adcitum in finibus haberent, bellum indiceretur. Contradicente P. Cornelio Naſica, placuit, legatos mitti Carthaginem, qui ſpecularentur, quid ageretur. Caſtigato ſenatu Carthaginienſium, quod contra foedus et exercitum et navales materias haberent, pacem inter eos et Maſiniſſam facere voluerunt, Maſiniſſa' agro, de quo lis erat, cedente. Sed Giſgo, Hamilcaris filius, homo ſeditioſus, qui tunc in magiſtratu erat, quum ſenatus pariturum ſe judicio legatis dixiſſet, ita bellum adverſus Romanos ſuadendo concitavit, ut legatos, quo minus violarentur, fuga explicuerit. Id nuntiantes infeſtum jam ſenatum Carthaginienſibus infeſtiorem fecerunt. M. Porcius Cato filii, in praetura mortui, funus tenuiſſimo, ut valuit, (nam pauper erat) ſumtu fecit. Andriſcus, qui ſe Perſei filium, regis quondam Macedoniae, ingenti adſeveratione mentiretur, Romam miſſus. M. Aemilius Lepidus, qui princeps ſenatus ab ſextis jam cenſoribus erat lectus, antequam exſpiraret, praecepit filiis, lecto ſe ſtrato ſine linteis, ſine purpura efferrent; in reliquum funus ne plus, quam aeris denos, conſumerent: imaginum ſpecie, non ſumtibus, nobilitari magnorum virorum funera ſolere. De veneficiis quaeſitum. Publicia et Licinia, nobiles feminae, quae viros ſuos conſulares necaſſe inſimilabantur, cognita cauſa, quum praetori pro ſe vades dediſſent, cognatorum decreto necatae ſunt. Guluſſa, Maſiniſſae filius, denuntiavit, Carthagine delectus agi, claſſem comparari, et haud dubium bellum ſtrui. Quum Cato ſuaderet, ut iis bellum indiceretur, P. Cornelio Naſica dicente, nihil temere faciun-

faciundum, placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus consules, quum delectum severe agerent, nec quemquam gratia dimitterent, ab tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non poterant, in carcerem conjecti sunt. Quum Hispaniense bellum, parum prospere aliquoties gestum, ita confudisset civitatem Romanam, ut ne ii quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Aemilianus processit, et excepturum se militiae genus, quodcumque imperatum esset, professus est. Quo exemplo omnes ad studium militandi concitavit. L. Lucullus consul, qui M. Claudio Marcello successerat, quum lacessere omnes Celtiberiae populi viderentur, Vaccaeos et Cantabros et alias adhuc incognitas nationes in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Aemilianus, L. Paulli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit; et in obpugnatione Intercatiae urbis majus etiam periculum adiit. Nam murum primus transcendit. Ser. Sulpicius Galba praetor male adversus Lusitanos pugnavit. Quum legati ex Africa cum oratoribus Carthaginiensium et Gulussa Masinissae filio redissent, dicerentque, et exercitum se et classem Carthagine deprehendisse, perrogari sententias placuit. Catone et aliis principibus senatui suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exercitus, quod P. Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi justam causam belli videri, placuit, ut bello abstinerent, si Carthaginienses classem exussissent, et exercitum dimisissent; sin minus, proximi consules de Punico bello referrent. Quum locatum a censoribus theatrum exstrueretur;

retur; P. Cornelio Nasica auctore, tamquam inutile et nociturum publicis moribus, ex senatus consulto destructum est, populusque aliquamdiu stans ludos spectavit. Carthaginienses quum adversus foedus bellum Masinissae intulissent, victi ab eo, annos habente nonaginta duos, et sine pulpamine mandere et gustare panem tantum solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX.

Tertii Punici belli initium altero et sexcentesimo anno ab Vrbe condita, intra quintum annum, quum erat coeptum, consummati. Inter M. Porcium Catonem et Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur, alter etiam vir optimus a senatu judicatus erat, diversis certatum sententiis est, Catone suadente bellum, et ut tolleretur deleretur que Carthago, Nasica dissuadente. Placuit tamen, quod contra foedus naves haberent, quod exercitum extra fines duxissent, quod socio populi Romani et amico Masinissae arma intulissent, quod filium ejus Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent, bellum iis indici. Prius quam ullae copiae in naves inponerentur, Uticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti omen, grata Patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Diti patri ludi ad Terentum, ex praecepto librorum [Sibyllinorum], facti; qui anno centesimo, primo Punico bello, quingentesimo et altero anno ab Vrbe condita, facti erant. Legati triginta Romam venerunt, per quos se Carthaginienses dedebant. Catonis sententia pervicit, ut in decreto perstaretur, et ut consules

fules quam primum ad bellum proficifcerentur. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos imperaverant, trecentis obfidibus et armis omnibusque inftrumentis bellicis, fi qua Carthagine erant; tunc, quum ex auctoritate Patrum juberent, ut in alium locum, dum a mari decem millia paffuum, ne minus, remotum, oppidum facerent, indignitate rei ad rebellandum Carthaginienfes compulerunt. Obfideri obpugnarique coepta eft Carthago ab L. Marcio, M'. Manilio confulibus. In qua obpugnatione quum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus fuis inrupiffent, et ab oppidanis graviter caederentur, a Scipione Africano expliciti funt; per quem et caftellum Romanorum, quod nocte expugnabant, paucis equitibus juvantibus, liberatum eft; caftrorumque, quae Carthaginienfes, omnibus copiis ab urbe pariter egreffi, obpugnabant, liberatorum is ipfe praecipuam gloriam tulit. Praeterea, quum ab irrita obpugnatione Carthaginis conful (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adverfus Hafdrubalem, qui cum altera manu iniquum faltum infederat, fuafit primo confuli, ne tam iniquo loco confligeret. Victus deinde complurium, qui et prudentiae ejus et virtuti invidebant, fententiis et ipfe faltum ingreffus eft; quumque, ficut praedixerat, fufus fugatusque effet Romanus exercitus, et duae cohortes ab hofte obfiderentur, cum exiguis equitum turmis in faltum reverfus, liberavit eas et incolumes reduxit. Quam virtutem ejus et Cato, vir promtioris ad vituperandum linguae, in fenatu fic profequutus eft, ut diceret, *reliquos, qui in Africa militarent, umbras militare, Scipionem vigere;* et populus Romanus eo favore complexus, ut comitiis pluri-

plurimae eum tribus consulem scriberent, quum hoc per aetatem non liceret. Quum L. Scribonius tribunus plebis rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui, in fidem populi Romani dediti, a Ser. Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Exstat oratio in Annalibus ejus inclusa. Q. Fulvius Nobilior, et saepe ab eo in senatu laceratus, respondit pro Galba, ipse quoque Galba, quum se damnari videret, complexus duos filios praetextatos et Sulpicii Galli filium, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se loquutus est, ut rogatio antiquaretur. Exstant tres orationes ejus, duae adversus Libonem tribunum plebis rogationemque ejus, habitae de Lusitanis, una contra L. Cornelium Cethegum, in quo Lusitanos propter sese castra habentes caesos fatetur, quod compertum habuerit, equo atque homine suo ritu inmolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam, ultimae sortis homo, Persei regis se filium ferens et mutato nomine Philippus vocatus, quum ab urbe Romana, quo illum Demetrius Syriae rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam ejus fabulam, velut ad veram, coeuntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut voluntate incolentium, aut armis occupavit. Fabulam autem talem finxerat. Ex pellice se et Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod velut semen regiae stirpis exstaret. Perseo demortuo, Adramyttei se educatum vsque ad duodecimum annum aetatis, patrem eum esse credentem, a quo educaretur, ignarum generis fuisse sui. Adfecto deinde eo, quum prope ad

ad vitae finem ultimum effet, detectam tandem ibi originem fuam, falfaeque matri libellum datum, figno Perfei regis fignatum, quem fibi traderet, quum ad puberem aetatem veniffet; obteftationesque ultimas adjectas, ut res in occulto ad id tempus fervaretur. Pubefcenti libellum traditum: in quo relicti fibi duo thefauri a patre dicerentur. Tum fcientem mulierem fubditum fe effe, veram ftirpem ignoranti edidiffe genus; atque obteftatam, ut prius, quam manaret ad Eumenem res, Perfeo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur. Eo fe exterritum, fimul fperantem aliquod a Demetrio auxilium, in Syriam fe contuliffe; atque ibi primum, quis effet, palam expromere aufum.

LIBRI L.

Theffalia, quum et illam invadere armis atque occupare Pfeudophilippus vellet, per legatos Romanorum auxiliis Achaeorum defenfa eft. Prufias rex Bithyniae, omniumque humillimorum vitiorum, a Nicomede filio, adjuvante Attalo rege Pergami, occifus eft. Habebat alium filium, qui, pro fuperiore ordine dentium, enatum habuiffe unum os continens dicitur. Quum tres legatos ad pacem inter Nicomedem et Prufiam faciendam Romani mififfent, et unus ex iis multis cicatricibus fparfum caput haberet, alter pedibus aeger effet, tertius ingenio focors haberetur; dixit Cato, eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quae eo tempore ftirpe generis parem Macedonum regi, inertia focordiaque fimilem Prufiae regem habebat, jacente eo in ganea et luftris, Ammonius regnabat; per quem et amici

omnes regis, et Laodice regina, et Antigonus, Demetrii filius, occisi. Masinissa, Numidiae rex, major nonaginta annis decessit, vir insignis. Inter cetera opera juvenilia, quae ad ultimum edidit, adeo, etiam versus in senectam, viguit, ut post sextum et octogesimum annum filium genuerit. Inter tres liberos ejus, maximum natu Micipsam, Gulussam, Mastanabalem, qui etiam Graecis literis eruditus erat, P. Scipio Aemilianus (quum commune eis pater regnum reliquisset, et dividere eos arbitro Scipione jussisset) partes administrandi regni divisit. Item Phamaeae Himilconi, praefecto equitum Carthaginiensium, viro forti et cujus praecipua opera Poeni utebantur, persuasit, ut ad Romanos cum equitatu suo transiret. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus, coorta tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginienses Hasdrubalem, Masinissae nepotem, quem praetorem habebant, proditionis suspectum, in curia occiderunt: quae suspicio inde emanavit, quod propinquus esset Gulussae, Romanos auxilio juvantis. P. Scipio Aemilianus, quum aedilitatem peteret, consul a populo dictus, quoniam per annos consulem fieri non licebat, cum magno certamine suffragantis plebis et repugnantibus aliquamdiu Patribus, legibus solutus et consul creatus est. M'. Manilius aliquot urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, caeso cum exercitu P. Juventio praetore, a Q. Caecilio victus captusque est, et recepta Macedonia.

LIBRI LI.

Carthago, in circuitu millia viginti tria passuum patens, magno labore obsessa et per partes

partes capta eſt, primum a Mancino legato; deinde a Scipione conſule, cui extra ſortem provincia Africa data erat. Carthaginienſes, portu novo (quia vetus obſtructus a Scipione erat) facto et contracta clam exiguo tempore ampla claſſe, infeliciter navali proelio pugnaverunt. Haſdrubalis quoque ducis eorum caſtra, ad Nepherim oppidum loco difficili ſita, cum exercitu deleta ſunt a Scipione; qui tandem urbem expugnavit ſeptingenteſimo anno, quam erat condita. Spoliorum major pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Vltimo urbis excidio, quum ſe Haſdrubal Scipioni dedidiſſet, uxor ejus, quae paucis ante diebus de marito impetrare non potuerat, ut ad victorem transfugerent, in medium ſe flagrantis urbis incendium, duobus cum liberis, ex arce praecipitavit. Scipio exemplo patris ſui naturalis Aemilii Paulli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugasque ac fugitivos beſtiis objecit. Belli Achaici ſemina referuntur haec: quod legati populi Romani ab Achaicis pulſati ſint Corinthi, miſſi, ut eas civitates, quae ſub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio ſecernerent.

LIBRI LII.

Cum Achaeis, qui in auxilio Boeotos et Chalcidenſes habebant, Q. Caecilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit: quibus victis, dux eorum Critolaus veneno ſibi mortem conſcivit. In cujus locum Diaeus, Achaici motus primus auctor, ab Achaeis dux creatus, ad Iſthmon a L. Mummio conſule victus eſt; qui, omni Achaja in deditionem accepta, Corinthon ex ſenatus conſulto diruit, quia ibi legati Romani violati erant. Thebae quoque

et Chalcis, quae auxilio fuerant, dirutae. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit; nec quidquam ex iis opibus ornamentisque, quae praedives Corinthos habuit, in domum ejus pervenit. Q. Caecilius Metellus de Andrisco triumphavit: P. Cornelius Scipio Africanus Aemilianus de Carthagine et de Hasdrubale. Viriathus in Hispania primum ex pastore venator, ex venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, totam Lusitaniam occupavit; M. Vetilium praetorem, fuso ejus exercitu, cepit: post quem C. Plautius praetor nihilo felicius rem gessit: tantumque terroris is hostis intulit, ut adversus eum consulari opus esset et duce et exercitu. Praeterea motus Syriae et bella inter reges gesta referuntur. Alexander, homo ignotus et incertae stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. Hunc Demetrius, Demetrii filius, qui a patre quondam ob incertos belli casus ablegatus Gnidon fuerat, contemta socordia inertiaque ejus, adjuvante Ptolemaeo Aegypti rege, cujus filiam Cleopatram in matrimonium acceperat, bello interemit. Ptolemaeus, in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, exspiravit; atque in locum ejus frater minor Ptolemaeus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, a Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio, bimulo admodum, regnum adserebat, bello superatus, Seleuciam confugit. L. Mummius de Achaeis triumphavit: signa aerea marmoreaque et tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI

LIBRI LIII.

Ap. Claudius conful Salaffos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pfeudophilippus in Macedonia a L. Tremellio quaeftore cum exercitu caefus eft. Q. Caecilius Metellus proconful Celtiberos cecidit. A Q. Fabio proconfule pars magna Lufitaniae, expugnatis aliquot urbibus, recepta eft. C. Julius fenator Graece res Romanas fcribit.

LIBRI LIV.

Q. Pompejus conful in Hifpania Termeftinos fubegit: cum eisdem et Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Luftrum a cenforibus conditum eft. Cenfa civium capita trecenta viginti octo millia, quadringenta quadraginta duo. Quum Macedonum legati conqueftum de D. Junio Silano praetore veniffent, quod acceptis pecuniis provinciam fpoliaffet, et fenatus de querelis eorum vellet cognofcere; T. Manlius Torquatus, pater Silani, petiit impetravitque, ut fibi cognitio mandaretur, et, domi caufa cognita, filium condemnavit abdicavitque; ac ne funeri quidem ejus (quum fufpendio vitam finiffet) interfuit; fedensque domi poteftatem confultantibus ex inftituto fecit. Q. Fabius proconful rebus in Hifpania profpere geftis labem impofuit, pace cum Viriatho aequis conditionibus facta. Viriathus a proditoribus, confilio Servilii Caepionis, interfectus eft, et ab exercitu fuo multum comploratus ac nobiliter fepultus; vir duxque magnus et per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum geffit, frequentius fuperior.

LIBRI LV.

P. Cornelio Nafica, cui cognomen Serapion fuit ab inridente Curiatio tribuno plebis inpofitum, et D. Junio Bruto confulibus delectum habentibus, in confpectu tironum res faluberrimi exempli facta eft: nam C. Matienus accufatus eft apud tribunos plebis, quod exercitum in Hifpania deferuiffet, damnatusque fub furca diu virgis caefus eft, et feftertio nummo veniit. Tribuni plebis, quia non impetrarent, ut fibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, confules in carcerem duci jufferunt. Junius Brutus conful in Hifpania iis, qui fub Viriatho militaverant, agros et oppidum dedit, quod Valentia vocatum eft. M. Popillius a Numantinis, cum quibus pacem factam fenatus irritam fieri cenfuerat, cum exercitu fufus fugatusque eft. C. Hoftilio Mancino confule facrificante, pulli ex cavea evolaverunt. Confcendenti deinde navim, ut in Hifpaniam proficifceretur, accidit vox, *Mane, Mancine;* quae aufpicia triftia fuiffe, eventu probatum eft. Victus enim a Numantinis et caftris exutus, quum fpes nulla fervandi exercitus effet, pacem cum eis fecit ignominiofam, quam ratam effe fenatus vetuit. Triginta millia Romanorum a Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Junius Lufitaniam, triginta urbium expugnationibus, usque ad occafum et oceanum perdomuit; et, quum fluvium Oblivionem transire nollent milites, ereptum fignifero fignum ipfe transtulit, et fic, ut transgrederentur, perfuafit. Alexandri filius, rex Syriae, decem annos admodum habens, a Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore fuo, per fraudem occifus eft, corruptis medicis, qui, eum calculi dolore confumi ad populum mentiti, dum fecant, occiderunt.

LIBRI

LIBRI LVI.

D. Junius Brutus in Hiſpania ulteriore feliciter adverſus Gallaecos pugnavit. Disſimili eventu M. Aemilius Lepidus proconſul adverſus Vaccaeos rem geſſit, clademque ſimilem Numantinae paſſus eſt. Ad exſolvendum Numantini foederis religione populum, Mancinus, quum hujus rei auctor fuiſſet, deditus Numantinis, non eſt receptus. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta viginti tria millia, nongenta viginti tria. Fulvius Flaccus conſul Vardaeos in Illyrico ſubegit. M. Coſconius praetor in Thracia cum Scordicis proſpere pugnavit. Quum bellum Numantinum vitio ducum non ſine pudore publico duraret, delatus eſt ultro Scipioni Africano a ſenatu populoque Romano conſulatus: quem quum illi capere ob legem, quae vetabat, quemquam iterum conſulem fieri, non liceret, ſicuti priori conſulatu, legibus ſolutus eſt. Bellum ſervile, in Sicilia ortum, quum obprimi a praetoribus non potuiſſet, C. Fulvio conſuli mandatum eſt. Hujus belli initium fuit Eunus ſervus, natione Syrus, qui, contracta agreſtium ſervorum manu et ſolutis ergaſtulis, juſti exercitus numerum inplevit. Cleon quoque, alter ſervus, ad ſeptuaginta millia ſervorum contraxit; et, copiis junctis, contra populum Romanum exercitumque ejus bellum ſaepe geſſerunt.

LIBRI LVII.

Scipio Africanus Numantiam obſedit, et conruptum licentia luxuriaque exercitum ad ſeveriſſimam militiae diſciplinam revocavit. Omnia deliciarum inſtrumenta recidit; duo

 mil-

millia fcortorum a caftris éjecit; militem quotidie in opere habuit, et triginta dierum frumentum ad feptenos vallos ferre cogebat: aegre propter onus incedenti dicebat, *Quum gladio te vallare fcieris, vallum ferre definito.* Alii, fcutum parvum habiliter ferenti, fcutum amplius jufto ferre juffit; neque id fe reprehendere, quando melius fcuto, quam gladio, uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, fi Romanus effet, vitibus, fi extraneus, fuftibus cecidit. Jumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Saepe adverfus eruptiones hoftium feliciter pugnavit. Vaccaei obfeffi, liberis conjugibusque trucidatis, ipfi fe interemerunt. Scipio ampliffima munera, miffa fibi ab Antiocho rege Syriae, quum celare aliis imperatoribus regum munera mos effet, pro tribunali accepturum fe effe dixit, omniaque ea referre quaeftorem in publicas tabulas juffit; ex iis fe viris fortibus dona daturum. Quum undique Numantiam obfidione claufiffet, et obfeffos fame videret urgueri; hoftes, qui pabulatum exierant, vetuit occidi; quod diceret, velocius eos abfumturos, frumenti quod haberent, fi plures fuiffent.

LIBRI LVIII.

Ti. Sempronius Gracchus tribunus plebis, quum legem agrariam ferret adverfus voluntatem fenatus et equeftris ordinis, *ne quis ex publico agro plus, quam quingenta jugèra, poffideret*, in eum furorem exarfit, ut M. Octavio conlegae, caufam diverfae partis defendenti, poteftatem lege lata abrogaret, feque et Gracchum fratrem et Ap. Claudium focerum triumviros ad dividendum agrum crearet. Promul-

mulgavit et aliam legem agrariam, qua ſibi latius agrum patefaceret, *ut iidem triumviri judicarent, qua publicus ager, qua privatus eſſet.* Deinde, quum minus agri eſſet, quam quod dividi poſſet ſine offenſa etiam plebis, (quoniam eos ad cupiditatem amplum modum ſperandi incitaverat) legem ſe promulgaturum oſtendit, *ut iis, qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia, quae regis Attali fuiſſet, divideretur.* Heredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus graviter ſenatus, ante omnes T. Annius conſularis, qui, quum in ſenatu in Gracchum peroraſſet, raptus ab eo ad populum delatusque plebi, rurſus in eum pro roſtris concionatus eſt. Quum iterum tribunus plebis creari vellet Gracchus, auctore P. Cornelio Naſica, in Capitolio ab optimatibus occiſus eſt, ictus primum fragmentis ſubſelliorum, et inter alios, qui in eadem ſeditione occiſi erant, inſepultus in flumen projectus. Res praeterea in Sicilia vario eventu adverſus fugitivos geſtas continet.

LIBRI LIX.

Numantini, fame coacti, ipſi ſe per vicem tradentes trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevit, et de ea triumphavit, quartodecimo anno poſt Carthaginem deletam. P. Rupilius conſul in Sicilia cum fugitivis debellavit. Ariſtonicus, regis Eumenis filius, Aſiam occupavit, quum, teſtamento Attali regis delata populo Romano, libera eſſe deberet. Adverſus eum P. Licinius Craſſus conſul, quum idem pontifex maximus eſſet, (quod numquam antea factum erat) extra Italiam pro-

profectus, proelio victus et occisus est. M. Perperna consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompejus et Q. Metellus, tunc primum uterque ex plebe facti censores, lustrum condiderunt. Censa sunt civium capita trecenta septemdecim millia, octingenta viginti tria, praeter pupillos et viduas. Q. Metellus censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causa. Exstat oratio ejus, quam Augustus Caesar, quum de maritandis ordinibus ageret, velut in haec tempora scriptam in senatu recitavit. C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum censorem, a quo in senatu legendo praeteritus erat, de saxo dejici jussit: quod ne fieret, ceteri tribuni plebis auxilio fuerunt. Quum Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, ut eumdem tribunum plebi, quoties vellet, creare liceret; rogationem ejus P. Africanus gravissima oratione dissuasit; in qua dixit, *Ti. Gracchum jure caesum videri.* Gracchus contra suasit rogationem; sed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum Syriae et Phraatem Parthorum regem gesta, nec magis quietae res Aegypti referuntur. Ptolemaeus, Euergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis invisus, incensa a populo regia, clam Cypron profugit; et, quum sorori ejus Cleopatrae, quam (filia ejus virgine per vim compressa, atque in matrimonium ducta) repudiaverat, regnum a populo datum esset, infensus filium, quem ex illa habebat, Cypri occidit, caputque ejus et manus et pedes matri misit. Seditiones a triumviris Fulvio Flacco et C. Graccho et C. Papirio Carbone, agro dividendo creatis, excitatae: quibus quum P. Scipio Africanus adversaretur, fortisque ac validus de die domum se recepisset, mortuus in cubi-

cubiculo inventus eſt. Suſpecta fuit, tamquam ei venenum dediſſet, Sempronia uxor, hinc maxime, quod ſoror eſſet Gracchorum, cum quibus ſimultas Africano fuerat. De morte tamen ejus nulla quaeſtio acta. Eo defuncto, ſeditiones triumvirales acrius exarſerunt. C. Sempronius conſul contra Iapydas primo rem male geſſit: mox victoria cladem acceptam emendavit virtute D. Junii Bruti, ejus, qui Luſitaniam ſubegerat.

LIBRI LX.

L. Aurelius conſul rebellantes Sardos ſubegit. M. Fulvius Flaccus primus Transalpinos Ligures bello domuit, miſſus in auxilium Maſſilienſibus adverſus Salluvios Gallos, qui fines Maſſilienſium populabantur. L. Opimius praetor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Peſtilentia in Africa ab ingenti locuſtarum multitudine et deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta nonaginta millia ſeptingenta triginta ſex. C. Gracchus, Tiberii frater, tribunus plebis, eloquentior quam frater, perniciofas aliquot leges tulit; (inter quas frumentariam, *ut ſemiſſe et triente frumentum plebi daretur:* alteram legem agrariam, quam et frater ejus tulerat: tertiam, qua equeſtrem ordinem, tunc cum ſenatu conſentientem, corrumperet, *ut ſexcenti ex equitibus in curiam ſublegerentur*, *et*, *quia illis temporibus trecenti tantum ſenatores erant*, *ſexcenti equites trecentis ſenatoribus admiſcerentur*, id eſt, ut equeſter ordo bis tantum virium in ſenatu haberet) et, continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrariis latis effecit, ut complures colo-

coloniae in Italia deducerentur, et una in solo dirutae Carthaginis; quo ipse triumvir creatus coloniam deduxit. Praeterea res a Q. Metello consule adve sus Baliares gestas continet; quas Graeci Gymnesias adpellant, quia aestatem nudi exigant: Baliares a teli missu adpellati, aut a Baleo, Herculis comite, ibi relicto tunc, quum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriae referuntur, in quibus Cleopatra D metrium virum suum et Seleucum filium, indignata quod, occiso patre ejus a se, injussu suo diadema sumsisset, interemit.

LIBRI LXI.

C. Sextius proconsul, victa Salluviorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam e calidis frigidisque fontibus atque a nomine suo ita adpellatas. Cn. Domitius proconsul adversus Allobrogas ad oppidum Vindalium feliciter pugnavit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quod Teutomalium, Salluviorum regem, fugientem recepissent et omni ope juvissent, quodque Aeduorum agros, sociorum populi Romani, vastassent. C. Gracchus, seditioso tribunatu acto, quum Aventinum quoque armata multitudine occupasset, a L. Opimio consule, ex senatus consulto vocato ad arma populo, pulsus et occisus est; et cum eo Fulvius Flaccus consularis, socius ejusdem furoris. Q. Fabius Maximus consul, Paulli nepos, adversus Allobrogas et Bituitum, Arvernorum regem, feliciter pugnavit. Ex Bituiti exercitu caesa millia hominum centum viginti. Ipse, quum ad satis faciendum senatui Romam profectus esset, Albam custodiendus datus est, quia contra

tra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque eſt, ut Congentiatus, filius ejus, comprehenſus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius, accuſatus apud populum a Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos cives in carcerem conjeciſſet, abſolutus eſt.

LIBRI LXII.

Q. Marcius conſul Stoenos, gentem Alpinam, expugnavit. Micipſa, Numidarum rex, mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hiempſali et Jugurthae, fratris filio, quem adoptaverat. L. Caecilius Metellus Dalmatas ſubegit. Jugurtha Hiempſalem fratrem bello petiit, quem victum occidit: Adherbalem regno expulit: is a ſenatu reſtitutus eſt. L. Caecilius Metellus, Cn. Domitius Ahenobarbus, cenſores, duos et triginta ſenatu moverunt. Praeterea motus Syriae regum continet.

LIBRI LXIII.

Cato Porcius conſul in Thracia male adverſus Scordiſcos pugnavit. Luſtrum a cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta nonaginta quatuor millia, trecenta triginta ſex. Aemilia, Licinia, Marcia, virgines Veſtales, inceſti damnatae ſunt: idque inceſtum quemadmodum et commiſſum, et deprehenſum, et vindicatum ſit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt. Ab iis Papirius Carbo conſul cum exercitu fuſus eſt. Livius Druſus conſul adverſus Scordiſcos, gentem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.

LIBRI

LIBRI LXIV.

Adherbal, bello petitus a Jugurtha et in oppido Cirta obfeffus, contra denuntiationem fenatus ab eo occifus eft. Ob hoc ipfi Jugurthae bellum indictum; idque Calpurnius Beftia conful gerere juffus, pacem cum Jugurtha injuffu populi et fenatus fecit. Jugurtha, fide publica evocatus ad indicandos auctores confiliorum fuorum, quod multos pecunia in fenatu corrupiffe dicebatur, Romam venit; et propter caedem, admiffam in regulum quemdam, nomine Maffivam, qui regnum ejus populo Romano invifi adfectabat, Romae interfectum, quum periclitaretur, caufam capitis dicere juffus, clam profugit, et, cedens urbe, fertur dixiffe: *O urbem venalem et cito perituram, fi emtorem invenerit!* A. Poftumius legatus infeliciter proelio adverfus Jugurtham gefto pacem quoque adjecit ignominiofam, quam non effe fervandam fenatus cenfuit.

LIBRI LXV.

Q. Caecilius Metellus conful duobus proeliis Jugurtham fudit, totamque Numidiam vaftavit. M. Junius Silanus conful adverfus Cimbros infeliciter pugnavit. Legatis Cimbrorum fedem et agros, in quibus confifterent, poftulantibus fenatus negavit. M. Minucius proconful adverfus Thracas profpere pugnavit. L. Caffius conful a Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui a civitate feceſſerant, in finibus Allobrogum cum exercitu caefus eft. Milites, qui ex ea clade fuperaverant, obfidibus datis et dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hoftibus pacti funt.

LIBRI

LIBRI LXVI.

Jugurtha, pulſus a C. Mario Numidia, auxilio Bocchi, Maurorum regis, adjutus eſt; et, caeſis proelio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter ſusceptum diutius ſustinere, vinctus ab eo et Mario traditus eſt: in qua re praecipua opera L. Cornelii Sullae, quaeſtoris Marii, fuit.

LIBRI LXVII.

M. Aurelius Scaurus, legatus conſulis, a Cimbris fuſo exercitu, captus eſt, et, quum, in conſilium ab iis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam petituri, eo quod diceret, Romanos vinci non poſſe, a Bojorige rege, feroci juvene, occiſus eſt. Ab iisdem hoſtibus Cn. Manlius conſul et Q. Servilius Caepio proconſul, victi proelio caſtrisque binis exuti ſunt. Militum millia octoginta occiſa, calonum et lixarum quadraginta. Secundum populi Romani juſſionem, Caepionis, cujus temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata ſunt, primi poſt regem Tarquinium; imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Jugurtha cum duobus filiis, et in carcere necatus eſt. Marius triumphali veſte in ſenatum venit, quod nemo ante eum fecerat; eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magiſtratus eſt. Secundo et tertio abſens conſul creatus, quartum conſulatum diſſimilanter captans conſequutus eſt. Cn. Domitius pontifex maximus populi ſuffragio creatus eſt. Cimbri, vaſtatis omnibus, quae inter Rhodanum et Pyrenaeum ſunt, per ſaltum in Hiſpaniam transgreſſi ibique multa loca populati, a Celtiberis fugati ſunt; reverſique in Galliam, bellicoſis ſe Teutonis conjunxerunt.

LIBRI

LIBRI LXVIII.

M. Antonius praetor in Ciliciam maritimos praedones persequutus est. C. Marius consul summa vi obpugnata a Teutonis et Ambronibus castra defendit: duobus deinde proeliis circa Aquas Sextias eos hostes delevit, in quibus caesa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintum consul creatus est, triumphum oblatum, donec et Cimbros vinceret, distulit. Cimbri, repulso ab Alpibus fugatoque Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, et ad flumen Athesim castellum editum insederat reliqueratque, quum, virtute sua expliciti, fugientem proconsulem exercitumque consequuti, in Italiam trajecissent, junctis ejusdem Catuli et C. Marii exercitibus, proelio victi sunt ab eis: in quo caesa traduntur hostium centum quadraginta millia, capta sexaginta, Marius, totius civitatis consensu exceptus, pro duobus triumphis, qui obferebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui aliquamdiu ut novo homini, ad tantos honores evecto, inviderant, conservatam ab eo rem publicam fatebantur. Publicius Malleolus, matre occisa, primus insutus culeo, in mare praecipitatus est. Ancilia cum strepitu mota esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella praeterea inter Syriae reges gesta continet.

LIBRI LXIX.

L. Appulejus Saturninus, adjuvante C. Mario et per milites occiso A. Nonio competitore, tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit; et, quum legem agrariam per vim tulis-

tulisset, Metello Numidico, eo quod in eam non juraverat, diem dixit: qui quum a bonis civibus defenderetur, ne causa certaminum esset, in exsilium voluntarium Rhodum profectus est, ibique legendo et audiendis magnis viris avocabatur. Profecto C. Marius, seditionis auctor, qui sextum consulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua et igni interdixit. Idem Appulejus Saturninus tribunus plebis C. Memmium candidatum consulatus, quem maxime adversarium actionibus suis timebat, occidit. Quibus rebus concitato senatu, (in cujus causam et C. Marius, homo varii et mutabilis ingenii consiliique semper secundum fortunam, transierat, quum eum tueri minime posset) obpressus armis cum Glaucia praetore et aliis ejusdem furoris sociis, bello quodam interfectus est. Q. Caecilius Metellus ab exsilio, ingenti totius civitatis favore, reductus est. M'. Aquillius proconsul in Sicilia bellum servile excitatum confecit.

LIBRI LXX.

Quum M'. Aquillius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse judices rogare noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis, indubitanter absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. T. Didius proconsul adversus Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemaeus, Cyrenarum rex, cui cognomentum Apioni fuit, mortuus heredem populum Romanum reliquit, et ejus regni civitates senatus liberas esse jussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociae a L. Cornelio Sulla reductus est. Parthorum legati, a rege Arsace missi, venerunt ad Sullam, ut amici-

tiam populi Romani peterent. P. Rutilius vir ſummae innocentiae, quoniam legatus Q. Mucii proconſulis a publicanorum injuriis Aſiam defenderat, inviſus equeſtri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exſilium miſſus eſt. C. Sentius praetor contra Thracas infeliciter pugnavit. Senatus, quum inpotentiam equeſtris ordinis in judiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti coepit, ut ad ſe judicia transferrentur, ſustinente cauſam ejus M. Livio Druſo tribuno plebis; qui, ut vires ſibi adquireret, pernicioſa ſpe largitionum plebem concitavit. Praeterea motus Syriae regum continet.

LIBRI LXXI.

M. Livius Druſus, tribunus plebis, ut majoribus viribus ſenatus cauſam ſusceptam tueretur, ſocios et Italicos populos ſpe civitatis Romanae ſollicitavit; iisque adjuvantibus, per vim legibus agrariis frumentariisque latis, judiciariam quoque pertulit, *ut aequa parte judicia penes ſenatum et equeſtrem ordinem eſſent.* Quum deinde promiſſa ſociis civitas praeſtari non poſſet, irati Italici defectionem agitare coeperunt. Eorum coitus conjurationesque et orationes in conciliis principum referuntur. Propter quae Livius Druſus, inviſus etiam ſenatui factus, velut ſocialis belli auctor, incertum a quo, domi occiſus eſt.

LIBRI LXXII.

Italici populi defecerunt, Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, initio belli a Picentibus moto. Q. Servilius proconſul in oppido Aſculo cum omnibus civibus,

vibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. Saga populus sumsit. Ser. Galba, a Lucanis comprehensus, unius feminae opera, ad quam devertebatur, captivitate exemtus est. Aesernia et Alba coloniae ab Italicis obsessae sunt. Auxilia deinde Latini nominis externarumque gentium missa populo Romano, et expeditiones invicem expugnationesque urbium referuntur.

LIBRI LXXIII.

L. Julius Caesar consul male adversus Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium venit cum L. Postumio praetore, qui ab iis interfectus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Quum P. Rutilius consul male adversus hostes Marsos pugnasset, et in proelio cecidisset, C. Marius, legatus ejus, meliore eventu cum hostibus conflixit. Ser. Sulpicius Pelignos proelio fudit. Q. Caepio, legatus Rutilii, quum obsessus prospere in hostes erupisset, et ob eum successum aequatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus et circumventus insidiis, fuso exercitu cecidit. L. Julius Caesar consul feliciter adversus Samnites pugnavit. Ob eam victoriam Romae saga posita sunt: et, ut varia belli fortuna esset, Aesernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed C. Marius proelio Marsos fudit, Herio Asinio, praetore Marrucinorum, occiso. C. Caecilius in Gallia Transalpina Salluvios rebellantes vicit.

LIBRI LXXIV.

Cn. Pompejus Picentes proelio fudit et obsedit: propter quam victoriam Romae prae-

textae et alia magiſtratuum inſignia ſumta ſunt. C. Marius cum Marſis dubio eventu pugnavit. Libertini tum primum militare coeperunt. A. Plotius legatus Umbros, L. Porcius praetor Marſos, quum uterque populus defeciſſet, proelio vicerunt. Nicomedes in Bithyniae, Ariobarzanes in Cappadociae regna reducti ſunt. Cn. Pompejus conſul Marſos acie vicit. Quum aere alieno obpreſſa eſſet civitas, A. Sempronius Aſellio praetor, quoniam ſecundum debitores jus dicebat, ab iis, qui fenerabantur, in foro occiſus eſt. Praeterea incurſiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

LIBRI LXXV.

A. Poſtumius Albinus legatus, quum claſſi praeeſſet, infamis crimine proditionis, ab exercitu ſuo interfectus eſt. L. Cornelius Sulla legatus Samnites proelio vicit, et bina caſtra eorum expugnavit. Cn. Pompejus Veſtinos in deditionem accepit. L. Porcius conſul, rebus proſpere geſtis fuſisque aliquoties Marſis, dum caſtra eorum expugnat, cecidit. Ea res hoſtibus victoriam ejus proelii dedit. Coſconius et Luccejus Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobiliſſimum hoſtium ducem, occiderunt, compluraque eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites multis proeliis fudit, aliquot populos recepit; quantisque raro quisquam alius ante conſulatum rebus geſtis, ad petitionem conſulatus Romam eſt profectus.

LIBRI LXXVI.

A. Gabinius legatus, rebus adverſus Lucanos proſpere geſtis, et plurimis oppidis expugna-

pugnatis, in obſidione caſtrorum hoſtilium cecidit. Sulpicius legatus Marrucinos cecidit, totamque eam regionem recepit. Cn. Pompejus proconſul Veſtinos et Pelignos in deditionem accepit. Marſi quoque, a L. Murena et Caecilio Pinna legatis aliquot proeliis fracti, pacem petierunt. Aſculum a Cn. Pompejo captum eſt, caeſis et a Mam. Aemilio legato Italicis. Silo Pompaedius, dux Marſorum, auctor hujus rei, in proelio cecidit. Ariobarzanes Cappadociae, Nicomedes Bithyniae regno a Mithridate Ponti rege pulſi ſunt. Praeterea incurſiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

LIBRI LXXVII.

Quum P. Sulpicius tribunus plebis, auctore C. Mario, perniciosas leges promulgaſſet, *ut exſules revocarentur, et novi cives libertinique distribuerentur in tribus, et ut Marius adverſus Mithridatem Ponti regem dux crearetur*, et adverſantibus conſulibus Q. Pompejo et L. Sullae vim intuliſſet, occiſo Q. Pompejo conſulis filio, genero Sullae; L. Sulla conſul cum exercitu in Vrbem venit, et adverſus factionem Sulpicii et Marii in ipſa urbe pugnavit eamque expulit: ex qua duodecim a ſenatu hoſtes, inter quos C. Marius pater et filius, judicati ſunt. P. Sulpicius, quum in quadam villa lateret, indicio ſervi ſui retractus et occiſus eſt. Servus, ut praemium promiſſum indici haberet, manu miſſus et ob ſcelus proditi domini de ſaxo dejectus eſt. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater, quum in paludibus Minturnenſium lateret, extractus eſt ab oppidanis, et, quum miſſus ad occidendum eum ſervus, natione Gallus,

 maje-

majeſtate tanti viri perterritus receſſiſſet, impoſitus publice in navim delatus eſt in Africam. L. Sulla civitatis ſtatum ordinavit: exinde colonias deduxit. Q. Pompejus conſul, ad accipiendum a Cn. Pompejo proconſule exercitum profectus, conſilio ejus occiſus eſt. Mithridates, Ponti rex, Bithynia et Cappadocia occupatis, et pulſo Aquillio legato, Phrygiam, provinciam populi Romani, cum ingenti exercitu intravit.

LIBRI LXXVIII.

Mithridates Aſiam occupavit: Q. Oppium proconſulem, item Aquillium legatum, in vincula conjecit; juſſuque ejus, quidquid civium Romanorum in Aſia fuit, uno die trucidatum eſt. Vrbem Rhodum, quae ſola in fide permanſerat, obpugnavit, et aliquot proeliis navalibus victus receſſit. Archelaus, praefectus regis, in Graeciam cum exercitu venit; Athenas occupavit. Praeterea trepidationem urbium inſularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum civitates ſuas trahentibus, continet.

LIBRI LXXIX.

L. Cornelius Cinna, quum pernicioſas leges per vim atque arma ferret, pulſus Vrbe a Cn. Octavio collega cum ſex tribunis plebis; imperioque ei abrogato, conruptum Ap. Claudii exercitum in poteſtatem ſuam redegit, et bellum Vrbi intulit, arceſſito C. Mario ex Africa cum aliis exſulibus: in quo bello duo fratres, alter ex Pompeji exercitu, alter ex Cinnae, ignorantes concurrerunt; et, quum victor ſpoliaret occiſum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei exſtructo, ipſe

ſupra

fupra rogum fe transfodit, et eodem igni confumtus eft. Et quum obprimi inter initia potuiffent, Cn. Pompeji frande, qui, utramque partem fovendo, vires Cinnae dedit, nec nifi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, et confulis feguitie confirmati Cinna et Marius quatuor exercitibus, ex quibus duo Q. Sertorio et Carboni dati funt, Vrbem circumfederunt. Oftiam coloniam Marius expugnavit et crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

Italicis populis a fenatu civitas data eft. Samnites, qui foli arma retinebant, Cinnae et Mario fe conjunxerunt. Ab iis Plautius cum exercitu caefus eft. Cinna et Marius cum Carbone et Sertorio Janiculum occupaverunt, et fugati ab Octavio confule recefferunt. Marius Antium et Ariciam et Lanuvium colonias devaftavit. Quum nulla fpes effet optimatibus refiftendi propter fegnitiem et perfidiam et ducum et militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diverfas partes transibant, Cinna et Marius in Vrbem recepti funt: qui, velut captam, eam caedibus et rapinis vaftarunt, Cn. Octavio confule occifo et omnibus adverfae partis nobilibus trucidatis, inter quos M· Antonio eloquentiffimo viro, L. et C. Caefare, quorum capita in roftris pofita funt. Craffus filius ab equitibus Fimbriae occifus. Pater Craffus, ne quid indignum virtute fua pateretur, gladio fe transfixit. Et citra ulla comitia confules in fequentem annum fe ipfos renuntiaverunt: eodemque die, quo magiftratum inierant, Marius Sex. Licinium fenatorem de faxo dejici juffit; editisque multis fceleribus, Idibus Januariis deceffit: vir, cujus fi

 exami-

examinentur cum virtutibus vitia, haud facile ſit dictu, utrum bello melior, an pace perniciofior fuerit: adeo, quam rem publicam armatus ſervavit, eam primo togatus omni genere fraudis, poſtremo armis hoſtiliter evertit.

LIBRI LXXXI.

L. Sulla Athenas, quas Archelaus, praefectus Mithridatis, occuparat, circumſedit et cum magno labore expugnavit: urbi libertatem, et civibus, quae habuerant, reddidit. Magneſia, quae ſola in Aſia civitas in fide manſerat, ſumma virtute adverſus Mithridatem defenſa eſt. Praeterea Thracum in Macedonia continet geſta.

LIBRI LXXXII.

Sulla copias regis, quae, Macedonia occupata, in Theſſaliam venerant, proelio vicit, caeſis hoſtium centum millibus, et caſtris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterum exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum claſſe regia Sullae ſe tradidit. L. Valerius Flaccus conſul, collega Cinnae, miſſus, ut Sullae ſuccederet, propter avaritiam inviſus exercitui ſuo, a C. Fimbria legato ipſius, ultimae audaciae homine, occiſus eſt, et imperium ad Fimbriam translatum. Praeterea expugnatae in Aſia urbes a Mithridate et crudeliter direpta provincia, incurſionesque Thracum in Macedoniam, referuntur.

LIBRI LXXXIII.

C. Fimbria in Aſia, fuſis proelio aliquot praefectis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obſeſſumque regem, non multum abfuit, quin cape-

caperet. Vrbem Ilion, quae se potestati Sullae reservabat, expugnavit ac delevit, et magnam partem Asiae recepit. Sulla multis proeliis Thracas cecidit. Quum L. Cinna et Cn. Papirius Carbo, ab se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam pararent, effectum est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, et per eos, qui concordiae studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere et adversus Sullam proficisci, interfectus est. Consulatum Carbo solus gessit. Sulla, quum in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit, ita ut is cederet provinciis Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria, desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit, impetravitque de servo suo, praebens cervicem, ut se occideret.

LIBRI LXXXIV.

Sulla legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate senatus respondit, si cives, qui pulsi a Cinna ad se confugerant, restituerentur. Quae conditio quum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, quum ab omnibus oppidis Italiae coloniisque obsides exigere vellet, ut fidem eorum contra Sullam obligaret, consensu senatus prohibitus est. Novis civibus senatus consulto suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium sequutus erat, quum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio praetore pulsus est; senatusque consultum per factionem Carbonis et Marianarum partium factum est, ut omnes

ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque et triginta tribus distributi ſunt. Praeterea belli adparatum, quod contra Sullam excitabatur, continet.

LIBRI LXXXV.

Sulla in Italiam cum exercitu trajecit, miſſisque legatis, qui de pace agerent, a conſule C. Norbano violatis, eumdem Norbanum proelio vicit. Et quum L. Scipionis alterius conſulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, caſtra obpugnaturus eſſet, univerſus exercitus conſulis, ſollicitatus per emiſſos a Sulla milites, ſigna ad Sullam transtulit. Scipio, quum occidi poſſet, dimiſſus eſt. Cn. Pompejus, Cn. F. ejus, qui Aſculum ceperat, conſcripto voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat; ad quem ſe nobilitas omnis conferebat, ita ut deſerta Vrbe ad caſtra veniretur. Praeterea expeditiones per totam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

Quum C. Marius, C. Marii filius, conſul ante annos viginti per vim creatus eſſet, C. Fabius in Africa propter crudelitatem et avaritiam in praetorio ſuo vivus exuſtus eſt. L. Philippus legatus Sullae Sardiniam, Q. Antonio praetore pulſo et occiſo, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus civitatem et ſuffragii jus nuper datum, foedus percuſſit. Idemque, ex fiducia jam certae victoriae, litigatores, a quibus adibatur, vadimonia Romam differre juſſit, quum a parte diverſa urbs adhuc teneretur. L. Damaſippus praetor, ex voluntate C.

C. Marii consulis quum senatum contraxisset, omnem, quae in urbe erat, nobilitatem trucidavit: ex cujus numero Q. Mucius Scaevola pontifex maximus fugiens in vestibulo aedis Vestae occisus est. Praeterea bellum a L. Murena adversus Mithridatem in Asia renovatum continet.

LIBRI LXXXVII.

Sulla C. Marium, exercitu ejus fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Praeneste obsedit: urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere tentantem repulit. Praeterea res a legatis ejus, eadem ubique fortuna partium, gestas continet.

LIBRI LXXXVIII.

Sulla Carbonem, exercitu ejus fuso ad Clusium, ad Faventiam Fidentiamque caeso, Italia expulit: cum Samnitibus, qui soli ex Italicis populis nondum arma posuerant, juxta urbem Romanam ante portam Collinam debellavit; recuperataque re publica, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum fuit, inquinavit. Octo millia deditorum in villa publica trucidavit: tabulam proscriptionis posuit: Vrbem ac totam Italiam caedibus replevit: inter quas omnes Praenestinos inermes concidi jussit: Marium, senatorii ordinis virum, cruribus brachiisque fractis, auribus praesectis et effossis oculis, necavit. C. Marius, Praeneste obsessus a Lucretio Ofella, Sullanarum partium viro, quum per cuniculum captaret evadere, septus ab exercitu, mortem sibi conscivit, id est, in ipso cuniculo, quum sentiret se evadere non posse, cum Pontio Telesino, fugae comite, stricto utrim-

utrimque gladio, concurrit; quem quum occidiſſet, ipſe ſaucius impetravit a ſervo, ut ſe occideret.

LIBRI LXXXIX.

M. Brutus a Cn. Papirio Carbone, qui Coſſuram adpulerat, miſſus nave piſcatoria Lilybaeum, ut exploraret, an ibi Pompejus eſſet, et circumventus a navibus, quas Pompejus miſerat, in ſe mucrone verſo, ad tranſtrum navis obnixus corporis pondere, incubuit. Cn. Pompejus, in Siciliam cum imperio a ſenatu miſſus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla, dictator factus, quod nemo umquam fecerat, cum faſcibus viginti quatuor proceſſit. Rebus novis rei publicae ſtatum confirmavit, tribunorum plebis poteſtatem minuit, et omne jus legum ferendarum ademit. Pontificum augurumque collegium ampliavit, ut eſſent quindecim; ſenatum ex equeſtri ordine ſupplevit: proſcriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit, et bona eorum vendidit; ex quibus plurima primo rapuit. Redactum eſt ſeſtertium ter millies quingenties. Q. Lucretium Ofellam, conſulatum adverſus voluntatem ſuam petere auſum, juſſit occidi in foro, et, quum hoc indigne ferret populus Romanus, concione advocata, ſe juſſiſſe dixit. Cn. Pompejus in Africa Cn. Domitium proſcriptum et Hiarbam, regem Numidiae, bellum molientes, victos occidit; et, quatuor et viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex Africa triumphavit. C. Norbanus conſularis proſcriptus, in urbe Rhodo quum comprehenderetur, ipſe ſe occidit. Mutilus, unus ex proſcriptis, clam capite adoperto ad poſticas

cas aedes Bastiae uxoris quum accessisset, admissus non est, quia illum proscriptum diceret; itaque se transfodit, et sanguine suo fores uxoris respersit. Sulla Nolam in Samnio recepit: quadraginta septem legiones in agros captos deduxit, et eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum, in deditionem accepit. Mitylenae quoque in Asia, quae sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatae dirutaeque sunt.

LIBRI XC.

Sulla decessit, honosque ei a senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Aemilius Lepidus, quum acta Sullae tentaret rescindere, bellum excitavit, et a Q. Catulo collega Italia pulsus est, et in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam obtinebat, a Cn. Pompejo occisus est. Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul et M. Domitius legatus ab Herculejo quaestore proelio victi sunt. Praeterea res a P. Servilio proconsule adversus Cilicas gestas continet.

LIBRI XCI.

Cn. Pompejus, quum adhuc eques esset, cum imperio consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas pluribus proeliis vicit. Q. Metellus proconsul L. Herculejum, quaestorem Sertorii, cum exercitu cecidit.

LIBRI

LIBRI XCII.

Cn. Pompejus dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut ſingula ex utraque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium et Perpernam cum duobus exercitibus proelio fudit: cujus victoriae partem cupiens ferre Pompejus parum proſpere pugnavit. Obſeſſus deinde Cluniae Sertorius, adſiduis eruptionibus non leviora damna obſidentibus intulit. Praeterea ab Curione proconſule in Thracia res geſtas adverſus Dardanos, et Q. Sertorii multa crudelia in ſuos facta continet; qui plurimos ex amicis et ſecum proſcriptis, crimine proditionis inſimilatos, occidit.

LIBRI XCIII.

P. Servilius proconſul in Cilicia Iſauros domuit, et aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithyniae rex, moriens populum Romanum fecit heredem, regnumque ejus in provinciae formam redactum eſt. Mithridates, foedere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Adparatus deinde regiarum copiarum pedeſtrium navaliumque; et, occupata Bithynia, M. Aurelius Cotta conſul ad Chalcedonem proelio a rege victus; resque a Pompejo et Metello adverſus Sertorium geſtae; qui omnibus belli militiaeque artibus par fuit. Quos etiam, ab obſidione Calagurris oppidi depulſos, coegit diverſas regiones petere, Metellum ulteriorem Hiſpaniam, Pompejum Galliam.

LIBRI XCIV.

L. Licinius Lucullus conſul adverſus Mithridatem equeſtribus proeliis feliciter pugnavit,

vit, et expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites a seditione inhibuit. Dejotarus, Gallograeciae tetrarches, praefectos Mithridatis, bellum in Phrygia moventes, cecidit. Praeterea res a Cn. Pompejo in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

LIBRI XCV.

C. Curio proconsul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor et septuaginta gladiatores Capuae ex ludo Lentuli profugerunt, et, congregata servitiorum ergastulorumque multitudine, Crixo et Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum et P. Varinium praetorem proelio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit; pulsumque Bithynia regem, variis belli ac naufragiorum casibus fractum, coegit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI.

Q. Arrius praetor Crixum, fugitivorum ducem, cum viginti millibus hominum cecidit. Cn. Lentulus consul male adversus Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius consul et Q. Arrius praetor acie victi sunt. Sertorius a M'. Antonio et M. Perperna et aliis conjuratis in convivio interfectus est, octavo ducatus sui anno; magnus dux et adversus duos imperatores, Pompejum et Metellum, saepe par, vel frequentius victor; ad ultimum desertus et proditus. Imperium partium ad Marcum translatum est: quem Cn. Pompejus victum captumque interfecit, ac recepit Hispanias decimo fere anno, quam coeptum

coeptum erat bellum. C. Caſſius proconſul et Cn. Manlius praetor male adverſus Spartacum pugnaverunt; idque bellum M. Craſſo praetori mandatum eſt.

LIBRI XCVII.

M. Craſſus praetor primum cum parte fugitivorum, quae ex Gallis Germaniſque conſtabat, feliciter pugnavit, caeſis hoſtium triginta quinque millibus et duce eorum Gannico. Cum Spartaco dein debellavit, caeſis cum ipſo millibus ſexaginta. M. Antonius praetor bellum adverſus Cretenſes, parum profpere geſtum, morte ſua finivit. M. Lucullus proconſul Thracas ſubegit. L. Lucullus in Ponto adverſus Mithridatem feliciter pugnavit, caeſis hoſtium amplius quam ſexaginta millibus. M. Craſſus et Cn. Pompejus conſules facti (ſed Pompejus, ante quam quaeſturam gereret, ex equite Romano) tribunitiam poteſtatem reſtituerunt. Judicia quoque per L. Aurelium Cottam praetorem ad equites Romanos translata ſunt. Mithridates, deſperatione rerum ſuarum coactus, ad Tigranem Armeniae regem confugit.

LIBRI XCVIII.

Machares, filius Mithridatis, Boſpori rex, ab L. Lucullo in amicitiam receptus eſt. Cn. Lentulus et L. Gellius cenſores aſperam cenſuram egerunt, quatuor et ſexaginta ſenatu motis: a quibus, luſtro condito, cenſa ſunt civium capita quadringenta quinquaginta millia. L. Metellus praetor in Sicilia adverſus piratas profpere rem geſſit. Templum Jovis in Capitolio, quod incendio conſumtum ac refectum erat, a Q. Catulo dedicatum eſt. L. Lucul-

Lucullus in Armenia Mithridatem et Tigranem et ingentes utriusque regis copias pluribus proeliis fudit. Q. Metellus proconſul, bello ſibi adverſus Cretenſes mandato, Cydoniam urbem obſedit. C. Triarius, legatus Luculli, adverſus Mithridatem parum proſpere pugnavit. Lucullum, ne perſequeretur Mithridatem ac Tigranem ſummamque victoriae inponeret, ſeditio militum tenuit, quia ſequi nolebant, id eſt, quia legiones Valerianae, inpleta a ſe ſtipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI XCIX.

Q. Metellus proconſul Gnoſſon et Lyctum et Cydoniam et alias plurimas urbes expugnavit. L. Roſcius tribunus plebis legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi adſignarentur. Cn. Pompejus, lege ad populum lata, perſequi piratas juſſus, qui commercium annonae intercluſerant, intra quadrageſimum diem toto mari eos expulit; belloque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis agros et urbes dedit. Praeterea res geſtas a Q. Metello adverſus Cretenſes continet, et epiſtolas Metelli et Cn. Pompeji in vicem miſſas. Queritur Metellus, gloriam ſibi rerum geſtarum a Pompejo praeripi, qui in Cretam miſerit legatum ſuum ad accipiendas urbium deditiones. Pompejus rationem reddit, hoc ſe facere debuiſſe.

LIBRI C.

C. Manilius tribunus plebis magna indignatione nobilitatis legem tulit, ut Pompejo Mithridaticum bellum mandaretur. Concio

ejus bona. Q. Metellus, perdomitis Cretenſibus, liberae in id tempus inſulae leges dedit. Cn. Pompejus, ad gerendum bellum adverſus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit; equeſtri proelio Mithridatem vicit. Praeterea bellum inter Phraatem Parthorum regem et Tigranem Armeniorum, ac deinde inter Tigranem filium patremque geſtum, continet.

LIBRI CI.

Cn. Pompejus Mithridatem, nocturno proelio victum, coegit Bosporon profugere. Tigradem in deditionem accepit, eique, ademtis Syria, Phoenice, Cilicia, regnum Armeniae reſtituit. Conjuratio eorum, qui in petitione conſulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis conſulibus, oppreſſa eſt. Cn. Pompejus, quum Mithridatem perſequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit. Iberos Albanosque, qui transitum non dabant, proelio vicit. Praeterea fugam Mithridatis per Colchos Heniochosque, et res ab eo in Bosporo geſtas continet.

LIBRI CII.

Cn. Pompejus in provinciae formam Pontum redegit. Pharnaces, filius Mithridatis, bellum patri intulit. Ab eo Mithridates obſeſſus in regia, quum veneno ſumto parum profeciſſet ad mortem, a milite Gallo, nomine Bitoeto, a quo, ut adjuvaret ſe, petierat, interfectus eſt. Cn. Pompejus Judaeos ſubegit: fanum eorum in Hieroſolyma, inviolatum ad id tempus, cepit. L. Catilina, bis repulſam in petitione conſulatus paſſus, cum Lentulo praetore et Cethego et pluribus aliis conjura-

vit

vit de caede consulum et senatus, incendiis Vrbis et obprimenda re publica; exercitu quoque in Etruria comparato. Ea conjuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina Vrbe pulso, de reliquis conjuratis supplicium sumtum est.

LIBRI CIII.

Catilina a C. Antonio proconsule cum exercitu caesus est. P. Clodius accusatus, quod in habitu muliebri in sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset, et uxorem maximi pontificis stuprasset, absolutus est. C. Pontinius praetor Allobrogas, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Caesar Lusitanos subegit; eoque consulatus candidato, et captante rem publicam invadere, conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompejum, M. Crassum, C. Caesarem. Leges agrariae a Caesare consule cum magna contentione, invito senatu et altero consule M. Bibulo, latae sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero, lege a P. Clodio tribuno plebis lata, quod indemnatos cives necavisset, in exsilium missus est. Caesar, in provinciam Galliam profectus, Helvetios, vagam gentem, domuit; quae, sedem quaerens, per provinciam Caesaris Narbonem iter facere volebat. Praeterea situm Galliarum continet. Pompejus de liberis Mithridatis, Tigrane et Tigranis filio, triumphavit; Magnusque a tota concione consalutatus est.

LIBRI CIV.

Prima pars libri situm Germaniae moresque continet. C. Caesar, quum adversus Germanos,

manos, qui Ariovisto duce in Galliam transscenderant, exercitum duceret, rogatus ab Aeduis et Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum, propter metum novorum hostium ortam, adlocutione exercitus inhibuit, et victos proelio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompejo inter alios orante et T. Annio Milone tribuno plebis agente, ingenti gaudio senatus ac totius Italiae, ab exsilio reductus est. Cn. Pompejo per quinquennium annonae cura mandata est. Caesar Ambianos, Suessiones, Veromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum ingens multitudo erat, proelia victos in deditionem accepit; ac deinde contra Nervios unius civitatis cum magno discrimine pugnavit, eamque gentem delevit; quae bellum gessit, donec ex sexaginta millibus armatorum trecenti superessent; ex sexcentis senatoribus tres tantum evaderent. Lege lata, de redigenda in provinciae formam Cypro, et publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio ejus rei mandata est. Ptolemaeus, Aegypti rex, ob injurias, quas patiebatur a suis, regno pulsus, Romam venit. C. Caesar Venetos, gentem oceano junctam, navali proelio vicit. Praeterea res a legatis ejus eadem fortuna gestas continet.

LIBRI CV.

Quum C. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutavit. M. Cato in petitione praeturae, praelato Vatinio, repulsam tulit. Idem, quum legem inpediret, qua provinciae consulibus in quinquennium, Pompejo Hispaniae, Crasso Syria et Parthicum bellum, Caesari Gallia et Germania dabantur, a C. Trebonio tribuno plebis, legis auctore, in vincula ductus est.

A.

A. Gabinius proconſul Ptolemaeum reduxit in regnum Aegypti, ejecto Archelao, quem ſibi regem adſciverant. Caeſar, victis Germanis in Gallia caeſisque, Rhenum transcendit, et proximam partem Germaniae domuit; ac deinde oceano in Britanniam, primo parum proſpere tempeſtatibus adverſis, trajecit; iterum parum felicius; magnaque multitudine hoſtium caeſa, aliquam partem inſulae in poteſtatem redegit.

LIBRI CVI.

Julia Caeſaris filia, Pompeji uxor, deceſſit; honosque ei a populo habitus eſt, ut in campo Martio ſepeliretur. Gallorum aliquot populi, Ambiorige duce Eburonum, deſecerunt; a quibus Cotta et Titurius, legati Caeſaris, circumventi inſidiis, cum exercitu, cui praeerant, caeſi ſunt: et quum aliarum quoque legionum caſtra obpugnata magno labore defenſa eſſent, interque eos, qui in Nerviis praeerat, Q. Cicero, ab ipſo Caeſare hoſtes proelio fuſi ſunt. M. Craſſus, bellum Parthis illaturus, Euphratem fluvium transiit, victusque proelio, in quo et filius ejus cecidit, quum reliquias exercitus in collem recepiſſet, evocatus in conloquium ab hoſtibus, velut de pace acturis, quorum dux erat Surenas, comprehenſus, et, ne quid vivus pateretur, repugnans interfectus eſt.

LIBRI CVII.

C. Caeſar, Treviris in Gallia victis, iterum in Germaniam transiit; nulloque ibi hoſte invento, reverſus in Galliam. Eburones et alias civitates, quae conſpiraverant, vicit, et Ambiorigem in fuga perſequutus eſt. P. Clodii,

a T. Annio Milone, candidato consulatus, Hypsaeum, Scipionem et Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas Cn. Pompejus legatus a senatu consul tertium factus est, absens et solus, quod nulli alii umquam contigit. Quaestione decreta de morte P. Clodii, Milo judicio damnatus in exsilium actus est. Lex lata est, ut ratio absentis Caesaris in petitione consulatus haberetur, invito et contradicente M. Catone. Praeterea res gestas a C. Caesare adversus Gallos, qui prope universi, Vercingentorige Arverno duce, defecerunt, et laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Avarici Biturigum, et Gergoviae Arvernorum.

LIBRI CVIII.

C. Caesar Gallos ad Alesiam vicit, omnesque Galliae civitates, quae in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius, quaestor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transscenderant, cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit, creatis consulibus Ser. Sulpicio, M. Marcello. C. Caesar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Praeterea contentiones inter consules de successore C. Caesari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Caesar ad petitionem consulatus veniret, quum is lege lata in id tempus consulatus provincias obtinere deberet, resque a M. Bibulo in Syria gestas continet.

LIBRI CIX.

Causae civilium armorum et initia referuntur, contentionesque de successore C. Caesari mittendo, quum se dimissurum exercitus negaret, nisi a Pompejo dimitterentur. Et

C.

C. Curionis tribuni plebis primum adverſus Caeſarem, dein pro Caeſare actiones continet. Quum ſenatus conſultum factum eſſet, ut ſucceſſor Caeſari mitteretur, M. Antonio et Q. Caſſio tribunis plebis, quoniam interceſſionibus id ſenatus conſultum impediebant, Vrbe pulſis, mandatum eſt a ſenatu conſulibus et Cn. Pompejo, ut viderent, ne quid res publica detrimenti caperet. C. Caeſar, bello inimicos perſequuturus, cum exercitu in Italiam venit; Corſinium cum L. Domitio et L. Lentulo cepit, eosque dimiſit. Cn. Pompejum ceterosque partium ejus Italia expulit.

LIBRI CX.

C. Caeſar Maſſiliam, quae portas ipſi clauſerat, obſedit; et, relictis in obſidione urbis ejus legatis, C. Trebonio et D. Bruto, profectus in Hiſpaniam, L. Afranium et M. Petrejum, legatos Cn. Pompeji, cum ſeptem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesque incolumes dimiſit, Varrone quoque legato Pompeji cum exercitu in poteſtatem ſuam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Maſſilienſes, duobus navalibus proeliis victi, poſt longam obſidionem poteſtati Caeſaris ſe permiſerunt. C. Antonius, legatus Caeſaris, male contra Pompejanos in Illyrico rebus geſtis, captus eſt. In quo bello Opitergini Transpadani, Caeſaris auxiliares, rate ſua ab hoſtilibus navibus clauſa, potius, quam in poteſtatem hoſtium venirent, inter ſe concurrentes obcubuerunt. C. Curio, legatus Caeſaris in Africa, quum proſpere adverſus Varum, Pompejanarum partium ducem, pugnaſſet, a Juba rege Mauritaniae cum exercitu caeſus eſt. C. Caeſar in Graeciam trajecit.

LIBRI CXI.

M. Coelius Rufus praetor, quum feditiones in Vrbe concitaret, novarum tabularum fpe plebe follicitata, abrogato magiftratu pulfus Vrbe, Miloni exfuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, fe conjunxit. Vterque, quum bellum molirentur, interfecti funt. Cleopatra, Aegypti regina, a Ptolemaeo fratre regno pulfa eft. Propter Q. Caffii praetoris avaritiam crudelitatemque Cordubenfes in Hifpania cum duabus Varronianis legionibus a partibus Caefaris defciverunt. Cn. Pompejus, ad Dyrrachium obfeffus a Caefare et, praefidiis ejus cum magna clade diverfae partis expugnatis, obfidione liberatus, translato in Theffaliam bello, apud Pharfaliam acie victus eft. Cicero in caftris remanfit, vir nihil minus quam ad bella natus; omnibusque adverfarum partium, qui fe poteftati victoris permiferunt, Caefar ignovit.

LIBRI CXII.

Trepidatio victarum partium in diverfas orbis terrarum partes et fuga referuntur. Cn. Pompejus, quum Aegyptum petiffet, juffu Ptolemaei regis pupilli, auctore Theodoto praeceptore, cujus magna apud regem auctoritas erat, et Pothino, occifus eft ab Achilla, cui id facinus erat delegatum, in navicula, ante quam in terram exiret. Cornelia uxor et Sex. Pompejus filius Cypron refugerunt. Caefar, poft tertium diem infequutus, quum ei Theodotus caput Pompeji et annulum obtuliffet, et infenfus eft, et inlacrumavit: fine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Caefar, dictator creatus, Cleopatram in regnum Aegypti reduxit, et inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolemaeum, quibus Pompejum interfe-

terfecerat, cum magno ſuo discrimine vicit. Ptolemaeus dum fugit, in Nilo navicula ſubſedit. Praeterea laborioſum M. Catonis in Africa per deſerta cum legionibus iter, et bellum a Cn. Domitio contra Pharnacem parum proſpere geſtum continet.

LIBRI CXIII.

Confirmatis in Africa Pompejanis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum eſt, Catone, cui ex aequo deferebatur imperium, cedente. Et quum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Caeſarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuiſſet, Juba ſuadente, ut dirueretur; tutela ejus et cuſtodia mandata eſt Catoni. Cn. Pompejus Magni filius in Hiſpania, contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius, nec Petrejus excipere volebant, bellum adverſus Caeſarem renovavit. Pharnaces, Mithridatis filius, rex Ponti, ſine ulla belli mora victus eſt. Quum ſeditiones Romae a P. Dolabella tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatae eſſent, et ex ea cauſa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magiſtro equitum in Vrbem militibus, octingenti e plebe caeſi ſunt. Caeſar veteranis cum ſeditione miſſionem poſtulantibus dedit; et, quum in Africam trajeciſſet, contra copias Jubae regis cum discrimine magno pugnavit.

LIBRI CXIV.

Bellum in Syria Caecilius Baſſus, eques Romanus Pompejanarum partium, excitavit, relicto a legione Sex. Caeſare, quae ad Baſſum tranſierat, occiſoque eo. Caeſar Scipionem praetorem, Afranium Jubamque vicit ad Tha-

pſum, caſtris eorum expugnatis. Cato, audita re, quum ſe percuſſiſſet Uticae et, interveniente filio, curaretur, inter ipſam curationem reciſſo vulnere exſpiravit, anno aetatis quadrageſimo octavo. Petrejus Jubam ſeque interfecit. P. Scipio in nave circumventus honeſtae morti vocem quoque adjecit: quaerentibus enim imperatorem hoſtibus dixit, *Imperator bene ſe habet.* Fauſtus et Afranius occiſi. Catonis filio venia data. Brutus, legatus Caeſaris, in Gallia Bellovacos rebellantes proelio vicit.

LIBRI CXV.

Caeſar quatuor triumphos duxit, ex Gallia, ex Aegypto, ex Ponto, ex Africa. Epulum et omnis generis ſpectacula dedit. M. Marcello conſulari, ſenatu rogante, reditum conceſſit: qui Marcellus beneficio ejus frui non potuit, a Cn. Magio Cilone cliente ſuo Athenis occiſus. Recenſum egit, quo cenſa ſunt civium capita centum quinquaginta millia. Profectusque in Hiſpaniam adverſus Cn. Pompejum, multis utrimque expeditionibus factis et aliquot urbibus expugnatis, ſummam victoriam cum magno diſcrimine ad Mundam urbem conſequutus eſt. Pompejus Sextus effugit.

LIBRI CXVI.

C. Caeſar ex Hiſpania quintum triumphum egit. Et, quum plurimi maximique honores ei a ſenatu decreti eſſent, inter quos ut *Pater Patriae* adpellaretur, et ſacroſanctus ac dictator in perpetuum eſſet, invidiae cauſam adverſus eum praeſtitere, quod ſenatui deferenti hos honores, quum ante aedem Veneris Genitricis ſederet, non adſurrexit; et quod a M.

M. Antonio confule collega fuo, inter Lupercos currente, diadema capiti fuo impofitum in fella repofuit; et quod Epidio Marullo et Caefetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei tamquam regnum adfectanti moventibus, poteftas abrogata eft. Ex iis caufis confpiratione in eum facta, (cujus capita fuerunt M. Brutus et C. Caffius et ex Caefaris partibus D. Brutus et C. Trebonius) in Pompeji curia occifus eft viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde caedis ejus a fenatu decreta, obfidibus Antonii et Lepidi liberis acceptis, conjurati a Capitolio defcenderunt. Teftamento Caefaris heres ex parte dimidia inftitutus C. Octavius fororis nepos et in nomen adoptatus eft. Caefaris corpus, quum in campum Martium ferretur, a plebe ante roftra crematum eft. Dictaturae honos in perpetuum fublatus eft. C. Amatius, humillimae fortis homo, qui fe C. Marii filium ferebat, quum apud credulam plebem feditiones moveret, necatus eft.

LIBRI CXVII.

C. Octavius Romam ex Epiro venit, (eo enim illum Caefar praemiferat, bellum in Macedonia gefturus) omnibusque profperis exceptus etiam nomen *Caefaris* fumfit. In confufione rerum ac tumultu Lepidus pontificatum maximum intercepit. Sed M. Antonius conful quum inpotenter dominaretur legemque de permutatione provinciarum per vim tuliffet et Caefarem quoque, petentem, ut fibi adverfus percuffores avunculi adeffet, magnis injuriis adfeciffet; Caefar, et fibi, et rei publicae vires adverfus eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones

giones quoque quarta et Martia ſigna ab Antonio ad Caeſarem tulerunt. Deinde et complures ſaevitia M. Antonii, paſſim in caſtris ſuis trucidati, quia et ſuſpecti erant, ad Caeſarem deſciverunt. D. Brutus, ut petenti Ciſalpinam Galliam Antonio obſiſteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Praeterea diſcurſus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias adparatusque belli continet.

LIBRI CXVIII.

M. Brutus in Graecia ſub praetextu rei publicae et ſuscepti contra M. Antonium belli exercitum, cui Vatinius praeerat, cum provincia in poteſtatem ſuam redegit. C. Caeſari, qui primus rei publicae arma ſumſerat, propraetoris imperium a ſenatu datum eſt cum conſularibus ornamentis, adjectumque, ut ſenator eſſet. M. Antonius D. Brutum Mutinae obſedit; miſſique ad eum a ſenatu legati de pace parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus ſaga ſumſit. M. Brutus in Epiro C. Antonium praetorem cum exercitu poteſtati ſuae ſubjecit.

LIBRI CXIX.

C. Trebonius in Aſia fraude P. Dolabellae occiſus eſt. Ob id facinus Dolabella hoſtis a ſenatu judicatus eſt. Quum Panſa conſul male adverſus Antonium pugnaſſet, A. Hirtius conſul cum exercitu ſuperveniens, fuſis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis aequavit. Victus deinde ab Hirtio et Caeſare Antonius in Galliam confugit, et M. Lepidum cum legionibus, quae ſub ipſo erant, ſibi junxit: hoſtisque a ſenatu cum omnibus, qui intra praeſidia ejus eſſent, judicatus eſt. A. Hirtius, qui poſt victoriam in ipſis hoſtium caſtris

castris ceciderat, et C. Pansa, e vulnere, quod in adverso proelio exceperat, defunctus, in campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Caesarem, qui solus e tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit, qui, D. Bruto, obsidione Mutinensi a Caesare liberato, honore triumphi decreto, Caesaris militumque ejus mentionem non satis gratam habuit. Ob quae C. Caesar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit, et, perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, quum annos novemdecim haberet, consul creatus est.

LIBRI CXX.

Caesar consul legem tulit de quaestione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset, postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Quum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio et Munatius Plancus, cum exercitibus suis adjuncti, ampliassent, et D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus a legionibus suis, profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, a Capeno Sequano interfectus est. C. Caesar pacem cum Antonio et Lepido fecit, ita ut tresviri rei publicae constituendae per quinquennium essent ipse et Lepidus et Antonius, et ut suos quisque inimicos proscriberent: in qua proscriptione plurimi equites Romani, centum triginta senatorum nomina fuerunt, et inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi et L. Caesaris Antonii avunculi et M. Ciceronis. Hujus, occisi a Popillio legionario milite, quum haberet annos sexaginta tres, caput quoque cum dextra manu in rostris positum est. Praeterea res a M. Bruto in Graecia gestas continet.

LIBRI

LIBRI CXXI.

C. Caſſius, cui mandatum a ſenatu erat, ut Dolabellam hoſtem judicatum bello perſequeretur, auctoritate rei publicae adjutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in poteſtatem ſuam redegit. Dolabellam, in urbe Laodicea obſeſſum, mori coegit. M. quoque Bruti juſſu C. Antonius captus, occiſus eſt.

LIBRI CXXII.

M. Brutus adverſus Thracas parum proſpere rem geſſit; omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in poteſtatem ejus et C. Caſſii redactis, coierunt Smyrnae uterque ad ordinanda belli futuri conſilia. M. Meſſallae Poplicolam fratrem victum communi conſilio condonaverunt.

LIBRI CXXIII.

Sex. Pompejus, Magni filius, lectis ex Epiro proſcriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, ſine ulla loci cujusquam poſſeſſione, praedatus in mari, Meſſanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit; occiſoque A. Pompejo Bithynico praetore, Q. Salvidienum legatum Caeſaris navali proelio vicit. Caeſar et Antonius cum exercitibus in Graeciam trajecerunt, bellum contra Brutum et Caſſium geſturi. Q. Cornificius in Africa T. Sextium, Caſſianarum partium ducem, proelio vicit.

LIBRI CXXIV.

C. Caeſar et Antonius apud Philippos vario eventu adverſus Brutum et Caſſium pugnaverunt,

runt, ita ut dextra utriusque cornua vincerent, et caſtra quoque utrimque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inaequalem fortunam partium mors Caſſii fecit; qui, quum in eo cornu fuiſſet, quod pulſum erat, totum exercitum fuſum ratus, mortem ſibi conſcivit. Altero deinde proelio victus M. Brutus et ipſe vitam finivit, exorato Stratone fugae comite, ut ſibi gladium adigeret; idemque fecerunt principum Romanorum circiter quadraginta, inter quos Q. Hortenſius erat.

LIBRI CXXV.

C. Caeſar, relicto trans mare Antonio, quae provinciae ex partitione imperii in poteſtatem ei ceſſerant, reverſus in Italiam veteranis agros diviſit. Seditiones exercitus ſui, quas corrupti a Fulvia, M. Antonii uxore, milites adverſus imperatorem ſuum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius conſul, M. Antonii frater, eadem Fulvia conſiliante, bellum Caeſari intulit; receptis in partes ſuas populis, quorum agri veteranis adſignati erant, et M. Lepido, qui cuſtodiae Vrbis cum exercitu praeerat, fuſo, hoſtiliter in urbem inrupit.

LIBRI CXXVI.

C. Caeſar, quum eſſet annorum viginti trium, obſeſſum in oppido Peruſia L. Antonium conatumque aliquoties erumpere et repulſum fame coegit in deditionem venire, ipſique et omnibus militibus ejus ignovit. Peruſiam diruit: redactisque in poteſtatem ſuam omnibus diverſae partis exercitibus, bellum citra ullum ſanguinem confecit.

LIBRI

LIBRI CXXVII.

Parthi, Labieno, qui Pompejanorum partium fuerat, duce, in Syriam inruperunt, victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius, quum ad bellum contra Caesarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordiae ducum obstaret, pace facta cum Caesare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Caesarem molitum, indicio suo protraxit, isque damnatus mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, proelio victos, Syria expulit, Labieno eorum duce occiso. Quum vicinus Italiae hostis Sex. Pompejus Siciliam teneret, et commercium annonae inpediret, cum eo postulatam pacem Caesar et Antonius fecerunt, ita ut Siciliam provinciam haberet. Praeterea motus Africae et bella ibi gesta continet.

LIBRI CXXVIII.

Quum Sex. Pompejus rursus latrociniis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, praestaret, Caesar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus proeliis dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria proelio vicit, regemque eorum occidit. Judaei quoque a legatis Antonii subacti sunt. Praeterea belli Siculi adparatum continet.

LIBRI CXXIX.

Adversus Sex. Pompejum vario eventu navalibus proeliis pugnatum est, ita ut ex duabus Caesaris classibus altera, cui Agrippa prae-

praeerat, vinceret; altera, quam Caesar duxerat, deleta, expositi in terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompejus in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli, contra Sex. Pompejum a Caesare gerendi, trajecerat, quum bellum Caesari quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Caesare donatus est: qui honos nulli ante eum habitus erat.

LIBRI CXXX.

M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriatur, tarde Mediam ingressus, bellum cum legionibus octodecim et sexdecim millibus equitum Parthis intulit; et quum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente, retro rediret, insequutis subinde Parthis, et ingenti trepidatione, et magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est, viginti et uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit: tempestates quoque infestas super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est; quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

LIBRI CXXXI.

Sex. Pompejus, quum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens, oppressus a legatis ejus, occisus est. Caesar seditionem veteranorum, cum magna pernicie motam, inhibuit: Japydas et Dalmatas et Pannonios subegit. Antonius Artavasdem, Armeniae regem, fide data perductum, in vincula conjici jussit, regnumque Armeniae filio

ſuo, ex Cleopatra nato, dedit; quam uxoris loco, jam pridem captus amore ejus, habere coeperat.

LIBRI CXXXII.

Caeſar in Illyrico Dalmatas domuit. Quum M. Antonius ob amorem Cleopatrae, ex qua duos filios habebat, Philadelphum et Alexandrum, neque in Vrbem venire vellet, neque, finito triumviratus tempore, imperium deponere, bellumque moliretur, quod Vrbi et Italiae inferret, ingentibus tam navalibus quam terreſtribus copiis ob hoc contractis, remiſſoque Octaviae ſorori Caeſaris repudio, Caeſar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnae deinde navales et proelia equeſtria ſecunda Caeſaris referuntur.

LIBRI CXXXIII.

M. Antonius, ad Actium claſſe victus, Alexandriam profugit; obſeſſusque a Caeſare, in ultima rerum deſperatione, praecipue occiſae Cleopatrae falſo rumore inpulſus, ſe ipſe interfecit. Caeſar, Alexandria in poteſtatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in Vrbem reverſus, tres triumphos egit; unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra, inpoſito ſine civilibus bellis altero et vigeſimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Caeſarem facta, bellum moliens, obpreſſus et occiſus eſt.

LIBRI CXXXIV.

Caeſar, rebus compoſitis et omnibus provinciis in certam formam redactis, *Auguſtus* quo-

quoque cognominatus eſt; et menſis Sextilis in honorem ejus appellatus eſt. Quum ille conventum Narbone ageret, cenſus a tribus Galliis, quas Caeſar pater vicerat, actus. Bellum adverſus Baſtarnas et Moeſos et alias gentes a M. Craſſo geſtum refertur.

LIBRI CXXXV.

Bellum a M. Craſſo adverſus Thracas, et a Caeſare adverſus Hiſpanos geſtum refertur; et Salaſſi, gens Alpina, perdomiti.

LIBRI CXXXVI.

Raetia a Ti. Nerone et Druſo, Caeſaris privignis, domita. Agrippa, Caeſaris gener, mortuus; et a Druſo cenſus actus eſt.

LIBRI CXXXVII.

Civitates Germaniae, cis Rhenum et trans Rhenum poſitae, obpugnantur a Druſo; et tumultus, qui ob cenſum exortus in Gallia erat, compoſitus; ara Caeſari ad confluentem Araris et Rhodani dedicata, ſacerdote creato C. Julio Vercundari Dubio Aeduo.

LIBRI CXXXVIII.

Thraces domiti a L. Piſone; item Cheruſci, Tencteri, Chatti, aliaeque Germanorum trans Rhenum gentes ſubactae a Druſo referuntur. Octavia, ſoror Auguſti, defuncta, antea amiſſo filio Marcello; cujus monimenta ſunt theatrum et porticus, nomine ejus dedicata.

LIBRI CXXXIX.

Bellum adverſus Transrhenanas gentes a Druſo geſtum refertur: in quo inter primores

 pugna-

pugnaverunt Senectius et Anectius tribuni, ex civitate Nerviorum. Dalmatas et Pannonios Nero, frater Drufi, fubegit. Pax cum Parthis facta eft, fignis a rege eorum, quae fub Craffo et poftea fub Antonio capta erant, redditis.

LIBRI CXL.

Bellum adverfus Germanorum trans Rhenum civitates, geftum a Drufo, refertur. Ipfe ex fractura, equo fuper crus ejus collapfo, tricefimo die, quam id acciderat, mortuus eft. Corpus a Nerone fratre, qui, nuntio valetudinis evocatus, raptim adcurrerat, Romam pervectum et in C. Julii tumulo conditum. Laudatus eft a Caefare Augufto vitrico, et fupremis ejus plures honores additi.

INDEX RERVM IN TITI LIVII HISTORIARVM LIBROS.

Aedi-

Aenus,

 manos

venit

Anno-

rum

Apel-

Ardiaei,

B.

Bene-

C.

C.

Carcer

Carpe-

Cerea-

Cincin-

Ti.

Coloni

Cory-

Crepi-

Decu-

Devo-

Dinar-

E.

Equo-

Eupa-

Falisci

Fescen-

Flumen

Fortu-

Fregel-

Heftiaea

M. Ho-

L.

C. La-

Lapides

officis

L. Mi-

Mulsum

Padus

Poete-

Pyre-

Q.

Rhoda

S.

Sabini

Thuriae

natus, decernitque, ut consularia comitia habeantur *ibid.* Tribuni mil. cons. pot. patricii omnes creati per quatuor et quadraginta annos 6, 37 promiscue ex Patribus ac plebe creari possunt 4, 6. 7 Tribunus militum consulari potestate ex plebe primus 5, 12.

Tribuni militum consulares 36, 17, 1 42 49. 43, 5. 44, 1. et praetorii 44, 37.

Tribuni plebis primum creati 2. 33. sacrosancti 2, 8, 3 2, 33 3, 19 55. 9. 8. 9. non populi, sed plebis magistratus, cui non imperium et poenae jus datum, sed auxilii latio adversus Patres s auxilium 2, 33. 35 56 6, 37. tributis comitiis creari jubentur 2, 56-58 numereque eorum tres adduntur, ex Pisone *ibid.* decem creantur 3, 30 tolluntur, decemviris institutis 3, 32 restituuntur, iisdem sublatis 3, 54. in senatum veniendi jus non ante sublatos e republica decemviros habuisse aut exercuisse videntur 3, 69, 4 senatores fiebant lectione censorum 45, 15, 10. per cooptationem duo adsciscuntur patricii et consulares 3, 64. 65. 5, 10. cooptari vetantur 3, 65. 5, 11. certant adversus Patres 2, 42. *et passim* diem dicunt C Marcio 2, 35. M. Manlio 6, 20. tribunatum ineunt a. d. IV. Idus Dec. 39, 52. Tribunus plebis viatorem mittit ad consulem 2, 56. Tribuni pl. poterant intercedendo efficere, ut comitiis centuriatis nihil a populo perageretur, non vero, ut ea a consulibus convocari non possent 9, 42, 2. minantur vincula consulibus 3, 55 58 4, 26. 6, 14. 9, 34 tribunis militum 5, 9. in ordinem cogunt dictatorem, ut quidam retulere parum probabiliter 6, 38. habent prehensionem 29, 20, 5. provocatio ad eos non est longius ab Vrbe mille passuum 3, 20. vetant delectum haberi 4, 1. *et alibi saepius.* vetant tributum conferri 5, 12. vetant per quinquennium ullos magistratus curules creari 6, 35. legati 9, 36 extr. Tribunus plebis unus per intercessionem suam, unamque vocem *veto*, ceteros omnes morari potest 2, 44 4, 48. 6, 35. Tribunorum plebis potestas moenibus Vrbis terminatur 3, 20. Tribunus plebis a Patribus clam occisus 2, 54. Tribuni plebis duo, quod gratificati fuerant Patribus, post depositum magistratum accusantur et damnantur 5, 29 duo in Siciliam mittuntur 29, 20 Tribunis plebis usitatum semetipsos creare 3, 35 non licebat egredi moenia Vrbis aut saltem extra eam per-

Trium-

Turnus,

V.

L. Va-

M'. Va-

Ver-

primo

Vol-

Vox

Zeuxip-

INDEX RERVM

IN

EPITOMAS LIBRORVM LIVII.

Arche-

H.

H.

I.

Jugur-

agros

M.

Phi-

Ti.

T.

Tribu-

QVAE-

QVAEDAM
ANTIQVITATIS MONIMENTA.

I. DVODECIM TABVLAE LEGVM DECEMVIR.

Tabula I. de in jus vocando.

— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —

SIn jus vocatquEat: NIt, anteſtamino: igitur, em capito.
Si calvitur pedemve ſtrVit, manum endo jacito.
Si morbus aevitasve vitium eſcit, quIn jus vocabit jumentum dato: ſi nolet, arceram ne ſternito.
Si enſiet, qui in jus vocatum vindicit, miTito.
ASiduo vindex aSidVs eſto: proletario cuique volet vindex eſto.
Endo via rem, uti paicunt, orato.
NIta paicunt, in comitio aut in foro ab ortu ante meridiem cauſam conſcito, cum perorant ambo praeſentes.
Poſt meridiem praeſenti ſtlitem aDicito.
Sol oCaſus ſuprema tempeſtas eſto.

Tabula II. de judiciis et furtis.

— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— vades ſubvades — — — —

extra quam ſi morbus ſonticus — — — votum, abſentia rei publicae ergo, aut ſtatus dies cum hoſte intercedat: nam ſi quid horum fuat unum judici arbitrove reove, eo die diFenſus eſto.

— — — — — —

Cui teſtimonium defuerit, is tertIs diebus ob-portum obvagulatum ito.

Si nox furtum faxit, ſIm aliquis oCiſit, jure caeſus eſto.

Si luci furtum faxit, ſIm aliquis endo ipſo capſit, verberator iLique, coi furtum factum eſcit, aDicitor.

Servus virgis caeſus ſaxo deIcitor: Inpubes Praetoris arbitratu verberator noxiamque decernito.

Si ſe telo defenſint, quiritato endoque plorato: poſt deinde ſi caeſi eſcint, ſe fraude eſto.

Si furtum lance licioque conceptum eſcit, atque uti manifeſtum vindicator.

Si adorat furto, quod nec manifeſtum eſcit, duplione decidito.

SInjuri Alienas arbores caeſit, in ſingulas XXV aeris luito.

Si pro fure damnum deciſum eſcit, furti ne adorato.

Furtivae rei aetern Auctoritas eſto.

Tabula III. de rebus creditis.

— — — — — —

— — — — — —

Si qui endo depoſito dolo malo factum eſcit, duplione luito.

Si qui unciario fenere amplius feneraSit, quadruplione luito.

— — — — — —

Adverſus hoſtem aeternAuctoritas eſto.

Aeris

Aeris confeSi rebusque jure judicatis XXX dies juſti ſunto. Poſt deinde manus injectio eſto, in jus ducito. Ni judicatum facit, aut quips endo eo in jure vindicit, ſecum ducito, vincito, aut nervo aut compedibus XV pondo ne majore: at ſi volet minore, vincito.

Si volet, ſuo VIto: ni ſuo VIt qui em vinctum habebit, libras faRis endo dies dato: ſi volet, plus dato.

Ni cum eo pacit, LX dies endo vinculis retineto. Interibi trinis nundinis continuis in Comitium procitato, aerisque aeſtimiam judicati praedicato.

Aſt ſi plures erunt rei, tertIs nundinis partis ſecanto: ſi plus minusve ſecuerunt, ſe fraudEſto: ſi volent, uls Tiberim peregre venum danto.

— — — — — —

Tabula IV. de jure patrio et jure connubii.

Pater inſignem ad deformitatem puerum cito necato

Endo liberis juſtis vitae necis venum dandique poteſtas ei eſto.

Si pater filium ter venundVit, filius a patre liber eſto.

Si qui ei in X menſibus proximis poſtumus natus eſcit, juſtus eſto.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

Tabula V. de hereditatibus et tutelis.

Paterfamilias uti legaSit, ſuper pecuniae tutelaeve ſuae rei, ita jus eſto.

Aſt ſInteſtato moritur, cui ſVs heres nec eſcit, agnatus proximus familiam habeto.

Si agnatus nec eſcit, gentilis familiam heres nancitor.

Si libertus inteſtato moritur, cui ſVs heres nec eſcit, aſt patronus patronive liberi eſcint, ex ea familia in eam familiam proximo pecuniADuitor.

Nomina inter heredes pro portionibus hereditarIs ercta, cita ſunto.

Ceterarum familiae rerum ercto non cito, ſi volent heredes, erctum faciunto: Praetor ad erctum ciendum arbitros tris dato.

Si paterfamilias inteſtato moritur, culnpubes ſuus heres eſcit, agnatus proximus tutelam nancit r.

Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniavEjus poteſtas eſto.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

Tabula VI. de dominio et de poſſeſſione.

QVm nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupaSit, ita jus eſto.

SInficias ierit, duplione damnator.

Statuliber emptori dando liber eſto.

Res vendita transquedata emptori non adquiritor, donicum ſatisfactum eſcit.

VS auctoritas fundi biennium:
aNVs VS eſto.

Mulie-

Mulieris, quae aNum matrimonI ergo apud virum remansit, ni trinoctium ab eo usurpandi ergo abescit, usus esto.

Si quIn jure manum conserunt, secundum eum qui poSidet: ast si qui quem liberali causa manu adserat, secundum libertatem vindicias dato.

Tignum junctum aedibus vineaeve ne concapEt ne solvito. Ast qui junxit, duplione damnator. Tigna quandoque sarpta, donec dempta erunt, vindicare jus esto.

Si vir mulieri repudium misere volet, caussam dicito harumce unam: — — — — — — —

Tabula VII. de delictis.

Si quadrupes pauperiem faxit, dominus noxiAEstimiam oFerto: si nolet, quod noxit dato.

SIniuria rupitias — — — Ast si casu, sarcito.

Qui fruges excantaSit — — —

Qui frugem aratro quaesitam furtim nox pavit secuitve, suspensus Cereri necator. Impubes Praetoris arbitratu verberator noxiamque decernito.

Qui pecu endo alieno impescit — — — —

Qui aedes acervumve frumenti ad aedes positum dolo sciens incensit, vinctus verberatus igni necator: ast si casu, noxiam sarcito. Si nec idoneus escit, levius castigator.

Si quInjuriam alteri faxit XXV aeris poenae sunto.

Si qui pipulOcentaSit carmenve conDISit, quod infamiam faxit flagitiumve alteri, fuste ferito

Qui membrum rupsit, ni cum eo paicit, talio esto.

Qui os ex genitali fudit, libero CCC. fervo CL. aeris poenae funto.

Qui fe firiTeftarier libripensve fuerit, ni teftimonium fariatur, improbus inteftabilisquEfto.

Si falfum teftimonium dicaSit, faxo deIcitor.

Si qui hominem liberum dolo fciens morti duit . . . . .

Qui malum carmen incantaSit, malum venenum faxit duitve, paRicida efto.

Qui parentem necaSit, caput obnubito culeoque infutus in profluentem mergitor.

Si tutor dolo malo gerat, vituperato, quandoque finita tutela efcit, furtum duplione luito.

PatronuSi clienti fraudem faxit, facer efto.

Tabula VIII. de juribus praediorum.

Ambitus parietis fextertius pes efto.

Sodales legem quam volent, dum ne quid ex publica coRompant, fibi ferunto.

De finium ratione lex incerta, ad exemplum legis — Atticae Solonis —

Intra V. P. aeternAuctoritas efto.

Si jurgant adfines, finibus regundis Praetor arbitros tris a Dicito.

— hortus — —
— haeredium — —
— tugurium — —

Si arbor in vicini fundum impendet, XV. P. altius fublucator.

Si glans in EM caduca fiet, domino legere jus efto.

Si aqua pluvia manu nocet, Praetor arcendae aquae arbitros tris aDicito, noxaeque domino cavetor.

Via

Via in poRecto VIII. P. in amfracto XVI. P. lata esto.
Si via amsegetes iMunita escit, qua volet, jumentum agito.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

Tabula IX. de jure publico.

Privilegia ne inroganto.
Nexo soluto, forti sanati siremps jus esto.
Si judex arbiterve jure datus ob rem judicandam pecuniam aCepsit, capital esto.
De capite civis nisi per maximum comitiatum ne ferunto.
Quaestores paRicidI, qui de rebus capitalibus quaerant, a populo creantor.
Si quIn urbe coetus nocturnos agitaSit, capital esto.
Si qui perdueLem concitaSit civemque perdueLi transduit, capital esto.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

Tabula X. de jure sacro.

— — — — — —
— de jure jurando — — —
— — — — — —

Hominem mortVm in Vrbe ne sepelito, neve urito.
Sumptus et luctum a DeoruManium juREmoveto.
Hoc plus ne facito.

Rogum aſcia ne polito.
Tribus riciniis et X. tibicinibus foris eFeRe jus eſto.
Mulieres genas ne radunto, neve leSum funeris ergo habento.
Homini mortuo oSa ne legito, quo poſt funus facias, extra quam ſi beLi endove hoſtico mortVs eſcit.
Servilis unctura omnisque circumpotatio auferitor
Murrata potio mortuo ne inditor.
Ne longae coronae nove aceRae praeferuntor.
Qui coro:am parit ipſe pecuniave ejus, virtutis ergo arguitor; et ipſi mortuo parentibusquEjus, dum intus poſitus eſcit forisvEFertur, ſe fraude impoſita fiet.
Uni plura ſunera ne facito, neve plures lectos ſternito; neve aurum aDito. Aſt ſi cui auro dentes vincti eſcint, im cum iLo ſepelire uREve ſe fraudEſto.
Rogum buſtumve noVum propius LX. P. aedis alienas, ſi dominus nolet, ne adIcito.
Fori buſtive aeternAuctoritas eſto.

Tabula XI. Supplem. V. prior. Tab.

Quod poſtremum populus juSit, id jus ratum eſto.
Patribus cum plebe coNubI jus nec eſto.
— — — — — —
— — — — — —
— deteſtatum — ſeu de ſacris deteſtandis.
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

Tabula

Tabula XII. Supplem. V. poster. Tab.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— de pignere — — —

Si qui rem, de qua ſtlis fiet, in ſacrum dedicaSit, duplione decidito.

Si vindiciam falſam tulit, Praeter rei ſive ſtlitis arbitros tris dato: eorum arbitrio fructi duplione decidito.

Si ſervus ſciente domino furtum faxit noxiamve noxit, noxae dedito.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

II. INSCRIPTIO COLVMNAE ROSTRATAE DVILLIO IN FORO POSITAE.

C. D. . . . . M. F. M. N. C. . . . L. . . . . . .
. . . . S. AN. O. . . . .
D. EXEMET. LECIONES. R. . . . . . .
AXIMOSQVE. MACISTRATOS. L. . . . . .
. . OV. EM. CASTREIS. EXFOCIONT. MACEL. .
. . CNANDOD. CEPET. ENQVE. EODEM. MACIS. .
MNAVEBOS. MARID. COMSOL. PRIMOS. C. . . .
CLASESQVE. NAVALES. PRIMOS. ORNAVET. PAL
CVMQVE. EIS. NAVEBOS. CLASEIS. POENICAS. OM. .
SVMAS COPIAS CARTACINIENSIS. PRAESENTE.
DICTATOREDOL, OM. IN. ALTOD. MARID. PVC. .
. . NQVE. NAV. . . ET. CVM. SOCIEIS. SEPTER. . .
. . . . OSQVE. TRIREMOS QVE NAVEIS. X. . . . .
. . . . . OM. CAPTOM. NVMEI ∞∞∞ DCC.
. . . . . . TOM. CAPTOM. PRAEDA. NVMEI. . . .
CAPTOM.

CAPTOM. AES. . . . .
. . . .
. . QVE. NAVALED. PRAEDAD. POPLON. . .
. . . CARTACINIENSI. N. . . . NVOS. L. . . .
. . . . FI. . . CAPT. . . . .

III. SENATVS CONSVLTVM DE BACCHANALIBVS.

MARCIVS L. F. S. POSTVMIVS L. F. COS. SENATVM CONSOLVERVNT. N. OCTOB. APVD. AEDEM. DVELONAI. SC. ARF. M. CLAVDI. M F. L. VALERI. P. F. Q. MINVCI. C. F. DE. BACANALIBVS. QVEI FOIDERATEI ESENT. ITA EXDEICENDVM. CENSVERE. NEI QVIS. EORVM. SACANAL HABVISE. VELET. SEI QVES. ESENT QVEI. SIBEI. DEICERENT. NECESVS. ESE BACANAL HABERE. EEIS. VTEI AD PR. VRBANVM ROMAM. VENIRENT. DEQVE. EEIS R BVS. VBEI. EORVM. VTR. A. AVDITA ESENT. VTEI. SENATVS. NOSTER. DECERNERET. DVM NE. MINVS. SENATORIBVS. C. ADESENT. . . . A RES. COSOLERETVR. BACAS. VIR. NEQVIS. ADIESE. VELET. CEIVIS. ROMANVS. NEVE. NOMINVS LATIN. NEVE. SOCIVM. QVISQVAM. NISEI. PR. VRBANVM. ADIESENT. ISQVE. DE. SENATVOS. SENTENTIA. DVM. NE. MINVS SENATORIBVS. C ADESENT QVOM. EA. RES. COSOLERETVR. IOVSISENT. CENSVERE. SACERDOS. NEQVIS. VIR. ESET. MAGISTER. NEQVE. VIR. NEQVE MVLIER QV SQVAM. ESET. NEVE. PECVNIAM QVISQVAM. EO VM COMOINEM . . . ABVISE. VELET. NEVE MAGISTRATVM. NEVE. PROMAGISTRATVO. NEQVE. VIRVM. NEVE. MVLIEREM. QVIQVAM FECISE. NEVE. POSTHAC. INTER. SED. CONIOVRASE. NEVE. COMVOVISE. NEVE. CONSPONDISE. NEVE. CONPRO-

PROMESISE. VELET. NEVE. QVISQVAM. FIDEM. INTER. SED. DEDISE. VELET. SACRA. IN. DQVOLTOD. NE. QVISQVAM. FECISE. VELET. NEVE. IN. POPLICOD NEVE. IN. PREIVATOD. NEVE. EXTRAD. VRBEM. SACRA. QVISQVAM. FECISE. VELET. NISEI. PR. VRBANVM. ADIESET. ISQVE. DE. SENATVOS. SENTENTIAD. DVM. NE. MINVS. SENATORIBVS. C. ADESENT. QVOM. EA. RES COSOLERETVR. IOVSISENT. CENSVERE. HOMINES PLOVS V. OINVORSEI. VIREI. ATQVE. MVLIERES. SACRA. NE. QVISQVAM. FECISE. VELET. NEVE. INTER. IBEI. VIREI. PLOVS. DVOBVS. MVLIERIBVS. PLOVS. TRIBVS. ARFVISE. VELENT. NISEI. DE. PR. VRBANI. SENATVOSQVE. SENTENTIAD. VTEI. SVPRAD. SCRIPTVM. EST. HAICE. VTEI. IN. COVENTIONID. EXDEICATIS. NE. MINVS. TRINVM. NOVNDINVM. SENATVOSQVE. SENTENTIAM. VTEI. SCIENTES. ESETIS. EORVM. SENTENTIA. ITA. FVIT. SEI. QVES. ESENT. QVEI. ARVORSVM. EAD. FECISENT. QVAM. SVPRAD. SCRIPTVM EST. EEIS. REM. CAPVTALEM. FACIENDAM. CENSVERE. ATQVE. VTEI. HOCE. IN. TABOLAM. AHENAM. INCEIDERETIS. ITA. SENATVS. AIQVOM. CENSVIT. VTEIQVE. EAM. FIGIER. IOVBEATIS. VBEI. FACILVMED. GNOSCIER. POTISIT. ATQVE. VTEI. EA. BACANALIA. SEI. QVA. SVNT. EXTRAD. QVAM. SEI. QVID. IBEI. SACRI. EST. ITA. VTEI. SVPRAD. SCRIPTVM. EST. IN. DIEBVS. X. QVIBVS. VOBEIS. TABELAI. DATAI. ERVNT. FACIATIS. VTEI. DISMOTA. SIENT. IN. AGRO. TEVRANO.

IV. MONIMENTVM ANCYRANVM (1) AB EDM. CHISHVLLO SVPPLETVM.

Rerum geſtarum Divi Auguſti, quibus orbem terrarum imperio populi Rom. ſubjecit, et impenſarum, quos in rempublicam populumque Romanum fecit, inciſarum in duabus aheneis pilis (2), quae ſunt Romae poſitae, exemplar ſubjectum (3).

Tabula prima intrantibus a laeva.

Annos undeviginti (4) natus exercitum privato conſilio et privata impenſa comparavi, per

1. Index rerum ab Auguſto geſtarum, quem ipſe compoſuit, quemque Ancyrani parietibus veſtibuli templi, ſtructi in honorem viri de ſe optime meriti, tabulis marmoreis inſculptum et Graece quoque verſum adfixere. Vitioſum exemplar illuſtrarunt Caſaubonus, Jac. Gronovius et alii; emendatius vero, a Tourneforto a. 1701. acceptum, Edm. Chishull in Antiqq. Aſiatt. Lond. 1728. fol. cujus notas prolixiores in epitomen redegi, ſequutus exemplum Cel. Wolfii in ed. Suetonii T. I p 369 ſq et Oberlini in ed. Taciti T II. p. 837 ſq qui et ſuas adjecere. Nonnulla ex his excerpſi, et nonnumquam adſperſi alia. Graecae verſionis duo fragmenta v. in Pocockii Inſcript. Antiq c. 2. art 1. p 6. 7.

2. Ita pro *rabulis* legendum eſſe in Suet. Aug. 101 extr. non male conj. Lipſ. ad Tac. Ann. 1, 11.

3. Titulus hic et extrema Indicis verba deſcriptori, neſcio cui, nec tamen recentiori, debentur. Ipſe Index continet res annis fere LVII. geſtas inde ab a. V. 709. aer. Cat.

4. Cf. Tac. Ann. 13, 6. Liv. Epit. 119. Cic. ad Att. 16, 8. Vellei. 2, 61. ubi v. Intpp. et Duk. ad Flor. 4, 4.

per quem rempublicam, *obs*tinatione factionis oppressam, in libertatem vindicavi. *Senatus* decretis honorificis (5) *ornatus* in *eum* ordinem sum *adlectus a* consulibus, (6) *inter consulares ut sententiam dicerem;* locum*que et* imperium mihi dedit respublica ut*i* Praetori simul cum consulibus *Irtio et Pansa. Huic* autem eodem anno me *suffectum* consulem *quum edid*isset (7) et triumvirum reipublicae constitu*endae*, (8) qui parentem *conjurati occidissent*, in exilium expuli judiciis legitimis, (9) ultus postea bellum inferentis (10) reipublicae - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Arma terra marique - - - - *sig*naque toto orbe terrarum *circumtuli*, victorque omnibus *supplicib*us civibus peperci, (10) *et in* exili*o sponte sua de*gentes, quibus tuto *liceret*, servari quam excidere m*alui*. . . . Millia civium Rom*anorum adacta* sacramento meo fuerunt circiter *quingenta*, ex quibus dedu*xi in colonias*, aut remisi in municipia sua, stipen*diis solu*tis, millia aliquanto *plus qua*m trecenta, et iis omnibus agros a*dsignavi*, aut pecuniam pro-

5. Cf. Cic. Phil. 3, 15. et Dio 46, 29.

6. Cf. Liv. Epit. 118. Cic. Phil. 5, 17. Vellei. 2, 61. ibique intpp.

7. *suffectum* sc. Pansae post proelium Mutinense XIV Cal. Sept. a. V. 709. Cf. Taciti dial. de orat. c. 17. Dio 46, 42-46. Appian. B. C. 82. 94.

8. Triumvir eodem anno in primum quinquennium factus est cum Antonio et Lepido V. Cal. Dec. Vid. lapid. Colot. ap. Gruter. p 289, 1.

9. lege Pedia. v. Liv. Epit. 120. Vellei. 2, 69. ibique intpp.

10. *inferentis*, i. e. inferentes, sc. Brutum et Cassium. Cf. Suet. Aug. 10. et intp. Cic. ad div. 8, 8.

propr*iam ex* me dedi. (11) *Longas* naves cepi ſescen*tas* (12) *praeter alias,* ſiquae minori*s quam trir*emes fuerunt.

Bis ovans triumphav*i*, (13) *tris egi curulis* triumphos, et appella*tus ſum viciens et ſemel* Imperator: (14) *quumque pluris* triumphos mihi ſena*tus decreviſſet, iis tamen agendis ſu*perſedi, *et tantummodo laur*us depoſui in Capitolio, (15) *Delmatis et Illuriis* (16) *q*uoque bello nunc *perdom*itis. Ob res *aut ductu meo aut per legat*os auſpiciis meis ter*ra* marique proſpere geſtas q*uaeſitamque bello r*equiem decrevit Senatus ſupplicandum eſſe dis immor*talibus* - - - - - Quo *ex* ſenatus conſulto ſupplicatum eſt in

11. Cf. Appian. B. C. 3, 40 ſq. 5, 3 ſq. Dio 46, 46. 47, 17 Vellei. 2, 74. Maximae diſtinctionis ſignum in marmore eſt 7. Sed plerisque locis deſideratur.

12. Ex omnibus procliis navalibus; CCC et ſolo Actiaco. v. Plut. Anton. p. 947. E. *Sescentas* vetus rudiorve ſcriptura Sic infra *quadragenſimum, manibiis* (ut *contubernalis*, et ut *ſimus* pro *ſumus* Auguſtum dixiſſe tradit Suet. c. 87. unde emendanda verba Velii Longi ap. Putſch. p. 2228. quibus plane contrarium continetur) *duodevicinſimum*, *ſexſiens*, *cucivis*, *conſacrare*, *incohare* cet.

13. Cf. Suet. Aug. 22.

14. Cf. Tac. Ann. 1, 9. Dio 53, 41. (ubi leg. ἓν καὶ εἴκοσιν) Noriſ. ad Cen. Piſ. p. 338. et, qui eum refutavit, Eckhel doctr. NN. vet. T. 6. p. 140.

15. Cf. Dio 54, 25. 55, 5. ad Sil. 9, 546. ad Tac. Ann. 2, 26, 10.

16. v. Appian. Illyr. 16 ſq. Suet. Aug. 22. Dio 51, 21. Pigh. Ann. ad a. 724.

in deorum (17) - - - - - -
- - vo - - - um rec - - aut r - -
- - - am ter deciens - - - - -
- - - ae potes - - - - -
- - - me ia - - - - - -
- - - - - - - - -

Tabula ſecunda a laeva.

Patritiorum numerum auxi conſul quintum (18) juſſu populi et ſenatus. (19) Senatum ter legi. Et in conſulatu ſexto cenſum populi, conlega M. Agrippa, egi. (20) Luſtrum poſt annum alterum et quadrageſimum (21) feci; quo luſtro civium Romanorum cenſa ſunt capita quadragiens centum millia et ſexaginta tria millia. (22) Alterum conſulari cum imperio luſtrum *cenſumque* ſolus feci Cenſorino *et*

17. *in deorum* ſuppl. *templis* cum nota numeri, neſcio cujus. Rotundum memorat Virg. Aen. 8, 716. more poetarum.

18. A. V. 723. Cat. Cf. Tac. Ann. 11, 25. Dio 49, 43. 52, 42.

19. Lege Saenia. Cf. Tac. et Dio ll. ll. Suet. Aug. 35. De *juſſu populi* ſilet Dio; qui etiam *quinquies* (a. V. 723. 733. 739. 741. 754.) *ſenatum ab Auguſto lectum* dicit 52, 42. 54, 13. 26. 35. 55, 13.

20. A. V 724. Cf. de cenſu ter acto Suet. Aug. 27 extr.. Dio 53. 1. Euſeb. Chron. n. 1989.

21. Nam L. Gellius et Cn. Lentulus noviſſimi fuerant cenſores a. V. 682. Cf. Lipſ Elect 1, 27.

22. Vox *millia* in marmore aliquoties repetitur; quod vix alibi reperias, niſi in ſacris literis 1 Chron. 21, 5. 2 Chron. 2, 17. Num. 2, 9.

et Afinio Cof. (23) quo luftro cenfa funt civium Romanorum *capita* quadragiens centum millia et ducenta triginta tria *millia.* (24) *Tertium* confulari cum imperio luftrum conlega Tib. *Caefare feci*, Sex. Pompejo et Sex. Appulejo Cof., quo luftro e*tiam cenfa funt* Romanorum capitum quadragiens centum mi*llia tr*iginta et feptem millia (25).

Legibus nov*is latis* (26) exempla majorum exolefcentia *revocavi*, *et fugientia* jam ex no*ftro confpectu* avitarum rerum exempla imitanda *pro*pofui. (27) - - - - -
- - - atus et facerdotes - - - -
- - u tis - - - efec - - - -
- - quattuor ampliffima coll*egia* (28)
- - mpejam et municipi - - m uni
- - apud

23. A. V. 744. Cf. Maffoni Janus refer. p. 281. Eodem anno Sextilis menfis dictus eft Auguftus: de quo v. SC. ap. Macrob. Sat. I, 12. Cf. Suet. Aug. 31.

24. Cf. Eufeb. Chron. n. 1989. Hinc ap. Suid. forte leg. ΥΓ *μυριάδες καὶ χιλιάδες ἑπτά* pro ΥΙ *μυριάδες καὶ χίλιοι δέκα ἑπτά.*

25. A. V. 765. Numerus nimis grandis ap. Eufeb. Chron. n. 2028.

26. Cf. Suet. Aug. 31. 32. 89. Tac. Ann. 3, 28. 4, 16. Horat. Od. 4, 15. et Epift. 2, 1.

27. Forte leg. *exempla imitanda* ad exercituum et provinciarum rectores et magiftr*atus et facerdotes* mifi.

28. Pontificum, Augurum, VII virorum et XV virorum S. F. quorum collegia curabant quinquennales ludos Actiacos, v. Dio 53, 1.

- - apud omnia pulvinaria pro vale*tudine*(29) - - usum est in Saliare carmen et sacrosan - - vo - - erea - - tribunitia potestas mihi - - mus - - - iter in in - - - - - *populo* sacerdotium deferente mihi, quod pater meus *procuravit*, *suscepi id* sacerdotium aliquod (30) post annos, eo mor*tuo* (31) *qui post patrem meum illud pro*curaverat. Cuncta ex Italia - - - - - *valet*udine quanta Romae nun*quam* - - - - - - *P. Sulp*icio, C. Valgio consulibus (32) - - - - *ae*dis Honoris et Virtutis ad *mem*oriam - - *s*enatus consecravit, in qua pon*tifices* - - - - *a*nniversarium sacrificium facere - - - - - r - - t - - in Vrbem ex - - - - - - - avit - - - - - - - - - - pars - - - - - - - - - et prin - - a mihi - - - - - - onos - - rae - - *post*

29. Haec spectant ad supplicationem pro valetudine Augusti, qui in XI consulatu a. V. 729. ex ancipiti morbo convaluerat. In supplicatione decantatum *Saliare carmen*, et deinde Augusto *sacrosancta* in perpetuum decreta *tribunitia potestas*. Cf. Suet. Aug 59 Dio 53, 30. 32. (qui hanc tamen potestatem Augusto jam a. 722. tributam dicit 51, 19.) ad Tac Ann. 1, 2, 6. et 3, 56.

30. Pro *aliquot*, ut infra *adque* pro *atque*, et contra *set*, *haut* cet.

31. Sc. Lepido Cf. Suet. c. 31. ad Liv. Epit. 129. Appian. B. C 5, 122 - 131. Lepidus a. V. 716. exutus est honoribus praeter pontificatum, isque eo mortuo susceptus ab Augusto a. 739.

32. A. V 738. quo irrita Romae vota facta pro M. Agrippae *valetudine*.

poſt res in Hiſpania Galliaque provinciis proſpere geſtas - - - nep qu - - aram - - - - *pro* reditu meo *conſecrari*, (33) *ut* ad eam *ſacrum perenne facerent* magiſtratus et ſacer*dotes* - - - - - - - - - - ium - - c - - p - - - - - - cuſſum eſſ - - - - - - - per totum *imperium* populi Romani *parta eſt terra marique pax*; cum*que a condita Vrbe* Janum *Quirinum* bis omnino clauſum *fuiſſe* prodatur, eum *Senatus* per me Principem *ter* claudendum eſſe d*ecrevit*. (34)

Inter filios meos, quos ſini*ſtra ſors* mihi eripuit, eorum Cajum et Lucium Caeſares (35) - - - - - -

Tabula tertia a laeva.

Honoris mei cauſa ſenatus populusque Romanus annum quintum et decimum agentis con-

33. Pro eo bis honores decreti Auguſto, a. 728. et 738. Noſtra verba ſpectant ad a. 738. quo ſenatus Auguſto redeunti *aram* in curia ponendam decrevit. v. Dio 54, 25.

34. Recte: nam Janus bis tantum ab Auguſto clauſus eſt, a. V. 723. et 727. Deinde a. 742 eum quidem tertium claudendum decrevit ſenatus, ſed rem irritam fecit Dacorum Dalmatarumque rebellio. v. Dio 51, 20. 53, 26. 54, 36. Errant itaque Maſſon. in templo Jani reſer. et Oroſ. 6, 22. forte et Suet. Aug 22. niſi is rem deſtinatam poſuit pro facta; quod ibi Cel. Wolf. et jam ante eum Chishull l. l. et Eckhel in doctr. NN. T. 6. p. 84. et 89. monuere.

35. Haec verba non ſejungenda videntur a ſeqq. Cf ad ea et ſeqq. Suet. Aug. 26. 64. in Tib. 23. ad Tac. Ann. 1, 3, 15. 17. Noriſ. ad Cenot. Piſ. Sen. Conſol. ad Marc. 14. 15.

confules defignavit, ut eum magiftratum inirent poft quinquennium, et ex eo die, quo deducti funt in forum, ut intereffent confilIs publicis, decrevit Senatus. Equites autem Romani univerfi Principem juventutis utrumque eorum, parmis et haftis argenteis donatum, appellaverunt (36).

Plebei Romanae viritim SS trecenos numeravi ex teftamento patris mei, (37) et nomine meo quadringenos ex bellorum manibiis (38) Conful quintum dedi, iterum autem in confulatu decimo ex patrimonio meo IIS (39) quadringenos congiari viritim pernumeravi, et Conful undecimum duodecim frumentationes (40) frumento privatim coempto emenfus fum, et tribunitia poteftate duodecimum quadringenos nummos tertium viritim dedi. (41) Quae mea congiaria (42) pervenerunt *ad fefter-*

36. Cf. Dio 55, 12. (qui *aureas* parmas haftasque donatas dicit) Eckhel l. l. p. 171. et nos ad Tac. Ann. 1, 3, 14.

37. Cf. Suet. Caef. 83. extr. Dio 44, 35. 45, 6. 46, 48.

38. v. not. 12. et ad haec ac feqq. Dio 51, 21. 53, 2. 28. Suet. Aug. 40–42.

39. Ita lego, ut fit id. qd. HS. f SS. non *iis*, ut ad *plebem* referatur, ficut paullo poft *plebei*, *quae acceperunt*.

40. h. e. frumenti largitiones, ut ap. Suet. Aug. 40. 42.

41. A. V. 740. Cf. Suet. c. 41. et Jofeph. A. I. 16, 4.

42. Sc. fingula quatuor, tria pecuniae, frumenti unum. Mox *triumphale congiarium* de pecunia militibus data ab Augufto triumphante.

*tert*ium millia nunquam minus quinquaginta et ducenta. Tribunitiae poteſtatis duodevicinſimum Conſul XII. trecentis et viginti millibus plebei urbanae ſexagenos denarios viritim dedi; et cuoivis militum meorum conſul quintum ex manibiis viritim millia nummum ſingula dedi. Acceperunt id triumphale congiarium in *coloniis* hominum circiter centum et viginti millia. Conſul tertium decimum ſexagenos denarios plebei, quae tum frumentum publicum acceperunt, dedi. Ea millia hominum paulo plura quam ducenta fuerunt. Pecuniam *pro* agris, quos in conſulatu meo quarto et poſtea conſulibus *M. Craſſo et* Cn. Lentulo Augure adſignavi militibus, ſolvi municipIs. Ea sestertium circiter ſexſiens (43) milliens fuit, quam *ex* collationibus *pro* praediis (44) numeravi, et circiter bis milliens et ſescentiens, quod pro agris provincialibus ſolvi. Id primus et ſolus omnium, qui deduxerunt colonias militum (45) in Italia aut in provinciis, ad memoriam aetatis meae feci; et poſtea *Ti.* Neroni et Cn. Piſoni (46) conſulibus, itemque C. Antiſtio et D. Laelio Coſ. et C. Calviſio et L. Paſieno conſulibus et *Lentulo et* Meſſalino conſulibus et L. Caninio et Q. Fabricio conſulibus, *veteranis, quos* emeriteis ſtipendIs in ſua municip*ia reduxi*, praem*ia* *aere*

43. *ſexſageſiens* coni. Chishull ex veſtigio lacunae, etſi enormis ſit ſumma.

44. Bene ita Chishull. v. Dio 51, 4. *praediatoribus* coni. Gron. et *praetoribus* male Lipſ.

45. Cf. Suet. Aug. 46. ibique intpp.

46. *Neroni* et *Piſoni* ſunt ablativi, ut *ſorti, igni, colli, amni, caedi, imbri, oneri, parti* cet. v. ad Sil. 7, 368. 8, 125. et Liv. 4, 12, 8.

aere numerato perſolvi: quam in rem *ſestertium* mill - - - - - - impendi.

Quater pecunia mea juvi aerarium, (47) ita ut ſestertium milliens et quinquiens ad eos, qui praeerant aerario, detulerim: et M. *Aemilio* et L. Aruntio Coſ. in aerarium militare, quod ex conſilio (48) - - - *conſtitutum* eſt, ex *quo* praemia darentur militibus, qui *viginti ſtipendia* emeruiſſent, HS. milliens et ſeptingent*iens* *Tib. Caeſaris* nomine et meo detuli. (49) - - - - - - - - *quo* Cn. et P. Lentulus *conſ*ules fuerunt, cum d - - cerent - - - - centum millibus hominum - - - ibus - - - o fru - - -

Tabula prima a dextra.

Curiam et continens ei Chalcidicum, (50) templumque Apollinis in palatio cum porticibus,

47. Cf. Dio 53, 2.

48. *Liviae* ſupplet Gron. ex Dione 55, 14. *Senatus* Chishull ex ejusd. c. 24. *Maecenatis* alii.

49. Cf. Dio 55, 24 ſq.

50. Cf. ad haec et ſeqq. Suet. Aug. 29. 30. *Curiam* Juliam, in honorem patris, Julii Caeſaris, conditam. v. Dio 51, 22. *Continens*, conjunctum, *ei Chalcidicum*, templum Minervae exſtructum ad formam alius templi ejusdem nominis, quod Chalcidenſes ex Euboea profugi in hujus deae honorem Lacedaemone condiderant; niſi hoc fuit templum *aereum* Minervae Chalcioecae, et Minerva potius *Chalcidica* dicta eſt a Chalcide Syriae ab Auguſto ademta poſt devictam Cleopatram. Cf. Reimar. ad Dion. 51, 22. et Scalig. ad Euſebii Chron. n. 2105. qui Minervia Chalcidica a Domitiano exſtructa memorat.

cibus, (51) aedem Divi JulI, Lupercal, porticum ad circum Flaminium, quam ſum appellari paſſus ex nomine ejus, (52) qui priorem eodem in ſolo fecerat, Octaviam, pulvinar ad Circum Maximum, aedes in Capitolio Jovis FeretrI et Jovis Tonantis, (53) aedem Quirini, aedes Minervae et Junonis Reginae et Jovis, Libertatis in Aventino, aedem Larum (54) in ſumma Sacra via, aedem Deum Penatium in Velia, aedem Juventatis, (55) aedem Matris Magnae in Palatio feci.

Capitolium et Pompejum theatrum, utrumque opus, impenſa grandi refeci ſine ulla inſcriptione nominis mei. Rivos aquarum, compluribus locis vetuſtate labentes, refeci, (56) et aquam, quae Marcia appellatur, duplicavi, fonte novo in rivum ejus immiſſo. (57) Forum Julium et Baſilicam, quae fuit inter aedem Caſtoris et aedem Saturni, coepta profligataque opera a patre meo, perfeci, et eandem Baſilicam conſumptam incendio, ampliato ejus ſolo, ſub titulo nominis filiorum *meorum* incohavi,

51. Cf. Dio 53, 1. 2. et Suet. l. l. ac de *aede D. Julii* Dio 51, 22.

52. Cn. Octavii, in reg. IX Vrbis. Cf. P. Victor.

53. Haec ab Auguſto condita, illa vero refecta. v. Suet l. l. et 91. Dio, 54, 4. Liv. 4, 20. Corn. Nep. in Att. 20 et de *aede Quirini* Dio 54, 19.

54. Sc. publicorum, quam aedem a. 748. ex ſtipe, a populo ei abſenti Cal Jan. collata, ſtruxit. vid. marm. Farneſ ap. Gruter. 106, 4.

55. Quae incendio conſumta erat. v. Dio 54, 19.

56. A. V. 748. v Gruter. 177, 1.

57. Cf. Frontin. de aquaeduct. c. 12. et Dio 49, 42.

cohavi, (58) et, si vivus non perfecissem, perfici ab heredibus *meis jussi*. Duo et octoginta templa Deum (59) in Vrbe consul - - - - refeci, nullo praetermisso, quod *eo tempore* - - - - mu - - m - - iruminea a - - - bi - - - - praeter - - - iume linu - - lum - - - .

Privato solo dedicato Martis Ultoris templum (60) Forumque Augustum, et theatrum ad aedem Apollinis in solo magna ex parte *ad id* - - - empto feci, quod sub nomine M. Marcelli generi nitescit. (61) Dona ex manibiis in Capitolio et in aede Divi JulI et in aede Apollinis et in aede Vestae et in templo Martis Ultoris consacravi; quae mihi constiterunt HS. circiter milliens. (62) Auri coronarI pondo triginta et quinque millia municipiis et colonIs Italiae conferentibus ad triumphos meos (63) quintum Consul remisi; et postea,

58. Sic et in opt. cod. Suet. Aug. 97. extr. Vocem a *caho*, initio rerum, deducebat Verrius Flaccus. v. Diomed. ap. Putsch. l. 1. p. 361.

59. Cf. Ovid. Fast. 2, 59.

60. Cf. Suet. c 29. Dio 54, 8. Ovid. Fast. 5, 551 sq. 579. Eckhel. doctr. NN. T. 6. p. 94 sq. et 100. quae loca etiam de alio Martis Ultoris templo agunt, de quo v. not. 92.

61. Cf. Dio 54, 25-27.

62. Cf. Suet. c. 30.

63. Propr. ad coronas triumphales, *χρυσίου ἐς στεφάνους* ap. Dion. 49, 42. Inde dictum proprie *aurum coronarium*: nam ducibus, qui ab exercitu *Imperatores appellabantur*, a provincialibus, sociis regibusque coronae initio aureae dono dabantur, more a Graecis petito, et deinde harum loco aurum;

poſtea, quotiescumque Imperator appellatus ſum, aurum coronarium non accepi, decernentibus municipiis et con*ferentibus, quae tunc* adque (64) antea decreverant.

*Mu*nus gladiatorium dedi meo nomine, et quinquiens filiorum meorum aut nepotum nomine: quibus muneribus pugnaverunt *hominum circiter* decem millia - - - Bis *dedi f*erarum undique a*ccinctarum* (65) - - - - - *ſpecta*cula pro*prio meo* nomine, et tertium nepo*tum* - - - - *Ludos* feci meo nomine quater, aliorum autem m*agiſtratuum* abſent*ium* ter et vigiens (66) - - - *in collegio* XV. virorum magi*ſter, adlecto in* collegium M. Agrippa, - - - per Qu*indecimviros*, C. Furnio, C. Silano Coſ., *quintos feci* ludos *ſaeculares nulli vivorum viſos ante* id tempus, (67) deinde - - - - - - - - -

rum; quod ſerioribus, Imperatorum maxime, temporibus ab iis tributi inſtar exactum eſt: unde *coronarium* dictum de gratuito et honorario, et honeſtum exactionis nomen factum. Στεφανικὸν τέλεσμα Ancyranos dixiſſe πᾶν τὸ ἐν χάριτος μέρει διδόμενον, docet Suidas. Cf. Dio 48, 42. 49, 42. 51, 21. Lipſ. de magn. Rom. 2, 9. Erneſti clav. Cic. et Schelleri Lex. lat.

64. Cf. not. 30.

65. Forte leg. *accitarum.*

66. Cf. Suet. Aug. 43. ibique intpp. *Quater* ſc. *et vicies.*

67. Cf. Cenſorin. c. 17. Grut. p. 295. intpp. Zoſimi 2, 4. Eckhel l. l. ad a. 737. Mitſcherl. ad Horat. carm. ſaec. et nos ad Tac. Ann. 11, 11, 1-3. Probabiliori judicio Chishull in notis lacunam h. l. ita explet: *ludos ſaeculares intermiſſos ante id tempus, deinde poſt CX annum, ut edicto monui, repetendos.*

- - - *Venationes bestiarum* Africanarum, meo nomine et filiorum meorum et nepotum, in circo, aut in foro, aut in amphitheatris populo dedi sexiens et vigiens, quibus confecta sunt bestiarum circiter tria millia et quingentae.

Navalis proelI spectaculum populo dedi trans Tiberim, in quo loco nunc nemus est Caesarum, (68) cavat*o solo in longitudinem mille* et octingentos pedes: in latitudine *mille erant et* ducenti. In quo triginta rostratae naves, triremes *et quadriremes*, pluris autem minores, inter se conflixerunt. *Atticis et Persicis* classibus pugnaverunt, (69) praeter remiges, millia *hominum trigin*ta circiter.

In templis omnium civitatium *primarum Europae* et Asiae victor ornamenta reposui, (70) quae, spoliatis temp*lis*, *is*, *cum* quo bellum gesseram, (71) privatim possederat. *Meae* statuae pedestres et equestres et in quadrigeis argenteae steterunt in Vrbe XXC. circiter; quas ipse sustuli, exque ea pecunia dona aurea in aede Apollinis, meo nomine et illorum, qui mihi statuarum honorem habuerunt, posui. (72)

Tabu-

68. A. V. 750. Cf. ad Suet. in Aug. 43. (ubi eadem reperies verba ex h. l. depromta) ad Tac. Ann. 6, 1, 3. 12, 56, 2. 14, 15, 5. Vellei. 2, 100. *Nemus Caesarum*, Caji et Lucii; *horti naumachiae proximi* ap Suet. Tib. 72 pr. ubi v. Ern. Cf. ad Tac. ll. ll.

69 Cf. ad Suet. Caes. 39. et Claud. 21.

70. Cf Srabo 13. p. 595. (890.) et 14. p. 637. (944.) Plin 34, 8. s. 19.

71. Sc. Antonius: nam vir modestus nusquam nominat duces a se devictos.

72. Cf. Suet, c. 52.

Tabula ſecunda a dextra.

Mare pacavi a praedonibus. (73) Eo bello ſervorum, qui fugiſſent a dominis ſuis et arma contra rempublicam tulerunt, *triginta* fere millia capta dominis ad ſupplicium ſumendum tradidi (74) Juravit in mea verba tota Italia ſponte ſua, (75) et me *pro victis ducibus* ducem depopoſcit. Juraverunt in eadem *verba* *Galliae*, *Hiſpaniae*, *Africa*, Sicilia, Sardinia. Qui - - - - ve - - *Senatores* plures quam DCC in - - - conſulibus facti ſunt ad eum diem, quo ſcripta ſunt - - - - circiter CLXX.

Omnium provinciarum (76) - - - - - quibus finitimae fuerunt gentes, quae *nondum ſubjectae erant pop. Romano*, fines auxi. Gallias et Hiſpanias provincias*que* - - - - *quas alluit* Oceanus a Gadibus ad oſtium Albis fluminis (77) - - - *ab usque regione* ea, quae proxima eſt Hadriano mari, *armis perluſtravi*, nulli genti bello per injuriam illato.

73. Sc. devicto Sex. Pompejo, qui ſervis conſcriptis mare infeſtabat latrociniis ac praedationibus. Cf. Vellei. 2, 73. Flor. 4, 8. Dio 48, 17-23. 49, 1-12. Appian. B.C. 4, 84. — 5, 144. Hinc et bellum hoc Siculum infra dicitur *ſervile*, et piratici nomine infamatur. v. not. 87.

74. Cf. Dio 49, 12.

75. Cf. Suet. c. 17. et ad Tac. Ann. 1, 7, 4.

76. Haec explicite magis tradit Eutrop. 7, 5.

77. Cf. Suet. c. 21. et Tac. Ann. 1, 9. Forte leg. ***ad oſtium Albis fluminis et ad Iſtrum flumen a regione ea, quae proxima eſt Hadriano mari, ad obſequium redegi.***

lato. (78) Claſſis Romana - - - ab oſtio Rheni ad ſolis orientis regionem, usque ad *orbis extrema* navigavit; (79) quo neque terra neque mari quisquam Romanorum ante id tempus adIt. Cimbrique et Chariides et Semnones et ejusdem tractus alii Germanorum populi per legatos amicitiam meam et populi Romani petierunt. (80) Meo juſſu et auſpicio ducti ſunt *duo* exercitus eodem fere tempore in Aethiopiam et in *Arab*iam: (81) qua ea *tempeſtate* - - - - - - - - - eſae ſunt in Sicili - - ſat ti - - in - - et h - - 'us - - - - - - - - - du - - ni - - b - - - - - - - - nes - - abae - - - - - - - - - pium - - mam ad - - - *Ar*meniam *ma*jorem, interfecto rege ejus Arta*xia* - - m poſſe (82) - - - ma - - - - noſtrorum exemplo regi - - m id - - - - *in poteſtatem* Tigranis regis, per *Ti. Neronem diademate ejus capiti impoſito*, (83) *trans-*

78. Cf. Suet. c. 21. (ubi haec repetita ſunt) et 47.

79. Cf. Vellei. 2, 106. et Plin. 2, 67.

80. Cf. Strab. 7. p. 293. (449.) *Chariides* rectius forte *Charudes* (in Cherſoneſo Cimbrica) dicuntur Ptol., aut *Harudes* Caeſ. B. G. 1, 7.

81. In hanc a. V. 727. 728. ab Aelio Gallo, in illam a. 730. a Petronio. v. Strab. 16. p. 780. (1126.) et 17. p. 820. (1175.) Dio 53, 29-33. 54, 5.

82. Haec lacuna explenda eſt ex Tac. Ann. 2, 3. Cf. etiam ad haec et ſeqq. Suet. Tib. 9. Vellei. 2, 94. (ubi v. intpp.) et 122. Dio 49, 40. 44. 53, 33. 54, 9. Joſeph. B. I. 13 extr. 15, 4. 5. et A. I. 1, 18.

83. Cf. auctores in nota 82 laudati.

*transtuli Armen*iam gentem. Poſtea *inquietam* gentem et rebellantem, d*omitam* per Cajum filium meum, (84) regi Ari*obarzani gubernandam et frenan*dam tradidi, et poſt *ejus mort*em filio ejus Artavasdi, quo*dam jure Ariobarza*ne, qui erat ex regio genere Armeniorum oriundus, in id reg*num deducto*. (85) Provincias omnis, quae trans Hadrianum mare vergunt, *et Ponticas Aſia*nasque jam ex parte magna regibus eas poſſidentibus *conceſſi*. (86) *Siciliam et* Sardiniam occupatas bello ſervili (87) reciperavi.

Colonias in Africa, Sicilia, *Mace*donia, utraque Hiſpania, *in Gallia Comata et* Gallia Narbonenſi, praeter praeſidia militum, deduxi. Italia aut*em colonias*, quae vivo me celeberrimae et frequentiſſimae fuerunt, *IIXXX* deductas habet. (88)

Signa militaria complura *per noſtros duces* amiſſa devictis *legionibus*, (89) *recepi* ex Hiſpania et gen*tibus Delm*ateis. (90) Parthos trium

84. A. V. 755. Res fuſe narratur in Cenot. Piſ.

85. Cf. auctores laud. et Tac. Ann. 2, 3. 4.

86. Cf. Suet. c. 48. et de ſingulis regnis ab Auguſto redditis intpp. ejus loci et in primis Noriſ. ad Cenot. Piſ. p. 224 ſq.

87. Cf. not. 73.

88. Cf. Suet. c. 46. ibique Ern.

89. Sc. Romanis. Sed forſan leg. *devictis iis provinciis* vel *hoſtibus recepi*, forte et *ex Hiſpania et Galatis et Dalmatis*. Cf. not. 94.

90. Cf. Vellei. 2, 90. Dio 49, 43. Appian. Illyr. 28.

trium exercituum Romanorum ſpolia (91) et ſigna *reſtituere* mihi, ſupplicesque amicitiam populi Romani petere coegi. Ea autem ſigna in penetrali, quod eſt in templo Martis Ultoris, (92) repoſui.

Pannoniorum gentes, quas ante me Principem populi Romani exercitus nunquam adIt, devictas per Ti. Caeſarem, qui tum praeerat *exercitibus*, imperio populi Romani ſubjeci; (93) protulique fines *imperii ad Iſtri* fluminis *ripam*. (94) - - quod a - u - - - - us

91. Sc. M. Craſſi, Statiani legati Antoniani et ipſius Antonii. Cf. de his ſignis et captis et a. 732. reſtitutis Suet. 21. Vellei. 2, 82. 91. Juſtin. 42, 5. Strab. 6, 4, 2. p. 288. Eckhel doctr. NN. T. 6. p. 94 ſq. (ubi etiam *ſupplices* exhibentur Parthi, genu flexo offerentes ſigna) Dio 54, 8.

92. Scil. eo, quod in Capitolio ſtructum eſt a. 732. quo ſigna illa ſunt recepta: nam aliud Martis templum in foro Auguſto conditum et a. 750 dedicatum eſt. Cf. not. 60.

93. Cf. ad Liv. Epit. 139. et Vellei. 2, 96. Ad victorias Tiberii ſpectant arcus triumphalis Carnuntinus in Pocockii Deſcr. of the Eaſt T. 2. p. 100. et Kollarii Anal. Vindob. T. I. p. 1019 nobilisque achates in Muſeo Vindob., quem vulgarunt Maffejus in Append. ad Muſeum Veronenſe p 245. le Roy, Kollar. et Lambecius. Pro *praeerat exercitibus* Gron. dedit *erat privignus meus*. Cf. not. 94.

94. Iſter et Euphrates imperii Rom. limites poſiti a natura et ab Auguſto ſtatuti. Cf. Tac. Ann. 1, 11. et Agric. 13. Strab. 6 extr. et 17 extr. Dio 56, 33. et Julian. in Caeſ. Ingens, quae ſequitur, lacuna repleri et quaedam ſimul verba praecedd. emendari forte poſſunt e Fragm. Pocock. (v. ſup. not. 1.) quod

us exercitus - - eis - - - ſpro - - - a - -
- - tusque - - - - pos - - ucius - - - -
gentes i - - - - - - -

Ad

quod V. C. Sainte-Croix in libro Gallico Magazin Encyclop. 4, 4. p. 94 et Oberlin in ed. Taciti T. 2. p. 850 ſq. ita correxerunt

τ . . . . . ηλαις
ἀπέλαβον δ' ἐξ Ἱσπανίας καὶ Γαλατίας κ(αὶ)
Δαλμάτων. Πάρθους τριῶν στρατευμά(τ)
(ω)ν σκῦλα καὶ σημέας (pro *σημαίας*) *ἀποδοῦναι*
ἐμοὶ (καὶ Φ)
λίαν δήμου Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἠνάγκ(ασα τάς
δὲ τὰς σημέας ἐν τῷ Ἄρεως τοῦ Ἀμύν(τορος ἀ)
δυτέῳ ἀπεθέμην.
Παννονίων ἔθνη, οἷς πρὸ ἐμοῦ ἡγεμό(νων)
τις Ῥωμαίων οὐκ ἤντησεν, ἡσσηθέντα (*δια Τι.*)
Νέρων' ὅς τότ' ἐμοῦ ἦν πρόγονος κ(αὶ ἡγεμὼν),
ἡγεμονίᾳ δήμου Ῥωμαίων ὑπέταξα
καὶ ὅρια μέχρι Ἴστρου ποταμοῦ προ(ῆξα).
τῇδε (ibi) *Δάκων διάβασα πολλὴ δύναμις ἐν*
νοις κατεκόπη καὶ ὕστερον μεταχ(ωρεῖν στρα)
τεύμα πέραν Ἴστρου τὰ Δάκω(ν)
δήμῳ Ῥωμαίων ὑπομένειν.

Verſum 10. Schweigh. ita emendat? *Νέρωνος τοῦ ἐμοῦ προγόνου καὶ Καίσαρος*, et vſ. 13 ſq Oberlin: *δύναμις ἐν Μύσοις κατεκόπη κ. υ. μ. σρατεύματα* cet. Conjectura *ἐν Μύσοις* probabilis fit ex Dione 51, 22. et Floro 4, 12. Sed vel ſic verba ſunt manca et in fine quaedam excidiſſe videntur, ita forte reſtituenda: *καὶ ὕστερον μεταχωρεῖν στρατεύμα πέραν Ἴστρου, τὰ Δάκων δ' ἔθνη* vel *καὶ Δάκων ἔθνη δήμῳ Ῥωμαίων ὑπομένειν τὸ προςταττόμενον ἠνάγκασα*, ut ap. Polyb. 5, 107, 3. et 15, 20, 7. His reſpondent verba Auguſti, ſi ita ſupplentur: *Dacorum vero* **gentes** *imperata populo Rom. facere coegi.*

Ad me ex Ind*ia* (95) - - - - - - - apud qu - - q - - - m noſtram - - - per lega*tos* Baſtarnarum - - n - - - et Sar*mata*rum (96) - - - - Tanaimque ultra reo - - - rumo - - - rex et Hiber - - - -

Ad me ſupplices confuge*runt* reges Parthorum Tirida*tes* (97) - - - -

Tabula tertia a dextra.

Regis Phratis - - - Medorum - - Arta (98) - - - - res Britann - - - damno bella - - et tini - - orum maelo mar omanorum ſuebo f - - - - *rex* Parthorum Phrates, Orodis filius, filios ſuos nepo*tesque miſit* in Italiam, (99) non bello ſuperatus, ſed amicitiam noſtram per *haec* ſuorum pignora petens. Plurimaeque aliae gentes ex*pertae ſunt Romanam* fidem me Principe, quibus antea cum populo Romano *nullum omnino fuit* legationum et amicitiae commercium.

A me

95. *Ex India* bis legati venere ad Auguſtum, a. 727. quo Tarracone egit, et a. 732. quo Sami hiemavit. Cf. Suet. c. 21. Dio 54, 9. (ubi v. Reimar.) et Strab. 15 p. 719.

96. Huc pertinet locus laud. Dionis de multis legationibus.

97. Cf. Juſtin. 42, 5. et intpp. Horat. Od. 1, 26, 5.

98. Forſan *Artabanus.* Alia regum nomina excidere.

99. Cf. Strab. 6. p. 288. (441.) Idem filios Phraatis (Saraſpadanem, Rhodaſpem, Phraaten et Vononem) ſed corrupte nominat lib. 16. p. 748. (1085.) v. ad Tac. Ann. 2, 1, 2.

A me gentes Parthorum et Medorum (100) *petierunt per* principes earum gentium regesque per eos acceperunt *Parthi Vononem, regis Phratis* filium, regis Orodis nepotem; *Medi Artabanum* - - regis Artavasdis filium, regis Ariobarzanis *nepotem* - - - -

In consulatu sexto et septimo, (101) *postquam bella civilia* extinxeram, per consensum universorum *Romanorum civium* rempublicam ex mea potestate in *Senatus et populi Romani arbitrium* transtuli. Quo pro merito meo Sen*atus me appellavit Augustum*, (102) et laureis postes aedium mearum *vinxit* - - - ivi casu - - - r - - - - ianuam meam et qua - - st - - - r. in ulia posi - - - - us quem - - - - sc - - - r. - - - m et - - - - virtutis cle - - - - - est p - - - us clupei - - - - - - - post - - - d - - - - - - ilo amplio - - - - - coni eo - - - - - *susceptum a me tertium* decimum consulatus *magistratum. Senatus et equester* ordo populus*que* Romanus universus *prodiderunt* memoriae; idque in vestibulo *aedium* mearum *inscribendum jusserunt et* in foro *Augusto sub* quadr*igas*, quae mihi *ex* S. C. posit*ae sunt*. Scrip*si haec, cum* an*num* agerem septuagen*simum sextum*. (103)

Summa

100. De *Parthis* v. Tac. l. l. De *Medis* haec non legere memini.

101. Cf. Dio 53, 2 sq. et de provinciarum partitione Strab. 7 extr.

102. A. V 725. in VII consulatu. Cf. ad Liv. Epit. 134. Suet. c. 7. Censorin. c. 21. 22. Dio 53, 16. ibique Fabric.

103. A. V. 765. quo et obiit, Sex. Pompejo et Sex. Appulejo coss., quos ipse supra memoravit in tab. 2. a laeva.

Summa pecuniae, quam dedit (104) - -
- - - ſis militibus neceſſarium - - -

Opera fecit nova: aedem Matris Magnae
Divi Juli, Quirini, Minervae - - - - - -
Larum, Deum Penatium, Juventatis - - -
Ad Circum Curiam cum Chalcidico - - - -
Juliam, theatrum M. Marcelli - - - - ba-
ſilicam Cai et Luci Caeſarum - - - - -
Refecit Capitolium - - usque a - - - -
theatrum Pompei, aquam Marciam, la - -
- - - - Impenſis r - - - - glatliatorum
- - - - - - terrae motu incendioque. Cen-
ſum - - - - - usque quorum cenſus ex-
plevit. (105)

104. Haec omnia ſunt ab aliena manu, neſcio qua, adjecta, repetitiones fere eorum, quae Auguſtus ſupra memoriae prodidit.

105. Cf. Suet. c. 41.

TABVLAE HISTORICAE
AD
CATONIANAS RATIONES CONFECTAE.

REGES ROMANORVM.

Ab V. C. 1. A C. 751. Olymp. 7, 2. *Romulus.*

A. C. 753. et Ol. 6, 4. ex Varronis rationibus. A. C. 752. Micha et Archontes decennales Athen. 746 - 722. Nabonassar et Hiskias. 741 - 721. bellum Messenium I. 737. Midas Gordii f. 721. Hoseas et regni Israel. finis, Samaria a Salmanassare expugnata. 719 Candaulem Mysilum interficit Gyges auctor gentis Mermnadum in Lydia, cui 680 Ardyes II succeſſit. 741. Rhegium conditum, et 739. Naxus, 732. Syracusae, Corcyra, Hybla; 730. Leontini, 729 Catana, 718 Sybaris.

V. C. 38. A. C. 714. Ol. 16, 3. *Interregnum.*

V. C. 39. A. C. 713. Ol. 16, 4. *Numa Pompilius.*

A. C. 712. Sanherib. 706. Sardanapal et Arbaces. 703 Deioces. 700. Manasse et Zephania. 694 Glaucus Chius primus ferri gludinator. 686. Archilochus Parius, carminis Jambici inventor. 682 668. bellum Messenium II. et Tyrteus. Rhoecus et Theodorus primi plastae et statuarii? 681 sq. Archontes annui Athen 680 - 631. Ardyes II. 678 sq. Esarhaddon. 671 sq. Psammetichus. 708. condita Croton, 705. Tarentum, 686. Gela, 682. Locri.

V. C. 82. A. C. 670. Ol. 27, 3 *Tullus Hostilius.*

A. C. 663. condita Zancle s. Messana, et 657. Byzantium. 662. Zaleucus, Charondas? Arion Methym-

thymnaeus. 658-628. Cypselus, Corinthiorum tyrannide potitus, fugatis Demarato aliisque Bacchiadis. 650. Phraortes, Alcman, Lesches. 646. Pisander. 643. Josias. 642. Terpander poeta, qui lyram septichordam s. barbiton fecit. 640-560. VII Sapientes Solon, Pittacus, Bias, Cleobulus, Thales, Periander, Chilon.

V. C. 114. A. C. 638. Ol. 35, 3. *Ancus Marcius.*

A. C. 638-558 Solon. 634. Scythae in Media. 631-619 Sadyattes. 630 sq. Battus Cyrenes conditor et Battiadae. 629-554. Stesichorus 628 sq. Cyaxares I. Periander, Cypselo patri succedens; Jeremias et Obadia 623 sq Dracon et Nabopalasar. 619-562 Alyattes II. 617. Necho.

V. C. 138. A. C. 614. Ol 41, 3. *L. Tarquinius Priscus.*

A. C. 614 sq Nebucadnezar II. 610-542. Anaximander, 608 aut 560 sq Xenophanes. 606. Pittacus, Alcaeus, Sappho, Erinna. 600-530. (al. 588-518. exsilium Babyl. expugnatis a Nebucadnezare Hierosol et regno Jud deleto: Daniel, Ezechiel. 598. Cylon et Megacles. 598-530. Pherecydes Syrius, Pythagorae magister et primus Graecorum scriptor prosaicus cum Cadmo Milesio et Acusilao Argivo. 598 condita Camarina; 597. Massilia, 580 Agrigentum 594 Toxaris et Anacharsis. Zamolxis Geta? 59.. Epimenides Cretensis Cylonium scelus expiat Athenis. 592. Solon Archon leges fert. 590-505. Pythagoras. 588-553. Astyages. — Galli in Italiam transeunt 58. sq Xenophanes. 580. Dipoenus et Scyllis primi sculptores 578 sq. prima Athenis comoedia a Susarione et Dolone Icariensibus acta.

V. C. 176. A. C. 576. Ol. 51, 1. *Servius Tullius.*

A. C. 572. Aesopus 570 Amasis. 569 Mimnermus. 562-548. Croesus et Phalaris. 560-528. Pisi-

Pisistratus. 560 - 475. Anacreon. 555 - 466. Simonides. 553 - 530. Cyrus. 550. Anaximenes et Cleostratus. 545. Theognis et Cadmus Milesius. 542. Xenophanes. 540. Hipponax poeta; Bupalus et Anthermus sculptores. 539. Thespis primus Athenis tragoediam docuit Alcestin. 535. Phocylides.

V. C. 220. A. C. 532. Ol. 62, 1. *L. Tarquinius Superbus.*

A. C. 532 - 522. Polycrates Samiorum tyrannus. 530 - 52 . Cambyses — Milon Crotoniates. 528 - 510. Hipparchus et Hippias filii Pisistrati. 526. Psammenitus; et condita Dicaearchia s. Puteoli. 525 - 456. Aeschylus. Pratinas, Choerilus. 521 - 486. Darius I. 520 - 435. Pindarus - Corinna; Haggei; Zacharias 516 sq. Ageladas, sculptor. 510 Zoroaster Phrynichus. Isagoras et Clisthenes, auctor novae formae reip. Athen., libertatis ejecto Hippia restitutae et ostracismi. 509. Sybaris a Crotoniatis diruta. 508. Parmenides et Heraclitus.

CONSVLES ROMANORVM.

V. C. 245. A. C. 507. Ol. 68, 2. (Liv. 2, 1, Dionys. 5, 1.)

L. Junius Brutus, L. Tarquinius Collatinus, P. Valerius Publicola, Sp. Lucretius Tricipitinus, M. Horatius Pulvillus. Foedus I. inter Romanos et Poenos ictum.

V. C. 246. A. C. 506. Ol. 68, 3. (Liv. 2, 8, Dionys. 5, 20.)

P. Valerius Publicola II. T. Lucretius Tricipitinus. Porsena, Horatius Cocles, Mucius Scaevola, Cloelia. Scylax.

V. C.

V.C. 247. A.C. 505. Ol. 68, 4. (L. 2, 15 D. 5, 21.)
P. Valerius Publicola III. M. Horatius Pulvillus II. Mors Pythagorae, A. V. 505 - 477. Amyntas I.

V.C. 248. A. C. 504. Ol. 69, 1. (Dionyſ. 5, 35.)
Sp. Lartius Flavus, T. Herminius Aquilinus.

V.C. 249. A.C. 503. Ol. 69, 2. (L. 2, 16. D. 5, 36.)
M Valerius, P. Poſtumius Tubertus. Bellum Sabinum.

V.C. 250. A.C. 502. Ol. 69, 3. (L. 2, 16. D. 5, 39.)
P. Valerius Publicola IV, T. Lucretius Tricipit. II. Attus Clauſus ſ. Ap. Claudius.

V.C. 251. A.C. 501. Ol. 69, 4. (L. 2, 16. D. 5, 43.)
P. Poſtumius Tubertus II. Agrippa Menenius, Lanatus. Mors Valerii, et bellum cum Auruncis, Jonicumque cum Perſis.

V.C. 252. A.C. 500. Ol. 70, 1. (L. 2, 17. D. 5, 48.)
Opiter Virginius Tricoſtus, Sp. Caſſius Viſcellinus. Pometia diruitur. A. C. 500 - 428. Anaxagoras. Zeno Eleates; Hanno. (al. 570. et 1000.)

V.C. 253. A.C. 499. Ol. 70, 2. (L. 2, 18. D. 5, 49.)
Poſtumus Cominius Auruncus, T. Lartius Flavus. T. Lartius primus dictator et Sp. Caſſius mag. eq.

V.C. 254. A C. 498. Ol. 70, 3. (L 2, 19. D. 5, 51.)
Ser. Sulpicius Camerinus, M'. Tullius Longus. A. C. 498 - 406 Sophocles.

V.C 255. A C. 497. Ol. 70, 4. (L 2, 19. D. 5, 59.)
T. Aebutius Elva, C. Vetuſius Geminus. Pugna cum Latinis ad Regillum lacum. Confucius.

V. C. 256. A. C. 496. Ol. 71, 1. (L. 2, 21. D. 5, 70.)
Q. Cloelius Siculus, *T. Lartius Flavus II.*

V. C. 257. A. C. 495. Ol. 71, 2. (L. 2, 21. D. 6, 1.)
A. Sempronius Atratinus, *M. Minucius Augurinus.* Saturnalia instituta. Aristomedon, Chionides, Diyllus, Amyclaeus, Stomius, Somis et Critias statuarii.

V. C. 258. A. C. 494. Ol. 71, 3. (L. 2, 21. D. 6, 2.)
A. Postumius Albus Regillensis, *T. Virginius Tricostus.* Ocellus Lucanus? Theano? Phrynichus.

V. C. 259. A. C. 493. Ol. 71, 4. (L. 2, 21. D. 6, 20.)
Ap. Claudius Sabinus Regillensis, *P. Servilius Priscus.* Mors Tarquinii, et seditiones plebis ob aes alienum

V. C. 260. A. C. 492. Ol. 72, 1. (L. 2, 28. D. 6, 31.)
A. Virginius Tricostus Coelimontanus, *T. Vetusius Geminus Cicurinus.* Secessio plebis in Sacrum montem, et primi tribuni plebis. Hellanicus. A. C. 492 - 472. Anaxilaus Rheginorum tyrannus.

V. C. 261. A. C. 491. Ol. 72, 2. (L. 2, 33. D. 6, 43.)
Sp. Cassius Viscellinus II. *Postumus Cominius Auruncus II.* C. Marcii virtus et mors Menenii. — Damophilus et Gorgasus plastae et pictores Cereris aedem Romae ad Circum max. exornant.

V. C. 262. A. C. 490. Ol. 72, 3. (L. 2, 34. D. 7, 1. 59.)
T. Geganius Macerinus, *P. Minucius Augurinus.* Comitia tributa; et clades Darii I. in pugna Marathonia.

V. C. 263. A. C. 489. Ol. 72, 4. (L. 2, 34. D. 7, 19.)
M. Minucius Augurinus II. *A. Sempronius Atratinus II.* C. Marcius Coriolanus. Mors Miltiadis.

V. C.

V. C. 264. A. C. 488. Ol. 73, 1. (D. 7, 63.)
Q. Sulpicius Camerinus, Sp. Lartius Flavus II. Empedocles.

V. C. 265. A. C. 487. Ol. 73, 2. (D. 8, 1.)
C. Julius Julus, P. Pinarius Rufus Mamercinus.

V. C. 266. A. C. 486. Ol. 73, 3. (L. 2, 39. D. 8, 16.)
Sp. Nautius Rutilus, Sex. Furius Fuſus. A. C. 486 - 474. Xerxes I. — Epicharmus.

V. C. 267. A. C. 485. Ol. 73, 4. (L. 2, 40. D. 8, 73.)
T. Sicinius Sabinus, C. Aquillius Tuſcus.

V. C. 268. A. C. 484. Ol. 74, 1. (L. 2, 41. D. 8, 79.)
Sp. Caſſius Viſcellinus III. Proculus Virginius Tricoſtus Rutilus. Prima lex agraria. Polycletus Sicyonius, Myron et Pythagoras Rheginus ſtatuarii. A. C. 484 - 432. Herodotus.

V. C. 269. A. C. 483. Ol. 74, 2. (L. 2, 41. D. 8, 79.)
Ser. Cornelius Maluginenſis Coſſus, Q. Fabius Vibulanus. Sp. Caſſius damnatur.

V. C. 270. A. C. 482. Ol. 74, 3. (L. 2, 42. D. 8, 96.)
L. Aemilius Mamercinus, K. Fabius Vibulanus. A. C. 482 - 477. Gelon tyrannus Syracuſ.

V. C. 271. A. C. 481. Ol. 74, 4. (L. 2, 42. D. 8, 100.)
M. Fabius Vibulanus, L. Valerius Publicola Potitus. A. C 481 - 393. Veiens bellum.

V. C. 272. A. C 480. Ol. 75, 1. (L. 2, 43. D. 8, 105.)
Q. Fabius Vibulanus II. C. Julius Julus II. Xerxes I victus ad Thermopylas, Artemiſium et Salamin. Hegias et Onatas ſtatuarius. A. C. 480 ſq. Artabazes rex Ponti. 480 - 430. anni L florentium

Graeciae rerum. 480-406. Euripides. 480-410. Antiphon.

V. C. 273. A. C. 479. Ol. 75, 2. (L. 2, 43. D. 9, 1.)
K. Fabius Vibulanus II. Sp. Furius Fusus. Mardonius ad Plataeas a Paufania et Ariftide victus, claffisque Perfarum eodem die ad Mycalen.

V. C. 274. A. C. 478. Ol. 75, 3. (L. 2, 43. D. 9, 5.)
M. Fabius Vibulanus II. Cn. Manlius Cincinnatus.

V. C. 275. A. C. 477. Ol. 75, 4. (L. 2, 48. D. 9, 14.)
K. Fabius Vibulanus III. T. Virginius Tricoftus Rutilus. A. C. 477-434. Alexander I.

V. C. 276. A. C. 476. Ol. 76, 1. (L. 2, 49. D. 9, 19.)
L. Aemilius Mamercinus II. C. Servilius Structus Ahala, C. Cornelius Lentulus Efquilinus. Fabii CCCVI pereunt. A. C. 476-425. Hiero I.

V. C. 277. A. C. 475. Ol. 76, 2. (L. 2, 51. D. 9, 23.)
C. Horatius Pulvillus, T. Menenius Lanatus.

V. C. 278. A. C. 474. Ol. 76, 3. (L. 2, 51. D. 9, 31.)
A. Virginius Tricoftus Rutilus, Sp. Servilius Structus. A. C. 474-424. Artaxerxes I. Longimanus Phidias. Mys.

V. C. 279. A. C. 473. Ol. 76, 4. (L. 2, 52.)
C. Nautius Rutilus, P. Valerius Publicola.

V. C. 280. A. C. 472. Ol. 77, 1. (L. 2, 54. D. 9, 44.)
L. Furius Medullinus Fufus, A. Manlius Vulfo. Hiero Etrufcos, Cumanorum hoftes, vincit.

V. C. 281. A. C. 471. Ol. 77, 2. (L. 2, 54. D. 9, 45.)
L. Aemilius Mamercinus III. Vopifcus Julius Julus aut *Opiter Virginius.* V. C.

V. C. 282. A. C. 470. Ol. 77, 3. (L. 2, 56. D. 9, 48.)
L. Pinarius Rufus Mamercinus, P. Furius Fusus. Lex a Volerone Publilio lata plebeji magistratus fiunt comitiis tributis. A. C. 470 - 400. bellum Messenium III. 470 - 400. Socrates. 470 - 361. Democritus. 470 - 390. Thucydides. 470 - 449. Cimon floret. 470 - 430. Pericles.

V. C. 283. A. C. 469. Ol. 77, 4. (L. 2, 56. D. 9, 53.)
Ap. Claudius Sabinus Regillensis, T. Quinctius Barbatus Capitolinus.

V. C. 284. A. C. 468. Ol. 78, 1. (L. 2, 61. D. 9, 61.)
L. Valerius Publicola Potitus II. T. Aemilius Mamercinus.

V. C. 285. A. C. 467. Ol. 78, 2. (L. 2, 63. D. 9, 68.)
T. Numicius Priscus, A. Virginius Tricostus Caelimontanus. Mors Aristidis. A. C. 467 - 394. Andocides.

V. C. 286. A. C. 466. Ol. 78, 3. (L. 2, 64. D. 9, 70.)
T. Quinctius Barbatus Capitol. II. Q. Servilius Priscus. Mors Themistoclis.

V. C. 287. A. C. 465. Ol. 78, 4. (L. 3, 1. D. 9, 74.)
Ti. Aemilius Mamercinus II. Q. Fabius Vibulanus.

V. C. 288. A. C. 464. Ol. 79, 1. (L. 3, 2. D. 9, 75.)
Sp. Postumius Albus Regill., Q. Servilius Priscus II. Thrasybulus tyrannus Syracusis ejicitur.

V. C. 289. A. C. 463. Ol. 79, 2. (L. 3, 2. D. 9, 77.)
Q. Fabius Vibul. II. T. Quinctius Barbatus Capit. III.

V. C.

V. C. 290. A. C. 462. Ol. 79, 3. (L. 3, 4. D. 9, 79.)
A. Postumius Albus Regill., Sp. Furius Medull. Fusus.

V. C. 291. A. C. 461. Ol. 79, 4. (L. 3, 6. D. 9, 84.)
L. Aebutius Elva, P. Servilius Priscus.

V. C. 292. A. C. 460. Ol. 80, 1. (L. 3, 8. D. 9. 86.)
L. Lucretius Tricipitinus, T. Veturius Geminus Cicurinus. A. C. 460-356. Hippocrates. 460-388? Ariſtophanes.

V. C. 293. A. C. 459. Ol. 80, 2. (L. 3, 10. D. 10, 1.)
P. Volumnius Amintinus Gallus, Ser. Sulpicius Camerinus.

V. C. 294. A. C. 458. Ol. 80, 3. (L. 3, 15. 19. D. 10, 19.)
C. Claudius Sabinus Regill., P. Valerius Public. II et *L. Quinctius Cincinnatus.* A. C. 458-378. Lyſias.

V. C. 295. A. C. 457. Ol. 80, 4. (L. 3, 22. D. 10, 23.)
Q. Fabius Vibulanus III. L. Cornelius Maluginenſis Coſſus. Esra.

V. C. 296. A. C. 456. Ol. 81, 1. (L. 3, 25. 29. D. 10, 26.)
L. Minucius Augurinus, C. Nautius Rutilus, Q. Fabius Vibulanus.

V. C. 297. A. C. 455. Ol. 81, 2. (L. 3, 30. D. 10, 31.)
Q. Minucius Augurinus, C. Horatius Pulvillus II. Decem tribuni plebis. — Jon-Melanippides. Ocellus Lucanus?

V. C. 298. A. C. 454. Ol. 81, 3. (L. 3, 31. D. 10, 37.)
M. Valerius Max., Sp. Virginius Tricoſtus Coelimont.

V. C.

V. C. 299. A. C. 453. Ol. 81, 4. (L. 3, 31. D. 10, 39.)

T. Romilius Rocus Vaticanus, C. Veturius Cicurinus.

V. C. 300. A. C. 452. Ol. 82, 1. (L. 3, 31. 65. D. 10, 55.)

Sp. Tarpejus Montanus Capitol., A. Aterius Fontinalis Leges Graecorum arcessuntur — Cratinus et Plato poetae; Euclides; Phaedon; Menedemus.

V. C. 301. A. C. 451. Ol. 82, 2. (L. 3, 32. D. 10, 50.)

Sex. Quinctilius Varus, P. Curiatius Tergeminus; Sp. Furius Fusus.

V. C. 302. A. C. 450. Ol. 82, 3. (L. 3, 32. 33. D. 10, 64.)

C. Menenius Lanatus, P. Sestius Capitol. Bacchylides. Praxilla poetria. Aristippus. Antisthenes. Cebes. Aeschines philos. A. C. 450 - 360. Xenophon.

V. C. 303. A. C. 449. Ol. 82, 4. (L. 3, 33. D. 10, 66.)

Decemviri consulari potestate. Leges X tabularum. Pax a Cimone cum victis Persis composita, qua Graeci in Asia min. ab horum potestate liberantur.

V. C. 304. A. C. 448. Ol. 83, 1. (L. 3, 35. D. 10, 67.)

Decemviri consul. pot. Leges XII tabularum. Panaenus Phidiae frater.

V. C. 305. A. C. 447. Ol. 83, 2. (L. 3, 38. 55. 70. D. 11, 50.)

Decemviri conf. pot. et Consules *L. Valerius Publicola Potitus, M. Horatius Barbatus.* Leges Valeriae Horatiae. Ap. Claudius, L. Icilius, L. Virginius, Virginia. Secessio plebis in Aventinum et Sacrum montem.

V. C.

V. C. 306. A. C. 446. Ol. 83, 3. (L. 3, 65. D. 11, 56.)
Lar Herminius Aquilinus, T. Virginius Tricostus Coelimontanus. Melissus Samius philos.

V. C. 307. A. C. 445. Ol. 83, 4. (L. 3, 65. D. 11, 56.)
M. Geganius Macerinus, C. Julius Julus. Nehemia.

V. C. 308. A. C. 444. Ol. 84, 1. (L. 3, 66.)
T. Quinctius Barbatus Capitol. IV. Agrippa Furius Fusus.

V. C. 309. A. C. 443. Ol. 84, 2. (L. 4, 1. D. 11, 57.)
M. Genucius Augurinus, C. Curtius Philo. Lex a C. Canulejo de connubio Patrum et plebis lata, et a IX tribunis pl. de communicando cum plebe consulatu.

V. C. 310. A. C. 442. Ol. 84, 3. (L. 4, 7. D. 11, 66.)
Tribuni militum consulari potestate *A. Sempronius Atratinus, L. Atilius Longus, T. Caecilius Siculus,* et Consules *L. Papirius Mugillanus, L. Sempronius Atratinus.*

V. C. 311. A. C. 441. Ol. 84, 4. (L. 4, 8. D. 11, 67.)
M. Geganius Macerinus II. T. Quinctius Barbatus Capitol. V. Prioris anni consules primi Censores.

V. C. 312. A. C. 440. Ol. 85, 1. (L. 4, 11.)
M. Fabius Vibulanus, Postumus Aebutius Elva Cornicen.

V. C. 313. A. C. 439. Ol. 85, 2. (L. 4, 12.)
C. Furius Pacilus, M. Papirius Crassus.

V. C.

V. C. 314. A. C. 438. Ol. 85, 3. (L. 4, 12.)
Proculus Geganius Macerinus, M. Menenius Lanatus. Eupolis. — Phrynichus?

V. C. 315. A. C. 437. Ol. 85, 4. (L. 4, 13.)
T. Quinctius Barbatus Capitol VI. Agrippa Menenius Lanatus. L. Minucius praefectus annonae, et Sp. Maelii largitiones fufpectae ac poena.

V. C. 316. A. C. 436. Ol. 86, 1. (Liv. 4, 16.)
III Tribuni mil. conf. pot. Malachia.

V. C. 317. A. C. 435. Ol. 86, 2. (L. 4, 17.)
M. Geganius Macerinus III. L. Sergius Fidenas. Mam. Aemilius Dict. et L. Quinctius Concinnatus mag. eq. Bellum adverfus Fidenates et Veientes, quorum rex Lars Tolumnius legatos Rom. trucidari jufferat. A. Cornelius Coffus eo interfecto fecunda fert fpolia opima.

V. C. 318. A. C. 434. Ol. 86, 3. (L. 4, 21.)
M. Cornelius Maluginenfis, L. Papirius Craffus. A. C. 434 - 336. Ifocrates. 434 - 413. Perdiccas II.

V. C. 319. A. C. 433. Ol. 86, 4. (L. 4, 21.)
C. Julius Julus II. L. Virginius Tricoftus.

V. C. 320. A. C. 432. Ol. 87, 1. (L. 4, 23.)
C. Julius Julus III. L. Virginius Tricoftus II. Mam. Aemilius dictator cenfuram facit annuam et femeftrem.

V. C. 321. A. C. 431. Ol. 87, 2. (L. 4, 25.)
III. Tribuni mil. conf. pot. A. C. 431 - 404. bellum Peloponnefium.

V. C

V. C. 322. A. C. 430. Ol. 87, 3. (L. 4, 25.)

III. Tribuni mil. conſ. pot. Meton aſtron. et Philonidas poeta.

V. C. 323. A. C. 429. Ol. 87, 4. (L. 4, 26.)

T. Quinctius Pennus Cincinnatus, C. Julius Mento. A. Poſtumius Tubertus Dict. (qui filium ſecuri percuſſiſſe dicitur) et L. Julius mag eq Bellum cum Aequis et Volſcis Egeſtan s in Sicilia Poeni auxilia mittunt adverſus Selinuntios. A. C. 429 - 348. Plato. 429 - 357. Iſaeus.

V. C. 324. A. C. 428. Ol. 88, 1. (L. 4, 30.)

L. Papirius Craſſus, L. Julius Julus. Polygnotus Thaſius et Micon pictores.

V. C. 325. A. C. 427. Ol. 88, 2. (L. 4, 30.)

L. Sergius Fidenas II. Hoſtus Lucretius Tricipit.

V. C. 326. A. C. 426. Ol. 88, 3. (L. 4, 30.)

A. Cornelius Coſſus, T. Quinctius Pennus Cincin. II.

V. C. 327. A. C. 425. Ol. 88, 4. (L. 4, 30.)

C. Servilius Structus Ahala, L. Papirius Mugill. II. Leontini in Sicilia adjuvantur claſſe Athenienſ. adverſus Syracuſanos.

V. C. 328. A. C. 424. Ol. 89, 1. (L. 4, 31.)

IV. Tribuni mil. conſ. pot. Gorgias. — Antimachus. A. C. 424 - 403. Darius II. Nothus.

V. C. 329. A. C. 423. Ol. 89, 2. (L. 4, 35.)

IV. Tribuni mil. conſ. pot.

V. C. 330. A. C. 422. Ol. 89, 3. (L. 4, 35.)

IV. Trib. mil. c. p. Damophilus et Neſeas pictores.

V. C.

V. C. 331. A. C. 421. Ol. 89, 4. (L. 4, 37.)

C. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. Capua ab Samnitibus capta.

V. C. 332. A. C. 420. Ol. 90, 1. (L. 4, 42.)

VIII. Trib. mil. c. p. Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pictores; Alcamenes et Agoracritus sculptores.

V. C. 333. A. C. 419. Ol. 90, 2. (L. 4, 43.)

Num. Fabius Vibulanus, T. Quinctius Barbatus Capitol. Quatuor Quaestores et promiscue de Patribus ac plebe facti.

V. C. 334. A. C. 418. Ol. 90, 3. (L. 4, 43.)

[*Interreges.*] Agathon tragicus et comicus poeta.

V. C. 335. A. C. 417. Ol. 90, 4. (L. 4, 44.)

IV. Trib. mil. c. p. Cumae a Samnitibus captae.

V. C. 336. A. C. 416. Ol. 91, 1. (L. 4, 44.)

III. Tribuni mil. c. p. Alcibiades, Nicias et Lamachus cum Syracusanis bellum gerentes.

V. C. 337. A. C. 415. Ol. 91, 2. (L. 4, 45.)

III. Tribuni mil. conf. pot.

V. C. 338. A. C. 414. Ol. 91, 3. (L. 4, 47.)

IV. Tribuni mil. conf. pot. Bellum Decelicum. A. C. 414–324. Diogenes Sinop.

V. C. 339. A. C. 413. Ol. 91, 4. (L. 4, 47.)

III. Tribuni mil. c. p. Protagoras, Diagoras, Hippias et Prodicus Sophistae. A. C. 413–399. Archelaus rex Maced.

V. C. 340. A. C. 412. Ol. 92, 1. (L. 47.)

IV. Trib. mil. c. p. Diocles Syracus. leges fert.

V. C. 341. A. C. 411. Ol. 92, 2. (L. 4, 49.)
IV. Tribuni mil. conf. pot.

V. C. 342. A. C. 410. Ol. 92, 3. (L. 4, 51.)
A. Cornelius Coffus, L. Furius Medullinus. Manaffe. Lycius ftatuarius. Samaritani in Garizim.

V. C. 343. A. C. 409. Ol. 92, 4. (L. 4, 52.)
Q. Fabius Ambuftus, C. Furius Pacilus.

V. C. 344. A. C. 408. Ol. 93, 1. (L. 4, 52.)
M. Papirius Atratinus, C. Nautius Rutilus. A. C. 408-328. Lycurgus orator. Poeni Syracufanis bellum inferunt.

V. C. 345. A. C. 407. Ol. 93, 2. (L. 4, 53.)
M. Aemilius Mamercinus, C. Valerius Potitus. Theophilus, Philiftion et Chaeremon poetae.

V. C. 346. A. C. 406. Ol. 93, 3. (L. 4, 54.)
Cn. Cornelius Coffus, L. Furius Medullinus II. Primi Quaeftores plebeji. Cyrus junior. Antiphanes et Alexis poetae.

V. C. 347. A. C. 405. Ol. 93, 4. (L. 4, 56.)
III. Tribuni mil. c. p. A. C. 405-368. Dionyfius fenior. Philiftus hiftoricus.

V. C. 348. A. C. 404. Ol. 94, 1. (L. 4, 57.)
IV. Tribuni mil. conf. pot. Alcibiades Lyfandro et Pharnabazo auctoribus in Phrygia necatur.

V. C. 349. A. C. 403. Ol. 94, 2. (L. 4, 58.)
IV. Tribuni mil. conf. pot. Veiens bellum.

V. C. 350. A. C. 402. Ol. 94, 3. (L. 4, 61.)
VI. Tribuni mil. conf. pot. A. C. 402-364. Artaxerxes II. Mnemon. — Mithradates I. — Alcidamas

damas orator. Archytas et Timaeus philos. — Apollodorus Athen. pictor.

V. C 351. A. C. 401. Ol. 94, 4. (L. 4, 61.)

VI. Tribuni mil. conf. pot. Thrafybulus XXX tyrannos Athenis ejicit.

V. C. 352. A. C. 400. Ol. 95, 1. (L. 5, 1.)

VIII. Tribuni mil. conf. pot. Stipendium militibus datum. A. C. 400 - 362. Agefilaus fucceffor Agidis fratris. — Philoxenus poeta. Daedalus Sicyonius plafta. Naucydes, Dinomenes, Canochus, Polycletus Argivus et Patrocles ftatuarii.

V. C. 353. A. C. 399. Ol. 95, 2. (L. 5, 8.)

VI. Tribuni mil. c. p. Conon. Ctefias.

V. C. 354. A. C. 398. Ol. 95, 3. (L. 5, 10.)

VI. Tribuni mil. c. p. Plato Tarentum et Syracufas venit. A. C. 398 - 389. Oreftes rex Maced.

V. C. 355. A. C. 397. Ol. 95, 4. (L. 5, 12.)

VI. Tribuni mil. c. p. Zeuxis, Parrhafius? Timanthes, Eupompus pictores.

V. C. 356. A. C. 396. Ol. 96, 1. (L. 5, 13.)

VI. Tribuni mil. c. p. Nicophron et Nicochares comici poetae. Lyfander in proelio cum Thebanis ad Halyartum cadit.

V. C. 357. A. C. 395. Ol. 96, 2. (L. 5, 14.)

VI. Tribuni mil. c. p. Conon Pifandrum Spartanorum ducem ad Cnidum, et Agefilaus Athenienfes ad Coroneam vincit.

V. C. 358. A. C. 394. Ol. 96, 3. (L. 5, 16.)

VI. Tribuni mil. c. p. Bellum Corinthiacum.

V.C. 359. A.C. 393. Ol. 96, 4. (L. 5, 18.)

VI. Tribuni mil. conſ. pot. Camillus Dict Vejos diruit, Iphicrates Spartanos vincit ad Corinthum.

V.C. 360. A.C. 392. Ol. 97, 1. (L. 5, 24.)

VI. Tribuni mil. c. p. A.C. 392 - 288. (al. 372-268.) Theophraſtus.

V.C. 361. A.C. 391. Ol. 97, 2. (L. 5, 26.)

VI. Tribuni mil. c. p. Falerii Camillo dediti. Philolaus Croton. Pythag. — Ageſilaus agrum Corinth. vaſtat.

V.C. 362. A.C. 390. Ol. 97, 3. (L. 5, 29.)

L. Lucretius Flavus, Ser. Sulpicius Camerinus. Antimachus Colophonius poeta.

V.C. 363. A.C. 389. Ol. 97, 4. (L. 5, 31. D. 1, 74.)

L. Valerius Potitus, M. Manlius Capitolinus. A.C. 389 - 368. Amyntas II.

V.C. 364. A.C. 388. Ol. 98, 1. (L. 5, 32.)

VI. Tribuni mil. c. p. Camillus exſulat.

V.C. 365. A.C. 387. Ol 98, 2. (L. 5, 36 ſq.)

VI Tribuni mil. c. p. Clades Allienſis, et Roma a Gallis capta. M. Furius Camillus Dict. et L. Valerius mag eq — Antalcidae pax Graecis Aſiaticis libertatem adimit. A. C. 387 - 358. Chabrias floret.

V.C. 366. A.C. 386. Ol. 98, 3. (L. 6, 1.)

[M. Furius Camillus dictaturam continuat.] A. C. 386 ſq. bella perpetua Rom. cum Etruſcis et Gallis.

V.C. 367. A.C. 385. Ol. 98, 4. (L. 6, 1.)

VI. Tribuni mil. c. p. A.C. 385 ſq. Datames.

V.C.

V. C. 368. A. C. 384. Ol. 99, 1. (L. 6, 4.)
VI. Tribuni mil. conſ. pot.

V. C. 369. A. C. 383. Ol. 99, 2. (L. 6, 5.)
VI. Tribuni mil. conſ. pot.

V. C. 370. A. C. 382. Ol. 99, 3. (L. 6, 6.)
VI. Tribuni mil, c. p. Phoebidas Spartanus Cadmeam capit.

V. C. 371. A. C. 381. Ol. 99, 4. (L. 6, 11.)
VI. Tribuni mil c. p. A. C. 381 - 319. Demoſthenes. Aeſchines orator.

V. C 372. A. C. 380. Ol. 100, 1. (L. 6, 18.)
VI. Tribuni mil. c. p. M Manlius de ſaxo Tarpejo dejicitur. A. C. 380 - 318. Ariſtoteles. v. Gell. 17, 21.

V. C. 373. A. C. 379. Ol. 100, 2. (L. 6, 21.)
VI. Tribuni mil. conſ. pot.

V. C. 374. A. C. 378. Ol. 100, 3. (L. 6, 22.)
VI. Tribuni mil. c. p. Pelopidas Thebanorum exſulum dux Cadmeam recipit, a Spartanis occupatam.

V. C. 375. A. C. 377. Ol. 100, 4. (L. 6, 22.)
VI. Tribuni mil. c. p. A. C. 377 ſq. Iphicrates.

V. C. 376. A. C. 376. Ol. 101, 1. (L. 6, 27.)
VI. Tribuni mil. c. p. Praeneſte captum. T. Quinctius Cincinnatus Dict. et A. Sempronius Atratinus mag eq. — Timotheus Spartanos ad Leucaten vincit.

V. C. 377. A. C. 375. Ol. 101, 2. (L. 6, 30.)

VI. Tribuni mil. c. p. Eubulus, Anaxandridas, Philetaerus, Theopompus, Aſtydamas et Nicoſtratus poetae comici.

V. C. 378. A. C. 374. Ol. 101, 3. (L. 6, 31.)

VI. Tribuni mil. conſ. pot.

V. C. 379. A. C. 373. Ol. 101, 4. (L. 6, 32.)

VI. Tribuni mil. c. p. M. Fabius Ambuſtus generique ejus Ser. Sulpicius et C. Licinius Stolo.

V. C. 380 - 384. A. C. 372 - 368. Ol. 102, 1. — 103, 1. (L. 6, 35.)

L. Sextius Sextinus Lateranus et C. Licinius Calvus Stolo tribuni plebis per quinquennium regnant. A. C. 371. Epaminondas vincit Spartanos ad Leuctra. 370. Eudoxus Cnidius geometer. Scopas Parius ſculptor. Polycles, Cephiſſodotus, Leochares et Hypatodorus ſtatuarii. 368 - 343. Dionyſius junior. 368. Pelopidas cum Iſmenia ab Alexandro Pheraeo, Theſſal tyranno, in vincula conjicitur, et 367. liberatus ab Epaminonda, ſed 364. in proelio invectus in tyrannum victor cadit.

V. C. 385. A. C. 367. Ol. 103, 2. (L. 6, 36.)

VI. Tribuni mil. conſ. pot.

V. C. 386. A. C. 366. Ol. 103, 3. (L. 6, 36.)

VI. Tribuni mil. c. p. Epicrates, Anaxilaus, Theodectes poetae.

V. C. 387. A. C. 365. Ol. 103, 4. (L. 6, 38.)

VI. Tribuni mil. c. p. M. Furius Camillus dict. et L. Aemilius Mamercinus mag. eq. Deinde P. Manlius Capitolinus dict. et C. Licinius Calvus Stolo primus mag. equit. e plebe.

V. C.

V.C. 388. A.C. 364. Ol. 104, 1. (L. 6, 42.)

VI. Tribuni mil. conf. pot. A.C. 364 sq. Perdiccas III. — Praxiteles et ejus filii, Pamphilus et Cephissodorus, aequalesque Bryaxis, Timotheus, Pythis, sculptores. Euphranor, Athenion et Nicias pictores.

V.C. 389. A.C. 363. Ol. 104, 2. (L. 6, 42. 7, 1.)

L. Sextius Sextinus Lateranus, L. Aemilius Mamercinus. Primus consul e plebe: primus praetor et aedilis curulis. — Ariobarzanes I. Aeneas Tacticus. Epaminondas ad Mantineam victor cadit.

V C. 390. A.C. 362. Ol. 104, 3. (L. 7, 1.)

L. Genucius Aventinensis, Q. Servilius Ahala. A.C. 362-260. Zeno.

V.C. 391. A.C. 361. Ol. 104, 4. (L. 7, 2.)

C. Sulpicius Peticus, C. Licinius Calvus Stolo. Primi ludi scenici Romae acti. A.C. 361-341. Artaxerxes III. Ochus. 361-292. Dinarchus orator.

V.C. 392. A.C. 360. Ol. 105, 1. (L. 7, 3.)

Cn. Genucius Aventinensis, L. Aemilius Mamercinus II. L. Manlius Imperiosus dictator clavi figendi causa dictus. A.C. 360-336. Philippus Alexandri M. pater.

V.C. 393. A.C. 359. Ol. 105, 2. (L. 7, 4.)

Q. Servilius Ahala II, L. Genucius Aventinensis II.

V.C. 394. A.C. 358. Ol. 105, 3. (L. 7, 9.)

C. Sulpicius Peticus II. C. Licinius Calvus Stolo II. T. Manlii Torquati pietas in patrem severum et certamen singulare cum Gallo. — Chares et Chabrias. Pamphilus, Apellis magister. A.C. 358-355. Dion.

V. C. 395. A. C. 357. Ol. 105, 4. (L. 7, 11.)

C. Poetelius Libo Visolus (Balbus), M. Fabius Ambustus. Alexandri Pheraei mors. Theopompus et Ephorus historici.

V. C. 396. A. C. 356. Ol. 106, 1. (L. 7, 12.)

M. Popillius Laenas, Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus. Seditio plebis metu belli Tiburtini compressa — Athenienses ducibus Charete, Iphicrate et Timotheo cum sociis bellum gerunt. Alexander M nascitur, quo die Herostratus templum Dianae Ephes. incendit.

V. C. 397. A. C. 355. Ol. 106, 2. (L. 7, 12.)

C. Fabius Ambustus, C. Plautius Proculus. Tarquiniense bellum. C. Sulpicius Peticus Dict. Gallos vincit. C. Poetelius trib. pl. primam fert legem de ambitu. — Bellum Phocense s. sacrum.

V. C. 398. A. C. 354. Ol. 106, 3. (L. 7, 16.)

C. Marcius Rutilus, Cn. Manlius Capit. Imper. II.

V. C. 399. A. C. 353. Ol. 106, 4. (L. 7, 17.)

M. Fabius Ambustus II. M. Popillius Laenas II. C. Martius Rutilus primus dictator e plebe. — Mausolus et Artemisia uxor.

V. C. 400. A. C. 352. Ol. 107, 1. (L. 7, 18.)

C. Sulpicius Peticus III. M. Valerius Publicola.

V. C. 401. A. C. 351. Ol. 107, 2. (L. 7, 18.)

M. Fabius Ambustus III. T. Quinctius Pennus Capitolinus Crispinus. Echion et Therimachus pictores.

V. C.

V. C. 402. A. C. 350. Ol. 107, 3. (L. 7, 19.)
C. Sulpicius Peticus IV. M. Valerius Publicola II.

V. C. 403. A. C. 349. Ol. 107, 4. (L. 7, 21.)
P. Valerius Publicola, C. Marcius Rutilus II.

V. C. 404. A. C. 348. Ol. 108, 1. (L. 7, 22.)
C. Sulpicius Peticus V. T. Quinctius Cincinnatus Capitol., al. *T.* vel *C.* vel *K. Quinctius Pennus.* C Marcius Rutilus primus censor e plebe. — Speusippus succedit Platoni.

V. C. 405. A. C. 347. Ol. 108, 2. (L. 7, 23.)
M. Popillius Laenas III. L. Cornelius Scipio.

V. C. 406. A. C. 346. Ol. 108, 3. (L. 7, 24. 25.)
L. Furius Camillus, Ap. Claudius Crassus. L. Furius Camillus dict. et P. Cornelius Scipio mag. eq. M. Valerii (Corvi) certamen cum Gallo in bello Gallico. Classis Dionysii jun. infestat Italiam inferiorem.

V. C. 407. A. C. 345. Ol. 108, 4. (L. 7, 26. 27.)
M. Valerius Corvus, (XXIII annos natus) *M. Popillius Laenas IV.* Foedus II. cum Poenis ictum. A. C. 345-337. Timoleon floret.

V. C. 408. A. C. 344. Ol. 109, 1. (L. 7, 27.)
T. Manlius Torquatus Imperiosus, C. Plautius Hypsaeus.

V. C. 409. A. C. 343. Ol. 109, 2. (L. 7, 27.)
M. Valerius Corvus II. C. Poetelius Libo Visolus II.

V. C. 410. A. C. 342. Ol. 109, 3. (L. 7, 28.)

M. Fabius Dorso, Ser. Sulpicius Camerinus. A. C 342 - 271. Epicurus. 342 - 293. Menander et Philemon, novae comoediae auctores.

V C. 411. A. C. 341. Ol. 109, 4. (L. 7, 28.)

C. Marcius Rutilus III. T. Manlius Torq. Imper. II.

V. C. 412. A. C. 340. Ol. 110, 1. (L. 7, 28.)

M. Valerius Corvus III. A. Cornelius Cossus Arvina. A C. 340 - 269. bellum Samniticum. Campani Sidicinis auxiliati victique a Samnitibus se dedunt Romanis. — Demades et Hyperides oratores.

V. C. 413. A. C. 339. Ol. 110, 2. (L. 7, 38.)

C. Marcius Rutilus IV. Q. Servilius Ahala III.

V. C. 414. A. C. 338. Ol. 110, 3. (L. 8, 1.)

C. Plautius Hypsaeus II. L. Aemilius Mamercinus. Graeci a Philippo ad Chaeroneam victi. Xenocrates succedit Speusippo.

V. C. 415. A. C. 337. Ol. 110, 4. (L. 8, 3. 24.)

T. Manlius Torquatus Imperiosus III. P. Decius Mus. De anno cf. Cic. ad div. 9, 21, 5. L. Papirius Crassus dict. et L. Papirius Cursor mag. eq. Latini Campanique bello domiti. Decius se devovet et Manlii filius securi percutitur jussu patris. — Alexander Molossus, Epiri rex et frater generque Olympiadis, matris Alexandri M, classem in Italiam adpellit. — Autolycus astron. Callisthenes philos. Clitarchus, Anaximenes et Hecataeus historici. Philippides et Alexis poetae comici. A. C. 337 - 331. Darius III. Codomannus. 337 - 302. Mithradates II.

V. C.

V. C. 416. A. C. 336. Ol. 111, 1. (L. 8, 12.)

Ti. Aemilius Mamercinus, Q. Publilius Philo, qui tres leges fert plebi secundissimas, ut plebiscita omnes Quirites teneant, ut Patres fiant auctores legum ante initum suffragium, utque alter utique ex plebe censor creetur. A. C. 336–324. Alexander M.

V. C. 417. A. C 334. Ol. 111, 2. (L. 8, 13.)

L. Furius Camillus II. C. Maenius. Latium et Campania subacta. Rostra ex Antiatum navibus avulsa. — Pyrrho Scepticus.

V. C. 418. A. C. 334. Ol. 111, 3. (L. 8, 15.)

C. Sulpicius Longus, P. Aelius Paetus. Q. Publilius Philo primus Praetor de plebe.

V. C. 419. A. C. 333. Ol. 111, 4. (L. 8, 16.)

L. Papirius Crassus, K. Duilius. Strato II. et Abdolonymus.

V. C. 420. A. C. 332. Ol. 112, 1. (L. 8, 16.)

M. Valerius Corvus IV. M. Atilius Regulus. Apelles, Protogenes, Pausias, Aristides, Amphion, Asclepiodorus, Arcesilaus, Nicanor, Antiphilus et Nicomachus pictores. Pytheas et Eutymenes in mari Atlantico.

V. C. 421. A. C. 331. Ol. 112, 2. (L. 8, 16.)

T. Veturius Calvinus, Sp. Postumius Albinus. Alexandria condita et metata a Dinochare s. Dinocrate.

V. C. 422. A. C. 330. Ol. 112, 3.

L. Papirius Cursor, C. Poetelius Libo Visolus. Agis II. perit. — Callippus chronol. — Berosus?

V. C.

V. C. 423. A. C. 329. Ol. 112, 4. (L. 8, 17.)

A. Cornelius Cossus Arvina II. Cn. Domitius Calvinus. M. Papirius Crassus dict. et P. Valerius Publicola mag. eq.

V. C. 424. A. C. 328. Ol. 113, 1. (L. 8, 18.)

M. Claudius Marcellus, C. Valerius Potitus Flaccus. Veneficia CLXX matronarum. Cn. Quinctilius dictator clavi figendi causa dictus.

V. C. 425. A C. 327. Ol. 113, 2. (L. 8, 19.)

L. Papirius Crassus II. L. Plautius Venno.

V. C. 426. A. C 326. Ol. 113, 3. (L. 8, 20.)

L. Aemilius Mamercinus Privernas II. C. Plautius Decianus. Hephaestio obit. Heraclides Ponticus. Crates Thebanus.

V. C. 427. A. C. 325. Ol. 113, 4. (L. 8, 22.)

P. Plautius Proculus, P. Cornelius Scapula. Nearchus, Onesicritus et Androsthenes in oceano Indico.

V. C. 428. A. C. 324. Ol. 114, 1. (L. 8, 22.)

L. Cornelius Lentulus, Q. Publilius Philo II. M. Claudius Marcellus dict. et Sp. Postumius mag. eq. Palaepolitanis bellum infertur. — Lysippus, Lysistratus, Sostratus, Silancon et Chares statuarii. Alexander M. et Diogenes moriuntur. A. C. 324 sq. Philippus Arrhidaeus, Roxane et Alexander Pergamenus, Barsine et Hercüles Perdiccas, Eumenes Cardianus, Craterus, Neoptolemus, Antipater, Antigonus, Nicanor, Polysperchon, Lysimachus. 324 - 284. Ptolemaeus Lagi.

V. C. 429. A. C. 323. Ol. 114, 2. (L. 8, 23. 24. 28.)

C. Poetelius Libo Visolus II. L. Papirius Mugillanus. Ob L. Papirii feneratoris foedam libidinem

nem nexi soluti lataque lex, ne quis nisi criminis causa necteretur Alexander Epiri rex perit. Bellum Lamiacum, ab Antipatro Graecisque gestum.

V. C. 430. A. C 322. Ol. 114, 3. (L. 8, 29.)

L. Furius Camillus III. D. Junius Brutus Scaeva L Papirii Cursoris dict. severitas et ira in Q. Fabium Max. Rullianum mag. eq. A C. 322–318. Phocion.

V. C. 431. A. C. 321. Ol. 114, 4. (L. 8, 37.)

C. Sulpicius Longus II. Q. Aemilius Cerretanus.

V. C. 432. A. C. 320. Ol. 115, 1. (Liv. 8, 38.)

Q. Fabius Max. Rullianus, L. Fulvius Curvus. A. Cornelius Arvina dict. et M. Fabius Ambustus mag. eq.

V. C. 433. A. C. 319. Ol. 115, 2. (L. 9, 1 sq.)

Ti. Veturius Calvinus II. Sp. Postumius Albinus II. Furculae Caudinae, — Aristoxenus musicus.

V. C. 434. A. C. 318. Ol. 115, 3. (L. 9, 7.)

Q. Publilius Philo III. L. Papirius Cursor II.

V. C. 435. A. C. 317. Ol. 115, 4. (L. 9, 15.)

L. Papirius Cursor III. (Mugillanus) *Q. Aulius Cerretanus II.* A. C. 317–298. Cassander.

V. C. 436. A. C. 316. Ol. 116, 1. (L. 9, 20.)

M. Foslius Flaccinator, L. Plautius Venno. Aristides, Aristocles, Philoxenus, Nicophanes, Antidotus pictores. A. C. 316–284. Demetrius Phalereus Athenis praefectus.

V. C.

V. C. 437. A. C. 315. Ol. 116, 2. (L. 9, 20.)

C. Junius Bubulcus Brutus, *Q. Aemilius Barbula.* A. C. 315-287. Agathocles, tyrannus Syrac.

V. C. 438. A. C. 314. Ol. 116, 3. (L. 9, 21.)

Sp. Nautius Rutilus, *M. Popillius Laenas.* Euemerus.

V. C. 439. A. C. 313. Ol. 116, 4. (L. 9, 22.)

Q. Publilius Philo IV. L. Papirius Curſor IV.

V. C. 440. A. C. 312. Ol. 117, 1. (L. 9, 24.)

M. Poetelius Libo, *C. Sulpicius Longus III.* Hecataeus Mileſius geogr.

V. C. 441. A. C. 311. Ol. 117, 2. (L. 9, 28.)

L. Papirius Curſor V. C. Junius Bubulcus Brutus II.

V. C. 442. A. C. 310. Ol. 117, 3. (L. 9, 28. 45.)

M. Valerius Maximus, *P. Decius Mus.* Bellum Etruſcum. Ap. Claudius (Caecus) et C. Plautius cenſores. Ap. Claudii via, aqua et invidioſa ſenatus lectio, libertinis in Patres lectis. Appius ſolus cenſor humiles per omnes tribus dividit. Potitii intereunt.

V. C. 443. A. C. 309. Ol. 117, 4. (L. 9, 30.)

C. Junius Bubulcus Brutus III. Q. Aemilius Barbula II. Duumviri navales. Tribuni mil ſeni deni in IV legiones a populo creantur. Tibicines.— A. C. 309-282. Seleucus I. Nicator, rex Babyl., Syriae et Maced.

V. C. 444. A. C. 308. Ol. 118, 1. (L. 9, 33.)

Q. Fabius Max. Rullianus II. C. Marcius Rutilus. L. Papirius Curſor dict. et C. Junius Bubulcus Brutus mag. eq. Etruſci Umbrique devicti.

V. C.

V. C. 445. A. C. 307. Ol. 118, 2. (L. 9, 41.)

Q. Fabius Max. Rullianus III. P. Decius Mus II.

V. C. 446. A. C. 306. Ol. 118, 3. (L. 9, 42.)

Ap. Claudius Coecus, L. Volumnius Flamma Violenſis. Euclides. — Simmias, Diphilus et Doſiadas poetae. Noſſis poetria.

V. C. 447. A. C. 305. Ol. 118, 4. (L. 9, 42.)

P. Cornelius Arvina, Q. Marcius Tremulus. Hic triumphat de Hernicis. Foedus III. cum Poenis ictum.

V. C. 448. A. C. 304. Ol. 119, 1. (L. 9, 44.)

L. Poſtumius Megellus, Ti. Minucius Augurinus et *M. Fulvius Curvus Paetinus.*

V. C. 449. A. C. 303. Ol. 119, 2. (L. 9, 45.)

P. Sulpicius Saverrio, P. Sempronius Sophus, a ſapientia in jure civili cognominatus. Cn. Flavius, e ſcriba factus aedilis curulis, evulgat civile jus; faſtos circa forum in albo proponit, et dedicat aedem Concordiae. Q. Fabius Max. Rullianus et P. Decius Mus cenſores. Ille forenſem turbam conjicit in IV tribus urbanas, inſtituitque, ut Equites Idibus Quintil. transvehantur. Samnitibus pax data, et Aequi prope deleti.

V. C. 450. A. C. 302. Ol. 119, 3. (L. 10, 1.)

L. Genucius Aventinenſis, Ser. Cornelius Lentulus. Mithradates III.

V. C. 451. A. C. 301. Ol. 119, 4. (L. 10, 1 ſq.)

M. Livius Denter, M. Aemilius Paullus. C. Junius Bubulcus dict. et M. Titinius mag. eq. M. Valerius Max. Corvus dict. et M. Aemilius Paullus

mag.

mag. eq. (Q. Fabius Max. Rullianus dict. et P. Sempronius Sophus mag. eq.) Etruria et Aequi rebellant. Cleonymus rex Spart. diripit Tarentum: sed naves ejus a Venetis et Patavinis incenduntur. C. Fabius Pictor aedem Salutis pingit.

V. C. 452. A. C. 300. Ol. 120, 1. (L. 10, 6.)

M. Valerius Corvus V. Q. Apulejus Pansa. Primi pontifices et augures de plebe. Lex Valeria III. de provocatione. — Megasthenes hist. Artemon pictor. Eutychides, Euthycrates, Dahippus, Beda, Timarchus statuarii.

V. C. 453. A C. 299. Ol. 120, 2. (L. 10, 9.)

M. Fulvius Paetinus, T. Manlius Torquatus et M. Valerius Corvus VI. M' Curius Dentatus trib. pl. cogit Patres ante comitia auctores fieri.

V. C. 454. A. C. 298. Ol. 120, 3. (L 10, 11.)

L. Cornelius Scipio, Cn. Fulvius Centumalus. Barba tonderi coepta. Plin 7, 59. A. C. 298 - 293. Philippus II. Antipater I. et Alexander filii Cassandri.

V. C 455. A. C. 297. Ol. 120, 4. (L. 10, 13)

Q. Fabius Max. Rullianus IV. P. Decius Mus III.

V. C. 456. A. C. 296. Ol. 121, 1. (L. 10, 16.)

L. Volumnius Flamma Violensis II. Ap. Claudius Coecus II. Bella cum Samnitibus, Tuscis, Umbris et Gallis gesta.

V. C 457. A. C. 295. Ol. 121, 2. (L. 10, 22 sq.)

Q. Fabius Max. Rullianus V. P. Decius Mus IV. Decius se devovet. A. C. 295 - 272. Pyrrhus II. rex Epiri. v. Vellei. 1, 14.

V. C.

V.C. 458. A.C. 294. Ol. 121, 3. (L. 10, 32.)
L. Postumius Megellus II. M. Atilius Regulus. Samnium et Etruria vastata.

V.C. 459. A.C. 293. Ol. 121, 4. (L. 10, 38.)
L. Papirius Cursor, Sp. Carvilius Maximus. Falisci arma Etruscis jungunt. Samnitium legio sacrata et linteata. Consules triumphant de Samnitibus et Etruscis. P. Cornelius Arvina et C. Marcius Rutilus censores vicesimi sexti. Romani ludos coronati spectant, et palmas dant victoribus. A. C. 293 - 286. Demetrius Poliorcetes.

V.C. 460. A.C. 292. Ol. 122, 1. (Liv. 10, 47.)
Q. Fabius Maximus Gurges, D. Junius Brutus Scaeva. Fabius opera patris, legati, adjutus caedit Samnites et C. Pontium in triumpho ducit. Aesculapius ab Epidauro Romam arcessitur. Brutus vincit Faliscos.

V.C. 461. A.C. 291. Ol. 122, 2.
L. Postumius Megellus III. C. Junius Brutus Bubulcus. Primum solarium Papirii.

V.C. 462. A.C. 290. Ol. 122, 3.
P. Cornelius Rufinus, M'. Curius Dentatus. Hic Samnitibus et Sabinis caesis bis triumphat. Bellum adv. Lucanos. — Posidippus poeta.

V.C. 463. A.C. 289. Ol. 122, 4.
M. Valerius Corvinus VI. Q. Caedicius Noctua.

V.C. 464. A.C. 288. Ol. 123, 1.
Q. Marcius Tremulus II. P. Cornelius Arvina II. Dicaearchus geogr. Strato philos.

V. C. 465. A. C. 287. Ol. 123, 2.

M. Claudius Marcellus, C. Sp.) *Nautius Rutilus.* A. C. 287 - 212. Archimedes.

V. C. 466. A. C. 286. Ol. 123, 3.

M. Valerius Potitus, C. Aelius Paetus Bellum adv. Volſinienſes et Gallos. Plebs ob aes alienum ſecedit in Janiculum, et a Q. Hortenſio dict. reducitur.

V. C. 467. A. C. 285. Ol. 123, 4.

C. Claudius Canina, M. Aemilius Lepidus.

V. C. 468. A. C. 284. Ol. 124, 1.

C. Servilius Tucca, L. Caecilius Metellus. — Lycophron. A. C. 284 - 247. Ptolemaeus II. Philadelphus.

V. C. 469. A. C. 283. Ol. 124, 2.

P. Cornelius Dolabella, Cn. Domitius Calvinus. Etruſci, Boji et Senones caeſi. — Philetaerus conditor regni Pergameni.

V. C. 470. A. C. 282. Ol. 124, 3.

C. Fabricius Luſcinus, Q. Aemilius Papus. Etruria in deditionem venit. A. C. 282 - 262. Antiochus I. Soter.

V. C. 471. A. C. 281. Ol. 124, 4.

L. Aemilius Barbula, Q. Marcius Philippus. A Tarentinis bellum Romanis inlatum Pyrrhusque adcitus. Tecta Romae lateritia pro ſcindulariis. Plin. 16, 10. ſ. 15. — Ptolemaeus Ceraunus. Lyſimachus Thraciae rex occiditur a Seleuco.

V. C. 472. A. C. 280. Ol. 125, 1.

P. Valerius Laevinus, Ti. Coruncanius. — Callimachus, Ariſtophanes Byzant., Philetas Cous; Duris

Duris Samius hist — Ceretrius, Brennus, Belgius, Lutarius, Leonnorius. A C 280 - 207. Chrysippus. 280 - 146. Foedus Aetolicum et Achaicum.

V. C. 473. A. C. 279. Ol. 125, 2.

P. Sulpicius Saverrio II. P. Decius Mus. Foedus IV cum Poenis ictum.

V. C. 473. A. C 279. Ol. 125, 2.

P. Sulpicius Saverrio III. P. Decius Mus. Foedus IV cum Poenis ictum.

V. C. 474. A. C. 278. Ol. 125, 3.

C. Fabricius Luscinus II. Q. Aemilius Papus II. Bella cum Tarentinis, Pyrrho, Etruscis et Samnitibus gesta. Septuaginta. Aristeas?

V. C. 475. A. C. 277. Ol. 125, 4.

P. Cornelius Rufinus II. C. Junius Brutus Bubulcus II. — Antigonus Gonatas. Nicomedes I. Trocmi, Tolistoboji, Tectosages.

V. C. 476. A. C. 276. Ol. 126, 1.

Q. Fabius Max. Gurges II. C. Genucius Clepsina.

V. C. 477. A. C. 275. Ol. 126, 2.

M'. Curius Dentatus II. L. Cornelius Lentulus Caudinus. C. Fabricius Luscinus et Q. Aemilius Papus censores. — Theocritus. Bion. Moschus. A. C. 275 - 195. Eratosthenes.

V. C. 478. A. C. 274. Ol. 126, 3.

M'. Curius Dentatus III. Ser. Cornelius Merenda.

V. C. 479. A. C. 273. Ol. 126, 4.

C. Fabius Dorſo Licinus, C. Claudius Canina II. Caſtra metandi artem Pyrrhus docet Romanos.

V. C. 480. A. C. 272. Ol. 127, 1.

L. Papirius Curſor II. Sp. Carvilius Maximus II. Samnites, Bruttii Lucanique domiti. Tarentum captum. Pyrrhus Argos obpugnans moritur, lapide ictus a muliere. — Zenodotus Timon.

V. C. 481. A. C. 271. Ol. 127, 2.

C. Quinctius Claudus, L. Genucius Clepſina.

V. C. 482. A. C. 270. Ol. 127, 3.

C. Genucius Clepſina II. Cn. Cornelius Blaſio. Antigonus Caryſtius et Melampus medici et phyſ. Cleanthes poeta. Timaeus hiſt. Ariſtarchus Samius, horologiorum inventor. A. C. 270 - 213. Aratus. 270 - 230. Lycon philoſ.

V. C. 483. A. C. 269. Ol. 127, 4.

Q. Ogulnius Gallus, C. Fabius Pictor. Primi numi argentei. Plin. 33, 3, 13. A. C. 269 - 215. Hiero II. regnat Syracuſis. Beroſus?

V. C. 484. A. C. 268. Ol. 128, 1.

Ap. Claudius Craſſus, P. Sempronius Sophus.

V. C. 485. A. C. 267. Ol. 128, 2.

M. Atilius Regulus, L. Julius Libo.

V. C. 486. A. C. 266. Ol. 128, 3.

N. Fabius Pictor, D. Junius Pera. Univerſa Italia perpacata et in IV regiones quaeſtorias diviſa.

V. C.

V.C. 487. A.C. 265. Ol. 128, 4.

Q. Fabius Max. Gurges III. L. Mamilius Vitulus. Volsinii diruti. A.C. 265 - 183. Mithradates IV.

V.C. 488. A.C. 264. Ol. 129, 1.

Ap. Claudius Caudex, M. Fulvius Flaccus. A.C. 264 - 241. bellum Punicum I.

V.C. 489. A.C. 263. Ol. 129, 2.

M'. Valerius Max. Messalla, M. Otacilius Crassus.

V.C. 490. A.C. 262. Ol. 129, 3.

L. Postumius Megellus, Q. Mamilius Vitulus. Solarium a M'. Valerio e Sicilia adlatum. — Auctor marmoris Parii s. Arundeliani. Zeno Cittieus obit. A.C. 262 - 240. Eumenes I. 262 - 247. Antiochus II. Deus.

V.C. 491. A.C. 261. Ol. 129, 4.

L. Valerius Flaccus, T. Otacilius Crassus.

V.C. 492. A.C. 260. Ol. 130, 1.

Cn. Cornelius Scipio Asina, C. Duillius. Navalis victoria ejusque triumphus. Columna rostrata et funale Duillio praelatum tibicine canente. Scipio captivus Poenorum. — Arcesilaus philos. Manetho?

V.C. 493. A.C. 259. Ol. 130, 2.

L. Cornelius Scipio, C. Aquillius Florus. Sardi, Corsi et Hanno a Scipione victi.

V.C. 494. A.C. 258. Ol. 130, 3.

A. Atilius Calatinus, Q. Sulpicius Paterculus. M. Calpurnii trib. mil. virtus A.C. 258 sq. Leonidas II. Agis III. Cleombrotus II.

V. C. 495. A. C. 257. Ol. 130, 4.

C. Atilius Regulus Serranus, Cn. Cornelius Blasio II.

V. C. 496. A. C 256. Ol. 131, 1.

L. Manlius Vulso Longus, Q. Caedicius, et *M. Atilius Regulus II.* qui, victis navali proelio Poenis, in Africam trajicit. — Arsaces I.

V. C. 497. A. C 255. Ol. 131, 2.

Ser. Fulvius Paetinus Nobilior, M. Aemilius Paullus. Naufragium classis Rom. — Regulus ad Bagradam fl. cum ingenti serpente pugnat, et oppida LXXX Africae expugnat; sed a Xanthippo victus capitur. — Theodotus I. regni Bactriani conditor.

V. C. 498. A. C. 254. Ol. 131, 3.

Cn. Cornelius Scipio Asina II. A. Atilius Calat. II.

V. C. 499. A. C. 253. Ol. 131, 4.

Cn. Servilius Caepio, C. Sempronius Blaesus. Naufragia.

V. C 500. A. C. 252. Ol. 132, 1.

C. Aurelius Cotta, P. Servilius Geminus. P. Sempronius Sophus et M'. Valerius Max. Messalla censores A C. 252-182. Philopoemen. — Ctesibius mechan.

V. C 501. A. C. 251. Ol. 132, 2.

L. Caecilius Metellus, C. Furius Pacilus.

V. C. 502. A. C. 250. Ol. 132, 3.

C. Atilius Regulus, L. Manlius Vulso Longus II. Classis iterum paratur a Romanis. L. Metelli victoria ad Panormum M. Regulus a Poenis Romam missus. Ti. Coruncanius primus pontifex max.

max. e plebe creatur, primusque jus civile publice docet s. respondet.

V. C. 503. A. C. 249. Ol. 132, 4.

P. Claudius Pulcer, L. Junius Pullus. Claudius auspiciis contemtis mari male pugnat, et M. Claudium Glyciam, viatorem suum, dictatorem dicit.

V. C. 504. A. C. 248. Ol. 133, 1.

C. Aurelius Cotta II P. Servilius Geminus II. Hamilcar, Carthalonis successor, ex Italia in Siciliam venit. A. C. 248 - 182. Hannibal.

V. C. 505. A. C. 247. Ol. 133, 2.

L. Caecilius Metellus II. N. (M) *Fabius Buteo.* Lilybaei et Drepani obsidio. Victoriae Hamilcaris. A. C. 247 - 227. Seleucus II. Callinicus s. Pogon. 247 - 221. Ptolemaeus III. Euergeta.

V. C. 506. A. C. 246. Ol. 133, 3.

M. Otacilius Crassus II. M. Fabius Licinus.

V. C. 507. A. C. 245. Ol. 133, 4.

M. Fabius Buteo II. C. Atilius Bulbus.

V. C. 508. A. C. 244. Ol. 134, 1.

A. Manlius Torquatus Atticus, C. Sempronius Blaesus II. — Apollonius Pergaeus. — Apollonius Rhodius.

V. C. 509. A. C. 243. Ol. 134, 2.

C. Fundanius Fundulus, C. Sulpicius Gallus. Tiridates.

V. C. 510. A. C. 242. Ol. 134, 3.

C. Lutatius Catulus, A. Postumius Albinus. Lutatius Hannonem ad Aegates vincit Postumium, quia flamen Mart. est, a sacris recedere vetat L.

Caecilius Metellus pont. max. Primus Praetor peregrinus.

V.C. 511. A.C. 241. Ol. 134, 4.

A. Manlius Torquatus Atticus II. Q. Lutatius Cerco. Finis belli Punici I. Sicilia fit prov. Rom. Falifci capti et in planum translati. L. Caecilius Metellus pont. max. Palladium fervat ex incendio aedis Veftae. A. C. 241 - 238. Bellum Africanum Poenorum cum mercenariis, ab Hamilcare confectum. Romani a Poenis poftulant, ut Sardinia decedant et inpenfas in adparatum belli factas folvant.

V.C. 512. A.C. 240. Ol. 135, 1.

C. Claudius Centho, M. Sempronius Tuditanus. Floralia inftituta. Livius Andronicus. — Demetrius II. Ariftides Milefius et Philenus Agrigent. hift. A.C. 240 - 196. Attalus I.

V.C. 513. A.C. 239. Ol. 135, 2.

C. Mamilius Turinus, Q. Valerius Falto. A C. 239 - 168. Ennius. Cf. Gell. 17, 21.

V.C. 514. A.C. 238. Ol. 135, 3.

Ti. Sempronius Gracchus, P. Valerius Falto. Hic Gallos vincit; ille Ligures, deinde Sardos Corfosque: unde Sardi venales.

V.C. 515. A.C. 237. Ol. 135, 4.

L. Cornelius Lentulus Caudinus, Q. Fulvius Flaccus. Bella cum Bojis et Liguribus gefta.

V.C. 516. A.C. 236. Ol. 136, 1.

P. Cornelius Lentulus Caudinus, C. Licinius Varus. Ludi faeculares tertii, ad quos fpectandos Hiero Romam venit. — Cleomenes III. rex Spart.

V.C.

V. C. 517. A. C. 235. Ol. 136, 2.

T. Manlius Torquatus, *C. Atilius Bulbus II.* Janus iterum clausus. v. Liv. 1, 19.

V. C. 518. A. C 234. Ol. 136, 3.

L. Postumius Albinus, Sp. Carvilius Maximus. C. Atilius Bulbus et A. Postumius Albinus censores jurare cives cogunt, se ducturos uxores. A. C. 234 - 149. M. Porcius Cato Censorius. 234 - 206. Cn. Naevius.

V. C. 519. A. C. 233. Ol. 136, 4.

Q. Fabius Max. Verrucosus, *M. Pomponius Matho.* Sardi et Ligures devicti. Hamilcar partem Hispaniae expugnat.

V. C. 520. A. C. 232. Ol. 137, 1.

M. Aemilius Lepidus, M Publicius Malleolus. C. Flaminius trib. pl. agraria lege lata a patre de Rostris detrahitur.

V. C. 521. A. G. 231. Ol. 137, 2.

M. Pomponius Matho II. C. Papirius Maso. Sardinia et Corsica provinciae Rom. Papirius in monte Albano primus triumphat. Primum divortium. v. Gell. 4, 3. 17, 21. Dionys. 2.

V. C. 522. A. C. 230. Ol. 137, 3.

M. Aemilius Barbula, *M. Junius Pera.* Bellum Illyricum. C. et L Coruncanii legati, missi ad Teutam, Illyrici reginam, interficiuntur. A. C. 230 - 221. Antigonus II. Doson.

V. C. 523. A. C. 229. Ol. 137, 4.

L. Postumius Albinus II. Cn. Fulvius Centumalus. Illyriis pax data. Incrementa rei Punicae in Hispania. Ibi Hamilcari succedit Hasdrubal gener.

V. C. 524. A C. 228. Ol. 138, 1.

Sp. Carvilius Maximus II Q. Fabius Max. Verrucosus II Honores Romanis habiti a Graecis. Pactio in Hispania cum Hasdrubale facta, ne Poeni Iberum transirent belli causa.

V. C. 525. A. C. 227. Ol. 138, 2.

P. Valerius Flaccus, M. Atilius Regulus. Quatuor praetores primum creati, et duo missi cum imperio in Siciliam Sardiniamque provincias. A. C. 227 - 224. Seleucus III Ceraunus

V. C. 526. A. C. 226 Ol. 138, 3.

M. Valerius Messalla, L Apustius Fullo, Bellum cum Insubribus et Bojis.

V C. 527 A C. 225. Ol. 138, 4.

L. Aemilius Papus, C Atilius Regulus. Atroces pugnae cum Gallis ad Faesulas et Pisas. Atilius perit: Aemilius triumphat et Britomarum aliosque principes Gallorum accinctos in Capitolium ducit.

V. C. 528. A C. 224. Ol. 139, 1.

T. Manlius Torquatus II. Q. Fulvius Flaccus II. Boji se dedunt — Hero mechan.

V. C. 529. A. C. 223. Ol. 139, 2.

C Flaminius Nepos, P. Furius Philus. Quia ob multa prodigia vitio videntur creati, revocantur: sed non parent senatui, et victis Insubribus Liguribusque invito eo triumphant. A. C. 223 - 188. Antiochus III. Magnus.

V. C 530. A. C. 222. Ol. 139, 3.

M Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio Calvus. Insubres et Gaesatae victi ad Clastidium a Marcello et Britomarus horum rex caesus. Spolia

lia opima et triumphus Marcelli. Infubres dediti. A. C. 222-130. Pacuvius. Ariftarchus Crit.

V. C. 531. A. C. 221. Ol. 139, 4.

P. Cornelius Scipio Afina, M Minucius Rufus. Iftri victi. Hannibal fuccedit Hasdrubali. A. C. 221-204. Ptolemaeus IV. Philopator. 221-179. Philippus III. rex Maced.

V. C. 532. A. C. 220. Ol. 140, 1.

L. Veturius Philo, C. Lutatius Catulus, quibus vitio creatis fubfecti funt *M. Aemilius Lepidus II. M. Valerius Laevinus.* Illyricum bellum a Demetrio Phario renovatum. — Artabanus I. — Q. Fabius Pictor hift.

V. C. 533. A. C. 219. Ol. 140, 2.

M. Livius Salinator, L. Aemilius Paullus. Pineo Illyriorum regi pax datur. Confules poft triumphum accufantur et Livius damnatur. Hannibal Saguntum capit, transitque Pyrenaeos et Alpes. Archagathus artem medicam primus Romae exercet. — Agefipolis III. Lycurgus. Chilo.

V. C. 534. A. C. 218. Ol. 140, 3. (Liv. 21, 6.)

P. Cornelius Scipio, Ti. Sempronius Longus. A. C. 218-201 bellum Punicum II. Proelia ad Ticinum et Trebiam. Cn. Scipio, Hanno et Hasdrubal in Hifpania. — Zoilus.

V. C. 535. A. C. 217. Ol. 140, 4. (Liv 21, 57.-22, 34.)

Cn. Servilius Geminus, C. Flaminius Nepos II. et *M. Atilius Regulus II.* Pugna ad Trafimenum lacum. Q. Fabius Max. Cunctator dict. et M Minucius Rufus mag. eq. Cn et P. Scipiones, Hasdrubal, Maudonius et Indibilis in Hifpania.

V. C.

V. C. 536. A. C. 216. Ol. 141, 1. (L. 22, 35.)

C. Terentius Varro, L. Aemilius Paullus II. Pugna Cannensis. Hannibal Capuae hibernat. Pacuvius Calavius, Vibius Virrius, Decius Magius, Perolla. Servi et capitis rei armantur. M. Claudius Marcellus ad Nolam fugat Hannibalem.

V. C. 537. A. C. 215. Ol. 141, 2. (L. 23, 24.)

Ti. Sempronius Gracchus, L. Postumius Albinus III. eoque mortuo *M. Claudius Marcellus II.* sed mox, ne duo plebeji consules sint, *Q. Fabius Max. Verrucosus Cunctator III.* Hieronymus, Hieronis nepos et successor, occiditur. Marcellus ad Nolam iterum victor. Res in Hispania, Sardinia et Sicilia gestae. Philippus Poenorum socius.

V. C. 538. A. C. 214. Ol. 141, 3. (L. 24, 9.)

Q. Fabius Max. Verrucosus Cunctator IV. M. Claudius Marcellus III. Tertia ad Nolam pugna. Volones duce Ti. Graccho Hannonem vincunt. Syracusae obpugnantur a Marcello. Bellum Philippo infertur.

V. C. 539. A. C. 213. Ol. 141, 4. (L. 24, 43.)

Q. Fabius Max Cunctatoris filius, et *Ti. Sempronius Gracchus II.* Scipiones amicitiam jungunt cum Syphace, et Poeni cum Gala, patre Masinissae.

V. C. 540. A. C. 212. Ol. 142, 1. (L. 25, 2.)

Q. Fulvius Flaccus III. Ap. Claudius Pulcer. Publicanorum fraus, vis et poena. Pueri XVII annis minores conscribuntur. Tarentum proditur Hannibali. Marcii vatis carmina et ludi Apollinares. Capua circumsidetur. Ti Gracchus fraude hospitis perit. M Centenius Penula et Cn. Fulvius Flaccus a Poeno victi. Marcellus expugnat Syracusas, et Archimedes necatur. Scipiones in Hispania pereunt. L. Marcius dux iis subfectus.

V C.

V. C. 541. A. C. 211. Ol. 142, 2. (L. 26, 1.)

Cn. Fulvius Centumalus II. P. Sulpicius Galba Max. Hannibal fruſtra Romam petit. Capua capta et incolae caeſi aut venditi. P Cornelius Scipio anno aetatis XXIV. proconſul creatur in Hiſpaniam.

V. C. 542. A. C. 210. Ol. 142, 3. (L. 26, 22.)

M. Claudius Marcellus IV. M. Valerius Laevinus II. In Sicilia debellatur. Carthago Nova capta a Scipione. Cn. Fulvius Centumalus ad Herdoneam victus. — L. Cincius Alimentus praetor Siciliae IC. et hiſt.

V. C. 543. A. C. 209. Ol. 142, 4. (L. 27, 6.)

Q. Fulvius Flaccus IV. Q. Fabius Max. Verrucoſus V. Primus Curio max ex plebe. C. Valerius flamen Dialis jus priſcum in ſenatum veniendi uſurpat. Aurum viceſimarium promitur. Tarentum proditur Fabio. Hasdrubal a Scipione victus. Edeſco, Mandonius, Indibilis, Maſſiva.

V. C. 544. A. C. 208. Ol. 143, 1. (L. 27, 21.)

M. Claudius Marcellus V. T. Quinctius Criſpinus, qui pereunt. Philippi fortuna varia.

V. C. 545. A. C. 207. Ol. 143, 2. (L. 27, 34.)

C. Claudius Nero, M. Livius Salinator II qui Hasdrubalem ad Metaurum caedunt et triumphant. Coloni maritimi et volones ſcribuntur milites Hannibal in Bruttios repulſus bisque victus a Nerone. — Mago, Hanno et Hasdrubal a Scipione et M. Silaro victi; Philippus, Achaei, Acarnanes, Boeoti et Euboei a P. Sulpicio proc., Attalo et Aetolis. — Primi numi aurei. v. Plin. 33, 3, 13.

V. C. 546. A. C. 206. Ol. 143, 3. (L. 28, 10.)

L. Veturius Philo, Q. Caecilius Metellus Maſiniſſa transit ad Scipionem, qui Poenos ex Hiſpania pellit,

pellit, et ad Syphacem in Africam trajicit. Seditio in caſtris Scipionis, eo aegrotante orta, et ludi funebres ab eo editi. Deditio Mandonii et Indibilis. A. C 206 - 191. Nabis.

V. C 547. A. C. 205. Ol 143, 4. (L. 28, 38.)

P. Cornelius Scipio (Africanus), *P. Licinius Craſſus Dives*, IC. et pont. max. Scipio in Sicilia cum Catone quaeſtore, et C Laelius in Africa. Locri capti Q Pleminii crudelitas. — A. C. 205 - 123. Polybius.

V. C. 548. A. C. 204. Ol. 144, 1. (L. 29, 11.)

M. Cornelius Cethegus, *P. Sempronius Tuditanus*. Philippo pax datur. Mater Idaea a Peſſinunte Romam advecta et excepta a P. Cornelio Scipione Naſica, viro bonorum optimo et ſummo ICto. Syphax, ducta Hasdrubalis filia, ſocietatem init cum Poenis, et Scipio in Africam trajicit. M Cornelius acerbas quaeſtiones habet in Etruria. Lex Cincia de donis et muneribus, a M. Cincio Alimento trib. pl. lata. M Livius Salinator et C. Claudius Nero cenſores ſeveri et discordes. A. C. 204 - 181. Ptolemaeus V. Epiphanes.

V. C. 549. A C. 203. Ol. 144, 2. (L. 30, 1.)

Cn. Servilius Caepio, *C. Servilius Geminus*. Caſtra Syphacis et Hasdrubalis incenſa a Scipione, Laelio et Maſiniſſa. Rex capitur, et Maſiniſſa venenum mittit Sophonisbae. Mago et Hannibal in Africam revocantur. Mors Fabii.

V. C. 550. A. C. 202. Ol. 144, 3. (L. 30, 26.)

M. Servilius Pulex Geminus, *Ti. Claudius Nero*. Hannibal ad Zamam et Vermina vincuntur.

V. C.

V. C. 551. A. C. 201. Ol. 144, 4. (L. 30, 40.)

Cn. Cornelius Lentulus, P. Aelius Paetus IC. Finis belli Punici II. Syphax moritur. Regnum Masinissae ampliatur. Scipionis triumphus et cognomen Africani.

V. C. 552. A. C. 200. Ol. 145, 1. (L. 31, 4.)

P. Sulpicius Galba Max II. C Aurelius Cotta. Bella adv. Philippum, Gallos, Insubres, Ligures et in Hispania Pleuratus, Amynander, Attalus, Dardani, Rhodii, Aetoli et Athenienses Romanorum socii. Philippus Atticam diripit.

V. C. 553. A. C. 199. Ol. 145, 2. (L. 31, 49.)

L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Eadem bella.

V. C. 554. A. C. 198. Ol. 145, 3. (L. 32, 7.)

Sex. Aelius Paetus Catus IC. T. Quinctius Flamininus. Hic, ex quaestore consul factus, terra, et L. Quinctius frater mari bellum adv. Philippum et Graecos, ejus socios gerit. Achaei diu dubii Romanis junguntur opera Aristaeni praetoris. Cato feneratores fugat e Sardinia et sumtus a sociis in cultum praetorum factos minuit tollitve.

V. C. 555. A. C. 197. Ol. 145, 4. (L. 32, 27.)

C. Cornelius Cethegus, Q. Minucius Rufus. Gallia Cispad. subacta. Sex praetores primum creati. Philippus ad Cynoscephalas vincitur a T. Quinctio et pacem petit. Aetoli superbi. Acarnanes Romanis se dedunt. Antiochus bellum molitur adv. Ptolemaeum et Romanos. Attali mors. A. C. 197–158. Eumenes II.

V. C. 556. A. C. 196. Ol. 146, 1. (L. 33, 24.)

L. Furius Purpureo, M. Claudius Marcellus. Boeti Romanis irati. Leges pacis Philippo datae. Grae-

Graeciae libertas Isthmiis ludis a praecone proclamata jussu T. Quinctii. Gallorum clades. Antiochi expeditiones. Triumviri epulones primum fiunt.

V. C. 557. A. C. 195. Ol. 146, 2. (L. 33, 42.)

L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, orator, IC. et hist. Pecuarii damnati. Ver sacrum. Antiochus, Aetoli et Nabis suspecti. Hannibal, severus suses, cives obsendit potentes, et, ne Romanis dedatur, ad Antiochum profugit. Lex Oppia de cultu mulierum abrogatur invito Catone. Egregius hic imperator omnes cis Iberum Hispanos subigit armisque privat; et ex ferrariis argentariisque magna instituit vectigalia. Ti. Quinctius Nabidem ad pacem petendam compellit, et Argivorum libertatem Nemeorum die promulgari jubet.

V. C. 558. A. C. 194. Ol. 146, 3. (L. 34, 42. 54.)

P. Cornelius Scipio Africanus II. Ti. Sempronius Longus. Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus censores. Loca senatoria in ludis Rom. secreta a populo. Galli victi. T. Quinctius per Graeciam Italiamque triumphans invehitur.

V. C. 559. A. C. 193. Ol. 146, 4. (L. 34, 54.)

L. Cornelius Merula, Q. Minucius Thermus. Prima Megalesia; quos ludos primum senatus a populo secretus spectat. Legati Antiochi. Poenorum et Masinissae discordia. Res in Hispaniis et Gallia Cisalp. gestae. Feneratorum fraus et avaritia coercitae.

V. C. 560. A. C. 192. Ol. 147, 1. (L. 35, 10.)

L. Quinctius Flamininus, Cn. Domitius Ahenobarbus. Bellum ab Antiocho, Nabide et Aetolis paratur. Hispani et Galli devicti. — Artaxias I.

V. C.

V.C. 561. A.C. 191. Ol. 147, 2. (L 35, 24.)

P. Cornelius Scipio Nasica, M'. Acilius Glabrio. Philopoemen. Nabis ab Alexameno fraudulenter interficitur. Antiochus, in Graeciam accitus ab Aetolis, opera Thoantis, principis Aetolorum, multos Graecos sibi conciliat, repudiatque Hannibalis consilia: sed victus ab Acilio ad Thermopylas Ephesum transmittit. Philippus, socius Rom., obpugnatione Lamiae absistere jubetur. Aetolorum animi franguntur. Boji, Ligures et Hispani victi. A. C. 191 - 159. Terentius.

V.C. 562. A.C. 190. Ol. 147, 3. (L. 37, 1.)

L. Cornelius Scipio Asiaticus, C. Laelius. P. Scipio Africanus legatus fratris. Aetoli inducias aegre inpetrant. L. Scipio in Asiam transit, et Antiocho ad Magnesiam victo dat pacem.

V.C. 563. A.C. 189. Ol. 147, 4. (L. 37, 47.)

M. Fulvius Servius Nobilior, Cn. Manlius Vulso. Aetolis triste responsum a senatu, et perdomitis pax datur. Decem legati componunt res Asiae. T. Quinctius Flamininus et M. Claudius Marcellus censores. Gallograeci a Manlio devicti. Lacedaemonii a Philopoemene ad muros diruendos, revocandos exsules et leges Lycurgi abrogandas compelluntur.

V.C. 564. A.C. 188. Ol. 148, 1. (L. 38, 35.)

M. Valerius Messalla, C. Livius Salinator. Leges de novis civibus latae, et conditiones pacis cum Antiocho factae. Cn. Manlii inpeditum per Thraciam iter.

V.C. 565. A.C. 187. Ol. 148, 2. (L. 38, 42.)

M. Aemilius Lepidus, C. Flaminius. Cn. Manlius et M. Fulvius opera amicorum inpetrant trium-

 phum.

phum. Scipio Africanus a Petilliis accusatur, et L. Scipio Asiaticus frater damnatur auctore M Catone, et adversante Ti. Sempronio Graccho, inimico et mox genero P. Scipionis. Luxuriae peregrinae origo ab exercitu Manlii Asiatico invecta. Ligures domiti. A. C. 187 – 176. Seleucus IV Philopator.

V. C. 566. A. C. 186. Ol. 148, 3. (L. 39, 6.)

Sp. Postumius Albinus, Q. Marcius Philippus. Quaestio et SC. de Bacchanalibus. Q. Marcius in saltu (Marcio) a Liguribus circumventus. Celtiberi victi. Taurilia Ludi Graeci, athletarum certamen et venatio a M. Fulvio primum data. Ludi L. Scipionis ab artificibus Asiaticis editi.

V. C. 567. A. C. 185. Ol. 148, 4. (L. 39, 23.)

Ap. Claudius Pulcer, M Sempronius Tuditanus. Graecorum et Eumenis querelae de Philippo, qui legatorum Rom sententia graviter obfensus belli consilia agitat. Res in Hispania Liguriaque gestae.

V. C. 568. A. C. 184. Ol. 149, 1. (L. 39, 32.)

C. Claudius Pulcer, L. Porcius Licinus. M. Porcius Cato et L. Valerius Flaccus censores. Legati Rom missi in Graeciam et Demetrius a Philippo patre Romam. P. Cornelius Cethegus, mortuo praetore urbano, utramque juris dictionem accipit. — Plautus obit.

V. C. 569 A. C. 183. Ol. 149, 2. (L. 39, 45.)

M. Claudius Marcellus, Q. Fabius Labeo. Philopoemen, Hannibal et P. Scipio moriuntur. Demetrius et Perseus fratres discordes. Aquileja, Mutina, Parma et Saturnia coloniae. – Pharnaces I. Lycortas.

V. C. 570. A. C. 182. Ol. 149, 3. (L. 39, 56.)

Cn. Baebius Tamphilus, L. Aemilius Paullus. Philippus invisus Macedonibus. Poridis et Theoxe-

nae

nae facinus. Perſeus accuſator fratris. Contentio Poenorum cum Maſiniſſa. Res in Liguria et Hiſpaniis geſtae.

V. C. 571. A. C. 181. Ol. 149, 4. (L. 40, 18.)

P. Cornelius Cethegus, M. Baebius Tamphilus. Demetrius fratris juſſu interficitur. Scripta Numae inventa. Proelia cum Liguribus, Celtiberis, Luſitanis, Corſis et Ilienſibus facta. Prima ſtatua aurata. — A. C. 181 - 147. Ptolemaeus VI. Philometor. 181 - 171. Phraates I. Lex ſumtuaria, a C. Orchio trib. pl. lata.

V. C. 572. A. C. 180. Ol. 150, 1. (L. 40, 35.)

A. Poſtumius Albinus (Luſcus), C. Calpurnius Piſo, et *Q. Fulvius Flaccus*, cujus mater Calpurnium maritum veneno necaſſe credebatur. Quaeſtio de veneficiis. Celtiberi caeſi, et Ligures Apuani in Samnium traducti. Gentius, Illyriorum rex, latrocinii maritimi reus.

V. C. 573. A. C. 179. Ol. 150, 2. (L. 40, 43.)

L. Manlius Acidinus Fulvianus, Q. Fulvius Flaccus, fratres germani. Lex annalis a L. Villio trib. pl. lata. M. Aemilius Lepidus et M. Fulvius Nobilior, cenſores diſcordes, reconciliantur. Ti. Sempronius Gracchus propraetor Celtiberiam ſubigit. Philippo mortuo Perſeus regnum invadit.

V. C. 574. A. C. 178. Ol. 150, 3. (L. 40, 59.)

M. Junius Brutus, A. Manlius Vulſo. Bellum Iſtricum. Ilienſium Balarorumque tumultus in Sardinia. — Jeſus Siracides.

V. C. 575. A. C. 177. Ol. 150, 4. (L. 41, 8.)

C. Claudius Pulcer, Ti. Sempronius Gracchus. Latini, qui Romam commigraverant, in civitates

redire jubentur. Iſtria pacata. Balari, Ilienſes Liguresque victi. — Caecilius Statiüs poeta.

V. C. 576. A. C. 176. Ol. 151, 1. (L. 41, 14.)

Cn. Cornelius Scipio Hiſpallus, *Q. Petillius Spurinus* et *C. Valerius Laevinus*. Latinae inſtauratae. Sardinia a Ti. Sempronio proc. pacata. Cornelius decedit, et Petillius in Liguria ad Leti jugum perit. Galli Liguresque perdomiti. Perſeus inter Dardanos Baſtarnasque certamina miſcet. A C. 176 - 163. Antiochus V. Epiphanes ſ. Epimanes.

V. C. 577. A. C. 175. Ol. 151, 2.

P. Mucius Scaevola, *M. Aemilius Lepidus II.* Perſeus bellum parat. A. C. 175 - 137. Mithridates I.

V. C. 578. A. C. 174. Ol. 151, 3. (L. 41, 21.)

Sp. Poſtumius Albinus Paullulus, *Q. Mucius Scaevola*. Perſeus in Graeciam proficiſcitur, ſolicitatque Poenos et Achaeos. Aetolorum bella inteſtina. In Celtiberia debellatum ab Ap. Claudio. Q. Fulvius Flaccus, qui fratrem ſenatu movet, et A. Poſtumius Albinus cenſores vias ſternendas ſilice in Urbe, glarea extra eam ſubſtruendas marginandasque locant, et faciunt pontes, carceres in Circo, ova cet. A. C. 174 - 128, (al. 147 - 102.) Lucilius.

V. C. 579. A. C. 173. Ol. 151, 4. (L 41, 28.)

L. Poſtumius Albinus, *M. Popillius Laenas*. Inpenſae a ſociis in magiſtratus Rom. faciendae. Corſi Liguresque ſe dedunt.

V. C 580. A. C. 172. Ol. 152, 1. (L. 42, 9.)

C. Popillius Laenas, *P. Aelius Ligur*, ambo de plebe. Eumenes Romanis ſuſpectum facit Perſen, qui in eum percuſſores mittit. Poenorum et Guluſſae contentiones in ſenatu Rom. Adparatus belli adv. Perſea. Primi piſtores Romae, v. Plin. 18, 11, 28.

V. C.

V.C. 581. A.C. 171. Ol. 152, 2. (L. 42, 28.)

P. Licinius Craſſus, C. Caſſius Longinus. Delectus acrior. Legationes et ſocii Rom. Perſeus fruſtra bellum deprecatur, et victoria uti neſcit. Provinciae avare et crudeliter adminiſtratae. — Cotys II.

V.C. 582. A.C. 170. Ol. 152, 3. (L. 43, 4.)

A. Hoſtilius Mancinus, A. Atilius Serranus. Res in Macedonia haud proſpere geſtae.

V.C. 583. A.C. 169. Ol. 152, 4. (L. 43, 11.)

Q. Marcius Philippus II. Cn. Servilius Caepio. C. Claudius Pulcer et Ti. Sempronius Gracchus cenſores, qui delectum edicto adjuvant, ſed ordinem equeſtrem publicanosque obfendunt. Res a Marcio bene geſtae in Macedonia. Lex Voconia teſtamentaria, a Q. Voconio Saxa trib. pl. lata. Gentius et Eumenes ſuſpecti. Rhodiorum ſtulta poſtulatio. A.C. 169–116. Ptolemaeus VII. Euergeta ſ. Phyſcon.

V.C. 584. A.C. 168. Ol. 153, 1. (L. 44, 17.)

L. Aemilius Paullus II. C. Licinius Craſſus. Perſeus Rhodios et Antiochum ſolicitat, et Eumeni, Gentio Gallisque pecuniam promiſſam non ſolvit. L. Anicius praetor Illyricum expugnat et Gentium capit. Eclipſis lunae praedicta a C. Sulpicio Gallo. Perſeus ad Pyduam ab Aemilio victus, et in Samothracia captus. C. Popillius Laenas legatus punit Rhodios, et Antiochum, virga circumſcriptum, a bello Ptolemaeo inferendo abſterret. Libertini in tribum Eſquilinam a cenſoribus conjecti. — Metrodorus philoſ. et pictor.

V.C. 585. A.C. 167. Ol. 153, 2. (L. 45, 16.)

Q. Aelius Paetus, M. Junius Pennus. Rhodiis dubium datur reſponſum. Macedonia et Illyricum provinciae Rom. Triumphus et Aemilii, a Ser. Sulpicio

picio Galba militibusque frustra inpeditus, et Anicii. Oratio Aemilii de sua fortuna. A. C. 167 - 135. Judas, Jonathan et Simon fratres, Maccabaei s. Hasmonaei

V. C. 586. A. C. 166. Ol. 153, 3. (L. 45, 44.)

M. Claudius Marcellus, *C. Sulpicius Gallus*. Prusiae adventus et humilitas. Eumenes Italia excedere jubetur, ferturque lex, ne cui regi Romam venire liceat.

V. C. 587. A. C. 165. Ol. 153, 4.

T. Manlius Torquatus IC. Cn. Octavius. Rhodii deprecantes in societatem Rom. recipiuntur.

V. C. 588. A. C. 164. Ol. 154, 1.

A. Manlius Torquatus, *Q. Cassius Longinus*. Mors Persei. L. Aemilius Paullus et Q Marcius Philippus censores. Hic melius horologium in publico, ille Minervam, Phidiae opus, in aede Fortunae ponit.

V. C. 589. A. C. 163. Ol. 154, 2.

Ti. Sempronius Gracchus II. M. Juventius Thalna, qui prae laetitia moritur. C. Sulpicius Gallus, in Graeciam et Asiam missus, insolenter agit, et civitates aliquot dissociat a foedere Achaico. Legati Rom. concordiam restituunt inter Ptolemaeos fratres, Philometorem et Physconem, opesque regnorum minuere jubentur. A. C. 163 - 161. Antiochus V. Eupator puer, cujus tutor est Lysias.

V. C. 590. A. C. 162. Ol. 154, 3.

P. Cornelius Scipio Nasica Corculum, *C. Marcius Figulus*, *P. Cornelius Lentulus*, *Cn. Domitius Ahenobarbus*. Res in Corsica, Liguria et Lusitania gestae. Ptolemaeo Physconi a fratre Cyprus datur jussu senatus Rom.

V. C.

V. C. 591. A. C. 161. Ol. 154, 4.

M. Valerius Messalla, C. Fannius Strabo. Lex Fannia sumtuaria. SC. de philosophis et rhetoribus Vrbe pellendis. A. C. 161-149. Demetrius I. Soter.

V. C. 592. A. C. 160. Ol. 155, 1.

L. Anicius Gallus, M. Cornelius Cethegus, qui paludes Pomtinas exsiccare coepit. Cn. Tremellio trib. pl., qui M. Aemilii Lepidi pont. max. (qui etiam bis consul fuerat, et proximo anno princeps senatus quintum lectus est) majestatem verbis violaverat, multa dicta. — Nicander poeta.

V. C. 593. A. C. 159. Ol. 155, 2.

Cn. Cornelius Dolabella, M. Fulvius Nobilior. Lex de ambitu lata. P. Cornelius Scipio Nasica Corculum (qui primus clepsydram et sub tecto dedicavit) et M. Popillius Laenas censores tollunt circa forum statuas. Plin. 34, 6, 13.

V. C. 594. A. C. 158. Ol. 155, 3.

M. Aemilius Lepidus, C. Popillius Laenas II. Ptolemaeorum discordia a senatu Rom. iterum sublata. C. Fannius legatus in Dalmatiam et Illyricum missus. M. Fulvius proc. de Eleatibus, Liguriae populo, triumphat. — Hipparchus Nicaeensis mathem. A. C. 158-136. Attalus II. Philadelphus.

V. C. 595. A. C. 157. Ol. 155, 4.

Sex. Julius Caesar, L. Aurelius Orestes. Ariarathes, regno Cappad. ab Oropherne pulsus, sua virtute et Attali opera restituitur. M. Cato in Africam missus propter perpetuas Poenorum cum Masinissa contentiones.

V. C. 596. A. C. 156. Ol. 156, 1.

L. Cornelius Lentulus Lupus, C. Marcius Figulus II. IC. Bellum Dalmaticum. Lex Aelia de comi-

comitiis, et Fusia, ne omnibus diebus fastis legem ferre liceret.

V. C. 597. A. C. 155. Ol. 156, 2.

P. Cornelius Scipio Nasica Corculum II. M. Claudius Marcellus II. Carneades, Diogenes Babyl. et Critolaus philosophi et legati ab Atheniens. Romam missi, et Catone auctore mox dimissi. Prusias Attalo bellum infert et eo abstinet jussu senatus Rom. In eo tractatur causa exsulum Achaicorum. Bella cum Lusitanis, Liguribus et Dalmatis gesta.

V. C. 598. A. C. 154. Ol. 156, 3.

Q. Opimius, L. Postumius Albinus et *M'. Acilius Glabrio.* Ligures victi. Ptolemaeorum et Prusiae Attalique bellum et pax, a Romanis composita. M. Valerius Messalla et C. Cassius Longinus censores. — Pacuvius. A. C. 154 - 124. Mithradates V.

V. C. 599. A. C. 153. Ol 156, 4.

Q. Fulvius Nobilior, T. Annius Luscus, qui primi Cal. Jan. magistratum ineunt Bella in Hispaniis gesta. Bellum Prusiae et Attali Romanorum opera finitum. Lex Scatinia de nefanda Venere? — Nicander poeta et Philo Byzant. mathem.

V. C. 600. A. C. 152. Ol. 157, 1.

M. Claudius Marcellus III. L. Valerius Flaccus. Poenis exercitum grandem cogentibus, bellum suadet M. Cato, adversante P. Scipione Nasica, qui legatus Carthaginem mittitur. Marcellus in Celtiberia Nercobricis, Bellis et Tittis dat inducias, et Cordubam condit. — Crates Mallotes.

V. C. 601. A. C. 151. Ol. 157, 2.

L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus, orator et qui graece historiam scripsit. Masinissa nuntiat, Poenos bellum struere, et decem legati Car-

Carthaginem mittuntur. Celtiberia a Marcello pacata. Bellum a Lucullo Vaccaeis, Caucensibus et Intercatiensibus inlatum. Ser. Sulpicius Galba, propraetor et vir eloquentissimus, XXX Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriathini belli causa exstitit.

V. C. 602. A. C. 150. Ol. 157, 3.

T. Quinctius Flamininus, M'. Acilius Balbus. Bellum Poenorum cum Masinissa. Achaeorum exsules reducti, adnitentibus Polybio et P. Scipione. — Agatharchides. A. C. 150 - 100. Libri Maccab. scripti.

V. C. 603. A. C. 149. Ol 157, 4.

L. Marcius Censorinus, M'. Manilius IC. Bellum Punicum III. Virtus Scipionis. Lex Calpurnia, prima de repetundis, lata a L. Calpurnio Pisone trib. pl., qui etiam annales scripsit et orationes, consulque fuit a. V. 619. et censor 632. Andriscus s. Pseudophilippus Macedoniam occupat.

V. C. 604. A. C. 148. Ol. 158, 1.

Sp. Postumius Albinus, L. Calpurnius Piso Caesonius. Prusias Nicomedi filio insidians hujus jussu occiditur. Masinissa decedit, et P. Scipio Aemilianus inter liberos ejus regnum dividit. P. Scipio Nasica et P. Juventius Thalna adv. Andriscum missi. A. C. 148 - 145. Alexander Balas rex Syriae.

V. C. 605. A. C. 147. Ol. 158, 2.

P. Cornelius Scipio Aemilianus (Africanus Numantinus, adolescens, aedilitatem petens) *C. Livius Drusus Mamilianus IC.* Andriscus a Q. Caecilio Metello Macedonico bis victus ei traditur a Byra Thraciae regulo. Scipio Megara, Nepherim aliasque Carthaginis partes, praeter Byrsam, et castra Hasdrubalis expugnat. Bellum Achaicum et Diaei

molimina Metellus triumphat, et primus aedem ex marmore facit cum porticu.

V. C. 606. A. C. 146. Ol. 158, 3.

Cn. Cornelius Lentulus, L. Mummius Achaicus. Excidium Carthaginis et Corinthi. A. C. 146 - 140. bellum cum Viriatho Lusitanorum duce.

V. C. 607. A. C. 145. Ol. 158, 4.

Q. Fabius Max. Aemilianus, L. Hostilius Mancinus. Panaetius. L Cassius Hemina. A. C. 145-140 et 130 - 125. Demetrius II. Nicator; Antiochus VI. Entheus et tutor ejus Diodotus s. Tryphon.

V. C. 608. A. C 144. Ol. 159, 1.

Ser. Sulpicius Galba, L. Aurelius Cotta.

V C. 609. A. C. 143. Ol. 159, 2.

Ap. Claudius Pulcher, Q. Caecilius Metellus Macedonicus. Appius victis Salassis injussu populi triumphat adsidente in curru filia, Vestali, ne tribunorum aliquis intercedat. Celtiberi et Numantini a Metello fusi. P. Scipio, Mummius et L. Caecilius Metellus in Asiam et Aegyptum missi. Lex Didia sumtuaria. A. C. 143 - 133. Bellum Numantinum.

V. C. 610. A. C. 142. Ol. 159, 3.

L. Caecilius Metellus Calvus, Q. Fabius Max. Servilianus. P. Cornelius Scipio et L. Mummius censores discordes Pseudophilippus alter a Cn. Tremellio Scrofa quaestore caesus cum exercitu. L. Hostilius Tubulus praetor, qui palam pecunias ob res judicandas ceperat, accusatur.

V. C. 611. A. C. 141. Ol. 159, 4.

Q. Pompejus Rufus Bithynicus, Cn. Servilius Caepio. D. Junius Silanus praetorius, qui Macedoniam

doniam provinciam ſpoliaverat, a T. Manlio Torquato patre damnatus. Q. Fabius pacem dat Viriatho.

V.C. 612. A.C. 140. Ol. 160, 1.

C. Laelius Sapiens, *Q. Servilius Caepio*. Hic Viriathum per proditores necandum curat; dux militibus inviſus et paene combuſtus. Q. Pompejus, a Numantinis ſaepius fuſus, pacem cum iis facit, et metu belli liberatus eam factam inficiatur. Lex Memmia de nominibus virorum, reip. cauſa abſentium, inter reos non recipiendis.

V.C. 613. A.C. 139. Ol. 160, 2.

Cn. Calpurnius Piſo, *M. Popillius Laenas*. Peregrinarum religionum cultores et Chaldaei ex Italia pulſi. Lex Gabinia tabellaria. P. Scipio et L. Cotta accuſati.

V.C. 614. A.C. 138. Ol. 160, 3.

P. Cornelius Scipio Naſica Serapio. *D. Junius Brutus* Callaicus. Hic Valentiam condit Popillius ad Numantiam male rem gerit. C Matienus, qui exercitum in Hiſpania deſeruerat, graviter punitur. — Apollodorus Athen. mythogr. Poſidonius Stoicus. Demetrius Scepſius. Caſtor chronogr.

V.C. 615. A.C. 137. Ol. 160, 4.

M. Aemilius Lepidus Porcina, *C. Hoſtilius Mancinus*. Hic malis ominibus profectus et fugatus a Numantinis pacem cum iis facit per Ti. Gracchum. Brutus plurimos Hiſpaniarum populos perdomat et tranſit Oblivionis flumen. Diodotus ſ. Tryphon rex Syriae Lex Caſſia tabellaria. A.C. 137-128. Phraates II.

V.C. 616. A.C. 136. Ol. 161, 1.

L. Furius Philus, *Sex. Atilius Serranus*. Gallaeci a Bruto devicti. M. Aemilius a Pallantinis in

Vac-

Vaccaeis fugatus damnatur. Mancinus Numantinis deditus non recipitur. A C. 130– bellum servile in Sicilia. Fugitivorum duces Eunus et Cleon – L. Attius s. Accius. A. C. 136 – 133. Attalus III. Philometor.

V. C. 617. A. C. 135. Ol. 161, 2.

Ser. Fulvius Flaccus, Q. Calpurnius Piso. Ardyaei domiti. A. C. 135 – 106. Joannes Hyrcanus.

V. C. 618. A. C. 134. Ol. 161, 3.

P. Cornelius Scipio Aemil. II. Africanus, Numantinus, *C. Fulvius Flaccus.* Scipio exercitum Hispanicum, licentia, luxu et ignavia corruptum, ad severam revocat disciplinam. Jugurtha et C. Marius in ejus castris tirocinia ponunt.

V. C. 619. A. C. 133. Ol. 161, 4.

P. Mucius Scaevola, (Pont max., orator et IC. qui primus fundavit jus civile ejusque scientiam in familiam Muciam intulit. *L. Calpurnius Piso Frugi.* (v. ad V C. 603.) Pergamus aut potius bona Attali III. populo Rom. hereditate relicta. Numantia a Scipione capta deletur. Seditio, leges agrariae et mors Ti. Sempronii Gracchi trib. pl. Antiochus VII. Euergetes s. Sidetes Hierosolyma obsidet.

V. C. 620. A. C. 132. Ol. 162, 1.

P. Popillius Laenas, P. Rupilius Lupus. Bellum Asiaticum cum Aristonico. Servi victi et capta Enna.

V. C. 621. A. C. 131. Ol. 162, 2.

P. Licinius Crassus Dives Mucianus, (P. Mucii Scaevolae frater, IC., orator et pont max.) *L. Valerius Flaccus* flamen Mart. Hunc a sacris discedere vetat collega, qui ipse legibus solvitur. Q. Caecilius Metellus Maced. et Q. Pompejus censores de

plebe.

plebe. C. Papirii Carbonis trib. pl. et oratoris contentio cum P. Scipione, lex tabellaria et rogatio de iisdem tribunis pl. reficiendis. P. Rupilius conficit bellum servile et leges dat Siciliae.

V. C. 622. A. C. 130. Ol. 162, 3.

C. Claudius Pulcher, M. Perperna. Crassus ab Aristonico victus perit. C. Atinius Labeo trib. pl. legem fert Atiniam, ut tribuni pl senatores sint, et Metellum censorem saxo Tarpejo praecipitari jubet. Aristonicus a Perperna captus. Antiochus VII. a Phraate victus perit. Ptolemaeus VII. Euergetes Alexandria pulsus.

V. C. 623. A. C. 129. Ol. 162, 4.

C. Sempronius Tuditanus, M'. Aquillius. Ille Japydas debellat, hic conficit reliquias belli Asiatici et fontibus venenum miscet. C. Gracchus, C. Carbo et M. Fulvius Flaccus, triumviri agris dividundis, turbas cient, et P. Scipio Afric., adversarius eorum, in cubiculo suo exanimis reperitur.

V. C. 624. A. C. 128. Ol. 163, 1.

Cn. Octavius, T. Annius Luscus Rufus. A. C. 128 - 124. Artabanus II.

V. C. 625. A. C. 127. Ol. 163, 2.

L. Cassius Longinus Ravilla, L. Cornelius Cinna.

V. C. 626. A. C. 126. Ol. 163, 3.

M. Aemilius Lepidus, L. Aurelius Orestes. Lex Junia, a M. Junio Penna trib. pl. lata de peregrinis Vrbe pellendis. Eam frustra dissuadet C Gracchus, qui quaestor in Sardiniam mittitur.

V. C. 627. A. C. 125. Ol. 163, 4.

M. Plautius Hypsaeus, M. Fulvius Flaccus, qui sociis civitatem Rom. daturus turbas movet Cn. Servi-

Servilii Caepionis et L. Cassii Longini severa censura: et aqua Tepula. Fregellana rebellio a L. Opimio praetore oppressa. — Seleucus V.

V. C. 628. A. C. 124. Ol. 164, 1.

C. Cassius Longinus, C. Sextius Calvinus. A. C. 124 - 63. Mithradates VI. Eupator Magnus.

V. C. 629. A. C. 123. Ol. 164, 2.

Q. Caecilius Metellus Balearicus, *T. Quinctius Flamininus.* Baliares s. Gymnesiae a Metello expugnatae. M. Fulvius proc. triumphat de Salluviis, Liguribus et Vocontiis, annoque proximo de iisdem C. Sextius proc., qui Aquas Sextias condidit. C. Gracchi trib. pl. leges Semproniae. — Alexander II. rex Syriae.

V. C. 630. A. C. 122. Ol. 164, 3.

Cn. Domitius Ahenobarbus, C. Fannius Strabo. C. Gracchi et M. Livii Drusi tribunorum pl. leges. C. Gracchus, M. Fulvius et Q. Rubrius triumviri coloniae Carthaginem deducendae ex lege, a Q. Rubrio trib. pl. lata. Bituitus, Arvernorum rex, et Allobroges a Domitio victi. — L. Coelius Antipater, C. Sempronius Asellio, C. Fannius hist. A. C. 122 - 97. Antiochus VIII. Grypus.

V. C. 631. A. C. 121. Ol. 164, 4.

L. Opimius, (unde vinum Opimianum, quod largius provenit hoc anno) *Q. Fabius Max. Allobrogicus.* Ab hoc Arverni caeduntur et Allobroges; ab illius satellitibus C. Gracchus et M. Fulvius Flaccus necantur. Bituitus captus cum filio Cogentiato.

V. C. 632. A. C. 120. Ol. 165, 1.

P. Manilius, C. Papirius Carbo. (v. ad a. V. 621.) L. Calpurnius Piso Frugi et Q. Caecilius Metellus

tellus Balear censores. P. Decius trib. pl. Opimio diem dicit ob caedem civis Rom. indemnati.

V. C. 633. A. C 119. Ol. 165, 2.

L. Aurelius Cotta, *L. Caecilius Metellus* Dalmaticus. a quo subacti Dalmatae. C Carbo, qui Africano vim adtulisse credebatur, accusatus a L. Licinio Crasso, summo oratore, cantharidis sumtis judicio se subtrahit. C. Marius Arpinas trib. pl. legem fert de ambitu, ut pontes angustiores fiant. et viatorem mittit ad Cottam cos. preheudendum.

V. C. 634. A. C. 118. Ol. 165, 3.

M. Porcius Cato, *Q. Marcius Rex*, et Catone mortuo *Q. Aelius Tubero.* Stoeni a Marcio devicti, et Narbo Marcius colonia. Micipsa mortuo regnum inter se dividunt Adherbal, Hiempsal et Jugurtha.

V. C. 635. A. C. 117. Ol. 165, 4.

L. Caecilius Metellus Diadematus, *Q. Mucius Scaevola* IC. et augur. Jugurtha Hiempsalem necat, pellitque Adherbalem, qui jussu senatus Rom. restituitur.

V. C. 636. A. C. 116. Ol. 166, 1.

C. Licinius Geta, *Q. Fabius Max.* Eburnus. C. Marius de ambitu postulatus. A. C. 116-81. Ptolemaeus VIII. Soter s. Lathurus.

V. C. 637. A. C. 115. Ol. 166, 2.

M. Aemilius Scaurus, (orator et princeps senatus) *M. Caecilius Metellus.* C. Marius praetor. Aemilius triumphat de Carnis et a Placentia ad Parmam viam munit. Idem leges, cibariam et de libertinorum-suffragiis, fert, coercetque P Decium praetorem non adsurgentem. L. Caecilius Metellus Dalmat. et Cn. Domitius Ahenob. censores severi.

V. C.

V. C. 638. A. C. 114. Ol. 166, 3.

M'. Acilius Balbus, C. Porcius Cato. Lusitania a C. Mario pacata. Cato a Scordiscis fusus. Aemilia, Licinia et Marcia Vestales damnatae. A. C. 114 – 95. Antiochus IX Cyzicenus Philopator. 114 – 25. M. Terentius Varro.

V. C. 639. A. C. 113. Ol. 166, 4.

C. Caecilius Metellus Caprarius, *Cn. Papirius Carbo.* A. C. 113 – 100. Cimbri, Teutoni, (a quibus Carbo vincitur) Ambrones et Tigurini.

V. C. 640. A. C. 112. Ol. 167, 1.

M. Livius Drusus, (v. ad a. V. 630.) *L. Calpurnius Piso Caesoninus* Scordisci a T. Didio propraet. et Druso victi. Samaria a Joanne Hyrcano diruta. Adherbal a Jugurtha occisus.

V. C. 641. A. C. 111. Ol. 167, 2.

P. Cornelius Scipio Nasica, Serapionis f., *L. Calpurnius Piso Bestia.* A. C. 111 – 106. bellum Jugurthinum. Charmadas, Clitomachus, Aeschines, Metrodorus, Diodorus philosophi.

V. C. 642. A. C. 110. Ol. 167, 3.

M. Minucius Rufus, Sp. Postumius Albinus. Jugurtha Romae C. Baebium trib. pl. corrumpit occiditque Massivam. Nova pax ignominiosa.

V. C. 643. A. C. 109. Ol. 167, 4.

Q. Caecilius Metellus Numidicus, *M. Junius Silanus.* Ille Jugurtham saepius fugat; hic a Cimbris vincitur. A. C. 109 – 32. Atticus. M. Aemilius Scaurus et M. Livius Drusus censores. Ille collega mortuo abdicat, tribunis carcerem minitantibus. Via Aemilia et pons Mulvius opera ejus.

V. C.

V. C. 644. A. C. 108. Ol. 168, 1.

Ser. Sulpicius Galba orator, *Q. Hortenſius, M. Aurelius Scaurus* orator. Marii inimicitiae cum Metello, et inſidiae Jugurthae ſtructae.

V. C. 645. A. C. 107. Ol. 168, 2.

C. Marius, L. Caſſius Longinus, M. Aemilius Scaurus II. Caſſius a Tigurinis caeſus cum L. Piſone et exercitu. Jugurtha et Bocchus, Maurorum rex, a Mario ſaepius victi. Lex Coelia tabellaria, et Thoria agraria.

V. C. 646. A. C 106. Ol. 168, 3.

C. Atilius Serranus, Q. Servilius Caepio. Hic diripit Toloſam aurumque Toloſanum intervertit. Jugurtha a Boccho traditur Sullae, ſuperbo quaeſtori Marii. Lex Servilia judiciaria, et Acilia de repetundis. — Judas Ariſtobolus. A C. 106 - 88. Ptolemaeus IX. ſ. Alexander I. 106 - 48. Cn. Pompejus M. 106 - 43. M. Tullius Cicero.

V. C. 647. A. C. 105. Ol. 168, 4.

P. Rutilius Rufus orator, IC. et philoſ. *Cn. Manlius Maximus.* Hujus et Caepionis exercitus a Cimbris occidione occiſi. M Scaurus a Boiorige captus et necatus. Imperium Caepioni abrogatum. Servile bellum in Campania a P. Vettio equite Rom. concitatum et a L. Lucullo praetore obpreſſum.

V. C. 648. A. C. 104. Ol. 169, 1.

C. Marius II. C. Flavius Fimbria. Lex Domitia de ſacerdotiis. A. C 104 - 99. bellum ſervile in Sicilia. Salvius ſ. Tryphon et Athenio duces fugitivorum. Sulla Marii legatus Gallos fundit, et Copillum regulum capit. A. C. 104 - 77. Jannaeus Alexander.

V. C. 649. A. C. 103. Ol. 169, 2.

C. Marius III. L. Aurelius Orestes. Cilices piratae a M. Antonio praetore domiti. C. Memmius, T Albutius, M. Junius Silanus et M. Scaurus accusantur. Cimbri a Celtiberis, Thraces a Pisone, et servi a L. Lucullo fusi. Artemidorus geogr.

V. C 650. A. C. 102. Ol. 169, 3.

C. Marius IV. Q Lutatius Catulus. Ad Aquas Sextias primum Ambrones a Mario victi, deinde Teutoni; et captus Teutobodus. Q. Numidicus et C. Caprarius Caecilii Metelli, fratres patrueles, censores. L Appuleji Saturnini tribunatus, leges et contentiones cum Q Metello cens., C. Memmio et Q. Servilio Caepione quaestore urb. Q. Metelli oratio de maritandis ordinibus.

V. C. 651. A. C. 101. Ol. 169, 4.

C. Marius V. M'. Aquillius. Cimbri a Mario et Q. Catulo in campis Raudiis occidione occisi. Fugitivi ab Aquillio victi. Publicius Malleolus, matre necata, primus culeo insutus et in mare praecipitatus est. Appulejus, opera Marii satellitumque ejus, occiso A. Nonio, per vim tribunus pl. fit, et Marius consul, pecunia per tribus divisa.

V. C. 652. A C. 100. Ol. 170, 1.

C. Marius VI. L. Valerius Flaccus. Leges Serviliae C Glaucii praetoris C. Memmius candidatus consulatus occiditur Appuleji tribunatus, leges novae, conspiratio cum C Glaucia, C. Saufejo quaestore perfidoque Mario, et occisio. Exsilium Q Metelli. — Afranius, C. Titius et Sex. Turpilius poetae.

V. C. 653. A. C. 99. Ol. 170, 2.

M. Antonius orator, *A. Postumius Albinus.* Bellum servile a M'. Aquillio confectum. Sex. Titii ... tribu-

tribunatus, leges, contentio cum M. Antonio et exsilium. Q Metelli reditus. P. Furius trib. pl a populo discerptus. A C. 99-44 C. Julius Caesar.

V C. 654. A. C. 98. Ol. 170, 3.

Q. Caecilius Metellus Nepos, T. Didius Vivius. Lex Caecilia Didia de modo legum promulgandarum per trinundinum et de duabus rebus una lege non per saturam ferendis seu conjungendis M'. Aquillius, repetundarum reus, a M. Antonio defenditur. L. Valerius Flaccus et M. Antonius censores. In Asia Q Mucius Scaevola praetor et P. Rutilius Rufus legatus aut pro quaestore (v. ad a. V C 647.) coercent publicanorum injurias. — Artavasdes I.

V. C. 655. A. C 97. Ol. 170, 4.

Cn. Cornelius Lentulus Clodianus, P. Licinius Crassus. Lex Licinia sumtuaria. Anni magni conversio. A. C. 97-93. Seleucus VI. Epiphanes.

V. C. 656. A C. 96. Ol. 171, 1.

Cn. Domitius Ahenobarbus, C. Cassius Longinus. Cyrenarum regnum testamento Ptolemaei Apionis translatum ad Romanos. Celtiberi a T. Didio et virtute Sertorii saepius victi. — Meleager Anthol.

V. C. 657. A. C. 95. Ol. 171, 2.

L. Licinius Crassus IC. et orator, homo luxuriosus, *Q. Mucius Scaevola* IC et Pont. M., collegae in omnibus magistratibus, praeter censuram. Lex Licinia Mucia de civitate sive civibus regundis, ne quis sit pro cive, qui non sit civis; quae praecipua fuit causa belli Italici. C. Norbanus trib. pl. diem dicit Q. Servilio Caepioni. — Antiochus X. Eusebes.

V. C. 658. A. C. 94. Ol. 171, 3.

C. Coelius Caldus, L. Domitius Ahenobarbus. Hispaniae, a T. Didio et P. Crasso pacatae, a X legatis ordinatae.

V. C. 659. A. C. 93. Ol 171, 4.

C. Valerius Flaccus, M. Herennius. Praetura et ludi L Sullae. Censura Cn Domitii Ahenob et L. Licinii Craffi. — Antiochus XI. et Philippi Philadelphi. A. C. 93 - 88. Demetrius III. Eucaerus et Philippus. 93 - 49. Lucretius.

V. C. 660. A. C. 92. Ol. 172, 1.

C. Claudius Pulcher, M. Perperna. Injusta condemnatio et exsilium Rutilii. (v. ad a. V. 654.) Sulla Tigranem expellit Cappadocia. M. Livii Drusi oratoris tribunatus et leges. — Q. Aelius Tubero IC.

V. C. 661. A. C. 91. Ol. 172, 2.

L. Marcius Philippus orator, *Sex. Julius Caesar.* Drusus sociorum patronus domi occisus. A. C. 91 - 88 bellum sociale s. Marsicum et Italicum. — Sadducaei, Pharisaei, Esseni, Synedrium. L. Cornelius Sisenna hist.

V. C. 662. A. C. 90. Ol. 172, 3.

L. Julius Caesar, P. Rutilius Lupus. Hi male res gerunt adv. socios, at bene Marius, Sulla Cn. Pompejus et Ser Sulpicius Ariobarzanes et Nicomedes regnis pulsi a Mithridate. Lex Varia Q. Varii Hybridae trib pl. de majestate; et Julia de civitate cum iis sociis communicanda, qui fundi (huic legi) fierent, i. e. ejus beneficio uti vellent.

V. C. 663. A. C. 89. Ol. 172, 4.

Cn. Pompejus Strabo, Magni pater, *L. Porcius Cato.* Leges Plautiae, M. Plautii Silvani trib. pl., de judiciis cum equitibus et senatu communicandis, et de vi armatis hominibus Lex Plautia Papiria (C. Papirii Carbonis trib. pl.) de civitate sociis danda P. Licinius Craffus et L. Julius Caesar censores socios, novos cives, rejiciunt in novas

S iii postre-

poſtremasque tribus. A. Sempronius Aſellio praetor urb. Romae a feneratoribus, A. Poſtumius Albinus legatus ab exercitu ſuo, et Cato conſul in proelio a C. Marii filio necatur. A. C. 89-62. bellum Mithridaticum.

V. C. 664. A. C. 88. Ol. 173, 1.

L. Cornelius Sulla, Q. Pompejus Rufus. P. Sulpicii Rufi tribunatus, leges (ut exſules revocentur, ut novi cives et libertini distribuantur per tribus, utque bellum Mithrid., Sullae mandatum, Mario decernatur) et mors. Bellum civile inter Marium et Sullam. Hic adverſarios Vrbe pellit, et in Aſiam proficiſcitur. Marius cum filio in Africam venit. Q. Pompejus auctore Cn. Pompejo, et filius ejus, gener Sullae, a Sulpicio occiſus. Mithridates M'. Aquillium omnesque Romanos, in Aſia negotiantes, trucidari jubet. — Sex Pompejus, frater conſulis, Stoicus, IC. et geometra. Scymnus. Philo philoſ. A. C. 88-84. Antiochus XII. Dionyſus.

V. C. 665. A. C. 87. Ol. 173, 2.

Cn. Octavius, L. Cornelius Cinna. Hic per quatuor annos ſaevit in Sullanos, et a collega pulſus in Vrbem redit ſcriptis quatuor exercitibus, quibus ipſe et Marius, ex Africa revocatus, et Q. Sertorius et Cn. Papirius Carbo praeſunt. Cn. Pompejus proc., qui utramque partem foverat, fulmine ictus unco trahitur. Mors Octavii, L. Merulae, Q. Catuli, C. Atilii Serrani, P. Lentuli, C. Caeſaris, M. Baebii, C. Numitorii, M. Antonii et Craſſorum.

V. C. 666. A. C. 86. Ol. 173, 3.

C. Marius VII. L. Cornelius Cinna II. et, Mario mortuo, *L. Valerius Flaccus II* qui in Aſiam miſſus, ut Sullae ſuccederet, a C. Flavio Fimbria legato interficitur. Lex Valeria ab eo lata de aere alieno. Archelaus, a Sulla aliquoties victus,

ſe et claſſem ei tradit. L. Marcius Philippus et M. Perperna cenſores. Athenae a Sulla captae. C. (M.) Marius Gratidianus praetor rem numariam conſtituit. — Metrodorus geogr.

V. C. 667. A. C. 85. Ol. 173, 4.

L. Cornelius Cinna III. Cn. Papirius Carbo. Mithridates a Fimbria victus ac paene captus.

V. C. 668. A. C. 84. Ol. 174, 1.

L. Cornelius Cinna IV. Cn. Papirius Carbo II. Cinna ab exercitu ſuo occiſus. Pax Mithridati a Sulla data. Mors Fimbriae. — L. Cornelius Siſenna. A. C. 84 - 47. Valerius Catullus. 84 - 31. C. Salluſtius Criſpus.

V. C. 669. A. C. 83. Ol. 174, 2.

L. Cornelius Scipio Aſiaticus, *C. Junius Norbanus Flaccus.* Pacis conditiones Sullae et ab eo propoſitae. Norbanus ab eo victus, et captus Scipio. Incendium Capitolii. Cn. Pompejus adoleſcens tres legiones Sullae adducit, fuſisque Bruto, Scipione et Carbone, Imperator ab eo ſalutatur. A. C. 83 - 69. Tigranes II.

V. C. 670. A. C. 82. Ol. 174, 3.

Cn. Papirius Carbo III. C. Marius C. F. juvenis XX annis minor. L. Damaſippus (Brutus) praetor Marii juſſu Q. Scaevolam, L. Domitium, P. Antiſtium, C. Carbonem Arvinam aliosque Sullanos nobilesque cives Romae trucidat. L. Murena, ab Archelao incitatus, Mithridati bellum infert. Mors Carbonis et Marii: Praeneſtini a Sulla occiſi. Sullae crudelitas, proſcriptio, leges, dictatura perpetua et cognomen Fauſti ſ. Felicis.

V. C. 671. A. C. 81. Ol. 174, 4.

M. Tullius Decula, Cn. Cornelius Dolabella. A. Gabinius ad pacem cum Mithridate renovandam miſſus.

missus. Cn. Pompejus res in Africa gerit. — Q. Claudius Quadrigarius, L. Licinius Macer, Valerius Antias historici. Aenesidemus. — Ptolemaeus X. A. C. 81 - 66. Ptolemaeus XI.

V. C. 672. A. C. 80. Ol. 175, 1.

L. Cornel. Sulla Felix II. Q. Caecil. Metellus Pius.

V. C. 673. A. C. 79. Ol. 175, 2.

P. Servilius Isauricus, Ap. Claudius Pulcher. Sulla sponte privatus.

V. C. 674. A. C. 78. Ol. 175, 3.

M. Aemilius Lepidus, Q. Lutatius Catulus. Sullae phthiriasis, mors, exsequiae et sepultura in campo Martio. Lepidus Sullae acta vult rescindi, et cum exercitu Romam venit: sed a Pompejo victus in Sardiniam fugit ibique moritur.

V. C. 675. A. C. 77. Ol. 175, 4.

D. Junius Brutus, Mam. Aemilius Lepidus Livianus. A. C. 77 - 72. bellum Sertorianum. 77-67. bellum piraticum cum Cilicibus. Bella cum Thracibus, Sarmatis, Maedis et Dardanis.

V. C. 676. A. C. 76. Ol. 176, 1.

Cn. Octavius M. F. *C. Scribonius Curio* orator. Res a Cn. Pompejo et Q. Metello adv. Sertorium, Herculejum quaestorem ejus et M. Perpernam; et a L. Murena adv. piratas gestae. Oracula Sibyllina undique conquisita.

V. C. 677. A. C. 75. Ol. 176, 2.

C. Aurelius Cotta, L. Octavius. Curio succedit Ap. Claudio mortuo, et cum Dardanis feliciter pugnat. Turbae propter inopiam annonae. Lex Aurelia consulis, ut tribuni pl. alios quoque magi-

ſtratus capere poſſint. Bithynia Romanis hereditate relicta a Nicomede III, et pars Libyae a Ptolemaeo Apione. Mithridatis bellum III. et foedus cum Sertorio.

V. C. 678. A. C. 74. Ol. 176, 3.

L. Licinius Lucullus, M. Aurelius Cotta. Hic male, ille bene res gerit adv. Mithridatem. M. Antonii praetoris avaritia, imperium totius orae maritimae et mors. Caeſar a piratis captus. C. Verres praetor urb.

V. C. 679. A. C. 73. Ol. 176, 4.

C. Caſſius Varus, M. Terentius Varro Lucullus. Lex frumentaria ab iis lata. Mithridates, ad Cyzicum et Lemnum a Lucullo proc. victus, in Pontum profugit. Dardani a C Curione proc. domiti. Deiotarus, Gallograeciae tetrarches, Mithridatis praefectos caedit. A. C. 73 - 71. bellum Spartacium ſ. gladiatorium et ſervile adv. Spartacum, Crixum, Oenomaum et Publipora geſtum. A. C. 73 - 71. C. Verris praetura Sicula.

V. C. 680. A. C. 72. Ol. 177, 1.

L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus Clodianus. M. Lollius Palicanus trib. pl. Sertorius a M. Perperna, perfido amico, occiſus, et hic a Cn. Pompejo.

V. C. 681. A. C. 71. Ol. 177, 2.

P. Cornelius Lentulus Sura, Cn. Aufidius Oreſtes. M. Craſſus praetor et Cn. Pompejus de fugitivis triumphant. Calaguritanorum pertinacia.

V. C. 682. A. C. 70. Ol. 177, 3.

Cn. Pompejus Magnus, *M. Licinius Craſſus Dives.* Feneratores in Aſia a Lucullo coerciti. Lex a Pompejo lata de tribunicia poteſtate reſtituenda, et

et Aurelia judiciaria a L. Aurelio Cotta praetore, ut judicia ſenatoribus, equitibus ac tribunis aerariis communia eſſent. Machares Mithridatis f. amicus Romanorum. M'. Acilio Glabrione praet. judicium exercente, Cicero accuſat Verrem. L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus Clod. cenſores. — C. Trebatius Teſta, A. Caſcellius, C. Camillus, L. Octavius Balbus, Verrius Flaccus, A Ofilius, Alfenus Varus, Hoſtilius et Aterius ICti, Poſidonius. Geminus. Vitruvius. Cornelius Nepos? A. C. 70-18. Virgilius.

V. C. 683. A. C. 69. Ol. 177, 4.

Q. Hortenſius orator, *Q. Caecilius Metellus* Creticus. Tigranocerta a Lucullo capta. Capitolium a Q. Catulo dedicatum. A. C. 69-58. Phraates III.

V. C. 684. A. C. 68. Ol. 178, 1.

L. Caecilius Metellus, Q. Marcius Vatia Rex. Creta a Q. Metello proc. ſubacta. A. C. 68-64. Antiochus XIII Aſiaticus et Seleucus.

V. C. 685. A. C. 67. Ol. 178, 2.

C. Calpurnius Piſo, M'. Acilius Glabrio. Hic ſucceſſor Lucullo miſſus. Bellum piraticum Cn. Pompejo cum infinita poteſtate mandatum et intra paucos dies confectum. Leges latae: Acilia Calpurnia de ambitu; Gabiniae A. Gabinii trib. pl. de fenere, de uno imperatore adv. praedones creando, utque menſe toto Febr. ſenatus daretur legationibus; Roſcia theatralis L. Roſcii Othonis trib. pl.; Maniliae C. Manilii trib. pl. de libertinorum ſuffragiis, et de bello Mithrid. Pompejo mandando; Cornelia C. Cornelii trib. pl. de edictis perpetuis A. C. 67-35. Hyrcanus et Ariſtobulus fratres, hujusque filii Alexander et Antigonus.

V. C. 686. A. C. 66. Ol. 178, 3.

M'. Aemilius Lepidus, L. Volcatius Tullus. Praetura Ciceronis, L. Catilinae, P. Vatinii, et C. Aquillii Galli IC. et auctoris Aquillianarum formularum de dolo malo, ſtipulatione cet. A. C. 66-62. res a Pompejo in Aſia geſtae adv. Mithridatem et Tigranen, horumque filios Pharnacen et Tigranen. A. C. 66-51. Ptolemaeus XII. Auletes, Cleopatra, Berenice, Archelaus

V. C 687. A. C. 65. Ol. 178, 4.

L. Aurelius Cotta, L. Manlius Torquatus. Q. Lutatius Catulus et M Licinius Craſſus cenſores. Lex Papia C Papii trib. pl de peregrinis Vrbe pellendis Caeſaris aedilitas et munus gladiat. A. C. 65-8. Horatius.

V. C. 688. A. C. 64. Ol. 179, 1.

L. Julius Caeſar, C. Marcius Figulus.

V. C. 689. A. C. 63. Ol. 179, 2.

M. Tullius Cicero, C. Antonius. Conjuratio Catilinaria obpreſſa Hieroſolyma a Pompejo capta. Lex Caecilia de ambitu, et Atia de ſacerdotiis. P. Cornelii Lentuli Spintheris aedilis cur. ludi magnifici et dibapha Tyria. Luculli triumphus et luxus. Mors Mithridatis. Caeſar pont. max Auguſtus naſcitur.

V. C 690. A. C. 62. Ol. 179, 3.

D. Junius Silanus, L. Licinius Muraena. Bellum Mithrid. a Cn. Pompejo confectum; Pontus et Syria provinciae Rom , regnaque Aſiae diviſa. M. Catonis tribunatus et ejus Ciceroniſque contentio cum Q Metello Nepote. Sacra Bonae Deae a P. Clodio polluta C. Antonius proc. Macedoniam prov. avare adminiſtrat: unde biennio poſt damnatur.

V. C.

V. C. 691. A. C. 61. Ol. 179, 4.

M. Pupius Piso Calpurnianus, *M. Valerius Messalla Niger*. Triumphus Pompeji. L. Domitii Ahenobarbi aedilis cur. ludi. C. Octavius et C. Julius Caesar praetores. Q. Tullius Cicero propraetor Asiae. P. Clodius reus, stuprator sororum et quaestor in Sicilia.

V. C. 692. A. C. 60. Ol. 180, 1.

L. Afranius, *Q. Caecilius Metellus Celer*. Conspiratio Caesaris, Pompeji et Crassi. L. Flavii trib. pl. lex agraria. Caesar propraetor Galliae ult.

V. C. 693. A. C. 59. Ol. 180, 2.

C. Julius Caesar, *M. Calpurnius Bibulus*. Leges Juliae, agraria, de provinciis ordinandis et de repetundis. P. Clodius, a P. Fontejo adoptatus, a C. Herennio et Caesare ad plebem traducitur. L. Vettii indicis turbae et mors. P. Vatinii tribunatus et leges de repetundis deque Galliis cum Illyrico in quinquennium Caesari decernendis. Macedonia a C. Octavio bene administrata.

V. C. 694. A. C. 58. Ol. 180, 3.

L. Calpurnius Piso Caesoninus, Caesaris socer, *A. Gabinius*. (v. ad a. V. 685.) P. Clodii Pulchri tribunatus et leges. Exsilium Ciceronis. Praetura L. Domitii Ahenobarbi, C. Memmii Gemelli, L. Flavii, L. Cornelii Lentuli Cruris et P. Nigidii Figuli. M. Aemilii Scauri aedilitas, theatrum et ludi. A. C. 58-49. res a Caesare in Galliis, Germania et Britannia gestae adv. Ariovistum, Orgetorigem, Dumnorigem, Cativolcum, Ambiorigem, Cassivelaunum, Vercingetorigem, Commium al. — Orbilius Pupillus Gramm.

V. C. 695. A. C. 57. Ol. 180, 4.

P. Cornelius Lentulus Spinther, *Q. Caecilius Metellus Nepos*. Ciceronis reditus. Cyprus Ptolemaeo

lemaeo erepta lege Clodia a M. Catone propraet. Pompeji procuratio frumentaria cum imperio infinito. Clodii contentiones cruentae cum tribunis pl., Ciceroni faventibus, T. Annio Milone, P. Sextio, C. Cestilio, M Cispio, T. Fadio Gallo, M'. Curio, Q. Fabricio, C. Messio, A. C. 57. ad 17. p. C. n. T. Livius.

V. C. 696. A. C. 56. Ol. 181, 1.

Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Marcius Philippus. Clodii aedilitas cur. novaque molimina. Reductio Ptolemaei regis Aegyptii, a C. Porcio Catone trib. pl. et senatu inpedita, a P. Lentulo et Pompejo frustra expetita, et ab A Gabinio, quem rex corruperat, perfecta Macedonia a L. Pisone proc et Syria ab A Gabinio proc. male administrata. A. C. 56 - 37. Orodes I.

V. C. 697. A. C. 55. Ol. 181, 2.

Cn. Pompejus Magnus II. M Licinius Crassus Dives II. Leges Pompejae, judiciaria ac de parricidiis; et Trebonia, a C Trebonio Aspro trib pl. lata, ut Pompejo Hispaniae, Crasso Syria Parthicumque bellum in quinquennium, et Caesari Galliae cum Illyrico in aliud quinquennium decernerentur. Pompeji theatrum et ludi. Hispaniae per legatos ejus, L. Afranium et M. Petrejum, administratae.

V. C. 698. A. C. 54 Ol. 181, 3.

L. Domitius Ahenobarbus, Ap. Claudius Pulcher. Praetura Milonis, M Catonis, Cn Domitii Ahenob., P. Servilii Vatiae Isaur et Ser Sulpicii Galbae. Absolutio A Gabinii, P. Vatinii, M Scauri et Cn. Plancii. Tribunatus Q. Mucii Scaevolae. Expeditio Parthica malis ominibus, intercedente C. Atejo Capitone trib. pl. et infeliciter suscepta a M. Crasso.

V. C.

V. C. 699. A. C. 53. Ol. 181, 4.

Cn. Domitius Calvinus, M. Valerius Messalla. M. Crassus in bello Parthico perit Clodius a Milone interficitur. Q. Pompejus Rufus trib. pl. rogatione lata, ut Cn Pompejus dictator diceretur, in carcerem conjicitur a senatu.

V. C 700. A C. 52. Ol. 182, 1.

Cn. Pompejus Magnus III. solus, a quo mense Sextili collega adsciscitur socer *Q. Caecilius Metellus Pius Scipio.* Milonis exsilium. Leges Pompejae de ambitu, de vi, de provinciis; et Caecilia de censura restituenda, quae sublata erat lege Clodia. Parthi victi a C. Cassio, quaestore M. Crassi. A. C. 52-15. Propertius.

V. C. 701. A. C. 51. Ol. 182, 2.

M. Claudius Marcellus, Ser Sulpicius Rufus, summus IC. et orator. M. Tullius Cicero proc Ciliciae et Cypri. M. Calpurnius Bibulus proc Syriae. Q. Minucius Thermus propr. Asiae P. Attius Varus propr Africae. A. C. 51-48. Ptolemaeus XIII. Dionysus.

V. C. 702. A. C. 50. Ol. 182, 3.

L. Aemilius Paullus, C. Claudius Marcellus. Ap. Claudius Pulcher et L. Calpurnius Piso Caeson. censores ultimi, populi suffragiis creati. C. Sallustius hist. senatu motus. M Caelius Rufus et M. Octavius aediles cur. C. Titius, C. Curtius, M. Cato II. et M. Livius Drusus praetores. Tribunatus C. Scribonii Curionis, a Caesare corrupti, et lex viria et alimentaria. — Conon.

V. C 703. A. C. 49. Ol. 182, 4.

C. Claudius Marcellus, L. Cornelius Lentulus Crus. SCtum de exercitu a Caesare dimittendo,

et

et de Galliis L. Domitio Ahenob. ac M. Confidio Noniano tradendis. Bellum civile inter Caesarem et Pompejum. T. Labienus Caesarem deserit. L. Afranius et M. Petrejus ad Ilerdam victi. Caesaris dictatura ac leges Juliae. M. Aemilius Lepidus praetor urb. et Urbi praefectus. — M. Manilius. A. C. 49 - 17. Tibullus.

V. C. 704. A. C. 48. Ol. 183, 1.

C. Julius Caesar II. P. Servilius Vatia Isauricus. M. Caelii Rufi, praet. novarumque tabularum auctoris, et Milonis molimina ac mors. Pugna Pharsalica et mors Cn. Pompeji. Bellum Alexandrinum, et bibliothecae Alexandr. conflagratio. Honores in Caesarem collati. A. C. 48 - 30. Ptolemaeus XIV. Puer et Cleopatra.

V. C. 705. A. C. 47. Ol. 183, 2.

C. Julius Caesar Dictator II. qui *M. Antonium* mag. eq. dixit, et in paucos dies consules fecit *Q. Fufium Calenum* et *P. Vatinium.* Praetura C. Sallustii. Tribunatus turbulentus P. Cornelii Dolabellae, L. Trebellii et C. Asinii Pollionis. Cura Vrbis M. Antonio mandata. Bellum Africanum. — C. Trebatius Testa IC. et trib. pl.

V. C. 706. A. C. 46. Ol. 183, 3.

C. Julius Caesar III. et Dict. III. *M. Aemilius Lepidus* cos. et mag. eq. Pugna ad Thapsum. Mors Afranii, Petreji, Fausti Sullae, Q. Scipionis, M. Catonis Uticensis et Jubae. Caesaris novi honores, triumphi quatuor, spectacula, instituta, leges et fasti. Bellum Hispaniense. Praetores decem. Praetura M. Junii Bruti Caepionis et D. Junii Bruti Albini. — D. Laberius et Publius Syrus.

V. C. 707. A. C. 45. Ol. 183, 4.

C. Julius Caesar IV. et Dict. IV. *M. Aemilius Lepidus II.* et mag. eq., nisi potius Caesar solus fuit

fuit consul, et suffecti deinde *Q. Fabius Max.*, *C. Trebonius*, et *C. Caninius Rebilus*. Pugna Mundensis. Mors Cn. Pompeji, T Labieni et P. Vari Fuga Sex. Pompeji. Praetores XIV. Caesaris triumphus, superbia, dictatura perpetua aliique honores summi ac divini.

V. C. 708 A. C. 44. Ol. 184, 1.

C. Julius Caesar V. et Dict V *M. Antonius*, *P. Cornelius Dolabella*. Magistri equitum *M. Aemilius Lepidus* et *C. Octavius*. Praetores XVI. et aediles VI. Magistratus in plures annos a Caesare ordinati. Caesaris opera, vasta consilia. arrogantia, caedes, sepultura, testamentum. M Antonii et C. Octavii molimina, artes et discordia. Sex. Pompeji varia fortuna et reconciliatio cum senatu. M. Brutus et C. Cassius in Macedoniam Syriamque abeunt.

V. C. 709. A. C. 43. Ol. 184, 2.

C. Vibius Pansa, *A. Hirtius*; *C. Julius Caesar Octavianus*, *Q. Pedius*, *P. Ventidius*, *C Carrinas*. Dolabella et Antonius hostes judicati. Bellum Mutinense. Mors Hirtii et Pansae. Triumviratus et proscriptiones Octaviani, Antonii et Lepidi. Mors Ciceronis aliorumque. M. Brutus, C. Cassius et D. Brutus lege Pedia damnati absentes. — Sosigenes A. Sabinus Gratius. Corn. Severus. C. Pedo Albinovanus. A. C. 43. ad 17. p. C. n. Ovidius.

V. C. 710. A. C. 42. Ol. 184, 3.

L. Munacius Plancus, *M. Aemilius Lepidus II.* Sicilia a Sex. Pompejo occupata. Divini honores Caesari, Divi filio, decreti. Proelium Philippense et mors C. Cassii, M. Bruti et Q. Hortensii. — Fundanius. P. Nigidius Figulus obit.

V. C.

V. C. 711. A. C. 41. Ol. 184, 4.

L. Antonius, P. Servilius Vatia Isauricus. Agri proscriptorum praemiaque divisa veteranis tumultuantibus, aut promissa tantum. et data demum a. V. 722. L. Antonii et Fulviae conspiratio Bellum Perusinum. M. Antonii et Cleopatrae amores. Ti. Claudius Nero praetor, pater Tiberii Imp. — T. Valgius Rufus. L. Varius. Plotius Tucca. M. Annaeus Seneca.

V. C. 712. A. C. 40. Ol. 185, 1.

Cn. Domitius Calvinus II. C. Asinius Pollio, (summus ora or, hist et poeta, qui et primus bibliothecam publ. exstruxit · *L. Cornelius Balbus* et *P. Canidius Crassus.* Trucidatio Perusinorum urbisque incendium. Syria a Parthis duce T. Labieno, et Italia a Sex. Pompejo vastatur. M. Antonius cum Sex. Pompejo bellum movet adv. Caesarem; sed opera L. Cocceji Nervae, Asinii Pollionis et Maecenatis pax Brundisina componitur firmaturque nuptiis Octaviae. Imperium Rom. inter triumviros iterum dividitur. Q. Salvidieni conjuratio et mors. Lex Falcidia C. Falcidii trib. pl. testamentaria de legatis. M. Vipsanii Agrippae praetura urb. et ludi.

V. C. 713. A. C. 39. Ol. 185, 2.

L. Marcius Censorinus, C. Calvisius Sabinus. Consules in VIII annos, et plures in annum designati. Pax Puteolana fit cum Sex. Pompejo, plebe ob famem saeviente, et inpunitas datur proscriptis. Cn. Domitius de Cerretanis, et Pollio de Parthinis triumphat. A. C. 39 - 36. P. Ventidius Bassus, M. Antonii legatus, homo mirae fortunae, Parthos et Labienum devincit, primusque triumphat de Parthis. Res prospere ab Agrippa propr. in Aquitania gestae.

V. C.

V. C. 714. A. C. 38. Ol. 185, 3.

Ap. Claudius Pulcher, C. Norbanus Flaccus. Praetores LXVII. Triumviri reip. constituendae in alterum quinquennium. Aradii et Judaei a C. Sosio, Antonii legato, domiti. A. C. 38 - 35. bellum Siculum cum Sex. Pompejo, ab Agrippa confectum. Sex. Pompeji Menae s. Menodori fraudulenta molimina. A. C. 38 - 3. Herodes M.

V. C. 715. A. C. 37. Ol. 185, 4.

M. Vipsanius Agrippa, L. Caninius Gallus, T. Statilius Taurus. Portus Julius ab Agrippa factus. Amicitia Caesaris et Antonii restituta ab Octavia. — Deiotarus II. Polemo I. A. C. 37 - 4. p. C. Phraates IV.

V. C. 716. A. C. 36. Ol. 186, 1.

L. Gellius Publicola, M. Coccejus Nerva, L. Munacius Plancus II. P. Sulpicius Quirinus. Agrippa, devictis Sex. Pompejo praefectisque ejus, Demochare et Apollophane, corona aurea rostrata donatur. Cn. Domitius triumphat de Hispanis, a quibus aurum accepit coronarium. Honores Caesari et Agrippae decreti. Lepidus, Caesari infestus et a legionibus corruptis desertus, honores amittit praeter pontificatum max. Res ab Antonio adv. Parthos, et a P. Canidio Crasso, ejus legato, in Armenia, Iberia et Albania gestae.

V. C. 717. A. C. 35. Ol. 186, 2.

L. Cornificius, Sex. Pompejus Sex. F. Sex. Pompejus profugus, reparatio in Asia bello, ab Antonii legatis, C. Furnio et M. Titio, occiditur. Japydae, Dalmatae et Pannonii a Caesare subacti.

V. C. 718. A. C. 34. Ol. 186, 3.

L. Scribonius Libo, M. Antonius II. L. Sempronius Atratinus, Paul. Aemilius Lepidus, C.

Memmius, M. Herennius. Salaſſi a M. Valerio Meſſalla domiti. Antonius Artavasden dolo capit et Armeniam dat filio ſuo ex Cleopatra ſuſcepto.

V. C. 719. A. C. 33. Ol. 186, 4.

C. Julius Caeſar Octavianus II. L. Volcatius Tullus; P. Autronius Paetus, L. Flavius, C. Fontejus Capito, (ad unguem factus homo) *M'. Acilius Aviola, L. Vinucius, L. Laronius.* Agrippae aedilitas, opera publica, ludi. Mathematici ab eo pulſi Vrbe. Dalmatae a T. Statilio Tauro ſubacti. Porticus Octaviae et bibliotheca in ea.

V. C. 720. A. C. 32. Ol. 187, 1.

Cn. Domitius Ahenob., C. Soſius; L. Cornelius, N. Valerius. Caeſar et Antonius bellum parant. Octaviae repudium. Conſules ad Antonium abeunt, L. Plancus et M. Titius ad Caeſarem, cui teſtamentum Antonii produnt.

V. C. 721. A. C. 31. Ol. 187, 2.

C. Julius Caeſar Octav. III. M. Valerius Meſſalla Corvinus orator; *M. Titius, Cn. Pompejus.* Proelium navale ad Actium ludique Actiaci. Agrippa vexillo caeruleo donatus. C. Cilnius Maecenas eq. Rom., Vrbi Italiaeque praefectus.

V. C. 722. A. C. 30. Ol. 187, 3.

C. Julius Caeſar Octav. IV. M. Licinius Craſſus; C. Antiſtius Vetus, M. Tullius Cicero, oratoris f., et *L. Saenius Balbinus.* Mors Antonii et Cleopatrae. Caeſar Aegypto in provinciae formam redactae Cn. Cornelium Gallum equitem dat praefectum Auguſtalem. Legati Phraatis, Tiridates ab eo pulſus et Herodes ad Caeſarem veniunt. P. Canidius, Caſſius Parmenſis aliique occiſi. M. Lepidus juvenis, bellum in Italia moliens, a Maecenate necatur. Novi honores Caeſari hoc et proximo

anno

anno decreti. — Diodorus Sic. — Apollonius Sophiſta Lexicogr. — Parthenius. A. Cornelius Celſus. Didymus. Hyginus, Aretas.

V. C. 723. A. C. 29. Ol 187, 4.

C. Julius Caeſar Octav. V. Sex. Appulejus; Potitus Valerius Meſſalla, C. Furnius, C. Cluvius. Triumphi Caeſaris. Janus tertium clauſus. Conſultatio Caeſaris cum Agrippa et Maecenate habita de imperio deponendo. Daci, Baſtarnae, Moeſi, Getae Thracesque a M. Licinio Craſſo, Hiſpani a T. Statilio Tauro, et Treviri a Nonio Gallo ſubacti.

V. C. 724. A. C. 28. Ol. 188, 1.

C. Julius Caeſar Octav. VI. M. Vipſanius Agrippa II. Apollinis in Palatio templum cum bibliotheca dedicatum. Ludi Actiaci quinquennales gymnicique. Cenſus actus a Caeſare et Agrippa. Senatus purgatus ſuppletusque, et cenſus ſenatorum ampliatus. Praetores X. et cura aerarii binis Praetoriis mandata.

V. C. 725. A. C. 27. Ol. 188, 2.

C. Julius Caeſar Octav. VII. M. Vipſanius Agrippa III. Caeſar ſententia L. Munacii Planci *Auguſtus* adpellatus. Ejus ſimilata oratio de imperio deponendo. Vota decennalia. Diviſio provinciarum et fiſcus. Auguſti iter in Gallias Hiſpaniasque ſusceptum, et cenſus Galliarum actus. M. Valerius Meſſalla Aquitaniam in provinciae formam redigit et triumphat. Sex. Pacuvius trib. pl.

V. C. 726. A. C. 26. Ol. 188, 3.

C. Julius Caeſar Octav. Auguſtus VIII. T. Statilius Taurus II. Egnatius et M. Lollius praetores. Scelera, infamia et mors Corn. Galli. (v. ad a. V. 722.) M. Meſſalla primus praef. Vrbi. Sex. Apulejus ex Hiſpania triumphat. M. Egnatii Rufi

praet arrogantia. Septa Julia exornat Agrippa. — Aemilius Macer poeta.

V. C. 727. A. C. 25. Ol. 188, 4.

C. Julius Caesar Octav. Augustus IX. M. Junius Silanus. Ob Cantabrorum rebellionem Augustus Tarraconem secedit. Salassi ab A. Terentio Varrone Muraena; Cantabri a C. Antistio Vetere; Astures a T. Carisio; Celtae a M. Vinucio subacti. Augusti tropaeum in Alpibus, et titulus *Imperatoris*. Amynta mortuo Galatia cum Lycaonia in provinciae formam redacta. Templum Neptuni, Argonautarum porticus, diribitorium, Thermae et Pantheon, opera Agrippae.

V. C. 728. A. C. 24. Ol. 189, 1.

C. Julius Caesar Octav. Aug. X. C. Norbanus Flaccus. Janus iterum clausus, Augusto ex Hispania reduce. Senatus jurat in acta Augusti, isque legibus solvitur. Cantabri et Astures a L. Aemilio (L. Aelio Lamia) domiti. M. Lollius primus Gallograeciam obtinet. Infausta expeditio Aelii Galli, praefecti Aug. Aegypti, in Arabiam felicem. M. Claudius Marcellus, Octaviae f. et gener Augusti, aedilis cur. Ti. Claudius Nero quaestor.

V. C. 729. A. C. 23. Ol. 189, 2.

C. Julius Caesar Octav. Aug. XI, A. Terentius Varro Muraena; L. Sestius, Cn. Calpurnius Piso. Tribunicia potestas Augusti, repudiata dictatura. Augustus e gravi morbo convalescens opera Antonii Musae. Mors Marcelli. Tiridates et legati Phraatis Romam veniunt, et filius Phraatis, obses, ea lege remittitur patri, ut captivi signaque militaria Rom. reddat. Agrippa, in Syriam missus, Mitylenen secedit.

V. C

V. C. 730. A. C. 22. Ol. 189, 3.

M. Claudius Marcellus Aeserninus II. L. Aruntius. Paul. Aemilius Lepidus et L. Munacius Plancus censores. Conjuratio L. Licinii Varronis Muraenae et Fannii Caepionis. Cantabri et Astures a C. Furnio, et Aethiopes, duce regina, Candace, Aegyptum vastantes, ab ejus praefecto, C. Petronio, devicti. Augustus in Siciliam proficiscitur.

V. C. 731. A. C. 21. Ol. 189, 4.

M. Lollius, Q. Aemilius Lepidus. Agrippa fit gener Augusti et praef. Vrbi. Augustus in Graeciam et Samum trajicit.

V. C. 732. A. C. 20. Ol. 190, 1.

M. Apulejus, P. Silius Nerva. Augustus res ordinat in Asia, Bithynia et Syria, ubi a Phraate recipit signa, captivos et spolia, Crassi et Antonii cladibus amissa, et Indorum legati eum Antiochiae adeunt. Viae a praetoriis muniendae et milliarium aureum. Occiso Artaxia, (Artabaze, Artavasde) Tigranes Armeniis ab Augusto rex datus et deductus in regnum a Tib. Nerone. Garamantes a L. Corn. Balbo devicti.

V. C. 733. A. C. 19. Ol. 190, 2.

C. Sentius Saturninus, Q. Lucretius Vespillo; M. Vinucius, Vipsanius Agrippa. Morum praefectura aliique honores redeunti ex Syria Augusto decreti. Ab Agrippa pacatur Gallia et Cantabri domantur. — Hillel et Schamai.

V. C. 734. A. C. 18. Ol. 190, 3.

P. Cornelius Lentulus Marcellinus, Cn. Cornelius Lentulus. Tribunitia potestas ab Augusto in quinquennium suscepta, Agrippa adscito collega; et senatus ab iisdem purgatus. Conjuratio M. Egnatii

 Rufi.

Rufi. Germani a M. Lollio victi. — Bathyllus et Pylades.

V. C. 735. A. C. 17. Ol 190, 4.

C. Furnius, C. Junius Silanus. Ludi ſaeculares quintum acti. Lucius Agrippae natus adoptatusque cum Cajo fratre ab Auguſto: Lex Julia de adulteriis.

V. C. 736. A. C. 16. Ol 191, 1.

L. Domitius Ahenobarbus, P. Cornelius Scipio, L. Tarius Rufus. Ob cladem M Lollii, a Germanis acceptum, Auguſtus hoc et proximo anno in Gallia, Hiſpania et Germania res conſtituit. T. Statilius Taurus praef. Vrbi. Ludi quinquennales ab Agrippa editi. Praetura urb. Tiberii et Druſi fratrum. Pannonii et Norici a P Silio Nerva, Dentheletae et Scordiſci a Claudio Marcello victi. A. C. 16 – 19. p. C. n C Caeſar Germanicus.

V. C. 737. A. C. 15. Ol. 191, 2.

M. Livius Druſus Libo, L. Calpurnius Piſo. Rhaeti et Vindelici a Tiberio et Druſo, Auguſti privignis, domiti.

V. C. 738. A. C. 14 Ol. 191, 3.

M. Licinius Craſſus, Cn. Cornelius Lentulus. Agrippa Aſiae, Ponti et Judaeae res ordinat, et Bosporum, a Scribonio quodam occupatum, dat Polemoni.

V. C. 739. A. C. 13. Ol. 191, 4.

Tiberius Claudius Nero, P. Quinctilius Varus. Ludi votivi Auguſto Romam reverſo facti. Theatrum Corn. Balbi dedicatur, et ab Auguſto theatrum Marcelli. Mortuo M. Lepido, Auguſtus pontificatum max. ſuscipit. Idem tribuniciam poteſtatem ſibi et Agrippae in aliud quinquennium prorogat. Pannonii ſolo Agrippae adventu coerciti.

V. C.

V. C. 740. A. C. 12. Ol. 192, 1.

M. Valerius Messalla Barbatus, *P. Sulpicius Quirinus*, *C. Valgius Rufus* poeta, *C. Caninius Rebilus*. Agrippa mortuo Tiberius fit gener Augusti, et Pannoniis subactis primus honoratur ornamentis triumphalibus. Eadem dantur et L. Calpurnio Pisoni, devictis Bessis, et L. Domitio Ahenob., Imp. Neronis avo, qui longius, quam quisquam priorum, victor in Germaniam penetravit. Drusus Sygambros, Usipetas, Tencteros et Chamavos domat; componit tumultum, ob censum in Gallia exortum, et aram Augusto dedicat Lugdunensem ad confluentes Araris et Rhodani.

V. C. 741. A. C. 11. Ol. 192, 2.

Q. Aelius Tubero, *Paullus Fabius Maximus*. M. Valerius Messalla Corvinus primus curator aquarum. Drusi praetura urb. et nova expeditio in Germaniam. Fossae Drusianae. Dalmatia et Pannonia a Tiberio expugnatae. Mors Octaviae.

V. C. 742. A. C. 10. Ol. 192, 3.

Julus Antonius, *Q. Fabius Max. Africanus* Augustus Flamen Dialis. Getae, Daci et Dalmatae a Tiberio, Catti aliique Germanorum populi a Druso devicti. Natalis Augusti et Augustalia celebrantur.

V. C 743. A. C. 9. Ol. 192, 4.

Nero Claudius DRUSUS, *T. Quinctius Crispinus*. Drusi extrema expeditio in Germaniam, mors et honores mortuo collati, nomen *Germanici* ipsi filiisque ejus decretum cet. Ovatio Tiberii.

V. C. 744. A C. 8. Ol. 193, 1.

C Marcius Censorinus, *C. Asinius Gallus*. Exercitus ab Augusto in Galliam ductus. Tiberii expeditio in Germaniam, cognomen Imperatoris al-

terque triumphus. Pomoerium prolatum. Pannonii a Sex. Apulejo victi. P. Quinctilius Varus Syriam avare adminiſtrat. Mors Horatii et Maecenatis.

V.C. 745 A.C. 7. Ol. 193, 2.

Tiberius Claudius Nero II. Cn. Calpurnius Piſo II. Tiberius in Germaniam redit. Eadem provincia a C Sentio Saturnino per plures annos adminiſtrata Vrbis regiones XIV et vicorum magiſtri Ludi votivi poſt reditum Auguſti a C. Caeſare editi. — Dionyſius Halic. ſcribit hiſtoriam. — M. Verrius Flaccus.

V.C. 746. A.C. 6. Ol. 193, 3.

D. Laelius Balbus, C. Antiſtius Vetus; L. Manilius, Q. Nonius Aſprenas Torquatus. Tiberius tribuniciae poteſtatis in quinquennium fit conſors, et Rhodum ſecedit. — Dionyſius Periegeta. Nicolaus Damaſc. — Trogus Pompejus.

V.C. 747. A.C. 5. Ol. 193, 4.

Auguſtus XII. L. Cornelius Sulla. C. Caeſar in forum deductus, *princeps juventutis* adpellatus ornatusque ſacerdotio.

V.C. 748. A.C. 4. Ol. 194, 1.

C. Calviſius Sabinus, L. Paſſienus Rufus.

V.C. 749. A.C. 3. Ol. 194, 2.

L. Cornelius Lentulus, M. Valerius Meſſallinus. P. Quinctilius Varus Judaeos poſt mortem Herodis M. rebellantes coercet, eique in Syria ſuccedit P. Sulpicius Quirinus proc. Hujus legatus, Coponius eq. Rom., Judaeae praeficitur.

V.C. 750. A.C. 2. Ol. 194, 3.

Imp. Caeſar Auguſtus XIII. M. Plautius Silvanus; Q. Fabricius, C. Caninius Gallus. L. Caeſar

Caesar togam virilem induit adpellaturque princeps juventutis. Relegatio Juliae, et poena adulterorum Juli Antonii, T. Quinctii Crispini, Ap. Claudii cet. Cn. Calpurnius Piso leg. Aug. proc. Hispaniam avare habet. Census a P. Sulpicio Quirino in Syria et Judaea agitur; sed, quod alii putant, biennio post. Hinc diversae opiniones de epocha nati Christi. Cf. tamen intpp. evang. Luc. 2, 2.

V C. 751. A. C. 1. Ol. 194, 4.

Cn. Cornelius Lentulus Cossus Gaetulicus, L. Calpurnius Piso. M. Vinucii expeditio in Germaniam. — M. (Q.) Antistius Labeo, C. Atejus Capito et C Aelius Gallus ICti.

V. C. 752. Ol. 195, 1.

C. Caesar, L. Aemilius Paullus. Armenia ad Phraatem descifcit. Hoc anno Christum fuisse natum, multorum opinio est. Cf. ad a. V. 750.

IMPERATORES ROMANORVM.

P. C. n. 1-14. (a. Ch. n. 21. — p. C. n. 14.)
Augustus,

2. L. Caesar Massiliae obit. C. Caesar Phraatem Armenia cedere cogit, et M. Lollio, comiti et rectori ejus, substituitur P. Sulpicius Quirinus. 3. C Caesar in Lycia moritur. 4. Ab Augusto Tiberius, et ab hoc Germanicus Drusi f. adoptatur. Lex Aelia Sentia de manumissionibus. 5. Lex Julia de maritandis ordinibus. Phraataces 5. 6. Orodes II. 6. C. Atejus Capito cos. suff. Chauci, Langobardi et Marobod., rex Marcomannorum, a Tiberio, et Gaetuli a Corn. Lentulo Gaetulico victi. Res adv. Dalmatas, Dacos, Sarmatas et Pannonios a M Valerio Messalino, A. Caecina Severo, Tiberio, Germanico, M. Plautio Silvano, C. Vibio Postumo et

M. Aemilio Lepido per IV. annos gesta. Rhoemetalces et Rhescuporis, Thraciae reges, socii Rom. Stipendia annua, aerarium militare et, ejus locupletandi caussa, centesima auctionum s. rerum venalium et vicesima hereditatium Julia lege instituta. 6-[illegible]. Vonones I. 7. Agrippa Postumus relegatur. Quinquagesima mancipiorum. Rhescuporis et Cotys V[illegible]. P. Quinctilius Varus cum tribus legionibus in Germania caesus ab Arminio. Lex Papia Poppaea. 10. 11. Tiberius et Germanicus procoss. Germaniam pervagantur. C Poppaeus Sabinus Moesiae per XXI annos praeest. 12. Germanicus cos. cum C. Fonteio Capitone. Q. Caecilius Metellus Creticus Silanus proc Syriae per sex annos. [illegible]. Tiberius censum agit cum Augusto et tribunicia ei potestas prorogatur. Germanicus proc Galliae. 13-43 Artabanus III. Judas Galilaeus s. Gaulonita. 14. Mors Augusti.

14-37. *Tiberius Nero Caesar.*

14. Comitia e Campo in curiam translata Mors Agrippae Postumi et Juliae. Seditiones legionum in Pannonia et Germania L Aelius Sejanus praef. praetorio, et castra praetoriana. C Junius Blaesus, A. Caecina, C. Cetronius, L Apronius et C Silius Nerva legati. 14-17. Res a Germanico adv Cheruscos, (Arminium et Inguiomerum) Catos, Angrivarios aliosque Germaniae populos gestae 15. Drusus Caesar cos. P. Vellejus Paterculus hic praetor cum fratre Magio Celere Vellejano. Lex et judicia majestatis. 16. Clemens Agrippae Postumi servus. Mathematici Vrbe pulsi, T Statilio Sisenna Tauro et L. Scribonio Libone coss. Jul. Pomponius Graecinus cos. suff L. Scribonii Libonis Drusi praet. accusatio et mors. 17 Cappadocia prov. Rom., Archelao rege per fraudem occiso. Tacfarinas, dux Musulanorum in Numidia, victus a M. Furio Camillo

millo proc. Africae. Triumphus Germanici. Cn. Calpurnius Piſo proc. Syriae. — P. Rutilius Lupus, et L. Feneſtella. 18. Germanicus iterum conſul cum Tiberio et Orienti praepoſitus. Q. Veranius primus Cappadociam obtinet, et Q. Servejus Commagenen. 19. Germanici iter in Graeciam Aegyptumque et mors. Lex Julia Norbana de libertinis Latini nominis ſeu Latinis Junianis. Druſus diſcordiam inter Germanos fovet. Maroboduus et Rheſcuporis pulſi. Catualda. Vannius. Rhoemetalces II. Cotys VI. — Strabo. 20. Cn. Piſonis mors. Tacfarinas a L. Apronio victus. C. Junius Silanus Aſiam avare adminiſtrat et biennio poſt damnatur. 21. Druſus iterum conſul cum Tiberio patre. Tacfarinas a C. Junio Blaeſo, Julii Florus et Sacrovir, Trevirorum Aeduorumque duces, a C. Viſellio Varrone, Coeletae, Odryſae et Dii in Thracia a P. Vellaeo devicti. 22. Druſi poteſtas tribunicia. Sejani potentia in dies creſcit. Ser. Cornelius Lentulus Maluginenſis Aſiam non obtinet, quia flamen Dialis eſt. Q. Vibius Serenus proc. Hiſpaniae ult., proximo anno accuſatus a filio et damnatus. L. Arruntius abſens proc. Hiſpaniae cit. 23. Maſurius Sabinus et M. Coccejus Nerva (coſ. ſuff. h. a.) ICti. Annaeus Cornutus Afer philoſ. 23. Mors Druſi Caeſ. Nero et Druſus, filii jam puberes Germanici, a Tiberio ſenatui commendantur. Hiſtriones ex Italia pulſi. 23-79. Plinius major. 24. Decennalia imperii Tiberii. Plautius Silvanus parricidii damnatus. Tacfarinas cum ſuis caeſus a P. Cornelio Dolabella. Servile bellum, a T. Curtiſio motum, a Curtio Lupo quaeſt. obprimitur. C. Fontejus Capito proc. Aſiae. 25. Cremutius Cordus hiſt. majeſtatis reus. Cyzicenis libertas ablata. Cn. Domitius Afer, orator, eſt praetor. Thraces ſubacti a C Poppaeo Sabino proc. et Pomponio Labeone propr. Moeſiae, qui nono anno poſt repetundarum accuſatus

tus et voluntaria morte cum Paccia uxore exſtinctus eſt. C. Calpurnius Piſo avarus propr. Hiſpaniae cit. a Termeſtinis obtruncatus. 25-100. Si ius 26. Tiberius in Campaniam abit. 26-37. Pontius Pilatus. 27-37 Tiberius in Capreas inſ ſe abdit. 28. Julia, Auguſti neptis, in exſilio moritur. Friſiorum rebellio et clades L. Apronio ab iis inlata. 29. Mors Chriſti ex quorumdam ſententia (ex aliorum ſerior fuit triennio) et Liviae. 30. Divini honores Sejano decreti, Sempr. Proculus et C. Caſſius Longinus ICti 31. Sejani conſulatus et mors. Nero et biennio poſt Druſus necati fame, et falſus Druſus a Poppaeo Sabino obpreſſus. 33. M ſinius Gallus et Agrippina, Germanici uxor, inedia enecantur. — Lesbonax Valerius Max. 34-62 Perſius. 35. Nuptiae C. Caligulae. L. Vitellius proc Syriae Artabanum, Parthorum regem, ex Armenia pellit et Tiridaten deducit in regnum. 36. Phoenix in Aegypto, 36-44 Herodes grippa I. 37. Mors Tiberii.

37-41. *Cajus Caeſar Caligula.*

37. Ducenteſima auctionum, pro centeſima a Tiberio inſtituta, abrogatur et comitia populo reſtituuntur. 37-00 Joſephus. 38 Philo Judaeus et Apio a Judaeis, Alexandriae habitantibus et ab Avidio Flacco male habitis, legati Romam miſſi. T. Flavii Veſpaſiani aedilitas. 38-65. Lucanus. 39. Gallia ab Imperatore expilata, et revocatae majeſtatis leges. Cn. Domitius Afer, IC et orator, Principem, epigrammate offenſum, mira arte et adulatione delinit, et conſul ſufficitur in locum Cn. Domitii Corbulonis. Ser. Sulpicius Galba in Germania ſuperiore ſuccedit Cn. Gaetulico, propter militum favorem juſſu Caligulae interfecto, et ſevera utitur diſciplina. 40. Ridicula in Britanniam expeditio. Ptolemaeus, Jubae f. et rex Maurorum, ob divitias in Galliam evocatur et occiditur. Caligula Germanicus

nicus ovans ex Germania. Marſi et Chauci a P Gabinio Secundo ſuperati. — Mela Columella A Cornelius Celſus. 40 - 100. Martialis. 41. Imperator a Caſſio Chaerea necatus.

41 - 54. *Ti.* Claudius *Druſus Caeſar.*

41. Imperator addictus tum uxoribus, Meſſallinae et ab a. 49. Agrippinae, tum libertis Pallanti, Narciſſo, Polybio, Poſidi, Felici, Arpocrae. Mauri a C. Suetonio Paullino Atlantem usque perdomiti. Ap. Junius Silanus ex Hiſpania revocatur, et mox dolo Meſſallinae et Narciſſi perit. M. Furius Camillus Scribonianus in Dalmatia res novas molitur. L Annaeus Seneca inſimilatus adulterii cum Julia Agrippinae ſorore et in Corſicam relegatus. 42. Cura annonae et portus Oſtienſis exſtructio. Mauritania a Cn Hoſidio Geta ſubacta diviſaque in Tingitanam et Caeſarienſem. 42 - 100? Quintilianus 42 - 121? Juvenalis. 43 ſq. Res in Britannia a Claudio legatisque ejus, A. Plautio Silvano, T Flavio Veſpaſiano et C Hoſidio Geta geſtae. Vibii Marſi proc. Syriae contentiones cum Agrippa Judaeorum rege. 44. Quaeſtores duo in triennium aerario praefecti, et praetores duo juris dictioni de fidei commiſſis. Cuſpius Fadus. (Ceſtius Feſtus) Judaeae inpoſitus. 44 - 90 Herodes Agrippa II Berenice. 45. Ser. Sulpicius Galba Africam ordinat. 46. M. Vinucii interitus. Conjuratio Aſinii Galli et Statilii Corvini. Tiberius Alexander Judaeae praefectus. Ingens per Syriam fames. 47. Ludi ſaeculares ſexti. Mithridates, adjutus opibus Pharasmanis fratris et diſcordia Gotarzis et Bardanis fratrum regumque Parthorum, Armeniam recuperat. Chauci et Friſii a Cn. Domitio Corbulone ſubacti, et foſſa Corbulonis ducta inter Moſam et Rhenum. L Salvius Otho proc Africae. Q. Curtius Rufus proc. Germaniae, et forte hiſtoricus. 48. Meſſallinae et C. Silii connubium

nubium ac mors. Cenfus a Claudio et L. Vitellio actus. Phoenix Romam adlatus. C. Caffius Longinus IC. Syriam et Ventidius Cumanus Judaeam obtinet — Phaedrus. 49. Claudius uxorem ducit Agrippinam Germanici fratris filiam, et Octaviam, filiam fuam, L. Junio Silano defponfatam, qui abdicare fe praetura et mori cogitur, defpondet L. Domitio *Neroni*, Agrippinae filio. Meherdates, a Claudio Parthis rex datus, capitur a Gotarze, et huic mortuo fuccedit Vonones II. Mithridates Bosporanus, cum Cotye fratre bellans, Romam mittitur vinctus. Ituraei et Judaei Syriae additi. Pomoerium prolatum. T. Flavius Sabinus Moefiam per feptem, Junius Cilo proquaeftor Bithyniam cum Ponto per quatuor, et Antonius f. Ti. Claudius *Felix* Judaeam per VI. annos regit. 50. L. Domitius Nero a Claudio adoptatus praepofitusque Britannico. Agrippina Augufta, et colonia Agrippinenfis. L. Annaeus Seneca exfilio revocatus, praetor et Neronis praeceptor. P. Atilius Ifter proc. Pannoniae, ubi Vannio, Suevorum regi profugo, agros dat. T. Vinidius Quadratus proc. Syriae fruftra compefcere conatur motus Iberorum, Armeniorum ac Parthorum inter fe bellantium. Catti a Q. Pomponio Secundo, proc Germaniae fup. ac poeta, et Britanni a P. Oftorio Scapula propr., capto Caractaco, fubacti. — Scribonius Largus. 50 - 130. Plutarchus. 51 Vefpafianus cof. fuff. Domitianus natus. Toga virilis Neroni maturata: isque cof. defign. et proc. Afranius Burrus praef. praet. Lufio Getae et Rufio Crifpino fubftitutus. 51 - 90. Vologefes I. Parthorum rex. Is hoc anno Tiridaten fratrem Armeniae inponit, pulfo Rhadamifto Ibero, qui auctore Julio Peligno, proqu. Cappadociae, regium infigne fumferat. 52. Fauftus Cornelius Sulla, gener Claudii, L. Salvius Otho, et Servilius Barea Soranus confules. Mathematici ex Italia denuo pulfi. Fucinus lacus a Claudio emiffus et naumachia in eo exhibita.

Qua-

Quadratus proc. Syriae discordias inter Galilaeos et Samaritanos, ortas auctoribus Felice et Ventidio Cumano procuratoribus Judaeae, componit damnato Ventidio, et provincia soli Felici tradita. 53. Nero Octaviam uxorem ducit, et Iliensibus immunitatem, libertatem Rhodiis diserta oratione impetrat. Res ab A. Didio Gallo propr in Britannia gestae. T. Statilius Taurus proc Africae, cujus hortis Agrippina inhiat, repetundarum damnatus. Helvidius Priscus quaestor et gener Paeti Thraseae. — Onosander. 54. Mors Claudii.

54 - 68. *Nero Claudius Caesar.*

45. M. Junius Silanus proc. Asiae veneno exstinctus. Cn. Domitius Corbulo, proc. Armeniae et ab anno 60. simul Syriae totiusque Orientis. — Q. Asconius Pedianus. 55 Britannicus veneno sublatus. Dissensio Neronis cum matre ob Actes libertae amorem. A. Fabricii Veientonis praet. ludi circenses. Idem ex Italia deinde pulsus. Q. Curtius Rufus proc. Africae, et Vipsanius Lenas Sardiniae. — M. Valerius Probus. 56 Neronis libidines et grassationes nocturnae. Histriones Italia pulsi Potestas tribunorum pl. et aedilium imminuta Potentia Helii, Epaphroditi. Doryphori, Phaontis, Polycleti, libertorum Neronis, Spori exoleti, et Tigellini praef. praet. Obultronius Sabinus quaestor aerarii ab Helvidio Prisco trib. pl. accusatus: et cura aerarii a quaestoribus ad praefectos et praetura functos translata. Porcius Festus Judaeam, Q. Sulpicius Camerinus Pythicus Africam, C. Balbillus Aegyptum, Cossutianus Capito Ciliciam, Epirius Marullus Pamphyliam obtinet 57. Q. Veranius proc. Britanniae, Pompejus Silvanus Africae, L. Antistius Vetus et Pompejus Paullinus Germaniarum, Aelius Gracilis Galliae Belg. 58. Vologeses et Tiridates a Corbulone victi. C. Vibius Crispus proc. Africae, C. Sueto-

Suetonius Paullinus Britanniae, Curtilius Mancia et Dubius Avitus Germaniarum. M. Salvius Otho in Poppaeae Sabinae amorem pellicit Neronem, et Lusitaniam per X annos bene administrat. 59. Nero matricida. C Vibius Secundus Mauritaniae, et T. Vinius Rufinus Galliae Narbon. praefectus. 60. Quinquennalia ludicra, et cometes. A. Vitellius proc. Africae. Lucccejus Albinus Judaeae procurator. Tigranes Armeniae regno inpositus a Corbulone. (Cf. ad a. 54.) 61. C. Petronius Arbiter Turpilianus cos. et proc. Britanniae Ibi Boudicea, Icenorum regina, magnam Romanis infert cladem, sed mox a Suetonio cum suis caeditur. Ser Sulpicius Galba proc. Hispaniae Tarrac. et L. Vitellius Africae. 62. SC. Trebellianum de fideicommissariis hereditatibus, Trebellio Maximo et L Annaeo Seneca coss. suff. Nero Poppaeam Sabinam ducit, Octavia relegata et mox occisa Vologeses, Pyria expulsus a Corbulone, Armeniam occupat. Carmina probrosa et relegatio Antistii Sosiani praet. Ignominiosa deditio C. Caesonii Paeti proc. Armeniae, Tigrani in subsidium missi et a Vologese obsessi in castris. 63. Vologeses a Corbulone ad pacem petendam compulsus. Asia avare administrata a L. Salvio Othone Titiano, et Africa integerrime a T. Flavio Vespasiano. C. Cestius Gallus Camerinus leg. proc. Syriae. 64. Roma a Nerone incensa, et Christiani exquisitis poenis adfecti Rebellio Judaeorum, avaritia et crudelitate Gessii Flori procurat. mota. Scribonius Proculus et Sulpicius Rufus Scribonianus fratres Germaniis praefecti. — Dioscorides. 65. Poppaea a Nerone occisa Conjuratio C. Pisonis punita morte auctoris et consciorum, C. Julii Attici Vestini et Plautii Laterani consulum, L. Annaei Senecae, M. Annaei Lucani, Fenii Rufi praef. praet., Subrii Flavi, Sulpicii Aspri et al. Trebellius Maximus proc. Britanniae. Musonii Rufi et Annaei Cornuti philosophorum, C. Cassii Longini ICti et L. Silani relegatio.

Mors

Mors L. Antistii Veteris, ex proc. Asiae reversi. 66. C. Suetonius Paullinus et L Pontius Telesinus coss. Mors voluntaria L. Annaei Mellae, qui L. Senecae et Junii Gallionis frater paterque Lucani erat, C. Petronii, Cerialis Anicii, Rufii Crispini, Thraseae Paeti et Bareae Sorani, qui ex proc. Asiae reversus a P. Egnatio, ejus cliente, praeceptore et philos., accusatus erat, et intercessionem Aruleni Rustici trib. pl. deprecabatur. Relegatio Helvidii Prisci et Paconii Agrippini. Tiridates a Corbulone compulsus ad regnum Armeniae ac diadema Romae a Nerone accipiendum. Tiberius Alexander Aegypto praefectus L millia Judaeorum Alexandriae tumultuantium trucidari jubet. M. Coccejus Nerva, IC. et pater Nervae Imp., praetor. 67. Nero in Graeciae oppidis histrionis, citharoedi et aurigae partes, et Romae scenicum triumphum agit. Judaea a Vespasiano proc. subacta et obsessa Hierosolyma. C. Julius Vindex propr. Galliae Transalp. res novas molitur; sed victus a T. Virginio Rufo leg. proc. Germaniae super., qui imperium ab exercitu oblatum respuit, semet interfecit. 68. C. Silius Italicus, poeta, consul. Mors Neronis, defectio Galbae in Hispania.

68. 69. *Ser. Sulpicius Galba.*

68. Defectiones legatorum L. Fonteji Capitonis in Germania inf. et Clodii Macri in Africa. 69. Adoptatio L. Pisonis Frugi Liciniani et mors Galbae.

69. *M. Salvius Otho.*

69. Alii legatorum ad Othonis partes transeunt, alii ad A. Vitellii, qui Germaniam infer. obtinebat; ad illas Virginius in Germ. sup. et C. Vipsanius Apronianus in Africa; ad has Hordeonius Flaccus, Virginii successor, etsi invitus, Valerius Asiaticus in Gallia Belg., Junius Blaesus in Gallia Lugd., Julius

Cordus in Aquitania. Mors Othonis, ad Bedriacum victi a C. Fabio Valente et A. Caecina legatis Vitellii abſentis.

69. *A. Vitellius.*

69. Veſpaſianus in Judaea imperium capeſſit, auctoribus Tiberio Alexandro Aegypti procuratore et M. Licinio Craſſo Muciano proc. Syriae. Capitolio incenſi Flaviani aut igne pereunt aut capti necantur, in his T. Flavius Sabinus praef. praet. fraterque Veſpaſiani. Poſtridie Roma capitur ab Antonio Primo, et Vitellius miſere interficitur.

69-79. *T. Flavius Veſpaſianus.*

69. Potentia ac diſcordia Muciani et Antonii. Domitianus et Mucianus abſente Veſpaſiano regnant. Praetura Sex. Julii Frontini (cujus duo exſtant libri) et Aruleni Ruſtici. L. Calpurnius Piſo proc. Africae a Valerio Feſto ſucceſſore interemtus. Pompejus Silvanus leg. proc Dalmatiae, T. Ampius Flavianus Pannoniae, M. Aponius Saturninus et Fontejus Agrippa Moeſiae, Vettius Bolanus Britanniae. 70. Hieroſolyma a Tito capta ac diruta Imperium Veſpaſiano a ſenatu decretum lege regia. Julius Sabinus Lingo Julii Caeſaris filius putatur ſalutaturque Caeſar: ſed victus fugit et per novem annos latet. Bellum in Batavis, Germania et Gallia motum a Claudio Civile, cui mox junguntur Claſſicus, Julius Tutor et Julius Sabinus. Res adverſus eos geſtae a Petilio Ceriale. Deditio Civilis. Veledae numen. Veſpaſianus Alexandriae vetera ac nova tributa exigit; deinde in provinciis, in Italia et Romae, ubi et urinae vectigal inſtituit. Mathematici Roma pulſi, et ſublata majeſtatis judicia. Coelius Sabinus IC. et coſ. ſuff. 71. Helvidii Priſci temeraria loquendi libertas ac mors. Demetrius, Hoſtilius ceterique philoſophi praeter Muſonium Roma pulſi. Caenis, potens

potens et avara Vefpafiani amica, moritur. 72. Petilius Cerialis Britanniae praeeft. Vrbs reftituta et exornata; ordo uterque fubpletus et purgatus; disciplina militaris emendata; lites terminatae. 73. Centena annua rhetoribus conftituta. Aerearum tabularum tria millia, quae incendio Capitolii conflagraverant, reftituta. 74. Hoc forte anno Pegafus IC. conful, et SC. Pegafianum de fideicommiffis hereditatibus. 75. Templum Pacis dedicatur, et coloffus Neronis iterum erigitur in via facra. Pulcherrima Berenice, quae cum Agrippa Romam venerat et a Tito unice amabatur, ab eo dimittitur. Diogenis, Herae aliorumque Cynicorum dicacitas punita. 76. Hoc forfan anno Julius Frontinus Britanniae praeficitur. 78 - 83. Cn. Julius Agricola propr. res egregie in Britannia gerit. 79. Mors Julii Sabini, (v. ad a. 70.) Allieni et Marcelli conjuratorum, ac Vefpafiani.

79 - 81. *Titus Flavius Vefpafianus.*

79. Primum Vefuvii incendium, quo Herculanum, Pompeji et Plinius major pereunt. 80. Ingens incendium Romae faeviens. Dedicatio amphitheatri et thermarum Titi, ludique per centum dies dati. — C. Valerius Flaccus. P. Juventius Celfus pater. Onkelos.

81 - 96. *T. Flavius Domitianus.*

81. Caftrari mares vetiti. 83. Domitia Augufta, Paridis hiftrionis amore deperdita, repudiatur reduciturque; Paris obtruncatur. Julia, Titi filia, a patruo corrupta. Veftales occifae. 84. Domitiani expeditio Germanica, nullo hofte juvento. Honores ei decreti. Aurigarum factiones auctae. 86 - 105. Decebalus, rex Dacorum, et bella ab eo cum Romanis gefta. Pax tributo emta. Triumphus Dacicus. 89 - 163. Juftinus Martyr. 90. Finis regni

 Judaici.

Judaici. Exquisita Christianorum supplicia. 91. Consulatus M. Ulpii Trajani et M' Acilii Glabrionis. Spectacula epulaque. Multi acubus venenatis necati. Antonius proc. Germaniae, res novas moliens, a L. Maximo occisus. 91 – 107. Pacorus II. 93. Mors Agricolae 94 Epictetus. Dio Chrysostomus. 95. Censura Domitiani. Philosophi Roma pulsi et quidam interemti, in his Stoici Rusticus Arulenus et Herennius Senecio. Supplicia de Christianis, T. Flavio Clemente cos., Glabrione consulari, qui in Albano et Juvenalibus cum leone pugnaverat, Epaphrodito et aliis sumta. 96. Conjuratio Domitiae Augustae, Parthenii aliorumque. Apollonius Tyanensis, Ephesi praesagiens mortem tyranni. Statius poeta obit.

96 – 98. *M. Ulpius Coccejus* Nerva.

96. Beneficia superiorum Principum edicto confirmata; et alimenta pueris puellisque per Italiam constituta. Praetor fiscalis. 97. L. Verginius Rufus cos. conjuratio Calpurnii Crassi. Praetoriani tumultuantes auctore Casperio Aeliano praef. Sulpicia. 98. Tacitus cos. suff. Trajanus adoptatus.

98 – 117. *M. Ulpius Nerva* Trajanus.

100. Sex. Julius Frontinus cos. Javolenus Priscus IC. ex praetura deinde Syriae et Africae praepositus. Neratius Priscus IC. Trajano gratissimus et successor aliquando destinatus. Aelianus Tacticus. Philo Biblensis Sanchoniathon? 100 – 105. bellum cum Decebalo gestum a Trajano ejusque legatis Lusio Quieto, L. Licinio Sura, Claudio Liviano praef. praet. et Longino. 102 Plinius junior cos. suff. 104. Danubius a Trajano junctus ponte lapideo. 105. Mors Decebali Dacia provincia Rom. et Arabia Petraea ab A. Cornelio Palma leg. proc. Syriae expugnata. 107. Spectacula CXXIII dierum. Paludes Pomtinae lapidibus

dibus ſtratae. Bibliotheca, forum, odeum, gymnaſium et ingens ſtatua Trajani, ab Apollodoro exſtructa: ſtatuaeque ab eo amicis ſuis poſitae, Palmae, Surae, C. Soſio, L. Celſo. 107 - 134. Cosroes. (Osroes?) 110. C. Suetonius Tranquillus Jul. Obſequens? 114. Trajanus a ſenatu adpellatus Optimus et Parthicus. 114 - 117. Expeditiones ejus in Armeniam, quae Parthamaſiri, in Adiabenen, quae Mebarſapi eripitur, in Meſopotamiam, Parthiam, quod regnum Parthamaſpatae datur, in Arabiam cet. Antiochia aliaque oppida ingenti terrae motu adflicta. Defectio provinciarum in Oriente. 116. Ignatius obit. Papias. Hermas. L. Annaeus Florus. 117. Trajanus Selinunte (h. Trajanopoli) in Cilicia moritur, et Hadrianus artibus Plotinae Auguſtae ad imperium pervenit.

117 - 138. *P. Aelius Hadrianus.*

117 Celſus, Palma, Luſius, Nigrinus, Apollodorus aliique occiſi. Euphrates iterum finis imperii in Oriente ſtatutus. 119 - 135. Iter ab Hadriano per omnes fere provincias factum. Res militaris et diſciplina diligentiſſime conſtituta. 120. P. Juventius Celſus, filius, IC. Maſora. Kabbala. 120-192. R. Juda; R Jochanan; R. Gamaliel. 122. In Aegypto moritur Antinous, deliciae Principis. Favorinus Aquila. 125 - 160. Claudius Ptolemaeus. 129-190. Aelius Ariſtides. 130. Cajus IC. Polemo rhetor et philoſ. 131. Publicatur edictum perpetuum, (jus honorarium) compoſitum a Salvio Juliano IC. 131 - 200. Galenus. 133. Aelia Capitolina et aedes Jovis exſtructae in ſolo dirutae Hieroſolymae. Hinc Judaei rebellant, et tota fere gens deletur a Julio Severo; qui deinde Bithyniae praeficitur. Pharasmanes, qui Albanos concitaverat adv. Romanos, venit Romam. Advocatus ſ. patronus fiſci inſtituitur. Italia, in quatuor provincias diviſa, Conſula-

ribus regenda datur. Officia palatina, militaria et publica, usque ad Conſtantinum M. ſervata. 134. Arrianus. Cornelius Fronto IC. 134-189. Vologeſ s II. 135. L. Ceionius Aelius Commodus Verus (Aelius Verus) adoptatur, eoque mortuo. 138. T. Aurelius (Arrius, Annius) Fulvus Bojonius Antoninus, qui M. Antoninum (M. Annium Verum) et L. Aurelium Verum (L. Ceionium Aelium Commodum Verum Antoninum) adoptare jubetur.

138-161. *Antoninus Pius.*

Princeps Numae regi ſimilis, a ſenatu adpellatus *Pius.* Britanni victi a Lollio Urbico, ab aliis legatis Mauri, Germani, Daci, Judaei, Achaei, Aegyptii, Alani. Honores et ſalaria rhetoribus ac philoſophis delata in omnibus provinciis. 139. Juſtinus Martyr. 140. Phlegon. Juſtinus? 143. Cornelius Fronto et Cl. Herodes Atticus, rhetores, et Junius Ruſticus ac Nicomedes Apollonius, philoſ. Stoici, praeceptores Antonini Philoſ. 147. Appianus. 150. Vinidius Verus, Salvius (Aburnus) Valens, L. Voluſius Maecianus, Ulpius Marcellus et Javolenus ICti et conſiliarii Principis. Junius Mauricianus, Sex. Pomponius, Sex. Caecilius Africanus. Taruntenus Paternus et Papirius Juſtus alii ICti. Hephaeſtio Gramm. 155-234. Dio Caſſius. 160. Antoninus Liberalis; Aelius Herodianus; Ptolemaeus geogr.; Apollonius Dyſcolus; Maximus Tyrius; Symmachus; L. Appulejus; Fl. Avianus; A. Gellius. Juſtinus? Dionyſius Cato? Praxeas; Noëtus; Sabellius; Montanus. Noëtiani, Sabelliani, Montaniſtae, Nazaraei, Ebionitae, Aſcetae, Pneumatici et Pſychici. Saturninus, Baſilides, Carpocrates, Marcion, Cerdo Gnoſtici.

161–169. *M. Aurelius Antonius Philosophus* et *L. Verus*, (v. ad a. 138.) *Divi Fratres* sive *Antoninus et Verus Augusti.*

162–165. L. Verus, consors imperii et gener Antonini, Lucilla filia ejus ducta, bellum Parthicum adv. Vologesen, qui Soaemum ex Armenia pepulerat, per legatos, Avidium Cassium et Thucydiden, gerit, residens Antiochiae. 165. Polyaenus; Athenagoras; Hermogenes rhetor et philos. 168. Melito. 169. L. Verus, socero insidians, venenum haurire cogitur.

169–180. *M. Aurelius Antoninus Philos.* solus.

171 Tatianus. 172–174. Jazyges, Marcomanni et Quadi ab Antonino, (Quadi virtute legionis tonantis, e Christianis scriptae) et Germani a T. Claudio Pompejano et Pertinace devicti. Aegyptiorum rebellionem, ab Isidoro sacerdote motam, comprimit Avidius Cassius, toti Asiae praefectus. 174. Pausanias. Oppianus. 175. Avidius Cassius, filius Heliodori oratoris et praefecti Aegypto, a Faustina Augusta incitatus, invadit imperium et necatur. Marcius Verus Syriae praepositus. 176. Commodus, Antonini filius, Neroni quam patri similior, collega imperii adsumitur: unde in Digestis memorantur Divus Marcus et Commodus, vel Antoninus et Commodus. Praetor tutelaris, et Juridici loco Consularium in Italia constituti. Imperatoris libri πρὸς ἑαυτόν. 177. Scythae a Quinctiliis Condiano ac Maximo, et a Tarrutenio Paterno praef. praet. domiti.

180–192. *L. Aelius Aurelius* COMMODUS *Anton.*

180. Pax cum Marcomannis, Quadis et Burrhiis composita. Quinctilii, Paternus, Salvius Julianus, Quadratus, Sextus Condianus aliique nobiles occisi praeter Claudium Pompejanum, Pertinacem et Victo-

rinum praef. Vrbi. — Lucianus; Jamblichus; Pollux; Irenaeus; Theodotion; Phrynichus; Palladius. 182. Sarmatae ab Albino et Nigro, Britanni ab Vlpio Marcello domiti. Rebellio diuturna et a Pertinace praef. Vrbi anno demum 192. sedata Britannicarum legionum, quarum furori permittitur Perennis praef. praet. 184. Cleander cubicularius potentissimus, qui XXV consules in unum designabat annum, omnesque honores vel vendebat vel pro arbitrio dabat, a. 189. a plebe obtruncatur cum filio. 185-254. Origenes. 180. Multi acubus venenatis et peste pereunt, multi saevitia Principis, in his Julianus praef. praet, Julius Alexander et Dionysius praef. annonae. Commodus auriga, gladiator et bestiarius; dictus Hercules, Deus, Amazonius et Exsuperatorius. — R. Juda et Mischnah. 189-214. Vologeses III. 190. Africana classis adjecta Alexandrinae. 192. Conjuratio Aemilii Laeti praef. praet. et Eclecti cubicularii. Dio Cassius historiae scribendae consilium capit.

193. *P. Helvius* Pertinax.

193. Claudius Pompejanus et Acilius Glabrio adsessores Principis in senatu. Socer ejus, Flavius Sulpicianus, praef Vrbi. Bonus Princeps a praetorianis, disciplinae inpatientibus et fraudulenta Laeti saevitia incensis, die LXXXVII imperii obtruncatur cum Eclecto. — Ael Moeris; Sex. Empiricus; Clemens Alexandr.; Theophilus Antiochenus; Nonius Marcellus.

193. *Didius* Julianus.

Hic pronepos Salvii Juliani ICti a praetorianis imperium, licitatione facta et superato Flavio Sulpiciano competitore, mercatur; sed militibus, senatui plebique invisus die imperii LXVI interficitur.

193 - 211. *L. Septimius* SEVERUS.

Princeps crudelis, sed fortissimus et reip. utilissimus; quare judicio senatus aut nasci non debuisset, aut non mori. 193. 194. *Pescennius Niger* Imperator in Syria salutatur, et a Candido, Valeriano et Anulino, Severi ducibus, ter victus perit. 194-196. Byzantium obpugnatur capiturque. 195. Expeditio Severi adv. Osroenos, Adiabenos et Arabas. 196. 197. *D. Clodius Septimius Albinus*, Caesar a Commodo dictus, in Britannia descisit, et in atroci proelio ad Lugdunum a Severo et Laeto superatus sibi necem conscisit. Numerianus gramm. militibus in Gallia scriptis res bene gerit. 199. Vologeses Mesopotamiam occupat; sed a Severo et Laeto ad pacem petendam cogitur. Julius Crispus praef. praet. et Laetus necantur. Obpugnatio Atrae. 200. Iter Severi in Palaestinam et Aegyptum — Philostrati. Obsequens. Q. Serenus Sammonicus. Fingal? 203. L. Fulvius Plautianus praef. praet, Sejano similis, cujus filia Plautilla Bassiano s. Caracallae, Severi filio, a. 202. nupserat, jussu Principis obtruncatur. Damnatio Plautillae, Plautii, Aproniani, Quintilli Plautiani, Baebii Marcellini. Vita dissoluta et discordia filiorum Severi. 205-270. Plotinus. 208-211. Res a Severo in Britannia adv. Caledonios et Maeatas gestae, et vallum ab eo per XXXII millia passuum a mari ad mare ductum. 210. Diogenes Laertius; Agathemer; Dositheus gramm. Julius Paullus IC. M. Minucius Felix. 211. Severus Eboraci moritur.

211 - 217. *Antoninus* CARACALLA s. *Tarantas*.

211. Hic, Caligulae simillimus, *P. Septimium Getam* fratrem, a patre consortem imperii relictum, ipse sua manu in gremio Juliae matris obtruncavit, et Aemilium Papinianum, ICtum celeberrimum ac praef. praet., hanc caedem defendere recusantem,

Cilonem, praeceptorem ac praef. Vrbi, Thrafeam Prifcum aliosque interfici jubet. 212. Stolida Alexandri imitatio. Nova tributa et pecuniarum exactio. Decima hereditatium, manumiffionum largitionumque. Civitas omnibus ingenuis, in imperio Rom. viventibus, data. Osroene et Armenia fraudulenter regibus, Augaro et Sanatruci, ereptae 213. Alemanni perfide trucidati. Pecunia Cennis aliisque Germanis data. 213-273. Longinus. 214-226. Artabanus IV. ultimus Parthorum rex. 216. Bellum adv. Parthos et Armenios geftum. Alexandria direpta. 216. 217. Nova ac perfida expeditio adv. Artabanum. Caracalla occiditur a Macrino praef. praet.

217. 218. *M' Opilius Macrinus*

et *Diadumenianus* filius. 218. Macrinus a Parthis victus pacem emit; mitigatque Tiridatem Armeniae regem et Dacringos. Idem ftatuit, omnia fuperiorum Principum refcripta tollere, ut jure agatur. Sed rebellione militum orta in Syria occiditur cum filio. Maefae, forori Juliae Domnae Auguftae, uxoris Severi, et Julio Avito erant duae filiae, quarum major Soaemis, Vario Marcello nupta, Avitum, minor, Mammaea, uxor Geffii Marciani, Baffianum pepererat. Hic poftea dictus eft Alexander Severus, ille, qui Caracallae credebatur filius et Elagabali dei Syriae facerdos Emefae erat,

218-222. *M. Aurelius Antoninus Elagabal*

f. *Heliogabalus*, puer aviae matrisque virtute, artibus et largitione a militibus lectus Imperator, qui etiam Pfeudantoninus et propter libidines Sardanapal adpellatus eft. — Neftor, Fabius Agrippinus, Picas, Rhianus, Claudius Attalus, Triccianus, Sulla, Sejus Cajus, Valerianus Paetus, Silius Meffala, Pomponius Baffus, Gannys, Principis praeceptor, cui imperium

perium ille debebat, Verus et Gellius Maximus interficiuntur. Elagabal fit summum Romanorum numen, et Imperator ejus sacerdos. Circumcisio Principis aliorumque, aurigatio saltatioque. Potentia Eutychiani s. Comazonis, Hieroclis et Aurelii Eubuli. 220. Athenaeus; Ammonius Saccas philos. Tertullianus obit. Solinus? Jul. Obsequens? 221. Alexander consobrinus Principis (v. ad a. 218.) ab eo adoptatur.

222 - 235. *Alexander Severus*,

qui consilia Mammaeae matris et Domitii Ulpiani, IC. ac praef. praet., sequutus bene regnat, sed nimis indulget avaritiae matris et dominandi cupiditati. 225. Claudius Aelianus. 226 - 241. Artaxerxes I. (Ardschir s. Sassanides I.) qui regno Parthico everso Persicum restituit, et Mesopotamiae Syriaeque imminet. 228. Ulpianus a praetorianis occisus auctore Epagatho. 229. Dio Cassius cos. II. qui paullo post in patriam et otium redit. Curatores Urbis XIV. ex consularibus facti et negotia urbana cum praef. Urbi curantes. Praefecti praet. senatores et Viri Clarissimi. 230. Herennius Modestinus et Terentianus Maurus. 233 - 305. Porphyrius.

235. 236. *Maximinus*

Thrax, cujus opera Alexander in militum seditione una cum matre occisus erat Moguntiae, flagitiose et crudeliter regnat, et in obpugnatione Aquilejae a militibus suis obprimitur.

236. *Gordiani I. et II.* pater et filius.

237. *Maximus* et *Balbinus*.

237 - 244. *Gordianus III.* nepos.

Is bene regnat consiliis Misithei soceri: quo mortuo perit per fraudem Philippi praef. praet., qui

jam

jam ei vivo per milites extorſerat conſortium imperii. 238. Herodianus hiſt. et Cenſorinus. 241. Nepos Chiliaſtes. 241-272. Sapor. I. (Schapur).

244-249. *Philippi*, Arabes, pater et filius.

Imperatores avari et crudeles, quos jam Chriſtianos fuiſſe quidam contendunt. 248. Annus milleſimus Urbis et imperii Rom. ludis ſaecularibus actus. 249. Paullus Thebanus et Eremitae.

249-251. *Decius*

cum Meſſio filio Caeſare regnat, et a Gothis victus perit. 250. Saeviſſima Chriſtianorum perſecutio. Cyprianus. Palladius? Solinus? Coelius Apicius? 251. Novatianus.

251-253. *Gallus*, *Voluſianus* filius et *Hoſtilianus*.

253-260. *Valerianus* et *Gallienus* filius,

poſtquam *Aemilianus* Maurus per tres menſes imperium tenuerat. 260. Valerianus in bello Perſico a Saporo dolo capitur, et miſera in ſervitute conſeneſcit.

260-268. *Gallienus*,

homo libidinoſus, ignavus et ſervitutis paternae incurioſus, a quo omnes fere provinciae deſciſcunt. 261-272 *Dominatio XXX Tyrannorum*, inter quos eminent Odenatus et Zenobia, uxor ejus, Palmyreni regni conditores. 262. Plotinus. 264-340. Euſebius.

268-270. *M. Claudius*.

Hic inſignem de Gothis reportavit victoriam, et imperium reliquit *Quinctillo* fratri, qui illud per XVII dies tenuit.

270-

270 - 275. *Aurelianus*

Princeps neceſſarius magis, quam bonus, fortiſſimus adv. hoſtes et in cives crudelis, qui, caeſis ingentibus Germanorum copiis, Zenobiam captam duxit in triumpho, ſed urbanis motibus monetariorum nimium quantum civilis ſanguinis fudit. 270. Achilles Tatius; Manes et Manichaei. 272 Hormisdas I. 273 - 276. Vararanes (Varanes) I. — Poſt interregnum VII menſium ſucceſſit

275. *Tacitus*,

vir gravis, conſtans et prudens, at ſexto menſe inſidiis aut morbo abſumtus; ut paulo poſt *Florianus*, frater ejus.

276 - 282. *Probus*.

Imperator belli pacisque artibus inſignis, qui reliquos tyrannos obpreſſit. 276 - 293 Vararanes II. 279. R. Jochanan auctor Gemarae Hieroſol. — Talmud. 280. Olympius Nemeſianus.

282 - 284. *Carus* filiique *Carinus* et *Numerianus*.

Pater ingentes Sarmatarum copias delevit, et in expeditione adv. Perſas fulmine ictus periit; nec multo poſt filii, ille a Diocletiano, hic a ſocero occiſus.

284 - 304. *C. Aurel. Valer.* Diocletianus,

qui victoriis conſiliisque pacem terra marique peperit, multasque egregias dedit leges, at civibus et provinciis gravis fuit. 284. Maximianus Caeſar.

286 - 304. *Diocletianus* et *Maximianus Herculius*.

Chriſtiani crudeliter vexati. Nimiae copiae, indictiones tributorum, conciſiones provinciarum, (v. c. Galliarum in XIV partes) multiplicatio praeſidum, officiorum, Rationalium, Magiſtrorum, Vicariorum prae-

praefectorum. 290. Timaeus. T. Julius Calpurnius. 292. *Galerius Maximinus* et *Constantius Chlorus*, Claudii Imp. nepos, Caesares. Administratio provinciarum inter hos et Augustos divisa, non ipsum imperium. 293. Vararanes III. 294-301. Narses. 296-373. Athanasius. 300. Alciphron. Eumenius. Arnobius. Theon? 301-309. Hormisdas II. 301-391. Macarius, et Scriptores historiae Augustae, Ael. Spartianus, Jul. Capitolinus, Ael. Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio et Fl. Vopiscus. 304. Augusti imperio se abdicant, coacti a Galerio, et Diocletianus in privato otio hortisque consenescit, ac primus omnium privatus inter Divos refertur.

304-306. *Galerius Maximinus* et *Constantius Chlorus.*

Hic mitis ac bonus, ille saevus in Romanos, provinciales et Christianos. Divisio orbis Rom., ut hereditatis in duas partes. *Severus* et *Maximinus* Caesares. Mortuo Constantio,

306. 307. *Galerius* et *Severus*

dicuntur Augusti, et *Constantinus*, Constantii f., Caesar. Sed Severo mox occiso *Maxentius*, Maximiani f., principatum invadit, et ipse senex Maximianus resumit imperium.

307-313. *Galerius*, *Maxentius*, *Maximianus*, *Licinius*,

atque Caesares *Maximinus* et *Constantinus*, qui et ipsi 311. Augusti creantur. Post Consulatus notari exinde coepti, aliis consulibus a Galerio, aliis a Maxentio creatis. 309-380. Sapor II. 310. Maximianus et 312 Maxentius a Constantino occiduntur. 311. Galerius moritur, et 313. Maximinus, a Licinio victus, se ipse interficit. (310. Jamblichus. Harpocration. 311 sq. Donati et Donatistae. 312-391. Gregorius Nazianzenus.)

313-

313-323. *Licinius et Conſtantinus.*

Hi Caeſares ſibi adſciſcunt *Criſpum* et *Conſtantinum* juniorem, Conſtantini filios, et *Licinium* juniorem. 314-323. Bellum geritur inter Auguſtos, et Licinius tandem captus necatur. 314-341. Paullus Thebanus Eremita primus. 314-356. Antonius, auctor monachorum et coenobiorum. 314-386. Cyrillus Hieroſol. et Libanius. 316-380. Baſilius M. 319. Arius. 320. Aphthonius. Septimius Romanus. R. Hillel II. Dictys? Dares? 321. Nazarius et Chalcidius.

323-337. *Conſtantinus M.* ſolus. (cum aliis 311-323.)

Primus Imperator Chriſtianus, ſed moriens demum baptizatus, et flagitioſiſſimus, qui praeter multos alios Criſpum filium et Fauſtam uxorem diro mortis genere peremit. 325. Concilium Oecumenicum Nicaenum. Lactantius. 329-420. Hieronymus. 331. Byzantium fit Roma nova, Conſtantinopolis et imperii ſedes, cui ſenatus magiſtratusque iidem, qui Romae, dantur: unus tamen ibi conſul eſt, alter Romae. Imperium in IV. Praefecturas Praetorianas, Orientis, Illyrici, Galliarum et Italiae, diviſum, et hae in provinciarum dioeceſes. Poteſtas militaris data Magiſtris Militum, et Equitum et Peditum. Patriciatus, Nobiliſſimatus aliaeque dignitates (Quaeſtor Palatii et Comites ordinis primi, Conſiſtoriani) ſecundi tertiique. Inſtitutio follis et chryſargyri ſ. auri luſtralis, tributorum. Indictio (computatio temporum ſecundum ſpatia trium quinquennalium) jam ab a. 312. in uſu eſſe coeperat. 335. Dexippus. Gabrias ſ. Babrias? 336. Julius Firmicus Maternus. Nonius Marcellus? Chariſius. Gregorius ſ. Gregorianus et Hermogenianus ICti et auctores Codicum.

337 - 361. *Constantinus II. Constans* et *Constantius II.*

Divisio imperii, gignens bellum fraternum. 340. Constantinus a Constante fusus perit. 341 sq. Photinus. 347 - 407. Joannes Chrysostomus. 350. *Magnentius*, qui in Rhaetia exercitui praeest, Constante insidiis interempto, Imperator salutatur, fratresque Decentium et Desiderium Caesares dicit. — Aurelius Victor. Hilarius. 350 - 414 Hypatia. 351. Gallus, Constantii patruelis, Caesar. 353. Magnentius, a Constantio debellatus, Desiderium et deinde semet ipse ut mox Decentius, interficit 353 - 361. solus regnat Constantius, Arianorum fautor et homo flagitiosus atque crudelis, qui et initio imperii Dalmatium patruelem, Constantinum patruum et Hannibalianum, Nobilissimos ac Caesares, et 354. Gallum interemit. 354. Aelius Donatus. 354 - 430. Augustinus. 355 Julianus, Galli frater, Caesar. 358. Aristaenetus obit. 360 Himerius; Themistius; Oribasius; Diophantus; Sallustius philos. Gr.; Eunomius; Ammianus Marcellinus. Macedonius decedit. 360 - 398. Ambrosius. 361. Julianus Lutetiae Paris. nomen Augusti sumit, et Constantius, adversus eum proficiscens, in itinere moritur.

361 - 363. *Julianus* Apostata,

vir doctus et rei militaris peritus, qui, religione per Taurobolium ejurata, auctore Maximo philos., scholas Christianorum claudi gentiliumque aperiri jussit, Judaeisque dedit potestatem reficiendi templi Hierosol; quod tamen divina vi inpeditum creditur. 362 sq. Apollinaris. 363. Julianus a Persis caesus. Succedit ei primicerius protectorum domesticorum

363 364. *Jovianus.*

Pax cum Persis facta, et restitutum religionis Christianae exercitium.

364-

364 - 375. *Valentinianus et Valens* fratres.

Ille Occidentem, hic Orientem administrandum recipit. 365 Antonini Aug Itinerarium. Marius Victorinus. Sex. Rufus. Pagani. 367. *Gratianus*, Valentiniani filius octennis, Augustus dicitur. 370. Vegetius. Euphraemus Syrus. Ampelius? 372. Gregorius Nyssenus. Avienus. 374 sq. Migrationes gentium. Valentinianus Alemannos et Saxones saepius vincit, et 375. in Pannonia moritur.

375 - 378. *Gratianus et Valentinianus II.* fratres et *Valens.*

Valens, Arianorum fautor, Ulphilam, episcopum Arianum, Gothis mittit, religionem Christianam amplecti cupientibus, et 378. a Gothis et Alanis victus in tugurio crematur. 378. Paullus Alexandr.

378 - 383. *Gratianus, Valent. II.* et *Theodosius.*

Huic Oriens permissus. 379. Ausonius cos. Zeno Afer, episcopus Veronensis. Jul. Obsequens? 380 - 3. Artaxerxes II. 380 - 450. Socrates Scholasticus, hist. eccles. 381. Concilium oecumen. Constantinopol. 383 - 8. Sapor III. 383. *Maximus*, Galliae praeses, Lugduni occidit Gratianum, et imperium arripit.

383 - 392. *Valentinianus II.* et *Theodosius.*

388 - 399. Vararanes IV. 390. Heliodorus; Theon; Pappus; Festus. 392. Valentinianus II., Arianorum fautor et ab a. 388 in Gallia otiose vivens, Viennae ad Rhodanum insidiis Arbogastis interimitur.

392 - 395. *Theodosius M.* solus.

Hic imperii aemulos, Maximum, Eugenium et Arbogasten, captos occidit, et, Gothis saepius profligatis, otium imperio reddidit. Cultus veri dei ubique restitutus. Officia et militaria, et palatina

ac civilia aucta, omniaque in IV ordines descripta, Illustrium, Spectabilium, Clarissimorum et Perfectissimorum. 393. Didymus Alex obit. 393-457. Theodoretus. 394. Symmachus praef. Vrbi. 395. Claudianus. Palladius? Vibius Sequester? Theodosio filii succedunt, Honorius in Occidente, Arcadius in Oriente.

395-423. *Honorius.*

Stilico, tutor ejus et adfinis, 405. Radagaisum, Gothorum occidental. ducem, profligat, sed 408. necatur, quia cum Alarico, successore ejus, conspirasse creditur. 395-408. Arcadius, cujus imperium adfectant Rufinus, tutor perfidus, Eutropius eunuchus et Gainas, dux Gothorum, a Rufino accitus; qui mox omnes pereunt. Quo facto Eudoxia Augusta regnat. 397. Bellum Gildonicum, a Gildone, comite Africae, motum. 399-420. Izdescherd I. 400. Hesychius; Longus; Hermias Sozomenus; Eunapius; Servius. 402-417. Innocentius I. 403. Epiphanius obit. 405. Prudentius. Nemesius. Ossianus? 407 sq. Gundaricus et Gensericus. Vandali, Suevi, Burgundi et Alani. 407 sq. in Britannia et Gallia Imperatores salutantur Marcus, Gratianus, Constantinus, Constans, Maximus; 411. Magontiaci Jovinus et Sebastianus; 413. in Africa Heraclianus comes. 408-450. Theodosius II. qui anno aetatis VIII. imperium Orientis nactus primum saluberrimis Anthemii tutoris et Pulcheriae sororis, deinde malis consiliis Antiochi, Chrysaphii aliorumque cubiculariorum eunuchorumque usus est, et pacem cum Hunnis grandi pecunia redemit. 408. 409. Olympius, et 409 sq. Jovius Stiliconi subficiuntur, mali homines. 408-410. Roma ter obpugnata ac direpta ab Alarico, et Attalus Imperator constitutus. 410. Alarico succedit Ataulphus propinquus, qui cum Honorio pacem facit, et 414., ducta ejus sorore Placidia,

cidia, in Hispaniam adversus Vandalos profectus, 415 a suis occiditur. 409 sq. Saxones, Picti et Scoti in Britannia. 410. Nonnus; Pelagius; Synesius; Macrobius; Sulpicius Severus. Xenophon Ephesius? Chariton? 410-476. Hierocles. 412-485. Proclus. 415-419. Wallia rex Gothorum in Hispania, successor Ataulphi. 416. Rutilius Numatianus et Orosius. 419-451. Theodericus I. qui regnum Gothorum in Hispania amplificat. 420-440 Vararanes V. 421-440. Athenais s. Eudocia, Leontii philos. filia et poetria, est uxor Theodosii II et ab a. 440-460. Hierosolymis vivit, aulam relinquere coacta. 421. Constantius, Galliae comes, qui a. 417. Placidiam, Honorii sororem duxerat, fit consors imperii, sed mox moritur.

423-425. *Joannes*,
Primicerius Notariorum.

425-455. *Valentinianus III.*
filius sexennis Constantii et Placidiae, sub tutela matris est, et 437. uxorem ducit Eudoxiam, Theodosii II. filiam. Maximae imperio Rom. provinciae a barbaris eripiuntur propter inertiam libidinesque Imperatoris et discordiam Aëtii ac Bonifacii, summorum hujus aevi ducum. 425. Olympiodorus. 427-432. Bonifacius in Africa invitus molitur res novas et necatur. 428 sq Nestorius. 429 sq Africae pars a Genserico (Geiserico) capta. 431 Concilium oecum. Ephesinum, et damnatio Nestorianorum. Cyrillus Alexandr. 433. Zosimus. 437-448. Chlodio s. Glogio. 438. Codex Theodosianus. Salvianus. 440-461. Leo I Episcopus Rom. 440-457. Vararanes VI. 445. Isidorus Pelusiota. 448. Eutyches. 448-456. Merovaeus. 449 sq. Hengist et Horst, duces Anglorum, Saxonum et Jutorum, Britanniam occupant. 450 Coelius Sedulius. 450-457. Martianus, a Pulcheria Theodosii II. sorore

in tori imperiique consortium receptus in Oriente. 451 Concilium oecum. Chalcedonense; Monophysitae; Patriarchae. Attila, Hunnorum rex, ab Aëtio in campis Catalaunicis vincitur; sed mox Italiam vastat, et 453. moritur. 451-453. Thorismundus, Theodorici I. filius, cui fratres succedunt, 453-466. Theodericus II. et 466-484. Euricus.

455. *Petronius Maximus*

qui Valentinianum III. interfecerat, et invitam duxerat Eudoxiam Augustam. Ab ea ex Africa evocatur Gensericus, qui, occiso Imperatore cum Palladio filio Romaque direpta, Eudoxiam cum filiabus, Eudocia et Placidia, in Africam abducit, et Eudociam Honorico filio collocat.

455. 456. *Flavius Maecilius* A*VITUS*.

456. Ricimer Comes, a regio Suevorum sanguine oriundus et nepos Walliae, (v. ad a 415.) usque ad a. 472. vel Imperatores facit, vel ipse regnat. 456-481. Childericus.

457-461. *Majorianus.*

Imperium Rom. in Gallia et Hispania restitutum, et expeditio adv. Vandalos. 457-474. Leo I. Magnus s. Thrax opera Asparis, Patricii et Gothi, regnum Orientis accipit, et ab Anatolio patriarcha coronatur. 457-488. Hormisdas III. et Pherofes. (Firuz.) 460. Sidonius, et Marcianus Capella.

461-465. *Libius* S*EVERUS*.

Marcellinus patricius in Dalmatia, et Aegidius in Gallia regnat. 462. Moses Chorenensis.

465-467. *Ricimer.*

Hic regnat, ut jam inde ab a. 461., sed sine titulo Augusti.

467-

467 - 472. *Anthemius*, gener Leonis M.

470. Stephanus Byzant. 470 - 524. Boëthius. 472. Ricimer capit Romam, et Anthemius perit.

472. 473. *Olybrius*, gener Valentiniani III. Ricimer et Olybrius moriuntur.

473. *Glycerius*

474. 475. *Julius Nepos*.

474. Leo II. et 474 - 476. Zeno Isauricus, Imperatores Orient. 475. Oreftes, dux et patricius, res novas molitur, et Auguftus falutatur filius ejus

475. 476. *Romulus* (Momyllus) *Auguftulus*. Ultimus Imperator Rom., quem Odoacer in exilium pellit.

EMENDANDA.

In *Vol. I.* lege pag. III. lin. 6. opp. in Gallia. lin. 10. Symmachus. l. 12. Timavi alumnus. p. IV. l. 4. al. Epigr. l. 5. Aponum. l. 23. verum. p. VIII. l. 9. διαῤῥεῖ. l. 15. μὴν. p. X. lin. 12. Jani ab eo bis clausi. p. XII. l. 7. at vere. p. XIII. l. 19. illisque. p. XV. l. 13 Μάρκου. l. 16. rerum ratione habita. p. XVII. l. 3. Acilius. l. 7. μὲν. p. XXI. l. 16. Scipioni. p. XXII. l. 6. praemisit, brevius bellum. l. 25. optet. p. XXIII. l. 5. 6. loca de N. D. p. XXIV. l. 6. Acusilas. p. XXVI. l. 13. ab Aristotele Callisthenes. p. XXIX. l. 4. Longe. l. 24. falsi dicere. p. XXX. l. 7. 8. probet, et in rebus. p. XXXI. l. 29 Suet. in Aug. p. XXXII. l. 16. inspiciendorum facultatem. p. XXXIII. l. 2. leges, plebiscita. p. XXXVI. l. 12. Pompejum. p. XXXVII. l. 3. fatetur. p. XL. l. 22. tum quod parvae et rarae. p. XLI. l. 3. propior. p. XLVI. l. 19. ostentandi. p. XLIX. l. 2. ἁμαρτήματα. p. LVIII. l. 16. adjectum est a. 1521. quartum. l. 23. 24. Ex minore ductae sunt. p. LXII. l. 28. cum notis suis et variorum. p. LXIX. l. 6. 7. annorum 3, 33. 4, 7. 5, 54. 7, 18. 31, 1. 5. 34, 54. lin. 9. Pighius, Dodwell aliique.

p. 1. l. 2. perscripserim, nec. p. 19. l. 10. erat; quippe, p. 20. l. 14. ferunt; multisque. p. 24. l. 35. a Curibus. p. 25. l. 23. ferunt, seu. p. 28. l. 26. 27. posse. Haec. p. 38. l. 5. Deos patrios, patriam. p. 42 l. 9. Tullus, Metto exercituque. p. 46. l. 21. querebatur; Sabini, suos. p. 47. l. 14. agunt, crebri. l. 37. obnoxius degeret. p. 55. l. 19. portendunt. Tum. l. 35. quia geminatae sunt. p. 62. l. 35. vis omnis. p. 67. l. 16 prensare: minorum maxime gentium, Patres. p. 68. l. 36. Esquiliarum. p. 81. l. 9. noxam. p. 83. l. 5. incedebat. p. 86. l. 31. Agrippa, orator. p. 87. l. 5. somnium Ti. Atinii. l. 13. Coriolano. p. 93. l. 19. absumunt.

ſumunt. p. 94. l. 31. miſerebatque. p. 95. l. 21. ortum ejusdem ſanguinis. p. 107. l. 22. urbi ſit. p. 115. l. 20. malorum. p. 126. l. 22. inteſtinae bellum. p. 128. l. 31. 32. exercitum Romanum. p. 129. l. 7. ortus. p. 131. l. 1. atrox. p. 133. l. 17. ſenſimus; quippe. p. 140. l. 18. 19. quotidianas. p. 143. l. 28. ſilentium. p. 159. l. 30. 31. animi; adeo. p. 177. l. 21. uri ſua. p. 185. l. 12. ſiſti. l. 24. illud. p. 191. l. 17. lex coepta ferri eſt. p. 200. l. 17. debetis. p. 207. l. 2. longe. p. 211. l. 38. et ex plebe, et ex Patribus. p. 220. l. 8. obnoxie. p. 237. l. 19. eſt; quippe. p. 248. l. 31. audiſſe. Qualem. p. 254. l. 14. iere, Quinctius. p. 269. l. 15. circumſeſſi. p. 281. l. 33. adeo adproperatum. p. 286. l. 9. hominum. p. 316. l. 4. ſecum. p. 317. l. 14. Adverſus. p. 333. l. 26. adſenſu. p. 335. l. 17. tum denique. l. 29. 30. habenda. p. 346. l. 18. matri. p. 364. l. 15. incendenda. p. 377. l. 38. Quae quum ante. p. 378 l. 7. populi Romani. p. 395. l. 32. fatis. p. 399. l. 17. lamentis impleverunt. p. 400. l. 19. adhortationes. p. 405. l. 17. magna. p. 406. l. 3. caſtra Gallorum. p. 410. l. 32. adduci. p. 413. l. 14. non, ſi me. p. 420. l. 8. Calendas ac Nonas. l. 25. Vincit Volſcos. p. 427. l. 9. *Maecium.* p. 433. l. 31. obverſus in aciem. p. 450. l. 4. cauſa. p. 467. l. 7. primo clamore. p. 504. l. 6. manibus ſedeas. p. 513. l. 24. *ſupplicio.* p. 517. l. 37. 38. quem victum armis. p. 541. l. 1. eſſet, ad Lautulas. p. 549. l. 35. deprecante. p. 566. l. 3. Divo vovere. p. 574. l. 31. Philonem. p. 584. l. 30. tres. p. 588. l. 28. ira atque invidia. p. 612. l. 10. caelatis. l. 18. A L. Volumnio. l. 26. Salutis. p. 615 l. 16. inpeditioremque. p. 616. l 21. conficiet. p. 627. l. 1. eum laudibus. p. 633. l. 35. multitudinem. p. 678. l. 33. digerendis. p. 691. l. 27. nuntiabatur. p. 702. l. 19. queſtum. p. 715. l. 21. tumultu. p. 738. l. 6. conſule tuo.

In *Vol. II.* lege p. 5. l. 15. *auxilio.* p. 6. l. 4. *adſequuturum, Cn. fratrem.* p. 7. l. 4. *collegae adventum.* p. 30. l. 29. genus) quadringenti. p. 48. l. 18. volentes. p. 64. l. 25. differretur. l. 37. praetermitteret. p. 79. l. 6. relucentis. l. 33. aequatis. p. 82. l. 4 conſules; l. 28. Buſae. p. 92. l. 24. periere. p. 102. l. 29. illis. p. 114. l. 34. Romanorum: tamen. p. 120. l. 17. monenti. p. 123. l. 18. majoribus. p. 125. l. 18. *Romanos.* p. 143. l. 37. Maharbalis. p. 150. l. 1. miſſus eſt. p. 162.

 l. 28.

l. 28. emeritis. p. 163. l. 16. Marius Alfius. p. 166. l. 10. longa. p. 170. l. 26. contingere. p 171. l. 36. munusve. p. 178 l. 4. quinquaginta. p. 180. l. 9. adlatum. p. 197. l. 32. propagari. p. 232. l. 8. *miſſae*. p. 235. l. 23. 24. *cum Syphace*. p. 238. l. 4. augebat. p. 239. l. 8. nobile. p. 240. l. 16. quieta. p. 246. l. 1. Quoniam, quales. l. 19. majora. p. 248. l. 32. claſſis. p. 254. l. 31. majoribus. p. 256. l. 1. aequaſſem. p. 259. l. 36. abscedendum. p. 260. l. 1. adgreſſis. p. 262. l. 9. cauſam. p. 264. l. 10. Dionyſii. p. 368. l. 21. ſanguinem et caedes. p. 272. l. 36. pepigiſſe. p. 280. l. 32. ſint. p. 281. l. 30. futuram. p. 293. l. 26. ſatis. p. 297. l. 5. perlicerent. p. 303. l. 21. accumulatas. p. 310. l. 33. etſi. p. 315. l. 17. Philemenus. p. 318. l. 16. inſcribere. p. 319. l. 25. altitudine. p. 333. l. 3. jacentem. p. 334. l. 11. tamquam caedem. p. 345. l. 25. flaro. p. 351 l. 2. *exemplo*. p. 367. l. 26. *judicatus*. p. 368. l. 36. *perferendas*. p. 389. l. 12. celabatur. p. 410. l. 6. *iſſet*. p. 415. l. 3. juſtiore. p. 436. l. 33. obſeſſis. p. 447. l. 15. *Mandonius*. p. 461. l. 13. militabant quique. p. 477. l. 28. Romanum. p. 524. l. 4. accidit. p. 533. l. 6. cum decem. p. 583. l. 19. colloquium. p. 587. l. 17. *commoda*. l. 23. *Saguntum*. p. 588. l. 2. ad finiendum. p. 597. l. 16. *dum caſtra*. p. 598. l. 30. *eſſes*. p. 602. l. 21. *facit*. p. 634. l. 15. *Milites*. p. 636. l. 26. *cognoſſet*. p. 647. l. 32. ſupplex. p. 654. l. 4 eliciendos. p. 661. l. 18. captus pollicitusque. l. 27. Sophonisbae. p. 664. l. 6. *ſaepe indicta*. p. 665. l. 34. gerendae. p. 686. l. 2. decreta eſt. l. 7. Numidiam omnem. p. 687. l. 26. *vel tu ad prima ſigna*. l. 37. motum paratos. p. 688. l. 8. duodecima. l. 12. 13. Gallos. p. 695. l. 28. in litus effuſa. p. 701. l. 30. *inermis*. p. 704. l. 19. *partae*. p. 707. l. 17. 18. dextrum. l. 24. inſito. l. 32. 33. imperium. p. 708. l. 1. ortus, ut elephanti. p. 709. l. 9. 10. pavidi. p. 714. l. 24. novemdiali. p. 715. l. 13. reducit. l. 23. Lucullo. p. 717. l. 9. Scipio. l. 36. conſcriberet. l. 37. ſocios. p. 718. l. 3. claſſis. l. 20. quae queſti erant. p. 719. l. 21. Haſdrubal. p. 720. l. 32. quibus legibus ei videretur. l. 38. homines.

In *Vol. III.* lege p. 4. l. 9. *Romanisque*. p. 7. l. 4. ſtatim. p. 19. l. 1. *ulla*. p. 20. l. 1. Livius, ita — p. 28. l. 16. extenuatam. l. 19. pedite. p. 31. l. 24.

Ab Dipylo accessit. Porta ea. p. 42. l. 4. *statui posse;* *quum.* p. 43. l. 3. 4. consulem. p. 47. l. 11. 12. vidit, convertit. p. 52. l. 14. alii alios. p. 53. l. 7. feroces. p. 59. l. 23. gereret. l. 26. Romam. p. 64. l. 2. *Aoum.* l. 19. *in arctissimis Aoi ripis.* l. 27. *futuras.* p. 67. l. 10. 11. Minucio, ut. p. 71. l. 22. 23. Quinctium. p. 73. l. 33. prorogatum. p. 90. l. 20. *urbes.* l. 31. *fudit.* p. 97. l. 19. 20. exercitus. l. 34. aliquot nationis ejus. p. 99. l. 11. Item. p. 103. l. 36. Romanum. p. 110. l. 11. incidit, quum. p. 111. l. 29. decem. l. 34. eundum. p. 114. l. 25. *praedae.* p. 115. l. 27. *Colchae.* p. 123. l. 25. super amnem. p. 125. l. 10. fieri, non. p. 132. l. 38. Phliasium. p. 136. l. 28. peditibus. p. 144. l. 17. mulctaticio. p. 146. l. 38. Romano. p. 149. l. 9. Quinctius. p. 156. l. 2. antesignanos. p. 170. l. 23. Flamininus. p. 173. l. 19. *Idem petit ab iis.* p. 174. l. 2. *acta.* l. 30. *versicolori.* p. 192. l. 9. subire. l. 32. rumorem. p. 194. l. 22. suo. p. 209. l. 1. gereremus. p. 212. l. 13. vobis nobisque. p. 223. l. 8. imperatorum. p. 230. l. 23. indictarum. p. 238. l. 27. secto. p. 242. l. 19. *indignitate.* p. 251. l. 18. Ariciae. p. 263. l. 26. Quinctio. p. 265. l. 12. pervastavit. Ibi. p. 268. l. 11. obsessis. p. 296. l. 32. Romanorum. p. 300. l. 26. *Thermopylarum.* p. 302. l. 24. jubet ceteram. p. 312. l. 7. cum. p. 319. l. 37. Venienti. p. 324. l. 27. *finit.* p. 325. l. 1. velut. p. 327. l. 3. 4. interfecti. p. 330. l. 35. 36. tenuit. Inde. p. 344. l. 9. fere. p. 351. l. 9. quae Punicam. p. 358. l. 37. *Labeo.* p. 366 l. 2-4. Aetolos, et — gentis, ad spem r. p. 378. l. 31. filius. p. 383. l. 4. Crene. l. 8. Mitylenen. p. 387. l. 25. reges. p. 394. l. 22. consilium. p. 419. l. 16. *inexsuperabilia.* p. 420. l. 16. *amissis.* p. 427. l. 2. inclinabat. l. 7. tulisset, neque in aerarium retulisset. p. 434. l. 22. *qui Literni.* p. 436. l. 5. perspectos. p. 443. l. 33. folle. p. 449. l. 34. sinum. p. 455. l. 9. *quatientium.* p. 460. l. 36. et ea ipsa. p. 461. l. 25. introrsus. p. 465. l. 21. vitae hujus. p. 488. l. 21. *ablata.* p. 493. l. 16. scitis, ea. p. 504. l. 38. repulisse. p. 510. l. 15. 16. *Ex Gallograecia triumphat Cn. Manlius.* l. 32. *facit meretricem nobilem.* p. 513. l. 30. *invictique.* p. 514. l. 23. *sibi.* l. 26. *quantam.* l. 36. *Aquileja, Mutina, Parma et Saturnia.* p. 516. l. 11. circumsessi. p. 521. l. 17. duodecim pondo, argenti pondo. p. 522. l. 1. *solutum.* l. 13. procidit. p. 526. l. 16. abductam.

 p. 531.

p. 531. l. 31. *foro, circo.* p. 540. l. 32. Philippopolis, Tricca, Phaloria. p. 550. l. 29. obtigerat. p. 553. l. 35. juvenem, quod. p. 556. l. 17. Achaei, quod. p. 558. l. 15. provinciis. p. 567. l. 16. disserenasset. p. 581. l. 5. *Petillii.* p. 590. l. 25. Persea. p. 594. l. 30. *moriendum.* l. 32. *Romanos.* p. 596. l. 24. velut. p. 601. l. 35. *ego id tantum t.* p. 606. l. 13. Patres. p. 616. l. 20. libros. p. 620. l. 4. Flaccus. p. 624. l. 34. quot. p. 633. l. 31. *consumeretur.* p. 635. l. 18. *sinatis.* p. 638. l. 14. potitus. p. 642. l. 17. Persea, inimicissimum. p. 645. l. 29. aversis. p. 646. l. 10. 11. essuso.

In *Vol. IV.* lege p. 12. l. 27. adtulerat. Ilienses — p. 27. l. 19. speraverant. p. 28. l. 18. Megalopolitanis. p. 41. l. 28. *Macedonas.* p. 45. l. 14. *circumsidetur.* p. 47. l. 1. Praenestinorum, jus. p. 55. l. 6. Sicinius. p. 59. l. 8. caveretis. l. 8. 9. *necessario.* p. 68. l. 31. utrimque. p. 78. l. 21. rejiciebant. p. 95. l. 4. A. quoque Atilium. p. 100. l. 16. *haberent. Consulem.* p. 107. l. 18. his. p. 115. l. 18. onusta, mille. p. 138. l. 31. quo minus. p. 142. l. 36. Macedonem. p. 144. l. 16. viarum. p. 149. l. 2. *circensium.* l. 27. Callippus. p. 157. l. 33. aut oppidum. p. 173. l. 20. *nec.* p. 175. l. 29. *usu doctis.* p. 176. l. 16. perficere. p. 189. l. 7. ipse. l. 24. novissimum. p. 192. l. 12. loca. p. 204. l. 34. retentisque. p. 213. l. 2. excivisset. p. 223. l. 20. 21. legatos. p. 230. l. 27. erepturum? p. 231. l. 25. legatis, an locum. p. 244. l. 11. Sinticen. p. 246. l. 35. instruxisse. p. 251. l. 6. Synnada. p. 255. l. 18. *eram, quum.* p. 258. l. 7. 8. *nuncupavit, merita.* p. 259. l. 8. fuisse. p. 265. l. 20. *gratum esse donum posse.* p. 268. l. 4. illuc ire. l. 24. multitudine. p. 269. l. 8. simul insta — l. 20. Ilurcaonum [Ilercaonum]. l. 23. Ponpejus. l. 24. Ponpei. p. 270. l. 7. Ponpejum. l. 10. Sertorius. p. 271. l. 30. Q. Seren. Sammon. p. 272. l. 3. fit. p. 274. l. 26. Est in Livio, quod. p. 275. l. 34. Suppl. 83, 7. p. 279. l. 19. anim. hist. p. 280. l. 17. Nat. Quaest. p. 281. l. 24. tamen virtutibus. p. 284. l. 4. variata: l. 35. τὸ. p. 291. l. 28. 29. actus est. Priore. p. 292. l. 16. retinuerunt. p. 298. l. 17. T. Veturius. l. 33. Pontiae. p. 302. l. 25. 26. Rufinum. p. 304. l. 8. circumsessum. l. 29. victus proelio. p. 309. l. 3. propter desperationem. p. 310. l. 32. in Macedoniam. p. 313. l. 11. est. Inde. p. 314. l. 14. adju-

adjuvaret. p. 334. l. 13. quam erat. p. 335. l. 25. suasit. p. 340. l. 14. intulit, ut. l. 25. in caput. p. 343. l. 14. Scordiscis. p. 352. l. 19. sexaginta. Maiius — p. 370. l. 12. 13. Tigranem. p. 372. l. 14. proelio. p. 373. l. 15. defecerunt. p. 374. l. 1. 2. candidato consulatus, Appia via ad Bovillas occisi, corpus plebs in curia cremavit. Quum seditiones inter candidatos consulatus Hypsaeum, Scipionem — p. 378. l. 4. rescisso. p. 384. l. 2. Pompejanarum.

